

† C. PASCAL - † L. CASTIGLIONI - I. LANA

CORPUS SCRIPTORUM LATINORUM
PARAVIANUM

IMPERATORIS CAESARIS AUGUSTI

OPERUM
FRAGMENTA

QUINTUM EDIDIT

HENRICA MALCOVATI

IN AEDIBUS IO. BAPT. PARAVIAE ET SOCIORUM

AUG. TAURINORUM • MEDIOLANI • PATAVII • BONONIAE • FLORENTIAE • ATERNI
ROMAE • NEAPOLI • BARI • PANORMI

UNIVERSITY OF OKLAHOMA
LIBRARY

QUINTA EDIZIONE 1969

PROPRIETÀ LETTERARIA

Printed in Italy

© 1944, Paravia, Torino

Si ritengono contraffatte le copie non firmate
o non munite del timbro della S.I.A.E.

S. p. A. G. B. PARAVIA & C. - 10139 Torino - Corso Racconigi, 16

417 (A) 1969 - 14772 [4981]

PA
6105
106A85
1969

PRAEFATIO TERTIAE EDITIONIS

Anno 1921 imperatoris Caesaris Augusti operum reliquias tum primum collectas atque pro meis viribus illustratas in lucem edidi: fueratque mihi huius operis auctor suasorque Carolus Pascal optimus atque veneratus magister, cuius memoria penitus animo meo inhaeret neque unquam excidet. Ne duobus quidem mensibus postquam libellus meus lucem aspexerat, nuntiatum est Cyrenis in stela marmorea graecam inscriptionem repertam esse centum fere quinquaginta versibus complexam litteras imperatoris Augusti ad rem iudiciariam pertinentes. Quapropter novam operis mei, modo nati et iam praemature quodam senio adfecti, editionem curandam tum animo suscepi: neque tamen propositum meum nisi anno 1928 peragere mihi contigit, quo demum anno inscriptio ea in quarto commentariorum volumine edita est, qui « Notiziario archeologico del Ministero delle Colonie » inscribuntur. Innotuerunt interea fragmenta tertii Rerum gestarum exempli Antiochiae in urbe Pisidiae reperta, quae primus W. M. Ramsay edidit in « Journal of Roman Studies » VI, 1916: quibus vero in editione mea propter difficultates temporum uti mihi non licuerat — vixdum enim incendium prioris illius belli extinctum erat, quo totus fere orbis terrarum conflagraverat neque commodum erat libros apud exterarum nationes editos sibi comparare —; et nova eaque luculentiora eiusdem

monumenti fragmenta reperta sunt, quae D. M. Robinson prior in «*American Journal of Philology*» XLVII 1926, tum W. M. Ramsay et A. von Premerstein in «*Klio*», Beih. XIX, 1927, ediderunt. Ipsa autem Augusti edicta et decreta addere constitui et, quo plenius clariusque principis illius adumbraretur imago, eius dicta et apophthegmata, quae apud veteres rerum scriptores passim servata sunt, in appendice collecta exhibere: quam ob rem altera operis mei editio multo priore locupletior facta est. Mox autem nova ad Augustum pertinentia documenta, quae sub Orientis graeci terris tot saecula latuerant, in lucem prolata sunt: Rhosi enim in urbe Syriae eius ad eam civitatem epistulae de Seleuco quodam navarcha Rhosensi in lapide incisae effossae sunt, quas P. Roussel primus edidit in «*Syria*» XV, 1934; et Apolloniae in urbe Pisidiae, Augusti vero aetate Galatae adiuncta, alia Rerum gestarum versionis graecae fragmenta reperta sunt, quae ad Augusteum indicem restituendum nonnihil valuerunt; et bis millesimus ab Augusti ortu annus sollemniter a totius orbis terrarum viris doctis concelebratus magnum his studiis incrementum attulit. Ipsa autem cum numquam in rem inquirere desiissem, quaedam repperi quae antea me effugerant: quapropter magna ad tertiam editionem instruendam materies mihi succrevit.

Quae nunc exit, illo nuper confecto bello quo nullum gravius neque funestius exitiatiusve humanum genus unquam contristavit vastavitque. At — fateor — perfugium ac solacium, iniquissimis patriae temporibus, hic mihi labor fuit: cumque antiqua ea tempora mihi repraesentarem quibus, tot externis atque civilibus bellis demum extinctis, pax augusta diuturnam quietem et felicitatem gentibus attulit, spes mihi affulgebat fore ut aliquando per maria ac terras omnes sopita quiescerent fera bella

et patria nostra fracta atque adflicta denuo se erigeret dignitatemque pristinam recuperaret.

Quod ut mox contingat, vehementer optamus.

HENRICA MALCOVATI

Scrpsi Ticini mense Martio a. MCMXLVII.

PRAEFATIO QUARTAE EDITIONIS

Tria acta sunt lustra ex quo tertiam huius operis editionem, emendatam eam atque novis locupletatam documentis omninoque a prioribus commutatam, typis excudendam mandavimus, via illius belli incendio extincto, quo totus conflagraverat orbis terrarum, necdum sedatis odiis discordisque quae tot populos inter se concitaverant.

Mox autem studiorum commerciis inter doctos cuiusque gentis viros instauratis, quaedam apud nos innotuerunt quae apud exterarum gentes belli tempore edita latuerant; et progredientibus annis mirum quot etiam in his studiis progressus facti sunt: diligentiores enim subtilioresque veterum scriptorum editiones, unde Augusti operum fragmenta atque testimonia excerpta sunt, in lucem prodierunt et penitus in Augusti principatum investigatum est, quibus nisus esset fundamentis quibusque rationibus factum esset ut auctoritate ille omnibus praestaret Romanis, potestatis nihil amplius quam ceteri obtinens; maximeque «*index rerum a se gestarum*» mentes atque studia virorum doctorum convertit, quo mirum in modum posteritatem princeps alloqui videtur.

Cum igitur quaedam addere, quaedam mutare, quaedam alia ratione digerere, aliter explicare oporteret, novae editionis necessitas imposita est. Quae nunc prodit, omnino retractata et renovata, emendata (atque utinam omnia

nobis contigerit menda tollere) et aucta indicibusque instructa, qui in prioribus editionibus desiderabantur quosque in Augusti litterarum studia et scribendi genus nec non res gestas rationesque imperii inquirentibus magno fore usui satis scio. Quibus si hoc probabitur opus, magnum suscepti laboris fructum mihi percepisse videbor.

HENRICA MALCOVATI

Ticini mense Martio a. MCMLXII.

PRAEFATIO QUINTAE EDITIONIS

Cum quinque annorum spatio omnia quartae huius operis editionis exemplaria divendita essent, occasione novae parandae a bibliopola honestissimo oblata usa sum ut quae potissimum ad Augusti opera atque ingenium illustranda his annis in lucem emissa sunt adhiberem et quaedam adderem quae priores inquisitiones effugerant: qua in re magnae mihi utilitati fuerunt iudicia quae de praecedenti editione facta sunt, quorum auctoribus gratum profiteor animum.

Duo autem nova edictorum testimonia et octo dicta vel apophthegmata, ne stereotypae formae perturbarentur, non sub scriptorum nominibus qui ea tradiderunt inserui, sed in fine suae cuiusque sectionis adieci (p. 68: XXIII-XXIV; p. 175: LXVI-LXXIII).

Indices verborum notabilium valde auxi e dictis et apophthegmatis quoque large hauriens, quo melius pleniusque qui fuisset augusteus linguae latinae thesaurus iam inde appareret.

Libellum meum sic emendatum renovatum auctum rerum romanarum studiosis probari posse spero.

HENRICA MALCOVATI

Ticini mense Septembri a. MCMLXIX.

PROLEGOMENA

Imperatoris Caesaris Augusti scriptorum reliquiae nondum in unum collectae integre editae erant, cum anno 1921 prima huius operis editio in lucem exiit. Primus enim, ut videtur, id ceperat consilium IANUS RUTGERSIUS in variarum lectionum libris (Lugduni Batavorum 1618) nec absolvere potuit morte occupatus. Imperfectum autem perque rarum atque vetustum est FABRICII opus, quod duobus amplius saeculis ante Hamburgi in lucem datum est: *Imp. Caes. Augusti temporum notatio, genus, et scriptorum fragmenta. Praemittitur Nicolai Damasceni liber de institutione Augusti cum versione Hug. Grotii et Henr. Valesii notis, curante IO. ALBERTO FABRICIO* (Hamburgi 1727).

Postea in Augusti scriptorum reliquias colligendas operam dedit easque in duas distribuere partes constituit AUGUSTUS WEICHERT, doctissimus vir (*Imp. Caes. Aug. scriptorum reliquiae*, Grimae 1846): in extremo autem prioris partis excursu (*de Caesaris Augusti amoribus et matrimoniis*) perpoliendo occupatus, cum de Scribonia disputationem absolvisset, subito inter scribendum apoplexia correptus animam efflavit, neque opus ad finem perducere potuit, cuius prior tantum pars edita fuit.

Weichertō autem mortuo, singulis Caesaris Augusti scriptis singuli viri docti operam dederunt: nemo vero ea omnia persecutus est atque in unum collegit volumen, ex quo iudicari posset qua doctrina humanitateque princeps ille in republica vir imbutus esset quidque in litteris valisset ac profecisset. Quod munus cum ego optimi magistri mei Caroli Pascal hortatu suscepissem atque Caesaris Au-

gusti scripta quae ad nos pervenerunt colligere breviterque illustrare constituissem, pauca in universum de eius litterarum studiis praefanda iudicavi, singillatim postea eius scriptorum reliquias percensura.

* * *

Primum igitur hoc est monendum, optima eum et puerum et adolescentem institutione usum esse: parentes (1) enim eius et praeclarus avunculus, qui summa cura ac diligentia eius praefuit educationi curavitque ut mature humanitatis litterarumque studiis imbueretur, optima eum magistrorum philosophorumque maxime graecorum disciplina erudiendum curaverunt (2): Sphaerus enim, quem ipse tum mortuum publico funere extulit (3), M. Epidius, qui et Vergilium et M. Antonium docuit (4), Apollodorus Pergamenus, qui eum

(1) De eius patre C. Octavio, optimo gravissimoque viro, equestri familia genito, vide CIC. *Q. fr.* I 1, 7, 21; 2, 2, 7; VELL. II 59, 2; SUET. *Aug.* 3; A. GARDTHAUSEN, *Augustus und seine Zeit*, I p. 45 sqq., II p. 14 sq.; DRUMANN-GROEBE, *Geschichte Roms*, IV p. 245 sqq. De eius vita rebusque gestis et de hac universa aetate videre potes A. PIGANIOL, *Histoire de Rome*, Parisiis 1939, ubi et priora huc pertinentia opera recensita reperiuntur; M. A. LEVI, *Il tempo di Augusto*, Florentiae 1951; R. SYME, *The Roman Revolution*, Oxonii 1956; S. MAZZARINO, *Trattato di storia romana*, II, Romae 1956, p. 68 sqq. De universa Augusti aetate cf. etiam: *Augustus, Studi in occasione del bimillenario augusteo*, Romae 1938.

(2) De eius magistris atque institutione cf. E. MALCOVATI, *Il « numerus » nelle « Res gestae » di Augusto*, in *Athenaeum* N. S. XIV, 1936, p. 67-77; *Cultura e letteratura nella « domus Augusta »*, in *Annali della Università di Cagliari* XI, 1941; H. BARDON, *Les empereurs et les lettres latines d'Auguste à Hadrien*, Parisiis 1940, p. 7 sqq.

(3) DIO CASS. XLVIII 33, 1. Cf. HILLSCHER, *Hominum litteratorum Graecorum ante Tiberii mortem in urbe Roma commoratorum historia critica*, in *Jahrbücher für klass. Philol.* Suppl. XVIII, 1892, p. 384.

(4) *Verg. Vita Bern.* p. 67, 6 BR. *ut primum se contulit Romae, studuit apud Epidium oratorem cum Caesare Augusto*; SUET. *de rhet.*

Apolloniam, in urbem Epiri florentissimam, undeviginti annos natum comitatus est (1), Arius Didymus Alexandrinus (2), Athenodorus Tarsensis (3) praeceptores eius fuerunt eumque varia eruditione ornaverunt. Quam ob rem non est mirandum eum in omni litterarum genere aliquid sui documentum dare potuisse; quamquam in nullo magnum evasisse vestigiumque eum fecisse fatendum est. Poeticam enim, ut infra fusius explicabimus, summam animi causa attigit, sed nihil nobis servatum est, si unum parvi pretii epigramma excipis (4); orationes, ipsa rerum suaeque dignitatis necessitate coactus, plures et apud populum et apud milites et in senatu habuit, quarum, quamvis de scripto recitare soleret posteaque in publicum quae dixisset evulgare, nihil aliud ad nos pervenit praeter laceras exiguasque reliquias. Idem fere de commentariis accidit, quos sui excusandi atque defendendi causa scripsit, deque ceteris historicis operibus, e quibus unum tantum ad nos prope integrum pervenit, index ille rerum gestarum, quem Ancyra, Galatae urbs, in aede Augusto et Romae dicata cum versione graeca incisum servavit ideoque Monumentum Ancyranum appellare consuevimus: cuius tamen recentiore

4 M. Epidius, calumnia notatus, ludum dicendi aperuit docuitque inter ceteros M. Antonium et Augustum. De eo vide A. RO-STAGNI, *Virgilio minore*², Romae 1961, p. 56, 49.

(1) HIERON. ad a. Abr. 1953 = 691/63: *Apollodorus Pergamenus, graecus orator, praeceptor Calidii et Augusti, clarus habetur* (de hoc Hieronymi testimonio cf. DIELS, *Doxographi graeci*, p. 84); QUINT. III 1, 17; SUET. *Aug.* 89, 1. Cf. A. HILLSCHER o. c. p. 393.

(2) SUET. *Aug.* 89, 1. De Ario philosopho, Augusti contubernali, fusius accuratiusque disputavit DIELS o. c. p. 81 sqq. Cf. E. ZEL-LER, *Die Philosophie der Griechen*⁴, III 1, p. 635 sqq.

(3) Testimonia de eo vide apud P. GRIMAL, *Auguste et Athé-nodore*, in *Revue des études anciennes* XLVII, 1945, p. 261 sqq.; XLVIII, 1946, p. 62 sqq.

(4) Alterum enim ei tributum epigramma vix genuinum haberi potest: v. infra, p. XIV s.; 2 s.

aetate fragmenta eaque luculenta in duarum aliarum Asiae Minoris urbium ruinis reperta sunt, exempli latini Antiochiae, Apolloniae vero versionis graecae tantummodo. Porro ut ceterarum artium, sic philosophiae quoque haud ignarus haberi voluit atque *hortationes ad philosophiam*, Ciceronis fortasse exemplum secutus, scripsit; item controversiam de Catone, qui Uticae, ne libertatis interitum vita superaret, mortem sibi ipse consciverat, aggressus, haud dubie acerrimum illum veteris liberaeque reipublicae defensorem adversatus, *rescripta Bruto de Catone* composuit: quorum operum indicem tantum cognitum habemus. In geographia quoque versatus est: non modo enim orbis terrarum tabulam, quam Agrippa inchoaverat, perfecit, sed etiam geographicum idque haud parvi momenti opus conscripsit. Epistularum autem magnum fragmentorum numerum cum alii rerum scriptores tum praecipue Suetonius, qui ipsius principis scrinia perscrutatus est, servaverunt, quae pretiosissima sunt nobis documenta, per quae illius viri animum ingeniumque penitus cognoscere possumus et interiores animi sensus perspicere. In omni denique litterarum genere Augustus ingenii vires periclitatus est neque ullam apud posteros famam se consecuturum ipse sperasse videtur, quippe qui his studiis animi atque oblectamenti tantum causa operam dedisset aliamque gloriam a prima adolescentia vehementer cupivisset ad eamque omnibus animi ingeniique viribus contendisset.

Neque tamen erit praetermittendum optime eum de latinis litteris meritum esse quod earum studia mirum in modum excitaverit earumque cultoribus lautissima favorit liberalitate; quod autem Vergili carmina, a poeta ipso flammis destinata, aboleri vetuit edendaque curavit atque posteris — *κατῆμα ἐς ἄελ* — servavit, omni est cumulandus laude.

Haec in universum dicenda mihi videbantur, singillatim nunc de Caesaris Augusti scriptis expositurae.

* * *

Poeticam (1) summam eum attigisse testatur Suetonius (*Aug.* 85, 2), quibus verbis significari videtur eum nonnumquam animi atque oblectamenti causa carminibus quoque scribendis operam dedisse. Suetoni enim temporibus carmen supererat ab eo hexametris versibus scriptum, cuius index *Sicilia* (2) erat. Cum poeticum istud nunc deperditum opus a nemine scriptorum et grammaticorum veterum praeterquam a Suetonio memoretur (3), variae fuerunt virorum doctorum coniecturae de eius argumento atque consilio: alii enim carmen illud censuerunt Siciliae insulae descriptionem complexum esse et eorum quae haberet miraculosa, in his Aetnam, sollemnem omnibus poetis locum, ut ait Seneca (4); alii huic poemati argumentum fuisse opinati sunt bellum cum Sex. Pompeio inde ab anno 712/42 usque ad annum 718/36 per intervalla et ancipiti fortuna gestum, cuius praecipua sedes Sicilia fuit. Illorum probabilior nobis videtur opinio ideoque Augusti carmen ei poetices generitribuendum esse quod *διδασκαλικόν* a Graecis dictum est (5).

Alter vero aequae modicus epigrammatum liber Suetoni aetate supererat, quae, ut Suetonius (6) ait, fere tempore

(1) Quod ad Augusti carmina pertinet, vide, quaeso, commentationem meam, *De Caesaris Augusti poematis*, in *Athenaeum* VII, 1919, p. 47-65; de carminibus ceterisque universis operibus cf. H. BARDON o. c. p. 15 sqq.; *La littérature latine inconnue*, II, Paris. 1956, p. 13.

(2) Suet. *Aug.* 85, 2.

(3) Seriore aetate PETRARCA eius Augusti operis mentionem fecit: *Rerum memorandarum* I 13, 9 (*de studio Caesaris Augusti*) Cf. infra, p. XVI.

(4) *Ep.* 79, 5.

(5) Cf. C. PASCAL, *Caratteri ed origine della « nuova poesia » latina nel periodo aureo*, Aug. Taur. 1890, p. 48; TH. BIRT, *Zum Aetna*, in *Philol.* LVII, 1898, p. 605; V. PISANI, *Augusto e il latino*, in *Annali della Scuola Normale superiore di Pisa*, VII, 1938, p. 224.

(6) *Aug.* 85, 2.

balnei meditabatur: ex quo colligi licet Augustum in hoc poematum genere admodum fuisse promptum: quod mirum non videbitur, si quis eius naturam et indolem perspexerit: fuit enim ingenio arguto et procaci, ut ex eius apophthegmatis satis apparet, quae veteres scriptores memoriae prodiderunt quaeque inde collecta huic operi quasi appendicem adiecimus. De horum autem epigrammatum natura et argumento quidam veterum scriptorum loci certiores nos faciunt. Plinius iunior (1), cum de hendecasyllabis suis parum severis ac pudicis apud Titium Aristonem amicum se excusaret, Romanos protulit, gravissimos viros, qui similia animi causa scripsissent, in quibus divum Augustum. Quibus e verbis effici licet Augusti epigrammata petulantiora fuisse ac lasciviora; quorum exemplum nobis Martialis (2) servavit, ut suorum lasciviam ac turpitudinem excusaret, obscenum quoddam atque probrosum in Fulviam epigramma ad triumviratus tempora pertinens (3). Alterum Augusti epigramma usque ad annum 1880 ignotum primus tunc edidit H. Hagen in Musei Rhenani volumine XXXV (4) recepitque Baehrens in Anthologiam Latinam (5), cum Hageno neque Augusto indignum ratus et ex collectione quadam

(1) *Ep.* V 3, 4.

(2) XI 20.

(3) Non defuere tamen qui Martialis testimonio fidem — iniuria — derogarint: cf. E. GROAG, *Beiträge zur Geschichte des zweiten Triumvirats*, in *Klio* XIV, 1915, p. 47 « *meines Erachtens kaum echt, ist es doch sicherlich von einem genauen Kenner der damaligen politischen Situation verfasst* »; item TEUFFEL, *Gesch. der röm. Lit.*, II⁷, p. 13 « *ein sehr zotiges, aber kaum echtes Epigramm* ». Alii autem quamquam ex Octaviano ipso id fluxisse censuerunt, historiae fidem et veritatem ei denegarunt: cf. DRUMANN-GROEBBE I p. 289; at vide contra GARDTHAUSEN I p. 196, II p. 93; M. A. LEVI, *Ottaviano capoparte*, Florentiae 1933, II p. 21, 1. Cf. etiam BARDON, *Empereurs et lettres*, p. 19.

(4) HAGEN, *Ueber ein neues Epigramm mit der Aufschrift Octaviani Augusti*, *Rhein. Mus.* XXXV, 1880, p. 569.

(5) *Poetae latini minores* IV, n. 122, p. 111.

carminum, ad syllogem, quae Anthologia Latina vocatur, utpote omnium harum collectionum per medium aevum matrem, referenda, in codice Bernensem manasse (1). Exstat enim in codice Bernensi 109 (2) saeculi X inter alia ex scriptoribus christianis excerpta, ex patribus potissimum Ambrosio, Augustino, aliis, folio 136 notis tironianis maiore ex parte scriptum cum hoc titulo: *Octā. aug.*

Quidam autem suppositivum id medii aevi opus iam pridem iudicaverant (3): nunc vero luculenter videtur nobis demonstratum esse minime Augusto id tribui posse sed ad Luxorii tempus ad eamque poetarum sectam esse referendum neque ante quintum vel sextum saeculum compositum esse (4). Non tamen id omnino explodere ausi sumus, cum sint qui etiam nunc genuinum Augusti opus id iudicent (5). Ceterum in Anthologia Latina alia servata sunt epigrammata falso — sine controversia — Augusto nostro attributa (6).

Librum quendam Augusti epigrammata et epistulas ad amicos continentem, *conditum facetissima gravitate et luculentissima brevitate*, inexplicatum etiam et carie semesum, sibi admodum adulescenti venisse in manus testatur Fran-

(1) Ediderunt, post Baehrensium, E. CHATELAIN, *Introduction à la lecture des notes tironiennes*, Paris. 1900, p. 142; A. RIESE, *Anthologia Latina*², n. 719^f, p. 203; P. LEGENDRE, *Glanure Tironienne*, in *Revue de philologie* XXXIV, 1910, p. 173.

(2) LIBER SCI BASOLI CONFESSORIS XPI in foliorum 19^b et 20^a marginibus extremis appellatur.

(3) TEUFFEL *ibid.*: « *schwächliches Epigramm ... wohl mittelalterlich* »; cf. etiam W. H. STEVENSON, *A poem ascribed to Augustus*, in *Classical Quarterly* V, 1911, p. 264 sq.

(4) K. MÜLLER, *Neue Fragmente in Tironischen Noten*, *Schweizer Beiträge zur allgem. Geschichte*, XIII, 1955, p. 45.

(5) Cf. BARDON, *Empereurs et lettres* p. 17; *Litt. lat. incon.* II p. 13, 2; MENTZ, *Die Tironischen Noten*, Berolini 1953 p. 67 sq.

(6) Cf. de iis commentatiunculam nostram in *Athenaeum* 1919 p. 15 sq.; BARDON, *Empereurs et lettres* p. 21 sq.

ciscus Petrarca (1), postea autem multum frustra que a se quaesitum: quem librum eundem fuisse quidam suspicati sunt atque eum qui in catalogo Lemovicensi saeculi XII memoratur *liber Octaviani imperatoris* (2). At plerique virorum doctorum minime verisimile censuerunt exstitisse etiam tum genuinum Augusti librum eumque simul et poemata et soluta oratione conscriptas epistulas complexum atque Petrarcae in hac re fidem in dubium revocarunt, librum, qui in eo medii aevi catalogo commemoratur, Suetonianam potius Augusti vitam continuisse rati (3). Nos autem rem de eo ad mediam aetatem pertinente libro iniudicatam relinquentes, illius antiquarum litterarum studiosissimi viri testimonio, quod tam apte commodeque Augusti in hoc genere ingenium exprimit, fidem prorsus derogare non audemus.

In tragoedia quoque quid ingenii vires valerent periclitatus est; nam, teste Suetonio (4), tragoediam magno impetu exorsus est; non succedente autem stilo abolevit, quaerentibusque amicis quidnam Ajax ageret, respondit Aiace suum in spongiam incubuisse: quibus e verbis conici licet eum in Aiace tragoedia communem antiquitatis famam de nece, quam sua sibi manu conscivisset clarissimus ille inter

(1) F. PETRARCA, *Rer. mem.* I 13, 3 (*Divus Caesar Augustus*) scripsit et epigrammatum librum et epistolarum ad amicos: conditum facelissima gravitate et luculentissima brevitate: quod opus inexpletum et carie semesum mihi adolescenti admodum in manus venit, multum frustra que postmodum quaesitum.

(2) Cf. M. MANITIUS, *Philologisches aus alten Bibliothekskatalogen*, in *Rhein. Mus.* XLVII, 1892, Ergänzungsheft, p. 27.

(3) Cf. D. R. STUART, *Petrarch's Knowledge of the Life of Vergil*, in *Classical Philology* XII, 1917, p. 375 sq.; etiam V. RÜHL in *Berl. Phil. Woch.* 1895 c. 468; G. VOIGT, *Wiederbelebung des klass. Altertums*³, p. 41; E. BOURNE, *Petrarch on Augustus' Letters*, in *Am. Journal of Philology* XLI, 1920, p. 287. — M. MANITIUS, l. c. « enthielt er eine Abschrift des *Monum. Ancyranum* oder *Suetons Vita Augusti*? ».

(4) *Aug.* 85, 2; cf. *MACR. sat.* II 4, 2.

graecos ad Troiam pugnantes duces, secutum esse, quam etiam a Sophocle acceptam invenimus.

Praeterea e Macrobi testimonio (1) constat temporibus triumviralibus fescenninos in Asinium Pollionem (2), quos versus natura sua iocosos petulantes obscenos fuisse compertum habemus, eum scripsisse, haud dubie quia intellexisset illum Antonianae factioni constanter ac pervicaciter favere; ipsum autem Pollionem, proscriptionem tum ab Augusto acerbe dureque exercitam metuentem, nihil rescripsisse.

Superest ut de elogio mentionem faciamus, quod quattuor et quinquaginta annos natus Drusi privigni sui, Tiberi Claudii Neronis et Liviae filii, tumulo versibus a se compositis, teste Suetonio (3), exsculpsit: quod fuisse videtur inscriptio sepulchralis versibus haud dubie elegiacis expressa. Sed tempus edax id quoque Augusti poematum consumpsit.

Breviter nunc de Augusti graecis poematis mentio nobis est facienda (4). Quamquam enim apud Suetonium (5) scriptum legimus eum non tam linguae graecae peritum fuisse ut aut loqueretur expedite aut componere aliquid auderet, nonnulla tamen exstant apud veteres scriptores testimonia eum per occasionem ludumve versus graecos vel ex tempore fecisse, quos quantivis pretii versus edidimus ad demonstrandum non defuisse ei cum promptam satis linguae graecae facultatem, tum artis etiam cognitionem ex multa ac diligenti sine dubio poetarum graecorum lectione haustam.

(1) *Sat.* II 4, 21.

(2) Temere dubitavit TEUFFEL (l. c.) utrum de Asinio an de Vedio Pollione apud Macrobi ageretur.

(3) *Claud.* I, 5.

(4) Cf. R. GELSOMINO, *Il greco e i grecismi di Augusto. La vita privata*, *Maia* XI, 1959, p. 124.

(5) *Aug.* 89, 1.

*
* *

Epistularum (1) reliquiae a Caesare Augusto scriptarum, quae usque ad nos pervenerunt, haud contemnendae numero, pretiosissima sunt nobis documenta, per quae viri illius ingenium penitus cognoscere possumus. Quae enim nobis epistularum eius fragmenta servata sunt, maximam partem ex numero earum deprompta, quas ad familiares scripsit, mirabilis et iucundae affectuum varietatis plena sunt, eiusque vitam, mores, ingenii animique indolem propius spectare nos sinunt, animumque nostrum mira quadam vi in se convertunt. Quamvis enim laceratae luculenter ostendunt nobis illae reliquiae sollicitam Augusti curam suorum et obsequium eius erga Liviam uxorem et amorem in privignos nepotesque et rectum eius de suis iudicium et facetam ac festivam, ne dicam interdum petulantem et mordacem, indolem eiusque vitae consuetudines et simul anxium fere dignitatis principalis studium, totum denique eius animum aperiunt: hoc tantum valde est dolendum, temporis iniuria maximam earum partem consumptam esse, quae quantum lucis ad eius et vitam et animum et aetatem allaturae fuerint, per se liquet.

Augusti epistulas in singularibus voluminibus collectas fuisse et evulgatas in omnium manus venisse, e loco Gellii (2) colligi licet, qui librum epistularum divi Augusti memorat, quas ad Gaium nepotem suum scripsit (3). Suetonius nullam

(1) Cf. H. PETER, *Der Brief in der römischen Litteratur*, in *Abhandlungen der phil.-hist. Classe der kön. sächs. Gesellschaft der Wissenschaften* XX, 1903, p. 97 sqq.; E. BOURNE, *Augustus as a letter-writer*, in *Transactions and Proceedings of the Am. Philol. Association*, XLIX, 1918, p. 53 sqq. Cf. etiam G. NENCI, *Reminiscenze oraziane nell'epistolario augusteo*, *La parola del passato* 1961 p. 119-123.

(2) XV 7, 3.

(3) H. PETER, *Die geschichtliche Litteratur über die röm. Kaiserzeit*, Lipsiae 1897, I p. 460, librum litterarum ad Gaium nepotem

Augusti epistularum syllogen refert, sed nullum est dubium quin ei prae oculis epistulae ipsius manu scriptae fuerint (1); quod etiam de Quintiliano (2) atque Plinio (3) dicendum est; verisimile autem videtur omnes illas familiares fuisse, haud dubie ab iis ad quos scriptae fuerant, velut res pretiosas diu servatas et vel hereditate vel emptione ad posteros traditas. Quod autem epistulae ad Ciceronem crebro per annos 710/44-711/43 ab Octaviano scriptae penitus interierunt, non forte tantum factum esse videtur, cum contra epistularum supersint fragmenta a Cicerone ad eum missarum, quas tribus saltem voluminibus comprehensas in publicum evulgatas fuisse constat (4).

Quod ad dictionem pertinet, in epistulis quoque quamvis saepe cito et currenti exaratae sint stilo et plerumque familiari dicendi genere expressae, easdem deprehendere possumus virtutes, quibus universe eius eloquendi scribendique genus praeditum fuisse veteres contestantur scriptores (5). Gellius autem, litterarum potissimum ratione habita, elegantiam orationis neque morosam neque anxiam, sed facilem hercle et simplicem Augusto tribuit (6). At in epistulis familiaribus scribendis verba graeca latinis immiscere sole-

partem fuisse censuit amplioris Augusti litterarum collectionis: sed e loco Gellii, quem supra memoravimus, effici posse videtur in singulos libellos eas editas fuisse.

(1) SUET. *Aug.* 71, 2 *autographa quadam epistula*; 87 *litterae ipsius autographae*. Vide A. MACÉ, *Essai sur Suétone*, Paris. 1900, p. 117 sqq.

(2) I 7, 22 « *here* » *nunc E littera terminamus, at veterum comicorum adhuc libris invenio « heri ad me venit »; quod idem in epistulis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendavit, deprehenditur.*

(3) *n. h.* XIII 83; XVIII 139; XXI 9.

(4) Collecta ea videre potes apud TYRRELL-PURSER, *The correspondence of M. Tullius Cicero*, VI, p. 292-300. — Cf. H. PETER, *Der Brief*, p. 99, 2.

(5) Vide infra p. 71 sq. De Augusti dicendi genere vide V. PISANI, *Augusto e il latino*, in *Annali di Pisa* VII, 1938, p. 221-236.

(6) GELL. XV 7, 3.

bat Augustus (1), sicut e fragmentis quae supersunt colligi potest, versibusque graecis atque proverbii libenter uti. Praeterea in iisdem quaedam notatu digna frequentius eum usurpasse Suetonius (*Aug.* 87, 1) animadvertit: nam, cum aliquos numquam soluturos significare vellet, *ad kalendas graecas soluturos* aiebat, et cum hortaretur ferenda esse praesentia, qualiacumque essent, *contenti simus hoc Catone*; et ad exprimendam festinatae rei velocitatem *celerius quam asparagi coquuntur*. Quorum primum Augusti dictorum, etiam nunc frequenter usurpatum, explanatione non eget, cum satis constet apud Graecos minime valuisse mensium Romanorum rationes et partes; festive igitur lepideque Augustus *ad kalendas graecas* pro *numquam* dicere potuit. Quod ad alterum dictum pertinet, in controversia est utrum de Catone Censorio an de Uticensi agatur: si autem consideraverimus Censorii nomen iam pridem Uticensis praeclara fama obscuratum ad Augusti aetatem pervenisse, huius vero memoriam recentem adhuc in omnium animis viguisse, nobis manifestum fiet Catonem Uticensem modo ab Augusto intellegi potuisse (2). De huius autem Augusti dicti significatione virorum doctorum sententiae inter se discrepant: alii enim voluisse eum quasi dicere interpretati sunt: «feramus haec aequo animo nec nobis mortem consciscamus; satis sit hoc Catonem fecisse»; sed per se liquet quantum cavillationis haec habeat sententia; alii rectius censuerunt id dictum eum usurpasse, cum hominem mediocri virtute praeditum in senatum legeret vel senatui aut tribubus commendaret, ita ut Cato non amplius hominis sed ipsius virtutis nomen fieret frequentissimeque in proverbiiis adhiberetur. Tertium denique dictum, e re coquinaria petitum, ostendit eum in epistulis familiaribus iocu-

(1) Haec autem non unius Augusti consuetudo fuit, sed quo quisque tum doctior videri volebat eo libentius copiosiusque in sermone graeca utebatur lingua. Vide Cic. *off.* I 111; Hor. *sat.* I 10, 20 sqq. Quod ad Augustum pertinet cf. R. GELSOMINO o. c. *Maia* 1959 p. 125 sqq.

(2) At vide J. CARCOPINO *Revue des ét. anc.* LIII, 1951, p. 154.

lariter ludere consuevisse. Tribus his dictis aliud addendum est quod Gellius (X 11, 5) servavit, qui ait Augustum et dicere in sermonibus et scribere in epistulis solitum esse: *σπεῦθε βραδέως* (1), hoc est: *festina lente*, per quod moneret *ut ad rem agendam simul adhiberetur et industriae celeritas et diligentiae tarditas, ex quibus duobus contrariis fit « maturitas »*; quod item dictum usque ad nostram aetatem pervenit atque etiam hodie frequenter, latine quidem, usurpatur.

Eodem loco (*Aug.* 87, 2) pergit Suetonius: *ponit assidue et pro stulto 'baceolum' et pro pullo (2) 'pulleiaceum' et pro cerrito 'vacerosum' et 'vapide' se habere pro male et 'betizare' pro languere, quod vulgo 'lachanizare' dicitur.* — 'Baceolus' sive 'bacelus' a graeco 'βάκηλος' ductum esse videtur, de quo Sudas (3): *μέγας μὲν, ἀνόητος δὲ καὶ γυναικώδης. Βάκηλος, εὐνοῦχος, ἀπόκοπος. καὶ παροιμία βάκηλος εἶ. κατὰ τῶν ἐκλύτων καὶ ἀνάνδρων*; est igitur homo demens, stultus, vaniloquus, mollis et effeminatus. Verbum 'pulleiaceus' a 'pullus' syllabica adiectione productum, ad aliorum colorum exemplum, ut recte monuit Casaubonus, quadam ingenii lascivia Augustus formavit; sic enim dici-mus: 'violaceus, hederaceus, herbaceus', etc. 'Vacerosus' quod pro 'cerrito' Augustus usurpare solebat a 'vacerra' i. e. stipite et translate homine vecordi et vesano (4),

(1) Cf. Suet. *Aug.* 25, 4.

(2) *et pro pullo* scripsimus unius e potioribus codicibus, Montepess. 117 s. XII, atque recentiorum lectionem secuti, quae vulgata facta est, cum optimorum codicum lectio, *apud pullum*, quam Ihm recepit, minime probari posse videatur: coniecturas ad hunc locum prolatas videre potes ad *epist. fr.* LIII.

(3) s. v., I p. 448 Adler.

(4) FEST. p. 512 L. *vacerram et Aelius et alii complures vocari aiunt stipitem (ad quem verb)ices solent religari (vel etiam equi). Ateius vero Philologus (hominem pro)num ad male dicendum (aut quasi « veacrem », id est magnae acerbitatis, aut quasi « vecerram » ut sit vecors et vesanus), teste Livio qui dicit (hoc modo): (vacerra) corde et malefica vecordia (quod ad supplementa attinet, cf. LINDSAY Festi ed. in *Gloss. Lat.* IV p. 463; LIVI ANDR. fr. p. 43 II LENCHANTIN).*

sermonis plebei atque rustici vox est. Quod ad 'vapide' adverbium pertinet, id a 'vappa' ductum videtur, quod est vinum insipidum nulliusque virtutis postquam omnino odor saporque evanuit (1). Denique pro 'languere', teste Suetonio, 'betizare' Augustus maluit, quod vulgo 'lachanizare' dicebatur. Utrumque verbum ab oleribus ductum est: ut enim *λάχανα*, unde 'lachanizare', Romanorum olera sunt, ita est 'beta' herba languida, caule ac foliis tenerimis atque mollissimis praedita. Neque mirum est Augustum tam vario modo eandem rem dixisse, quod, cum per totam fere vitam infirmus atque valetudinarius fuisset, saepius id verbis illi significandum fuit.

Porro haec Suetonius in Augusti epistulis animadvertit, eum 'simus' pro 'sumus' et 'domos' genetivo casu singulari pro 'domus' usurpasse, additque: *nec unquam aliter haec duo, ne quis mendam magis quam consuetudinem putet*; quod Marii Victorini (2) testimonio confirmatur: *divus Augustus genetivo casu 'huius domos meae' per O non per U litteram scripsit. Messala, Brutus, Agrippa pro 'sumus', 'simus' scripserunt*. Quantum ad 'simus' pro 'sumus' spectat, quem usum Augustum cum aliis suae aetatis viris iisque haud litterarum nesciis communem habuisse e Marii Victorini testimonio constat, id ex vocalium *i* atque *u* sono affini nunc exiliore nunc pinguiore ortum esse videtur, quarum permutatio frequentissime apud veteres scriptores deprehenditur (3). Sed ut Caesar *optimus* atque *maximus* semper et ipse usurpavit et inscriptione usurpari iussit, sicut Quintilianus (I 7, 21) refert, ita Augustum semper *simus* pro *sumus* dixisse animadvertit Suetonius in epistulis ipsius manu scriptis (4).

(1) Cf. ERNOUT-MEILLET, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, s. v.

(2) *G. L. K.* VI p. 9, 4.

(3) Cf. C. PASCAL, *Il suono dell'u dolce nel latino secondo gli antichi grammatici*, in *Athenaeum*, VI, 1918, p. 34 sqq.

(4) Cf. LEUMANN-HOFMANN, *Lat. Gramm.*, Monaci 1928, p. 86, 310 c.

Difficiliorem habet explicatum quod Suetonius addit, Augustum semper *domos* pro *domus* genetivo casu singulari adhibuisse, qua de re nulla adhuc probabilis ratio data est (1), neque ulla fortasse dari potest: perperam tamen Fridericus Ritschl (2) *domuos* pro *domos* apud Suetonium legendum esse coniecit.

Praeterea Suetonius hoc in litteris ipsius Augusti manu scriptis animadvertit, eum consuevisse verba non dividere nec ab extrema parte versus abundantes litteras in alterum transferre, sed ibidem statim subicere atque circumducere (3), quod fecisse videtur ne molesta ea verborum divisio lectorem moraretur.

Denique Suetonius (*Aug.* 88) ait Augustum non adeo orthographiam, quam dicunt, i. e. formulam rationemque scribendi a grammaticis institutam, custodivisse: sed eorum potius secutum esse opinionem, qui perinde scribendum ac loqueremur existimarent. Huc pertinere videtur quod refert Quintilianus (I 7, 22) qui ait apud antiquos et *here* et *heri* in usu fuisse, sua quidem aetate formam in *-e* exeuntem praelatam esse, sed apud veteres comicos formam *heri* se invenisse: *quod idem in epistulis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendavit* (4), *deprehenditur*. Quod Quintilianus ait formam *heri* veteres comicos adhibuisse, ostendit eam in sermone cotidiano atque vulgari usurpatam esse. Augustus

(1) Cf. LEUMANN-HOFMANN, p. 268 c « *merkwürdig ist Gen. domos des Kaisers Augustus, vielleicht nach den Doppelformen des Abl. Sing. domū domō und Akk. Plur. domūs domōs auch zum Gen. Sing. domūs ein domōs. Oder hat Sueton überhaupt einen Akk. Plur. als Gen. Sing. missverstanden?* ». Cf. etiam SOMMER, *Lat. Laut- und Formenlehre*²⁻³, Heidelbergae 1914, p. 388 « *da weitere Formen auf -os nicht bezeugt sind, ist eine Erklärung dieser kaiserlichen Spezialität unmöglich* ».

(2) *Opusc. philol.* IV, p. 169.

(3) De hac Augusti consuetudine vide A. CORRADI, *Augusto mogigrafo?*, in *Boll. di fil. class.* II, 1895-96, p. 262 sq.

(4) Haud dubie intellegendae sunt litterae ab Augusto dictatae atque a liberto aliquo exaratae.

igitur, cotidiani sermonis in epistulis sectator (1), cum haud dubie *heri* non *here* pronuntiaret, eandem formam in scribendo quoque praetulit, sicut fragmenta eius epistularum (cf. fr. VI ad Tiberium privignum; fr. XXVI ad Agrippinam neptem) ostendunt. Item Gellius (X 24, 1-2) ait sua quidem aetate *die quarto* et *die quinto* tantum dici consuevisse, quae aliter diceret, eum pro rudi atque indocto homine haberi: *sed Marci Tullii aetas ac supra eam non, opinor, ita dixerunt: 'diequinte' enim et 'diequinti' pro adverbio copulate dictum est, secunda in eo syllaba correpta. Divus etiam Augustus, linguae latinae non nescius munditiarumque patris sui in sermonibus sectator, in epistulis plurifariam significatione ista dierum non aliter usus est.* Augustus igitur contra grammaticorum praecepta, easdem verborum formas quibus in cotidianio sermone uteretur, in epistulis quoque adhibere consueverat. Unde efficiamus licet eum ad *ἑνωμαλῶν*, quam inaequalitatem Varro (*l. l.* IX 1, 1) vocat, proclivem fuisse.

Postremo addit Suetonius (*Aug.* 88) in epistulis ipsius Augusti manu scriptis communes hominum errores se deprehendisse in permutandis et praetermittendis litteris syllabisque, idque notatu dignum se putavisse cum tradidissent aliqui legato consulari successorem eum dedisse ut rudi et indocto, cuius manu *ivi* pro *ipsi* scriptum animadvertisset.

Sed hoc etiam in Augusti epistulis singulare diligentissimus idem scriptor animadvertit, qui cum esset epistularum magister aditusque ei ad ipsa acta pateret, ea quae in principis scriniis custodirentur, attentissimo animo inspexit atque perscrutatus est (2): ad omnes eum horarum quoque momenta nec diei modo sed et noctis, quibus datae

(1) Suet. *Aug.* 87, 1.

(2) Cf. A. MACÉ o. c. p. 122 sqq.; A. ROSTAGNI, *La « vita d'Orazio » di Svetonio*, in *Atti dell'Accademia delle Scienze di Torino*, LXX, 1935, II p. 28; E. FRAENKEL, *Horace*, Oxonii 1957, p. 17, 2; F. DELLA CORTE, *Svetonio*, Mediolani 1958, p. 19 sqq.

significarentur, addere solitum esse (1): quod magnam, immo etiam nimiam interdum curam declarat, quam cum in omnibus negotiis tum etiam in rebus litterariis observavit Augustus.

Quod ad epistulas graecas pertinet, etiamsi quaedam in iis improprie usurpata sunt, etiamsi multa hominis Romani esse manifesto apparet, satis eleganter tamen eas esse scriptas fatendum est (2). Minime vero Augustus ipse graece eas scripsisse videtur: nam aperte testatur Suetonius (3), *si quid res exigeret*, latine eum formasse vertendumque alii dedisse: eas autem translatas ipsum recognovisse et, si opus fuisset, emendavisse veri est simillimum.

Caesaris Augusti epistularum reliquias in duas distributas partes edidimus, quarum prior ad res privatas, altera ad res publicas epistulas pertinentes continet; cumque difficillimum esset temporis rationem in illis servare idque plerumque nullo pacto fieri posset, eorum tantum, ad quos scriptae fuissent, rationem habuimus; has vero temporum ordine, quantum quidem fieri potuit, digestas edidimus.

* *

Ad epistularum genus pertinent codicilli libelli diplomata nec non edicta et decreta.

Codicilli, qui et pugillares dicti sunt, quam ob rem Catullus *carm.* 42 quae v. 5 pugillaria dixerat, mox v. 11 codicillos appellat, fuerunt parvae tabellae scriptoriae cera illitae, in quibus stilo scribebatur, *πινακίδια*, *σχεδάρια*. His usi sunt veteres ante chartam inventam, cum per litteras aliquid esset significandum, sicut e Plinii *ep.* VI 16, 8;

(1) Suet. *Aug.* 50.

(2) Vide quae de earum dicendi genere disputavit VIERECK, *Sermo graecus*, Gottingae 1888, p. 78, et, quod ad Cyrenenses edicta pertinet, STROUX-WENGER, *Die Augustus-Inschrift auf dem Marktplatz von Kyrene*, in *Abh. der bayer. Akad., phil.-hist. Kl.* XXXIV, 2, 1928 c. III.

(3) *Aug.* 89, 1.

31, 7; *pan.* 70, 9 colligi potest. Sed et post inventam chartam permansit eorum usus, cum vel prope aliquid esset scribendum, vel chartam in promptu non haberent, ut in itinere, in cena, in senatu. Lipsio autem id discriminis facienti ut epistulae ad absentes vel quasi absentes, codicilli vero ad praesentes mitterentur, minime esse adsentiendum, ipsum Catulli, quod supra memoravimus, carmen docet. Hoc tantum adfirmari posse videtur, usos esse inter se codicillis, qui aliquanto coniunctiores viverent. Sic ad Liviam uxorem codicillos de Tiberi acerbitate et intolerantia morum Augustus, teste Suetonio (1), scripserat; item codicillos intellegere debemus scripsisse Augustum festinanter in theatro et ad Iuliam filiam ibidem praesentem misisse, quam luxuriosae iuventutis grege circumsessam vidisset (2). Porro per codicillos questus est quod in magno et recenti luctu suo, cum Gaius Caesar ex Armenia rediens in Syria morbo decessisset, homo sibi carissimus, C. Asinius Pollio, pleno convivio cenasset (3). Minime vero adduci possumus ut credamus scripsisse Augustum codicillos, quibus Agrippae Postumi caedes iuberetur: propiusque vero videtur quod Tacitus testatur, Tiberium patris iussa simulasse, ut invisus iuvenis tolleretur (4).

Libelli et ipsi fuisse videntur breviores epistulae, sed in plures paginas complicatae, codicillis longiores, itemque signatae (5): a Graecis γράμματα vel βιβλία appellatae.

In huiusmodi libellis usurpandis videtur Augustus avunculi exemplum secutus esse, cuius ait Suetonius (6) suis ipsius temporibus epistulas ad senatum exstitisse, quas primus ad paginas et formam memorialis libelli convertisset,

(1) Suet. *Tib.* 51, 1.

(2) Macr. *sat.* II 5, 6.

(3) Sen. *contr.* IV, *pr.* 5

(4) Suet. *Tib.* 22; Tac. *ann.* I 6.

(5) Suet. *Aug.* 50.

(6) Suet. *Caes.* 56, 6.

cum antea consules et duces non nisi transversa charta scriptas mittere consuissent (1).

Denique diplomata, quae a duplicium tabellarum forma nomen invenisse videntur, litterae principum fuerunt, quae proprio vel munere vel beneficio aliquem ornatum testarentur. Augusti diplomata ad ius civitatis pertinentia apud Suetonium (2) commemorantur.

Item edicta et decreta edere haud alienum censuimus: leges vero omnino omittendas, ad iuris scientiam propius pertinentes (3).

(1) Vide sis haec de re H. PETER, *Der Brief* etc. p. 31.

(2) Suet. *Cal.* 38, 1.

(3) Opera vero, potissima quidem, in quibus leges ab Augusto latas collectas videre potes, hic percensere haud alienum visum est: G. HAENEL, *Corpus legum ab imperatoribus Romanis ante Iustinianum latarum*, Lipsiae 1857, p. 1-34; V. GARDTHAUSEN, *Augustus und seine Zeit*, I p. 887-912, II p. 518-530; E. CUQ, sub voce *Lex* in DAREMBERG et SAGLIO, III p. 1149-1151; G. ROTONDI, *Leges publicae populi romani*, Mediolani 1912, p. 437-462; PAULY-WISSOWA *R. E.* XII (1925) 2363 sqq. et Suppl. VI (1935) 808 sqq. De Augusti legibus in universum vide H. LAST in *Cambridge Ancient History* X, 1934, p. 425 sqq.; V. ARANGIO-RUIZ, *La legislazione, 'Augustus'*. *Studi in occasione del bimillenario augusteo pubblicati dalla R. Acc. dei Lincei*, Romae 1938, p. 101-146; B. BIONDI, *La legislazione di Augusto. Conferenze augustee nel bimillenario della nascita*, Romae 1939, p. 139-262; H. SIBER, *Das Führeramt des Augustus*, in *Abhandl. d. sächs. Ak. d. Wiss., phil.-hist. Klasse*, XLIV, 1940, p. 58 sqq. Leges omnes, quas Augustus ipse vel eius auctoritate consules post Actiacum proelium rogaverunt, in volumine *Acta Divi Augusti* I, Romae 1945, edidit B. BIONDI (p. 101-223); senatusconsulta ad Augustum eiusque aetatem pertinentia collegerunt ibidem (p. 227-274) B. BIONDI et V. ARANGIO-RUIZ. — Item omittendum statuimus, diligenter re considerata, documentum quod nuper in lucem editum est Augusti et Agrippae nomina prae se ferens, quod ad senatusconsulta pertinere optime contendit K.M.T. ATKINSON quae id edidit atque doctissime illustravit (« *Restitutio in integrum* » and « *iussum Augusti Caesaris* » in an *Inscriptio at Leyden*, in *Revue internationale des droits de l'antiquité*, 3 VII, 1960, p. 228-272).

* *

Quod ad orationes pertinet, eloquentiam studiaque liberalia ab aetate prima eum cupide et laboriosissime exercuisse testatur Suetonius (1) nec cuiquam mirum videbitur, qui consideraverit honestis eum studiis a puero imbutum praeclaraque excellentium magistrorum disciplina atque institutione usum fuisse: veri autem simillimum est avunculum ipsum, Iulium Caesarem, qui perspectis ingenii animique eius virtutibus iam dudum in nomen familiamque eum adsciscere secum ipse constituisset, operam dedisse ut praeter ceteros dicendi facultatem adulescens exerceret atque excoleret, qua nihil utilius nihilque ei magis necessarium fore intellegeret; idque Dionis testimonio (2) confirmatur. Etiam enim Mutinensi bello, teste Suetonio (3), in tanta mole rerum, nullum diem elabi passus est quin et legeret et scriberet et declamaret. Sed eius orationum, quas omnes de scripto eum dixisse Suetonius testatur verique simile est in publicum evulgatas fuisse, pauca tantummodo eaque exigua fragmenta ad nostram aetatem pervenerunt.

Eius autem sermonem quibusdam iisque praeclaris ornatum fuisse virtutibus veteres scriptores contestantur; praecipuamque eius curam fuisse sensum animi quam apertissime exprimere et aperte testatur Suetonius (4) et ex eius operum fragmentis patet. Ex eodem rerum scriptore (5) accepimus eum neque in senatu nec apud populum nec apud milites umquam nisi meditata et composita oratione locutum esse, quamvis non careret quadam ex tempore dicendi facultate; ac ne periculum adiret memoriae aut in ediscendo tempus consumeret, omnia recitare instituisse: quod prudentiam laude dignam atque circumspeditionem

(1) *Aug.* 84, 1.(2) *XLV* 2, 7.(3) *Aug.* 84, 1.(4) *Aug.* 86, 1.(5) *Aug.* 84, 1.

principis declarat, qui accurate domi quae in publico dicturus esset, meditabatur et sive tempori parcens sive memoriae diffidens, ne quid plus minusve diceret, quam sibi propositum esset, de scripto pronuntiabat.

Avunculi dictionem in contionando eum aemulatum esse Gellii (1) testimonio constat, qui divum Augustum dicit munditiarum patris sui in sermonibus sectatorem: sed ut ingenio et doctrina, ita eloquentia quoque Augustus cessit avunculo suo: hic enim et elegantissime, teste Cicerone (2), locutus est, et externis quoque ornamentis praeditus fuit, quae in audientium animis movendis vehementer eum adjuvant: fuisse traditur (3) excelsa statura, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetisque oculis, valetudine prospera; pronuntiasse dicitur (4) voce acuta atque ardenti motu gestuque nec sine venustate. At Augustus forma quidem eximia fuit et per omnes aetatis gradus venustissima, sicut Suetonius (5) docet eiusque ostendunt simulacra (6), sed statura brevi, valetudine in-

(1) *X* 24, 2.

(2) *Brut.* 252. De Iuli Caesaris dicendi generis elegantia, vide quae docte disputaverint E. WOLFFLIN, *Elegantia Caesaris*, in *Archiv für lat. Lex. und Gramm.* VIII, 1893, p. 142 sq.; *Epigr. Beitr. in Sitzungsber. der philos.-philol. und hist. Klasse der Akad. der Wiss. zu München*, 1896, p. 161 sq.; P. FABBRI, *L'oratoria di Cesare*, in *Historia* IX, 1935, p. 261 sqq.; G. FUNAIOLI, *Cesare scrittore*, in *Studi di letteratura antica* II 1, Romae 1947, p. 25 sqq.; G. PERROTTA, *Cesare scrittore*, *Maia* I, 1948, p. 5-32; F. E. ADCOCK, *Caesar as Man of Letters*, Cantabrigiae 1956.

(3) *Suet. Caes.* 45, 1.(4) *Suet. Caes.* 55, 2.(5) *Aug.* 79, 1.

(6) De Augusti signis, quae quidem ad nostram aetatem pervenerunt, vide: O. BRENDEL, *Ikongraphie des Kaisers Augustus*, Norimbergae 1931; I. MONTINI, *Il ritratto di Augusto*, Romae 1938; F. FRIGERIO, *Augusto. Gesta e immagini*, in *Rivista archeologica dell'antica provincia e diocesi di Como*, 117-118, 1938-39; R. WEST, *Die röm. Porträtplastik* I, Monachi 1944, p. 101 sqq.

firma atque aegra fuit (1): pronuntiabat dulci et proprio quodam oris sono atque nonnunquam, infirmatis faucibus, praeconis voce ad populum contionatus est (2).

Nunc autem de singulis orationibus enucleatius nobis est dicendum, in quibus percensendis temporum ordinem sequemur.

1. **Laudatio funebris Iuliae aviae.** — Mature admodum Augustus ad publice dicendum prodiit, neque id sua sponte, sed temporum necessitate impulsus. Cum enim anno 703/51 supremum obiisset diem Iulia, C. Iulii Caesaris soror minor natu et mater Atiae, quae Augustam peperit, puer tunc duodecimum annum (3) agens eam pro rostris laudavit valdeque probabilis est coniectura Augustum non proprio ipsius animi impetu aut suo in aviam, tenerae quidem pueritiae suae educatricem, amore, sed avunculi magni consilio et auctoritate permotum illius matronae pro rostris laudandae munus suscepisse. Veri enim simillimum est Iulio Caesari haud parum cordi fuisse ut sororis suae nepos, qui tam insignem de se iam spem movisset quemque ipse in

(1) Suet. *Aug.* 79-81.

(2) Suet. *Aug.* 84, 2.

(3) Haec est cum Suetoni (*Aug.* 8, 1) sententia, tum etiam Quintiliani (XII 6, 1): Nicolaus autem orationem ab Augusto nono aetatis anno habitam esse tradit eiusque testimonium utpote scriptoris aequalis, hanc habuit vim, ut quidam viri docti in Suetonio *decimum annum agens pro duodecimum a. a.* et in Quintiliano *decem annos natus pro duodecim a. n.* corrigendum censerent. Sed multo probabilius est (cf. BLUMENTHAL, *Die Autobiographie des Augustus in Wien. St.* XXXV, 1913, p. 123 adnot.) Nicolaum cum multa alia declamatorie augeret, etiam in hac re prudentem scientemque numerum ementitum esse et, quo maior fieret Augusti laus, scripsisse istam contionem funebrem a puero vixdum decenni habitam esse maximis audientium clamoribus et plausu; minimeque videtur probanda coniectura quam A. VON GUTSCHMID protulit (*Kleine Schriften* V, Lipsiae 1894, p. 540): 'vermuthlich verwechsette Nikolaos diesen Fall mit der Laudatio, die Tiberius neunjährig seinem leiblichen Vater hielt'.

familiam nomenque adsciscere constituisset, quam maturime populo Romano innotesceret, maximeque eius intererat ut gens Iulia, quam ipse aliquot annis ante magnis in contione extulerat laudibus (1), quocumque vel a puero celebraretur modo.

Eam autem laudationem Augustus non suo ingenio composuisse sed adiutore usum esse aliquo e praeceptoribus suis veri est simillimum; neque a vero abhorreere videtur gentem Iuliam in ea summis laudibus celebratam eiusque generis antiquitatem nobilitatemque praedicatam esse, sicut Caesarem in Iulia amita laudanda fecisse compertum habemus, iisque omnibus avunculi ipsius laudes intextas esse, quem orator duodecim annos natus patris loco coleret.

2. **Contio ad populum.** — Primam ad populum orationem habuit Augustus cum, accepto Caesaris necis suaeque adoptionis nuntio, Apollonia profectus, Romam exeunte anni 710/44 mense Aprili ingressus est atque hereditate adita nomineque Caesaris sumpto, a L. Antonio, tribuno plebis, in contionem productus, post idus Maias eiusdem anni (2), duodeviginti annos natus, verba apud populum fecit eique ludos Veneri Genetrici a Iulio Caesare apud Pharsalum consecratos mox se facturum et simul pecuniam se numeraturum, quam populo viritim dictator legasset, pollicitus est; eamque orationem exemplaribus divulgatam in omnium venisse manus et Ciceronis testimonio (3) constat et per se veri est simillimum, cum ipsius Octaviani plurimum interesset ut ea, quae populo de instituto suo dixisset quaeque ei promisisset, quam plurimis innotescerent (4).

3. **Contio ad populum.** — Aliam Octavianus orationem, ut populum sibi conciliaret eumque ab Antonio, quocum

(1) Suet. *Caes.* 6, 1: cf. *ORF*³ p. 389 sq.

(2) Cf. M. A. LEVI, *Ottaviano capoparte*, I, Florentiae 1933 p. 66, 2.

(3) *Infra*, p. 73, fr. II, III, IV.

(4) Cf. DRUMANN-GROEBE IV p. 267; GARDTHAUSEN I p. 53.

iam dissidere coeperat, abalienaret, mense Octobri eiusdem anni (710/44) habuit. Cum veteranis enim in Campania collectis Romam contendit eique obviam profectus est Ti. Canutius, tribunus plebis, inimicus Antonio ideoque Octaviano amicus, voluntateque eius cognita, eum in urbem introduxit atque ad aedem Castoris in contionem produxit. Prior Canutius in Antonium invectus est; tum ipse Octavianus dicere orsus, patris memoriam eiusque rerum gestarum renovavit, modeste de se locutus, iniuriasque ab Antonio acceptas commemoravit, propter quas etiam exercitum illum suae custodiae causa contraxisset, denique patriae operam suam et obsequium pollicitus est. Eam quoque orationem vulgatam esse, Cicero (*Att.* XVI 15, 3) certiores nos facit, qui eam in manibus habuit.

4. *Contio ad populum.* — Postquam, anno 718/36, bellum cum Sex. Pompeio per intervalla atque ancipiti fortuna inde ab anno 712/42 gestum confectum est, Romam reverso Octaviano senatus immodicos decrevit honores, ipsi permittens ut arbitrato suo vel omnes acciperet vel quotquot ipsi accipere placeret; itumque est ei obviam quam longissime a coronatis tam senatoribus quam populo, qui eum ad templa primum, deinde domum deduxerunt (Idibus Nov. anni 718/36). Postero die senatum populumque in contionem extra pomerium Octavianus convocavit, atque oratione pro contione habita, res a se gestas ordine recensuit administrationemque reipublicae iam ex quo ad eam admotus est usque ad illum diem: pacem et tranquillitatem denuntiavit post sublata funditus bella civilia et tributa nondum reddita debitoribus condonavit, pariterque publicanorum aes alienum remisit et mercedes nondum persolutas pro locationibus publicis. Ex honoribus autem sibi per senatus consultum oblatis accepit ovationem et annua sollemnia diebus victoriae, auratamque in foro statuam triumphali habitu, quo urbem esset ingressus, insistentem columnae rostris navium cinctae. Quam orationem a se ipso conscriptam, teste Appiano (*b. c.* V 130), in vulgus deinde edidit.

5. *Oratio graeca Alexandriae habita.* — Cum Alexandriam anno 724/30 Augustus cepisset, victor in urbem ingressus est, cum Ario philosopho colloquens dextramque eius tenens, ut is eximio in honore ab ipso habitus, statim in oculis civium admirationeque esset. Gymnasium deinde ingressus, Alexandrinos metu consternatos et ad terram collapsos surgere iussit ad eosque orationem habuit, omni se culpa populum liberare dicens, primum ob Alexandrum urbis conditorem, deinde ob admirabilem urbis pulchritudinem, tertio ob gratiam qua Arius amicus apud ipsum floreret. Haec Plutarchus (*Ant.* 80, 1-2). Sed tres causas ob quas fore ut Alexandrinis ignosceret eorumque urbi parceret pollicitus est, non sine aliqua varietate veteres rerum scriptores proferunt (cf. testimonia infra collecta). Hanc orationem graece eum habuisse testatur Dio (LI 16, 4), quo facilius ab Alexandrinis posset intellegi. At si Suetoni (*Aug.* 89, 1) testimonium spectamus, Augustum non tam linguae graecae peritum fuisse, ut aut loqueretur expedite aut componere aliquid auderet, et quae occasio ferret, latine eum scribere vertendumque alii dare solitum esse, valde probabile videbitur orationem ab Augusto latine scriptam, ab Ario philosopho, illius expeditionis comite, in graecum conversam fuisse sermonem: idque hoc veri est similis, quod in urbe litterarum laude florentissima Augustus locuturus esset virisque ornata doctissimis.

6. *Laudatio funebris M. Claudii Marcelli.* — Habita est a. 731/23, quo anno Marcellus, Octaviae minoris, Augusti sororis, filius, quem ob maternas virtutes Augustus adoptaverat cuique anno 729/25 filiam suam Iuliam admodum iuvenem uxorem dederat, inexorabili morbo confectus supremum diem Baiis obiit, cum vigesimum ageret annum, atque immatura eius miseraque mors ab omnibus complorata atque defleta est, cum ingentem de se expectationem eximius ille iuvenis movisset (1). Corpus eius Romam

(1) Vide clarum illum Vergilii de Marcello locum (*Aen.* VI 860 sqq.) de quo Servius (*ad Aen.* VI 862): *constat hunc librum*

ingenti pompa allatum, in Campo Martio sepultum est. Augustus summo affectus dolore, laudationem funebrem dixit, in qua prisca Marcellorum gentis decora eorumque res praeclare gestas repetivit praecipueque fortissimi illius M. Claudii Marcelli quinquies consulis, qui primus ad Nolam Hannibalem vinci posse docuisset Syracusasque expugnasset atque per insidias Numidarum Hannibalis anno 546/208 periisset (1); id quod e duobus Plutarchi locis colligi licet (2). Deinde adulescentem ipsum tot virtutibus iisque tam praeclaris ornatum laudavit eiusque immaturam deploravit mortem. Orationem ab Augusto scriptam divulgatamque fuisse ex ipsis, quos supra commemoravimus, Plutarchi locis efficiamus oportet.

7. Laudatio funebris M. Vipsanii Agrippae. — M. Vipsanius Agrippa, qui ignobili loco natus ob res praeclare bello gestas maxime insignis factus erat (3) atque sumptuosis splendidisque aedificiis non modo Romam, sed alias quoque exornaverat urbes, quem Augustus mortuo Marcello generum sumpserat, cum ex Pannonia a. 742/12 reverteretur, in Campania morbo correptus mense Martio eiusdem anni obiit. Corpus eius Romam Augustus afferri iussit atque laudationem funebrem in foro habuit, in qua cum de mortui obscuris maioribus nihil esset quod praedicaretur, illius

tanta pronuntiatione Augusto et Octaviae esse recitatum, ut fletu nimio imperarent silentium: nisi Vergilius finem esse dixisset etc. Cf. PROP. III 18; HOR. *carm.* I 12, 45 sqq.; TAC. *ann.* II 41, 3; SEN. *dial.* VI 2, 3.

(1) Cf. DRUMANN-GROEBE II p. 327 sq.

(2) Quod PLUT. *Marc.* 30, 5 (vide infra p. 76) narrat, id Augustum in laudatione funebri Marcelli nepotis rettulisse, primus HEEREN (*De fontibus et auctoritate vit. parall. Plutarchi*, Gottingae 1820) suspicatus est eiusque coniecturam tamquam probabilem omnes, qui secuti sunt, viri docti acceperunt. Item apud PLUT. *comp. Pel. cum Marc.* 1, 8 eandem Augusti laudationem funebrem intellegamus oportet.

(3) SERV. *ad Verg. Aen.* VIII 682; TAC. *ann.* I 3, 1; cf. HOR. *carm.* I 6.

tantum egregii viri res domi bellicae praeclare gestas eum extulisse veri simile est. Quod Dio (LIV 28, 3) addit, velamentum inter se atque cadaver oratorem interposuisse, hac de causa factum esse credendum est, quod Augustus tum pontifex maximus esset, quem cadaveris adspetus poluisset (1).

8. Laudatio funebris Octaviae sororis. — Anno 743/11, teste Dione Cassio (LIV 35, 4), cum Octavia Augusti soror obiisset, duplicis laudationis honor ei tributus est: Augustus enim eam pro aede divi Iulii laudavit, Drusus pro rostris. Dubitatum est utrum Octavia maior, Octavii ex Ancharia filia (2), an Octavia minor, quam Atia, Augusti mater, genuit, intellegenda sit: cum enim Suetonius (3) dicat Augustum Octaviam sororem quarto et quinquagesimo aetatis anno, i. e. a. 745/9, amisisse eique maximos tribuisse honores, contendit Weichert apud Dionem Octaviam maiorem, apud Suetonium Octaviam minorem intellegendam esse: alteram anno 743/11 mortuam esse, alteram anno 745/9. At Drumann, temporum rationibus diligenter examinatis, Weichert opinionem funditus subruit demonstravitque apud utrumque scriptorem de eadem Octavia minore sermonem esse, anno 743/11 mortua; quod autem Suetonius ait, Augustum eam anno 745/9 amisisse, errori tribuendum esse (4). Cuius sententiam plane accipere possumus. Neque mirandum est duplicem Augusti sorori laudationem tributam esse, cum nobilissima ea inter Romanas matronas fuisset, sicut omnes contestantur veteres scriptores, atque cum eximia pulchritudine tum etiam praeclaris animi ingeniique virtutibus optimisque suis moribus omnium admirationem movisset (5).

(1) Cf. SEN. *dial.* VI 15, 3; FR. VOLLMER, *Laudationum funebrium Rom. hist.*, in *Neue Jahrb. für Philol.* XVIII Suppl. 1892, p. 461 adn.

(2) Suet. *Aug.* 4, 1.

(3) *Aug.* 61, 2.

(4) DRUMANN-GROEBE IV p. 251 adn.

(5) Cf. de ea DRUMANN-GROEBE IV p. 250 sqq.; MALCOVATI,

9. *Laudatio funebris Neronis Claudii Drusi.* — Anno 745/9 Drusus, Tiberii Claudii Neronis et Liviae filius, iuvenis eximius cum corporis tum praecipue animi ingenique virtutibus ornatus (1), cum in Chattorum terram incurrens usque ad Sueborum fines progressus esset atque in Cheroscos postea conversus ad Albim flumen pervenisset (2), cum denique totam fere Germaniam in potestatem populi Romani redeisset, in reditu, antequam ad Rhenum perveniret, ex fractura cruris trigesimo die postquam ex equo delapsus erat, obiit (3) triginta annos natus (4). Tiberius frater, ubi de tristi eius casu certior factus est, quam citissime properans vixdum spirantem invenit ac mortuum pedibus Romam comitatus est, portantibus municipiorum coloniarumque nobilissimis viris (5). Augustus ipse, quamvis asperrima hieme, usque ad Ticinum funebri pompae obviam ierat (6). Romae autem duplex mortui laudatio habita est: altera a Tiberio in foro, altera ab Augusto in circo Flaminio; quae verba autem Suetonius (*Claud.* 1, 5) ex Augusti oratione refert, ex ultima huius parte sumpta videntur, cum laudationes funebres finire solitae essent decorum invocatione (7).

10. *Oratio in senatu habita.* — Anno 748/6 Tiberius Augusti privignus duobus consulatibus totidemque ornatus triumphis et tribuniciae potestatis consors in quinquennium eo ipso anno ab Augusto factus, integra etiam aetate validisque viribus repente Romam relinquere et longe sece-

Cultura e letteratura nella « domus Augusta », in Annali della Università di Cagliari XI, 1941, p. 17 sqq.

(1) VELL. II 97, 2 sq.; cf. MALCOVATI *ibid.* p. 33 sq.

(2) DIO CASS. LV 1, 2.

(3) LIV. *epit.* 142. Cf. OVID. *fast.* I 597; DIO CASS. LV 1, 4; SÜET. *Claud.* 1, 3.

(4) VELL. II 97, 3.

(5) LIV. I. c.; SEN. *dial.* VI 3, 1; cf. DIO CASS. LV 2, 1; SÜET. *Claud.* 1, 3.

(6) TAC. *ann.* III 5, 1; DIO CASS. I. c.

(7) Cf. VOLLMER o. c. p. 484.

dere constituit: seu Iuliae moribus taedio adductus, quam post Agrippae mortem iubente Augusto in matrimonium duxerat dilectissima uxore Agrippina cum acerbo dolore repudiata, seu aegre ferens quod ab Augusto Gaius et Lucius Caesares palam sibi praeferrentur. Hanc consilii sui causam ipse sed postea attulit, cum diceret noluisse se praesentem Augusti liberis obstare vel obtreptare videri suaque sponte cessisse exemplo Agrippae qui Marcello ad munera publica admoto Mytilenas secessisset: illa autem vera intimaque abscedendi causa fuisse videtur. Tum vero honorum laborumque satietatem et requietis desiderium praetendens commeatum a socero eodemque vitrico petiit: qui non modo eum se daturum negavit sed in senatu deserere se conquestus est. Neque hoc tamen nec matris preces pervicerunt ut ab incepto desisteret: quin pertinacius familiaribus retinentibus cum cibo per quattuor dies abstinuisset, venia tandem abunde impetrata Rhodum profectus est (1).

11. *Oratio in senatu habita.* — Anno 748/6 Augustus Tiberio privigno potestatem tribuniciam in quinquennium contulerat (2); iterum a. 4 p. Chr., quo anno, cum Gaius Caesar mortuus esset, princeps privignum adoptavit, senatum rogavit, ut eidem tribunicia potestas in decennium daretur (3): cum autem satis compertum haberet minime eum apud senatum populumque ob arroganciam suam morumque asperitatem gratiosum esse, excusare eum conatus est oratione, quam ad senatum habuit.

12. *Oratio de statu municipiorum.* — A Frontino modo commemoratur, cum de iure territorii disputet (4): omisit

(1) SÜET. *Tib.* 10; VELL. II 99, 1-2; DIO CASS. LV 9, 7; cf. TAC. *ann.* I 53, 1; E. CIACERI, *Tiberio successore di Augusto*, Mediolani 1934, p. 43 sq.

(2) DIO CASS. LV 9, 4; SÜET. *Tib.* 9, 3.

(3) DIO CASS. LV 13, 2; cf. VELL. II 103, 3; TAC. *ann.* I 10, 7. Suetonius tamen (*Tib.* 16, 1) refert a. 757/4 Tiberio tribuniciam potestatem in quinquennium renovatam esse: vide quae disputavit MOMMSEN, *Res gestae divi Augusti*², p. 31.

(4) FRONTIN. *de contr.* p. 7 THULIN.

Meyer et in prima et in altera oratorum Romanorum reliquiarum editione. In senatu ab Augusto eam habitam esse, veri est simillimum: quo autem tempore, perdifficile est coniectare ideoque postremam orationum edidimus. Quod ad argumentum pertinet, confirmasse ea videtur Augustus civitatibus, ut recte olim Goesius (1) opinatus est, territoria in quorum essent possessione (2).

Superest ut de orationibus, quas tamquam ab Augusto pronuntiatas rerum scriptores finxerunt, breviter mentionem faciamus. Appianus (*b. c.* III 86 sq.) narrat post pugnam Mutinensem senatum legatos ad legiones victrices misisse, qui earum in Octavianum fidem labefactarent: cum autem milites noluisent ἀνευ τοῦ Καίσαρος legatorum mandata audire, apud milites hunc contionatum esse et iniurias sibi a senatu illatas enumerasse eorumque fidem atque auxilium implorasse. Sed Augusti verba ab Appiano ficta esse manifestum est. Item orationes, quas Appianus (*b. c.* IV 126 ad milites; V 28 ad senatum et equites) Augusto tribuit, commenticiae existimandae sunt.

Nonnullae huiuscemodi orationes a Dione Cassio proferruntur: narrat enim Dio (XLVI 46) Augustum inito consulatu magno gaudio affectum esse, eo magis quod, cum in Campum Martium se conferret, sex vultures apparuissent: paulo post cum apud milites contionaretur, duodecim alios vultures eum vidisse. Sed ista ad milites contio haud dubie a Dione ficta est, cum nemo rerum scriptorum, qui de omine illo mentionem faciunt (3), ullam Augusti ad milites illo tempore contionem commemoret.

(1) *Rei agrariae auctores legesque variae cura* WILHELMI GOESII, Amstelodami 1674, p. 145.

(2) Quae vero verba Augustus supremo vitae suae die, cum mortem iam adventantem sentiret, admissis amicis, teste Suetonio (*Aug.* 99, 1), pronuntiavit, haud mihi videntur appellari posse *suprema oratio*, ut L. CANTARELLI volebat (*Boll. di filol. class.* XXIX, 1922, p. 61 sq.), sed inter dicta et apophthegmata potius referenda esse (n. XLIV).

(3) Suet. *Aug.* 95; App. *b. c.* III 94; Iul. Obs. 69.

Item ante pugnam Actiacam Dio Cassius inducit Augustum longissima atque verbosissima oratione, quae ab initio cap. 24 libri L usque ad finem cap. 30 extenditur, milites alloquentem: quae oratio sine dubio ficta iudicanda est, cum sane a vero abhorreat Augustum in tanto rerum discrimine longam illam orationem habere potuisse: quod si veri simile videtur eum ante pugnam paucis milites hortatum fuisse ut strenuos atque fortes se praestarent, nullo pacto credere possumus orationem ab eo scriptam fuisse atque ad Dionem pervenire potuisse.

Denique Dio (LVI 1) narrat, cum Tiberius a Pannonia (a. 9 p. Chr.) redisset atque Augustus ludos circenses praebuisset, magno opere equites contendisse ut lex περί τῶν μήτε γαμούντων μήτε τεκνούντων (1) aboleretur: Augustum itaque in forum equites omnes convocasse atque seorsum caelibes, seorsum maritos et patres familias convenire iussisse: cum autem plane horum paucitas prae illorum multitudine pateret, magno angore Augustum permotum separatim ad utrosque locutum esse, cum primum (c. 2-4) maritos atque patres familias laudaret, deinde (c. 4-10) caelibes vehementer reprehenderet. Sed haec quoque orationes magna verborum copia ubertateque insignes, quarum unus Dio auctor est, nullum est dubium quin ab eodem rhetorice confictae sint.

Item minime referendos esse censuimus sermones, quos latius fusiusque Dio (LV 14 sqq.) atque Seneca (*de clem.* I 9) memoriae prodiderunt, quamvis testetur Suetonius (*Aug.* 84, 2) sermones cum singulis atque etiam cum Livia graviore non nisi scriptos et e libello eum habuisse.

* * *

Rescripta Bruto de Catone Caesarem Augustum composuisse testatur Suetonius (*Aug.* 85, 1); quod opus non animi vel exercitationis causa ab eo compositum fuisse veri simile

(1) Fuisse haec videtur lex de maritandis ordinibus, quam Suetonius (*Aug.* 34, 1) memorat.

videtur, sed ut regendae rei publicae rationibus inserviret. Satis enim constat Catonem Uticensem, acerrimum illum veteris reipublicae defensorem, rebus in discrimen extremum adductis, Uticae sibi ipsum mortem conscivisse (a. 708/46), ne libertatis interitum vita superaret neu vultum tyranni aspiceret; voluntaria autem eius mors compluribus in utramque partem scriptis occasionem praebuit, cum alii, liberae reipublicae amatores, in caelum eum laudibus extollerent eumque tamquam heroem divino prope cultu prosequerentur, alii contra eius pervicaciam obstinationemque condemnarent eiusque gloriae obtrectarent. Cicero enim Catonis laudationem scripsit eiusque exemplum et Brutus et M. Fadius Gallus et Munatius Rufus secuti sunt: sed contra Ciceronis laudationem Catonis vituperationem Hirtius, Caesaris hortatu, composuit ad illumque misit; tum Caesar ipse in certamen descendens Anticatores scripsit, in quibus veri simile est quaecumque adversario nimium ab iis laudato crimini dari possent, eum collegisse (1). Itaque Augustus, quamvis promptus paratusque suapte indole esset ad veras hominum virtutes perspicendas meritamque laudem iis tribuendam, non poterat aequae et benigne de Catone Uticensi existimare, pertinacissimo atque pervicacissimo illo Iulii Caesaris omniumque regnandi cupidorum adversario; impulsus igitur fortasse aliquo eius aetatis scripto Catonem tamquam veteris liberaeque reipublicae defensorem praedicante aut saltem huiuscemodi studiis sibi infestis permotus 'rescripta Bruto de Catone' iam senior (2) composuit, de quibus cum nulla apud veteres rerum scriptores, praeter Suetonium, mentio fiat, iudicium nullum proferri potest; cum autem Bruto ipsi Augustum

(1) De his ad Catonis mortem pertinentibus scriptis cf. SCHANZHOSIUS, *Gesch. der röm. Litt.*, I p. 334 sqq.

(2) Cf. L. ROSS TAYLOR, *Party Politics in the Age of Caesar*, University of California Press 1949, p. 240, 75; cf. J. CARCOPINO in *Rev. Et. Anc.* LIII, 1958, p. 154 sq.

rescripsisse ex operis indice appareat susceptique operis consilium ex ipsa libelli fronte eluceat, pugnacem et quasi bellatoriam libri fuisse naturam efficiamus licet.

* *

Cum Augustus omnino vitam suam ac studia ad suae aetatis mores aptare vellet, consuetudini atque inclinationi temporis sui obsecutus etiam philosophiae operam dedit; hortationes enim ad philosophiam eum scripsisse testatur Suetonius (*Aug.* 85, 1), quibus Arium philosophum Augusti magistrum et contubernalem manum commodasse Diels (1) suspicatus est. Utrum Ciceronis Hortensium Augustus imitatus sit, sicut Diels coniecit, an potius Antisthenis, Persei atque Posidoni προτρεπτικοί exemplar illi praebuerint, ut Hirzel (2) opinatus est, minime diiudicari potest, eum philosophicum id Augusti opus unus Suetonius, inter veteres rerum scriptores, commemoraverit indicemque tantum memoriae prodiderit; si autem consideraverimus Augusto magnam cum Cicerone necessitudinem et epistularum assiduitatem fuisse, si praeterea locum quandam Plutarchi spectaverimus, qui Augustum inducit nepotem ad Ciceronis libros legendos his verbis hortantem: 'λόγιος ἀνὴρ, ὃ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρις' (3), Dielsi opinio potior videbitur.

* *

Varium et multiplex ingenium Augustum habuisse et ex iis quae disputavimus patet et hac re confirmatur, quod etiam geographicis rebus aliquid operae et temporis eum tribuisse constat: Augustus enim primus orbem terrarum pictum Romanis spectandum proposuit, opere quidem

(1) H. DIELS, *Doxographi Graeci*, p. 81; cf. P. HARTLICH, *De exhortationum a Graecis Romanisque scriptarum historia*, in *Leipz. St.* XI, 1889, p. 305.

(2) R. HIRZEL, *Der Dialog*, II, p. 2.

(3) PLUT. *Cic.* 49, 5.

ab Agrippae sorore inchoato: nam cum hic, teste Plinio (1), magnum illud quod susceperat opus morte correptus (anno 742/12) perficere non potuisset, soror eius et postea Augustus id ad finem perduxit *ex destinatione et commentariis* eius; quorum verborum priore significari videtur, ut iam docuit Riese (2), indicasse Agrippam qua ratione quoque consilio tabulam confici vellet; alterum non solum de libro aliquo (3) sed fortasse de testamento eius intellegendum esse idem Riese censuit, quo Pollae sorori porticus aedificandae munus detulerit, quod Augustus postea susceperit.

Quando id opus perfectum sit, pro certo affirmare minime possumus, sed e Dionis testimonio (LV 8, 3) effici licet anno 747/7 nondum id esse perfectum; quod tamen ante Augusti mortem evenisse et per se liquet et contendit Müllenhoff (4), siquidem anno fere 15 p. Chr. Strabo ea scripserit quae in libro II p. 120 legantur.

(1) PLIN. *n. h.* III 17.

(2) *Geogr. lat. min.* p. VII sq.

(3) De Agrippae commentariis vide sis quae disputaverint: CHR. PETERSEN, *Die Kosmographie des Kaisers Augustus und die Commentarien des Agrippa*, in *Rhein. Mus. N. F.* VIII, 1853, p. 161-210; 377-403; IX, 1854, p. 85-106; 422-442; E. SCHWEDER, *Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaisers Augustus*, in *Philol.* LIV, 1895, p. 328 sqq.; A. KLOTZ, *Quaestiones Plinianae geographicae*, Berolini 1906 (*Quellen und Forschungen zur alten Geschichte und Geographie XI*), p. 13 sqq.; *Gött. G. Anz.* 1910 p. 406; *Beiträge zur Analyse des geogr. Kapitels im Geschichtswerk des Orosius, Charisteria Rzach* p. 120; *Die geographischen Commentarii des Agrippa und ihre Ueberreste*, in *Klio XXIV*, 1931, p. 38-58; 386-466; D. DETLEFSEN, *Ursprung, Einrichtung und Bedeutung der Erdkarte Agrippas*, Berolini 1906 (*Quellen und Forschungen XIII*), p. 57 sqq.; *Die Anordnung der geogr. Bücher des Plinius und ihre Quellen*, Berolini 1909 (*Quellen und Forschungen XVIII*), p. 11; R. UHLEN, *Zur Ueberlieferung der Weltkarte des Agrippa*, *Klio XXVI*, 1933, p. 267-278; BARDON, *Litt. lat. inc.*, p. 103-105.

(4) K. MÜLLENHOFF, *Ueber die römische Weltkarte, Deutsche Altertumskunde III*, Berolini 1892, p. 302.

Haec tabula magnificum fuisse opus videtur: totus enim orbis terrarum inerat tunc quidem cognitus, in quasdam divisus provincias, fines earum et insularum secundum quattuor caeli partes descripti, mensurae in longitudinem et latitudinem dimensae: intervalla locorum atque insularum inter se et a proximis terris milibus passuum descripta, notulae deinde paucae, ut fragmenta quae Riese (1) collegit, ostendunt: tantumque opus quod ut gloriae populi Romani, tot terrarum domini, inserviret et cognitionem terrarum apud plerosque promoveret Agrippa inchoaverat atque fortasse ut itinera suscipientibus auxilio esset, summae posteris utilitati fuit (2).

Sed alius Plinii superest locus (*n. h.* III 46) ex quo intellegimus Plinium Italiam describentem, librum quendam Augusti inspexisse, in quo:

I regiones undecim, in quas Italia discripta erat, singulatim depingebantur;

II uniuscuiusque regionis urbium laterculi litterarum ordine dispositi proferebantur;

III coloniae a ceteris oppidis distinguebantur (3).

(1) O. c. I sqq.

(2) Vide, praeter ea quae supra memoravimus opera: F. PHILIPPI, *Zur Rekonstr. der Weltk. des Agrippa*, Marburgi 1880; *Hist. Unters. Arnold Schäfer dargebracht*, Bonnæ 1882, p. 239 sqq.; K. MÜLLENHOFF, *Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaisers Augustus, Deutsche Altertumskunde III* p. 212 sqq.; *Ueber die römische Weltkarte*, *ibid.* p. 298 sqq.; E. SCHWEDER, *Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaisers Augustus*, in *Philol.* LIV, 1895, p. 319 sqq.; A. BERTHELOT, *L'Europe occidentale d'après Strabon et Agr.*, in *Revue Arch.* VI 1, 1933, p. 9 sqq.; KUBITSCHKE in *R. E.* IX 2308 sqq.; X 2100 sqq.; GISINGER, *ibid.* Suppl. IV 645 sqq.; C. BLÜMLEIN in *Burs. Jahresb.* CXCVII, 1923, p. 69; P. SCHNABEL, *Die Weltkarte des Agrippa*, *Philol.* XC, 1935, p. 405-440.

(3) O. CUNTZ, *De Augusto Plinii geographicorum auctore*, Bonnæ 1888, p. 5; R. THOMSEN, *The Italic Regions from Augustus to the Lombard Invasion*, Hauniae 1947, p. 17 ss.

Quae omnia ex Plinii Italiae descriptione colligi possunt, qui accurate regiones disiungit, earum laterculos profert litterarum plerumque ordine dispositos, colonias multas commemorat, eas quoque in litteras plerumque digestas. Hoc etiam discimus, civitates italicas apud Augustum non urbis sed incolarum nomine, quod Graeci ἐθνικόν vocant, commemoratas fuisse. De quo Augusti opere, cui *chorographia* index fuisse videtur (1), plurimae fuerunt virorum doctorum disputationes atque coniecturae, quas minime e re hic percensere mihi visum est; haec tantum dicenda videntur, Augusti opus non Italiam modo complexum esse, sed provincias quoque, quod et Detlefsen (2) de Hispania et Cuntz (3) de ceteris regionibus demonstraverunt, later-

(1) Cf. *Divis. orbis terr.* I (RIESE, *Geogr. lat. min.* p. 14). JULIANI vero coniectura (*Le 'breviarium totius imperii' de l'empereur Auguste*, in *Mélanges d'archéologie et d'histoire* III, 1883, p. 158 sqq.) chorographiam idem fuisse atque breviarium totius imperii, de quo v. infra p. 102, minime probari posse videtur. — Quod vero fragmentum Augusti chorographiae Annius Viterbensis edidit (*Itinerarii fragmentum sub Antonini Pii nomine editum cum Aethici cosmographia a Josia Simlero*, Basil. 1575 p. 295: *Divus Augustus, quamvis totum orbem recte dividerit, ubi ait: Orbis totus dividitur in partes tres, Europam, Africam et Asiam, quae fere est dupla ad quamlibet duarum, in descriptione tamen locorum orbis multa loca memoratu digna siluit, quaeve in praecipuis itineribus oppida et urbes occurrant, quae maxime tum militibus tum peregrinantibus tum historicis non parum proficiunt, neglecti*) nullam habere veritatis notam demonstratum est: cf. *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum ex libris manu scriptis ediderunt* G. PARTHEY et M. PINDER p. 259.

(2) D. DETLEFSEN, *Varro Agrippa und Augustus als Quellen-schriftsteller des Plinius für die Geographie Spaniens*, in *Commentationes Philologicae in honorem Th. Mommseni*, Berolini 1877 p. 23-34.

(3) O. CUNTZ, *De Augusto Plinii geographicorum auctore*, p. 6 sqq.; *Agrippa und Augustus als Quellenschriftsteller des Plinius in den geographischen Büchern der naturalis historia*, in *Neue Jahrb. für Philol.* XVII Suppl. 1890 p. 475 sqq.

culisque, qui in eo exhibebantur, tabulas censorias subiisse (1). Ex hoc opere, quod libri formam habuisse videtur (2), multa qui secuti sunt rerum geographicarum scriptores, praesertim Plinius, hauserunt (3).

Quod vero ad *libros coloniarum* pertinet (4) (*incipit liber Augusti et Neronis Caesaris* est in codice, cuius in fine nominantur *libri Augusti et Neronis Caesarum sed et Balbi mensoris, qui temporibus Augusti omnium provinciarum et formas civitatum et mensuras compertus in commentariis*

(1) O. CUNTZ, *De Augusto Plinii geogr. auctore*, p. 48 sq.; TH. MOMMSEN, *Die italischen Regionen*, in *Kiepert-Festschrift*, Berolini 1898, p. 101 sqq.; iterum in *Ges. Schr.* V, Berolini 1908, p. 275 sqq.; A. KLOTZ, *Quaest. Plin. geogr.* p. 89 sqq.

(2) G. OEHMICHEN, *Die Descriptio totius Italiae des Kaisers Augustus, Plinianische Studien*, Erlangae 1880, p. 48 sqq.; O. CUNTZ, *De Augusto Plinii geogr. auctore*, p. 49; DETLEFSEN, *Ursprung* etc. p. 89 sq.

(3) Cf. C. JULLIAN, *Les transformations politiques de l'Italie sous les empereurs romains* (p. 78-86: *L'Italie divisée en régions*), Paris. 1884; O. CUNTZ, *Agrippa und Augustus* etc.; K. MÜLLENHOFF o. c. p. 232; E. SCHWEDER, *Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaisers Augustus*, in *Neue Jahrb. für Philol.* CXLV, 1892, p. 113 sqq.; idem in *Philol.* LIV, 1895, p. 319-344; 528-559; LVI, 1897, p. 130-162; D. DETLEFSEN, *Die Beschreibung Italiens in der Naturalis Historia des Plinius und ihre Quellen*, Lipsiae 1901 (*Quellen und Forschungen* 1); W. BARTHEL, *Zur Geschichte d. röm. Städte in Africa*, Gripeswoldae 1904 (p. 23-40: *Augustus als Quelle der Plinianischen Darstellung der Provinz Africa*); A. KLOTZ, *Quaest. Plin. geogr.*; C. PASCAL, *La descrizione d'Italia di Plinio il vecchio tradotta da LUDOVICO DOMENICHI* (Pubblicazioni dell'Atene e Roma, Sezione di Milano, n. 10), Mediolani 1920; L. TRAUBE, *Zur Chorographie des Augustus*, in *Vorlesungen und Abhandlungen* III, Monaci 1920, p. 17 sqq.

(4) C. LACHMANN, *Gromatici veteres*, Berolini 1848, I p. 209-262; E. PAIS, *Storia della colonizzazione di Roma antica*, Romae 1923.

contulit et legem agrariam per diversitates provinciarum distinxit et declaravit) vide quae doctissime Mommsen disputaverit (1).

* * *

1. Quod ad Augusti historica opera pertinet, primum de *commentariis de vita sua* dicendum est: aliqua enim de vita sua soluta oratione, teste Suetonio (*Aug.* 85, 1) Augustus composuit, quam tredecim libris Cantabrico tenus bello nec ultra exposuit (2). Librorum numerus Sudaе quoque testimonio (s. v.) confirmatur, sed eorum index in controversia versatur, cum latini rerum scriptores alius alium indicem tradant (3), graeci autem, praeter Sudam, ὑπομνήματα id opus appellent (4). Videtur autem *commentarios vitae suae* vel *de vita sua* opus suum Augustum inscripsisse, fortasse etiam addidisse ad *Agrippam et Maecenatem* (cf. *Plut. comp. Dem. cum Cic.* 3, 1), quo maiorem rebus a se narratis fidem faceret easque utriusque amici testimonio confirmaret, atque simul ut in eos gratum significaret animum (5).

Cantabrico tenus bello nec ultra, teste Suetonio, vitam suam Augustus exposuit, itaque usque ad annum 729/25 (6),

(1) Apud eundem LACHMANNUM, *Grom. vet.* II p. 145-220; iterum in *Ges. Schr.* V p. 146-199.

(2) De hoc Augusti opere cf. H. PETER, *H. R. R. II*, p. LXXI-LXXVI; 54-64; F. BLUMENTHAL, *Die Autobiographie des Augustus*, *W. St.* XXXV, 1913, p. 113-130; XXXVI, 1914, p. 84-103; BARDON, *Empereurs et lettres*, p. 24; *Litt. lat. inc.* p. 99; MISCH, *Geschichte der Autobiographie*³, Bernae 1949, p. 268-82; H. HAHN, *Neue Untersuchungen zur Autobiographie des Kaisers Augustus*, *La Nouvelle Klio X*, 1958-60, p. 137-148; W. SCHMITTHENNER, *Augustus' spanischer Feldzug und der Kampf um den Prinzipat*, *Historia XI*, 1962, p. 29-85 (maxime p. 64: 'Die Rolle von Augustus' Autobiographie').

(3) SERV. ad *Verg. ecl.* 9, 47 in libro secundo de memoria vitae suae; ad *Aen.* VIII 696 in commemoratione vitae suae; DIG. XLVIII p. 24, 1 libro decimo de vita sua; PS.-PLIN. de *medic.* 1, 18 ex *commentariis Caesaris Augusti*; TERT. de *an.* 46 in vitae illius *commentariis*.

(4) PLUT. *comp. Dem. cum Cic.* 3, 1; *Brut.* 27, 3; *Ant.* 22, 2; APP. b. c. V 45; *Illyr.* 14.

(5) FLEW, *Quellenunters. zur Gesch. des Kaisers Hadrian nebst*

quo anno bellum ipse gerere desiit legatisque suis C. Antistio T. Charisio finiendum mandavit et quo iterum Ianum ab eo clausum esse constat (1): idque ex Appiani narratione, qui ex hoc fonte plura quam professus est hausit, confirmatur (2). Neque mirandum est Augustum rerum potitum, nondum quadragenarium, animum ad vitam suam scribendam induxisse, cum mos esset id proveciore demum aetate fieri; consideremus enim oportet Augustum, qui infirmus a puero et valetudinarius fuit, illo praecipue de quo agimus tempore in tam gravem incidisse morbum, ut in discrimine vitae versaretur (3); verique simillimum videtur eum omni longius vivendi spe abiecta, tum primum cogitationem de se rebusque a se gestis scribendi concepisse, ut suae apud aequales posterosque laudi atque famae consuleret. Multae enim res erant, quarum vehementer Augustum poeniteret, plurimumque eius intererat ut rerum a se gestarum causas rationesque explicaret, criminationes sibi illatas repelleret seu imminueret, quasdam res silentio oblitteraret, alias obscuraret aut efferret vel exornaret; praecipueque triumphatus memoriam atque proscriptionum, quas tum ipse

einem Anhang über das Mon. Anc. und die kaiserl. Autobiographien, Stratisburgi 1890, p. 108; KORNEMANN, *Die hist. Schriftstellerei des C. Asinius Pollio*, in *Jahrb. für klass. Philol.* XXII Suppl., 1895, p. 651; PETER, *H. R. R. II* p. LXXII; MISCH, *Gesch. der Autobiographie*³, p. 269; BLUMENTHAL, o. c. p. 114; cfr. GARDTHAUSEN I p. 862 sqq. Nulla prolata causa NISSEN (*Die litt. Bedeutung des Mon. Anc.*, in *Rhein. Mus. N. F.* XLI, 1886, p. 492), usque ad annum 727/27 i. e. usque ad principatum constitutum Augusti opus pervenisse suspicatus est.

(1) In indice rerum gestarum (13) Augustus Ianum ter se principe clausum esse perhibet, idque primum post bellum Actiacum a. 725/29 factum esse omnes contestantur veteres scriptores; item inter omnes convenit templum reseratum propter bellum Cantabricum a. 728/26 rursus clausum esse a. 729/25. Cf. *Res gestae divi Augusti*, ed. J. GAGÉ, Paris. 1935, p. 95.

(2) Cf. A. MIGHELI, *Le memorie di Augusto in Appiano Illyr.* 14-28, *Annali della Facoltà di Lettere di Cagliari XXI*, 1 1953, p. 197-217.

(3) SUET. *Aug.* 81, 1.

immitte immoderateque exercuerat, maxime eius referebat ut, si non omnino deleret, saltem mitigaret excusaretque.

Iis igitur adductus causis vicinaeque mortis metu, consilium de vita sua aliqua scribendi cepit idque ab eo priusquam in Asiam abiret (a. 732/22) factum esse videtur (1). In hoc opere Augustus temporis ordine (2) a natalibus suis exorsus vitam actam narravit breviterque primum de maioribus suis exposuit (fr. III), ut ignobilitatis opprobria refelleret, quae in ipsum cum alii tum in primis Antonius fuderant; fusius libentiusque de C. Octavio patre locutus est, sicut ex iis rerum scriptoribus, qui Augusti commentariis usi sunt, colligi potest; tum somnia atque omina diligenter prodidit, quae prius quam nasceretur et ipso die natali ac deinceps evenissent, quibus futura eius magnitudo portenderetur (fr. IV), seu vera seu ab eo ficta ut divino consilio se ortum demonstraret (3), dein pueritiam suam admiratione ab omnibus affectam in domo vitrici transactam procul dubio narravit (4) et sollicitum in ipsum amorem diligentissimasque curas avunculi, qui iam secum ipse puerum tot laudibus virtutibusque praeditum adoptare constituisset, et primum suum ad rem publicam aditum; totam denique vitam actam usque ad suum Apolloniam iter Caesaris necis nuntium in primo commentariorum libro eum complexum esse veri simile videtur. Quae autem audita avunculi nece Apollonia Romam redeunti evenissent quaeque reversus publice fecisset, eum in libro secundo fusius diligentiusque tractasse, fragmenta a nobis infra collecta ostendunt; copiose igitur et hereditatem aditam exposuit et ludos, quos Iulius Caesar ad Pharsalum consecraverat, a se editos et sidus crinitum, quod tum apparuit animamque patris Caesaris inter deorum immortalium

(1) Vide GARDTHAUSEN I p. 808 sq.

(2) Id plurimis de causis affirmari potest demonstravitque iam latius diffusiusque PLEW o. c. p. 109 sq. In indice autem rerum gestarum capitulatim res Augustus prosecutus est.

(3) PLEW o. c. p. 114 adnot.

(4) BLUMENTHAL o. c. p. 123.

numina receptam esse nuntiare visum est. Deinde iis qui secuti sunt libris omnes res a se gestas quaedam vel defendendo vel mutando vel augendo (1) exposuit, usque ad Cantabriam domitam Ianumque clausum. Nec modo res publicas in commentariis suis Augustus exposuit, sed etiam res ad vitam privatam domesticamque pertinentes tractavit criminibusque purgare conatus est, praecipueque eas, quae ipsi apud aequales opprobrio atque dedecori dabantur, ut divortium cum Scribonia factum Liviaeque coniugium, quod omnium indignationem atque reprehensionem in illum movisse constat. Denique magnum in Augusti commentariis locum omina somniaque obtinebant (2) eaque Augustum accurate et libenter narrasse nimiumque adeo in hoc fuisse non est cur miremur, cum religionibus superstitionibusque eum obstrictum fuisse cognitum habeamus (3).

Hoc Augusti historicum opus arte ex rhetorum disciplina petita ornatum, sicut orationes fictae ostendunt, quas narrationi, Caesaris exemplum secutus, inseruit (vide fr. XIII), sermonis elegantia atque nitore commendabatur, nec immerito iudicavit Peter (4) laudes, quas veteres rerum scriptores de Augusti polite eleganterque scribendi genere tradiderunt, ad commentarios praecipue spectare, cum in epistulis communi atque familiari sermone uti soleret; sed valde dolendum est unum tantum idque tenue eius in commentariis scribendi rationis documentum (fr. VI) superesse.

(1) BLUMENTHAL, *Wien. St.* XXXVI, 1914, p. 103: 'Wir werden mit dem Verfasser nicht rechten wie mit einem Historiker. Wer so Geschichte gemacht hat wie der Kaiser Augustus, hat schliesslich auch ein Recht darauf, gewisse Tatsachen zur Propagierung einer politischen Ansicht willkürlich zurecht zu rücken'.

(2) De omnibus in Augusti commentariis disputarunt PLEW o. c. p. 111 sqq.; GARDTHAUSEN I p. 497; MISCH o. c. p. 274 sq.; BLUMENTHAL *Wien. St.* XXXV p. 122.

(3) SUET. *Aug.* 91 sq.

(4) *H. R. R.* II p. LXXIII.

Ex hoc fonte multa veteres rerum scriptores hauserunt non semper ea, qua oporteret, cura atque prudentia usi; qua de re vide quid Peter (1) et post eum Blumenthal (2) disputaverint.

De tribus autem fragmentis mentionem faciamus oportet, quae a Petero edita praetermittenda censuimus. Primum (Suet. *Aug.* 42, 3, fr. 16 P.) ad sterilitatem a. 6 p. Chr. pertinere censuit Plew (*Quellenuntersuchungen zur Gesch. d. Kaisers Hadrian*, p. 109) ideoque minime ad commentarios sed ad breviarium totius imperii referendum esse: inter incertae sedis fragmenta recepimus. Alterum — formulam quandam oculis medendi apud ps.-Plinium, *de medic.* I 18, p. 21 ed. Bas., servatam (fr. 18 P.) — cum nulla fide dignum videatur (cf. Val. Rose, *Ueber die medicina Plini*, in *Herm.* VIII, p. 18 sq.; Peter *H. R. R.* II p. LXXV sq.), omnino explodere visum est. Tertium denique ab Isidoro (*de nat. rer.* 44, 4 ex Suetoni Pratis) servatum (fr. 24 P.) ad epistulas pertinere censuimus interque epistularum fragmenta edidimus (fr. XLV).

2. Suetonio teste (*Claud.* 1, 5) Augustus, cum privignus eius Drusus in Germania supremum diem obisset eiusque corpus a Tiberio fratre Romam pervectum in tumulo C. Iuli reconditum esset, non modo eum pro contione honestissime laudavit (3) et inscriptionem sepulcralem versibus a se compositis monumento eius incidendam curavit (4), sed etiam vitae eius memoriam soluta oratione composuit. Verum de hoc Augusti opere unum Suetoni testimonium habemus: videtur autem ad biographicum, quod aiunt, genus rhetorice laudandi causa exornatum, cuius exemplum primum Xenophonteus ille Agesilaus praebuerat, id esse referendum (5).

(1) o. c. p. LXXIII sqq.

(2) *Wien. St.* XXXV p. 113-130; p. 267-288; XXXVI p. 84-103.

(3) Vide supra p. XXXVI.

(4) Vide supra p. XVII.

(5) Cf. V. PISANI, *Augusto e il latino*, in *Annali di Pisa* VII, 1938, p. 224. Magnam partem cum laudatione id congruisse suspi-

3. Ait Dio (LIII 30 sq., ad annum 731/23) Augustum undecimum consullem cum Calpurnio Pisone adeo gravi decubuisse morbo, ut nulla salutis spes adesset: itaque omnibus rebus ut fato concessurus dispositis, magistratibus et senatorum equitumque primoribus ad se convocatis, nemine sibi successore constituto, cum omnes putarent Marcellum ad hoc ab eo destinatum iri; postquam nonnulla iis de publicis negotiis exposuisset, Pisoni libellum in quem exercituum publicorumque redituum indicem conscripsisset, Agrippae anulum tradidisse. Ad idem tempus pertinet quod apud Suetonium (1) scriptum legimus, magistratibus ac senatoribus domum accitis rationarium imperii eum tradidisse. Quod vero saepius ab Augusto ac singulis annis factum esse, ex alio Suetoni loco (2) colligi licet.

4. Priusquam supremum diem obiret (XIV Kal. Septemb. a. 14 p. Chr.) Augustus quattuor volumina diligentissime signata apud virgines Vestales deposuit, quae post eius mortem in senatum adlata ibique aperta et recitata sunt. Horum voluminum primo *testamentum*, quod ante annum et quattuor menses quam decederet (III non. Apr. a. 13) fecerat, altero *mandata de funere suo* comprehenderat; tertio ediderat *indicem rerum a se gestarum, quem vellet incidi in aeneis tabulis, quae ante mausoleum statuerentur*; quarto denique *breviarium totius imperii* (3). Quintum vero

cati sunt H. GRAFF, *De Romanorum laudationibus commentatio*, Dorpati 1862, p. 70; VOLLMER, *Laudationum funebrium Rom. hist.*, in *Neue Jahrb. für Philol.* XVIII Suppl. 1892 p. 484.

(1) Suet. *Aug.* 28, 1.

(2) Suet. *Cal.* 16, 1.

(3) Cf. C. JULLIAN, *Le 'breviarium totius imperii' de l'empereur Auguste*, in *Mélanges d'arch. et d'hist.* III, 1883 p. 149-182. De his Augusti operibus extremis vide quae disputarunt: E. HOHL, *Wann hat Tiberius das Prinzipat übernommen?*, in *Herm.* LXVIII, 1933, p. 106 sqq.; W. WEBER, *Princeps*, I, Stuttgartiae 1936, p. 39 sqq.; E. HOHL, *Zu den Testamenten des Augustus*, in *Klio* XXX, 1937, p. 323 sqq.; F. CORNELIUS, *Zum politischen Testament des Augustus*, in *Phil. Woch.* LIX, 1939, c. 735.

volumen Augustum reliquisse, *mandata de administranda republica* continens, testatur Dio (LVI 33, 3), quod volumen non tam omittunt, quam cum quarto coniungunt Suetonius (*Aug.* 101, 4) et Tacitus (*ann.* I 11, 4): huc pertinent Strabo (VII 1, 4), Tacitus (*Agr.* 13, 2) nec non Suetonius (*Ner.* 10, 1). Huius operis caput fuisse *ordinationem comitiorum*, quam Velleius (II 124, 3) memorat, veri est simillimum (1). Quibus ex operibus unum tantum idque fere integrum nobis servatum est, index rerum gestarum, de quo fusius nunc est nobis dicendum.

Index rerum gestarum. — Voluntati principis heredes obsecuti indicem, in quo ipse paucis ante mortem mensibus (2) perscripserat τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα, ἃ καὶ ἐς χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ ἡρώφῳ αὐτοῦ σταθεῖσας ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε (3), ante mausoleum Augusti proposuerunt in Campo Martio situm; exemplar enim, quod Ancyrae, in

(1) Cf. L. CANTARELLI, *L'iscrizione di Ancira*, in *Bullettino della Commissione archeologica comunale di Roma*, 1889, p. 5 sqq.

(2) Consilium autem huius operis scribendi iam pridem eum iniisse, fortasse etiam multis ante annis id inchoasse atque adumbrasse veri est simillimum. Perperam autem contenderat Mommsen (*Res gestae divi Augusti*² p. 2 et 194) indicem ab Augusto multo ante mortem confectum esse, anno fere 750/4, ea vero quae posterioris aetatis essent, vel ab ipso postea supplementi loco addita vel a Tiberio pia interpolatione postuma: nullo enim modo id probari posse, demonstravit P. GEPPERT (*Zum Monumentum Ancyranum*, Berolini 1887 p. 3). Cf. hac de re quid disputarint U. WILCKEN, *Zur Entstehung des Mon. Anc.*, in *Hermes XXXVIII*, 1903, p. 618 sqq.; *Zur Genesis der Res gestae divi Augusti*, in *Sitzungsberichte der preuss. Akad. der Wiss.*, Berolini 1932, p. 222-246; E. KORNEMANN, *Mausoleum und Tatenbericht des Augustus*, Lipsiae-Berolini 1921 (III: *Die Entstehungsgeschichte des Tatenbericht*, p. 19-81); *Monumentum Ancyranum*, in *R. E.* XVI, 1, 1933, c. 217 sqq. (*Die sukzessive Entstehung des Textes*); W. ENSSLIN, *Zu den Res gestae divi Augusti*, in *Rhein. Mus.* LXXXI, 1932, p. 345 sqq.; J. GAGÉ, *Res gestae divi Augusti*, Paris. 1935, p. 13 sqq.; W. WEBER, *Princeps*, I, p. 102 sqq.

(3) DIO CASS. LVI 33, 1.

Galatiae provinciae urbe, servatum est, descriptum dicitur in praescriptione *ex duabus ahenis pilis, quae sunt Romae positae* (1).

Hae autem pilae ante mausoleum statutae cum inscripto commentario omnino perierunt: ipse vero commentarius per exemplaria ad nos pervenit, quae publico consilio in lapide graecae Asiae Minoris res publicae, Galatiae atque Pisidiae provinciae, Ancyrana Apolloniensis Antiochena, incidi iusserunt.

Ancyrae enim index in parietibus aedis, exastylae olim, ex marmore albo factae, quae divo Augusto et deae Romae est dicata, et latine et graece incisus integer fere servatus est: ibique primum a. 1555 legati duo eum legerunt ab imperatore Germaniae Ferdinando I Vindobona ad imperatorem Turcarum Solimanum Amasiam missi, Augerius Gislenius Busbequius Batavus et Antonius Wrantzius sive Verantius episcopus Agriae cum comitibus suis. A quibus exemplum exceptum quamvis neque plenum et multis locis corruptum (2), attentos tamen viros doctos in vetustum atque singulare illud monumentum fecit cupidusque id visendi: quapropter complures Ancyram petiverunt novaque inde eaque perfectiora exempla rettulerunt. Nondum sane plenum fuit exemplum quod Daniel Cossonius Batavus sibi comparavit et Iacobus Gronovius a. 1695 Lugduni Batavorum in *Memoria Cossoniana* sive *Danielis*

(1) Mausoleum, quod inter Flaminiam viam et ripam Tiberis anno 726/28, Augustus ipse, teste Suetonio (*Aug.* 100, 1), exstruxerat, ita Strabo (V 3, 8) descripsit: ἀξιολογώτατον δὲ τὸ Μαισώλειον καλούμενον, ἐπὶ κρηπίδος ὑψηλῆς λευκολίθου πρὸς τῷ ποταμῷ χῶμα μέγα, ἄχρι κορυφῆς τοῖς ἀειθαλέσι τῶν δένδρων συνηρηφές· ἐπ' ἄκρῳ μὲν οὖν εἰκὼν ἐστὶ χαλκῆ τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος, ὑπὸ δὲ τῷ χώματι θῆκαι εἰσὶν αὐτοῦ καὶ τῶν συγγενῶν καὶ οικείων, ὅπισθεν δὲ μέγα ἄλσος περιπάτους θαυμαστοῦς ἔχον· ἐν μέσῳ δὲ τῷ πεδίῳ ὁ τῆς καύστρας αὐτοῦ περίβολος καὶ οὗτος λίθου λευκοῦ, κύκλῳ μὲν περικείμενον ἔχον σιδηροῦν περίφραγμα, ἐντὸς δ' αἰγίροις κατάφυτος.

(2) Edidit MOMMSEN, *Res gestae divi Augusti*², Berolini 1883, p. xx sqq.: cf. p. xviii sq., ubi exempla Busbequiana ab aliis edita recensentur.

Cossonii vita edidit (1), priori tamen praeponendum: neque ea quae omnino satisfacerent exempla rettulerunt Iosephus Pitton de Tournefort, qui a. 1701 Ancyram adiit (2), Paulus Lucas, qui a. 1705 per dies viginti ad titulum describendum Ancyrae moratus est (3), quamquam hoc longe antiquioribus plenius accuratiusque, Rostan Massiliensis (4), Kinneir Anglicus (5), Hamilton item Anglicus, qui cum primus a. 1836 parietes ad murum illum applicitos diruisset, inscriptionis graecae novem postremas paginas legere potuit (6), Mordtmann Hamburgensis, qui ab Academia Berolinensi a. 1859 Ancyram missus neque graeca, qua etiam tum latebant, ut detegerentur obtinuit, dominis loci obstantibus, neque partis latinae ectypum charta madida facere potuit (7). Tandem a. 1861 Georgius Perrot et Edmundus Guillaume iussu imperatoris Gallorum Napoleonis III in Galatiam missi, quamquam ectypa ne ii quidem facere potuerunt, summa tamen cura titulum descripserunt, ut graecam partem praeter nonam paginam explerent atque latinae integrum bonumque apographum pararent (8).

His nisus subsidiis priorem eius, quam 'reginam inscriptionum' iure meritoque appellavit, editionem paravit a. 1865 Th. Mommsen, doctissimo instructam commentario, eandemque recepit a. 1873 in volumine tertio *Corporis Inscriptio-*

(1) Cf. MOMMSEN² p. XXIII.

(2) Exemplum Tournefortianum edidit, sed coniecturis supplementisque tacitis depravatum, E. CHISHULL, in *Antiquitates Asiaticae*, Londinii 1728, p. 171 sqq.: cf. MOMMSEN² p. XXIII sqq.

(3) Ipse inscriptionem Ancyranam edidit in *Voyage du Sieur Paul Loucas fait dans la Grèce, l'Asie mineure, la Macédonie et l'Afrique*, Parisiis 1712.

(4) Cf. *Histoire de l'Académie des inscriptions* XLVII, 1809, p. 91 sqq.

(5) *Journey through Asia Minor*, Londinii 1818, p. 70.

(6) *Researches in Asia Minor* I, 1842, p. 421.

(7) Cf. MOMMSEN² p. XXVII.

(8) Ediderunt in itineraio *Exploration archéologique de la Galatie et la Bithynie*, Parisiis 1862-1872.

tionum Latinarum p. 774 sqq. Tum a. 1882 Carolus Humann Academiae Berolinensis iussu ectypum gypsaceum totius monumenti confecit, quod Berolinum transmissum in museo eius urbis usque ad initium novissimi immanisque belli adservabatur: quo usus alteram eamque multo meliorem indicis augustei editionem curavit Mommsen, quae posterioribus omnibus quasi fundamentum fuit. Interea monumentum ipsum diligentius pervestigabatur: alterum enim idque nitidum perspicuumque ectypum gypsaceum ab Italis confectum Romae in Museo Romano constitutum est, quo nos in editione nostra romana usi sumus: et Martini Schede opera a. 1926 imagines eius affabre luce expressae sunt; denique W. Weber et ipso Ancyrae monumento et eius gypsaceo ectypo Berolini diligentissime perspectis plenioribus quibusdam locis lectionem reddidit: quapropter ex Ancyrana inscriptione nihil amplius erui posse videtur.

Huius latina pars intus in pronao templi Ancyrani sex paginis incisa est, tribus in utroque pariete, graeca extrinsecus in dextro cellae pariete undeviginti paginis iuxta positus; praescriptio in latino exemplo supra tres primas paginas continuatur, graeca super primas septemdecim: reliquae tres latinae, duo graecae paginae nullam habent praescriptionem. Litterae rubri coloris vestigia hic illic servarunt. Utrumque exemplum quinque et triginta capita complectitur, primo versu eminente distincta: quae cum eadem sint in Ancyrano et in Apolloniensi monumento, ad Augustum ipsum vel saltem ad romanum exemplum referri posse videntur.

Ut Ancyra, ita Apollonia, Pisidiae urbs tum autem Galatiae adiuncta, indicem augusteum publice incidi iussit: non tamen in templo — neque enim templum ullum sed 'temenos' Augusto dicaverant Apollonienses — sed in antica parte basis cuiusdam longioris, quae divi Augusti Tiberii Liviae et Germanici Drusique signa sustinebat: quam Olympichus quidam e primoribus civitatis inter annos 14 et 19 dicasse videtur. Inscriptionem — graece tantummodo — in septem paginas distributam esse probabile est. Fragmenta hic reperta, plane cum monumenti Ancyrani inter-

pretatione graeca congruentia, exigua ea neque tamen nullius momenti ad augusteum indicem restituendum, primum descripserunt F. V. J. Arundell in *Discoveries in Asia Minor*, Londinii 1834, II, p. 426, W. J. Hamilton — sed tertiam paginam tantum et quartae partem — in *Researches in Asia Minor*, II, p. 491, n. 455; tum W. H. Waddington apud Lebasium in *Inscriptions grecques et latines recueillies en Grèce et en Asie Mineure*, III, 1850, n. 1194, G. Hirschfeld qui et descripta et charta expressa Mommseno dedit, unde hic variam lectionem in *Ephemeride epigraphica*, II, 1875, p. 482, edidit iisque tum usus est in Monumenti Ancyrani editione altera. Aliud frustulum, quod Anderson in *Journal of Hellenic Studies*, XVIII, 1898, p. 100, n. 43, ediderat, agnovit A. v. Domaszewski a. 1911 (*Ein unerkanntes Fragment des Mon. Apolloniense*, in *Philologus* LXX, 1911, p. 569). Plura autem fragmenta recuperavit archaeologica Anglorum atque Americanorum missio cui W. H. Buckler et W. M. Calder praecerant: quae in *Monumenta Asiae Minoris antiqua* IV, 1933, p. 50 sqq. edita, ad lacunas Ancyrani explendas multum contulerunt.

Anno vero 1914 tertium exemplum, latine tantum, aliam quoque Asiae Minoris urbem proposuisse compertum est: eo enim anno W. M. Ramsay, vir antiquitatis studiosissimus, Antiochiae, in urbe Pisidiae, cum in foro, ubi templum Augusti olim exstabat, effoderet, fragmenta lapidea reperit inscriptionis plane cum Augusti rerum gestarum indice congruentis. Fragmenta, quae quidem plus unam litteram complectebantur, eaque IL fuerunt, in *Journal of Roman Studies* VI, 1916, sub hoc titulo: '*Monumentum Augusti Antiochenum*', edita sunt. Post autem confectum prius illud nostrae aetatis bellum, quod totum fere orbem terrarum concussit, mense maio a. 1924 rursus ibidem effodi coeptum est atque Ramsayi iussu operam suam huc contulerunt etiam tres viri ad universitatem pertinentes '*of Michigan Expedition to Asia Minor*': David M. Robinson, Enoch E. Peterson, H. S. Feizy: alia CCXX fragmenta in lucem tum prolata sunt, quae non nihil ad indicem Augusteum restituendum valuerunt: ediderunt ea Robinson in

American Journal of Philology vol. XLVII (1926) atque tum Ramsay et Premerstein in *Klio*, Beih. XIX, 1927.

Utrum in parietibus an in basi aliqua portave triumphali tertium hoc exemplum inscriptum sit, cuius fragmenta inter plateam Augustam et plateam Tiberianam reperta sunt, diiudicare non possumus: hoc tantum constat, in decem paginas indicem hic esse distributum, titulum in primis duabus paginis praescriptum habuisse et postscriptam appendicem. Monumentum Antiochenum, uti supra diximus, cum Ancyrano omnino congruit, parvis quibusdam differentiis exceptis, quas in apparatu critico adnotavimus: quibus autem diligenter consideratis adfirmari posse videtur non ab Ancyrano id esse exscriptum sed alio quodam exemplo, sive Roma ad singulas urbes singula exempla missa sunt, sive Ancyrae in ipso Galatiae capite ex archetypo Roma misso varia descripta sunt exemplaria, quae ad singulas eius regionis urbes mitterentur.

Quid autem de hoc opere iudicandum sit cuive litterarum generi id sit adscribendum, multum disputatum est: alii enim elogium sepulcrum id esse habendum, alii 'tabulam accepti et expensi' contenderunt, alii alias protulerunt coniecturas. Utcumque hac de re iudicare volumus, magnum quoddam novumque in litterarum historia illud esse miraque quadam reverentia animos nostros imbueret fatendum est.

Quod denique ad versionem graecam pertinet diu item disputatum est atque adhuc ambigitur, utrum interpres romanus fuerit an graecus, utrum Romae an Ancyrae ea confecta sit: qua de re cum nihil certi adfirmari possit, satis erit viros doctos, qui hanc agitaverint quaestionem, potissimos quidem, infra enumerare.

Nunc autem Augusti rerum gestarum indicis editiones percensebimus (1):

(1) Editiones Mommseniana antiquiores, imperfectas eas atque mendosas, supervacaneum recensere visum est, quas reperies apud Jo. A. FABRICIUM o. c. et A. E. EGGERUM, *Examen critique des historiens anciens de la vie et du règne d'Auguste*, Parisiis 1844, p. 412 sqq. Mentione autem digni videntur duo viri docti qui ante

TH. MOMMSEN, *Res gestae divi Augusti*, Berolini 1865, iterum Berolini 1883; *Corpus Inscriptionum Latinarum* III 2, 1873, p. 769-799.

TH. BERGK, *Augusti rerum a se gestarum index cum graeca metaphrasi*, Gottingae 1873.

R. CAGNAT et C. PELTIER, *Res gestae divi Augusti d'après la dernière recension avec l'analyse du commentaire de Th. Mommsen*, Parisiis 1886.

E. JACOB, *Res gestae divi Augusti*, in volumine II alterius editionis Taciti Annalium, Parisiis 1886.

A. ALLMER, *Les gestes du dieu Auguste d'après l'inscription du temple d'Ancyre, avec restitution et commentaires. Extraits du Mon. Anc. de Th. Mommsen*, Vienna 1889.

K. WILLING, *Die Thaten des Kaisers Augustus von ihm selbst erzählt, übersetzt und erklärt*, Halae 1897 et Berolini 1924.

W. FAIRLEY, *Monumentum Ancyranum. The Deeds of Augustus. Translations and Reprints from the Original Sources of European History*, V 1, Philadelphiae 1898.

R. CAGNAT, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, Parisiis 1906, n. 159, p. 65-95.

A. WEIDNER, *Q. Horatius Flaccus, für den Schulgebrauch, mit der vita Suetonii und dem Mon. Anc. bearbeitet von RUDOLF FRANZ*, Lipsiae 1907.

E. DIEHL, *Res gestae divi Augusti (Das Mon. Anc.)*, Bonnae 1908, iterum 1910, tertium 1918, quartum 1925, quintum 1930, sextum 1935.

J. E. SANDYS, *Latin Epigraphy*, Cantabrigiae 1919, iterum 1927, p. 258-276.

E. G. HARDY, *The Mon. Anc.*, Oxonii 1923.

D. M. ROBINSON, *The Deeds of Augustus as recorded on the Monumentum Antiochenum*, in *American Journal of Philology*, XLVII, 1926, p. 1-54.

W. M. RAMSAY - A. VON PREMERSTEIN, *Monumentum Antiochenum*, in *Klio*, Beih. XIX, Lipsiae 1927.

R. WIRTZ, *Monumentum Ancyranum mit Berücksichtigung der neuen Funde des Monumentum Antiochenum*, Monasterii 1927.

Mommsenum Augusti commentarium ediderunt atque illustraverunt, J. Franzius et A. W. Zumptius: *Caesaris Augusti index rerum a se gestarum sive Monumentum Ancyranum. Ex reliquiis Graecae interpretationis restituit J. Franzius, commentario perpetuo instruxit A. W. Zumptius*, Berolini 1845.

El Monumentum Ancyranum. Estudio critico realizado en el Seminario de historia de la civilización de la Facultad de filosofía y letras, dirig. por el prof. Clemente Ricci. Publicaciones del Instituto de investigaciones históricas, n. XLII, Buenos-Ayres 1928.

M. GOTTSCHALD, *Augustus. Das Monumentum Ancyranum. Eclogae Graeco-Latinae*, fasc. 46, Lipsiae 1928.

C. BARINI, *Monumentum Ancyranum. Res gestae divi Augusti. Testo e commento storico*, Mediolani 1930; iterum *Res gestae divi Augusti ex monumentis Ancyrano Antiocheno Apolloniensi*, Romae 1937.

R. ROGERS - K. SCOTT - M. WARD, *Caesaris Augusti Res gestae et fragmenta (latine tantum)*, Bostoni 1935.

J. GAGÉ, *Res gestae divi Augusti. Texte établi et commenté*, Parisiis 1935.

Il testamento politico di Augusto (Monumentum Ancyranum) a cura di A. OXILIA e A. F. GIACHETTI, Florentiae 1938.

Der Tatenbericht des Kaisers Augustus, übertr. und mit ausführlicher Erläuterungen versehen von M. SCHUSTER, mit einem Anhang: Die Germanenkämpfe unter Augustus bis Velleius und Florus, Vindobonae 1940.

Cesare Augusto. Il Monumento Ancirano a cura di VITTORIO D'AGOSTINO, Augustae Taurinorum 1942.

Res gestae divi Augusti. Kritische Textausgabe von H. VOLKMANN, *Jahresbericht über die Fortschritte der klass. Altertumswissenschaft*, Suppl. Band 276 (Teil I), 1942.

Augustus, Meine Taten. Das Monumentum Ancyranum cum germanica versione ed. F. GOTTANKA, Monaci, 1943.

S. RICCIBONO (latine) et N. FESTA (graece) in *Acta Divi Augusti*, I, Romae 1945.

G. PUGLIESE CARRATELLI, *Imp. Caesar Augustus, Index rerum a se gestarum*, Neapoli 1947.

Res gestae Divi Augusti (cc. 1-13; 25-35): testo traduzione e commento a cura di A. GUARINO, Catinae 1947.

Res gestae Divi Augusti, Introduccion, texto y notas de A. MAGARIÑOS. Suppl. *Estudios Clasicos* 1951 (cf. *Iura* V, 1954, p. 216 sq.).

M. A. LEVI in appendice editionis Suet. Vitae Augusti (*Divus Augustus*, Florentiae 1951).

Res gestae Divi Augusti. Das Monumentum Ancyranum, hrsg. und erklärt von H. VOLKMANN, Berolini 1957; 2. verb. Aufl. Kl. Texte für Vorles. u. Ueb. XXIX-XXX, Berolini 1964.

Mon. Anc. Der Tatenbericht des Augustus. Vollständiger lat. und griech. Text mit Kommentar, hrsg. von R. Wirtz, Monasterii 1958.

Equidem indicem seorsum edidi, cum italica interpretatione atque commentario, in *Edizioni Roma*, Romae 1936, iterum 1938.

Opera praecipua quae ad indicem illustrandum pertinent, haec sunt:

O. CAVEDONI, *Il monumento ancirano di Cesare Augusto illustrato coi riscontri delle sue medaglie*, in *Opuscoli religiosi, letterari e morali*, II VI, Mutinae 1865, p. 321-354.

O. HIRSCHFELD in *Wiener Studien* III, 1881, p. 252-264; VII, 1885, p. 170-174; id. in *Arch.-epigr. Mitteil. aus Oesterreich*, 1885, p. 170 sq.

E. BORMANN, *Bemerkungen zum schriftlichen Nachlass des Kaisers Augustus*, Marburgi 1884; id. in *Verhandlungen der 43 Versammlung deutscher Philologen in Köln*, Lipsiae 1895, p. 184 sqq.

O. SEEK in *Wochenschrift f. klass. Philologie* 1884, c. 1475 sqq.

J. SCHMIDT in *Philologus* XLIV, 1885, p. 448 sqq.; XLV, 1886, p. 393 sqq.; XLVI, 1887, p. 70 sqq.

ED. WÖLFFLIN, *Epigraphische Beiträge in Sitzungsberichte der philos.-philol. und hist. Classe der kgl. bayer. Akademie der Wissenschaften zu München* 1886 p. 253-282; 1896 p. 160-184; id. in *Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik*, III, 1886, p. 130.

U. VON WILAMOWITZ-MÖLLENDORFF, *Res gestae divi Augusti*, in *Hermes* XXI, 1886, p. 623-627.

H. NISSEN, *Die litterarische Bedeutung des Mon. Anc.*, in *Rhein. Mus.* XLI, 1886, p. 481 sqq.

P. GEPPERT, *Zum Mon. Anc.*, Berolini 1887.

TH. MOMMSEN, *Der Rechenschaftsbericht des Augustus*, in *Historische Zeitschrift* LVII, 1887, p. 385-397.

FR. HAUG in *Bursians Jahresbericht über die Fortschritte der klass. Altertumswissenschaft* LVI, 1890, p. 87-103.

L. CANTARELLI, *L'iscrizione di Ancira*, in *Bullettino della commissione archeologica comunale di Roma*, XVII, 1889, p. 3-16; 57-68; XXVIII, 1900, p. 139-145.

J. W. BECK, *De Monumento Ancyrano sententiae controversae*, in *Mnemosyne*, XXV, 1897, p. 349-360; XXVI, 1898, p. 237-257.

K. ENGELHARDT, *Zum Monumentum Ancyranum*, Spirae 1902.

U. WILCKEN, *Zur Entstehung des Monumentum Ancyranum*, in *Hermes* XXXVIII, 1903, p. 618-628.

G. SIGWART, *Die Schreibung der Zahlen im Monumentum Ancyranum*, in *Klio* III, 1903, p. 548-550.

F. KOEPP, *Bemerkungen zum Mon. Anc.*, in *Mitteil. Archaeol. Inst. Rom.* XIX, 1904, p. 51-79.

F. GOTTANKA, *Suetons Verhältniss zu der Denkschrift des Augustus (Mon. Anc.)*, Progr. Münch. 1904; *Zum Monumentum Ancyranum*, in *Blätter für das Gymnasialschulwesen* XLIX, 1913, p. 121-125; LXII, 1926, p. 38-40; *Das Monumentum Ancyranum und das Monumentum Antiochenum*, ibid. LXV, 1929, p. 139-149; 246-254; 335-342; LXVI, 1930, p. 23-34; 329-335; id. in *Philologus* XC, 1935, p. 122-127; *Bemerkungen zu Volkmanns kritischer Textausgabe der Res gestae divi Augusti*, ibid. XCV, 1943, p. 230-244; *Zum Mon. Anc. und Mon. Ant.*, ibid. XCVI, 1944, 132-156.

CH. HOEING, *Notes on the Monumentum Ancyranum*, in *Classical Philology* III, 1908, p. 87-90.

N. VULIĆ, *Quando fu scritto il Mon. Anc.*, in *Rivista di storia antica* XIII, 1909, p. 41-46.

VILH. LUNDSTRÖM, *Den grekiska tolkningarna af räkneorden i Mon. Anc. 8*, in *Eranos* IX, 1909, p. 180-182.

R. WIRTZ, *Ergänzungs- und Verbesserungsvorschläge zum Monumentum Ancyranum*, Augustae Trevir. 1912.

M. BESNIER, *Récents travaux sur les Res gestae divi Augusti*, in *Mélanges Cagnat*, Parisiis 1912.

M. ROSTOVZEV, *De titulo et arte litteraria Mon. Anc.*, Petropoli 1913 (russice).

F. BLUMENTHAL, *Die Autobiographie des Augustus*, in *Wien. St.* XXXVI, 1914, p. 99-103.

E. KORNEHMANN, *Mausoleum und Tatenbericht des Augustus*, Lipsiae-Berolini 1921 (cf. *Klio* II, 1902, p. 141-162; III, 1903, p. 74-84; IV, 1904, p. 88-97; V, 1905, p. 317-332); *Monumentum Ancyranum*, in *R. E.* XVI I, 1933, c. 211-231.

A. v. PREMERSTEIN, *Zum Monumentum Ancyranum in Philologische Wochenschrift* XLII, 1922, p. 135-143; *Zur Aufzeichnung der Res gestae divi Augusti im pisidischen Antiochia*, in *Hermes* LIX, 1924, p. 95-107; *Gliederung und Aufstellung der Res gestae divi Augusti in Rom und im pisid. Antiochia*, in *Klio* XXV, 1932, p. 197-225.

V. EHRENBERG, *Monumentum Antiochenum*, in *Klio* XIX, 1924, p. 189-213.

R. HEINZE, *Auctoritas*, in *Hermes* LX, 1925, p. 348-366.

- G. A. HARRER, *Res gestae divi Augusti*, in *Studies in Philology* XXIII, 1926, p. 387-403.
- V. LUNDSTRÖM, *Till Res gestae divi Augusti*, in *Eranos* XXV, 1927, p. 179-185; 286-288.
- H. DESSAU, *Mommsen und das Mon. Anc.*, in *Klio* XXII, 1928, p. 261-283.
- H. MARKOWSKI, *De nonnullis locis rerum gestarum divi Augusti*, in *Eos* XXXI, 1928, p. 219-235; *De textu rerum gestarum divi Augusti restituendo quaestiones selectae*, *ibid.* XXXII, 1929, p. 347-370; *De Gallis Hispanis Germania in indice rerum gestarum divi Augusti laudatis*, *ibid.* XXXIV, 1933, p. 427-459; *De quattuor virtutibus Augusti in clupeo aureo ei dato inscriptis*, *ibid.* XXXVII, 1936, p. 109-128.
- K. SCOTT, *On chapter XVIII of the Res gestae*, in *Classical Philology* XXIII, 1928, p. 175 sq.
- R. RAU, *Zum Rechenschaftsbericht des Augustus*, in *Klio* XXIV, 1931, p. 503-508.
- U. WILCKEN, *Zu den Impensae der Res gestae divi Augusti*, in *Sitzungsberichte der preuss. Akademie der Wissenschaften*, Berolini 1931, p. 772-785; *Zur Genesis der Res gestae divi Augusti*, *ibid.* 1932, p. 225-246.
- W. ENSSLIN, *Zu den Res gestae divi Augusti*, in *Rhein. Mus.* LXXXI, 1932, p. 335-365.
- G. RUDBERG, *Zu Monumentum Ancyranum*, in *Symb. Osl.* X, 1932, p. 148-152.
- K. SCOTT, *Chapter IX of the Res gestae and the Euler Cult*, *Class. Phil.* XXVII, 1932, 284-287.
- R. LAQUEUR, *Komposition und Entstehung der Res gestae divi Augusti*, *Vergangenheit und Gegenwart*, 1933.
- V. GROH, *Per ristabilire il testo delle Res gestae*, in *Atti del III Congr. naz. di Studi Romani* 1935 II, p. 545-554.
- W. WEBER, *Princeps*. *Studien zur Geschichte des Augustus*, Stuttgart-Berolini 1936, p. 102-240; 106*-265*.
- H. BERVE, *Zum Monumentum Ancyranum*, in *Hermes* LXXI, 1936, p. 241-253.
- K. BARWICK, *Zum Monumentum Ancyranum*, in *Philologus* XCI, 1936, p. 350-352.
- A. SOLARI, *Il monumento politico di Augusto*, in *Philologus* XCII, 1937, p. 429-443.
- A. VON PREMERSTEIN, *Vom Werden und Wesen des Prinz'pats*, *Monachi* 1937.

- E. MALCOVATI, *Il « numerus » nelle « Res gestae » di Augusto*, *Athenaeum* 1936 p. 67-77; *Sul capitolo X del Mon. Anc.*, *Atti del IV Congr. Naz. di Studi Romani*, Romae 1938.
- J. D. NEWBY, *A numismatic commentary on the Res gestae of Augustus*, Jowa City 1938.
- H. BARDON, *Notes sur la littérature impériale*. I: *Influence littéraire des Res gestae d'Auguste*, in *Latomus* 1939, p. 250-253.
- W. KOLBE, *Ein Doppelerfolg des Augustus im Kampf gegen Ost und Nord*, in *Germania* XXIII, 1939, p. 104-110; *rec. Weberi*, in *Gött. Gel. Anz.* 1939, p. 152-169.
- E. KORNEMANN, *Das Augustus Mausoleum ein Romulusgrab*, *Forschungen und Fortschritte*, 1939, p. 425-427.
- E. HOHL, *Der Leistungsbericht des Augustus*, in *Neue Jahrbücher für antike und deutsche Bildung*, 1940, p. 136-146 (cf. *Klio* XXX, 1937, p. 323-342: *Zu den Testamenten des Augustus*).
- H. U. INSTINSKY, *Consensus universorum*, in *Hermes* LXXV, 1940, p. 265-278.
- E. STAEDLER, *Ueber Rechtsnatur und Rechtsinhalt der Augustischen Regesten*, in *Zeitschrift der Savigny-Stiftung* LXI, 1941, Rom. Abt. p. 77-122; LXIV, 1944, p. 368-370; *Das römisch-rechtliche Element in den Augustischen Regesten*, *ibid.* 1942, p. 82-121; *Zum Rechtsbegriff der Augustischen auctoritas*, *Mon. Anc.* 34, *ibid.* 1943, p. 384-393; *Zur staatrechtlichen Tragweite der Datierungsweise in den R. g. Divi Augusti*, *ibid.* 1947 p. 327-339.
- W. KOLBE, *Vom Werden des Prinzipates*, in *Klio* XXXVI, 1943, p. 26-44.
- A. MAGDELAIN, *Une nouvelle interprétation du chapitre XXXIV des Res gestae d'Auguste*, *Rev. Et. Lat.* 21-22, 1943-44, p. 15-16. — *Auctoritas Principis*, Paris. 1947.
- H. GABRICI, *Ad res gestas Augusti commentarius de re nummaria*, in *Acta Divi Augusti* I, Romae 1945, p. 77-99.
- E. SCHOENBAUER, *Die Res Gestae Divi Augusti in rechtsgeschichtlicher Beleuchtung*, *Sitzungsber. Akad. Wiss. Wien* CCXXIV, 2, 1946.
- P. MINGAZZINI, *Il 'pulvinar ad Circum Maximum'*, *Bull. Comm. Arch. Rom.* LXXII, 1946-48, p. 27-32.
- M. A. LEVI, *La composizione delle 'Res gestae divi Augusti'*, in *Rivista di Filologia* XXV, 1947, p. 189-210.
- E. HOHL, *Das Selbstzeugnis des Augustus über seine Stellung im Staat*, *Mus. Helv.* 1947, p. 101-115.
- G. PUGLIESE CARRATELLI, *Auctoritas Augusti*, *La Parola del Passato*, 1949, p. 29-40.

- G. MISCH, *Geschichte der Autobiographie*³, Bernae 1949, p. 284-298.
- A. M. LAUTON, *Zur Sprache des Augustus im Mon. Anc.*, Wien. St. LXIV, 1949, p. 107-123.
- G. E. F. CHILVER, *Augustus and the Roman Constitution*, *Historia* I, 1950, p. 408 ss.
- W. STEIDLE, *Sueton und die antike Biographie*, Monachi 1951 (p. 178 Anhang: *Zum Mon. Anc.*).
- F. E. ADCOCK, *The Interpretation of Res gestae Divi Augusti 34, 1*, *Class. Quart.* 1951, p. 130-135. — *A note on R. g. Divi Augusti 34, 3*, *Journ. Rom. St.* XLII, 1952, p. 10-12.
- A. ALFÖLDI, *Die Geburt der kais. Bildsymbolik: Parens patriae*, *Mus. Helv.* X, 1953, p. 114 sqq. (et passim).
- E. GABBA, *Sulle colonie triumvirali di Antonio in Italia, La Parola del Passato* 1953, p. 106-110 (de coloniis ab Augusto in Indice commemoratis).
- G. ROHDE, *Aedes Iuventatis, Prolegomena* 1953, p. 99-104.
- H. VOLKMANN, *Bemerkungen zu den R. g. Divi Augusti*, *Historia* III 1954, p. 81-86.
- E. SKARD, *Zu Mon. Anc.*, *Symb. Osl.* XXXI, 1955, p. 119-121.
- W. SEYFAHRT, 'Potitus rerum omnium'. *Ein Beitrag zur Deutung der RGDA, Kap. 34*, *Philologus* CI, 1957, p. 305-323.
- J. BÉRANGER, *L'accession d'Auguste et l'idéologie du privatus*, *Palaeologia* VII, 1958, p. 1-11.
- W. KUNKEL, *Ueber das Wesen des august. Prinzipats*, *Gymnasium* LXVIII, 1961, p. 353-370.
- P. GRENADE, *Essai sur les origines du principat*, Paris. 1961.
- F. CANCELLI, *Principato*, in *Nuovo Digesto Italiano*, Aug. Taurin. 1966.
- De versione graeca haec potissimum videre potes:
- P. VIERECK, *Sermo Graecus*, Gottingae 1888, p. 85-88.
- A. P. MEUWESE, *De rerum gestarum divi Augusti versione graeca*, Buscoduci 1920; *De versione graeca Monumenti Ancyranum quaestiones*, in *Mnemosyne* LIX, 1926, p. 224-233.
- P. REGARD, *La version grecque du Monument d'Ancyre*, in *Revue des études anciennes* XXVI, 1924, p. 147-161.
- D. B. KING, *The greek version of the Res gestae of Augustus*, in *Trans. of the Am. philol. Ass.* 1938, p. XL.
- V. REICHMANN, *Römische Literatur in griechischer Uebersetzung*, in *Philologus*, Suppl. XXXIV 3, Lipsiae 1943, p. 19-27.
- N. FESTA, *Animadversiones criticae ad graecam interpretationem*, in *Acta Divi Augusti* I, Romae 1945, p. 65-75.

R. GELSOMINO, *I grecismi di Augusto, Atti e documenti pubbl. ci.*, *Mata* X, 1958, p. 148-156.

H. U. INSTINSKY, *Ante me principem, Hermes* LXXXVII, 1959, p. 380-381.

* * *

Ad pleniorē Augusti mentis animique imaginem reddendam, haud alienum visum est quae eius dicta et apophtegmata rerum scriptores memoriae passim tradiderint, collecta edere: quae luculenter copioseque ostendunt eum non modo facetum dicacemque fuisse, sed petulantem etiam interdum et acri argutoque ingenio praeditum. In quibus percensendis rerum scriptorum, qui ea nobis servarint, solam rationem habuimus, cum tempora, quibus ea pronuntiata fuerint, nullo modo plerumque constitui possent.

Sed iam ipsas Augusti reliquias proponamus oportet.

In iis fragmentis, quae libris manu scriptis tradita sunt,
< > acutis uncis, ut mos est, ea saepsimus, quae contra codicum fidem supplenda videbantur;

[] quadratis uncis quae delenda.

In iis contra, quae lapidibus vel papyris servata sunt,

[] quadratis uncis, ut fieri solet, deperditorum supplementa circumdedimus;

< > acutis, quae perperam addita ideoque delenda videbantur;

() rotundis quae ommissa addenda visa sunt vel prave scripta mutanda.

I.
CARMINA

1. Sicilia.

I.

Suet. *Aug.* 85, 2 poetica summatim attigit, unus liber exstat scriptus ab eo hexametris versibus, cuius et argumentum et titulus est Sicilia.

2. Epigrammatum liber.

II.

Plin. *ep.* V 3, 2 facio non numquam versiculos severos parum... 5 an ego verear... ne me non satis deceat quod decuit M. Tullium... divum Iulium, divum Augustum, divum Nervam, Tiberium Caesarem?

III.

Suet. *Aug.* 85, 2 exstat alter aequae modicus (*liber*) epigrammatum, quae fere tempore balinei meditabatur.

IV.

Quod futuit Glaphyran Antonius, hanc mihi poenam Fulvia constituit, se quoque uti futuam.

Fulviam ego ut futuam? quid si me Manius oret
 paedicem, faciam? non puto, si sapiam.
 5 'aut futue, aut pugnemus' ait. quid, quod mihi vita
 carior est ipsa mentula? signa canant!

*V.

Convivae, tetricas hodie secludite curas,
 ne maculent niveum †nebula corda diem:
 omnia sollicitae ponantur murmura mentis,
 ut †vacet totum pectus amicitiae.
 5 non semper gaudere licet: fugit hora, iocemur:
 difficile est fatis subripuisse diem.

IV. Mart. XI 20 Caesaris Augusti lascivos, livide, versus | sex
 lege, qui tristis verba latina legis: | 'quod — canant!' | absolvis
 lepidos nimirum, Auguste, libellos, | qui seis Romana simplicitate
 loqui.

3. Mamius *cod. Edimburg. bibl. Fac. Advocat., Voss. Leid. pri-
 mus Q. 56, Puteanus Paris. lat. 8067, Vat. 3294.*

*Quod ad rem pertinet, cf. Gardthausen, Augustus und seine Zeit,
 I p. 196, II p. 93.*

V. *E Cod. Bern. 109 fol. 136 ed. H. Hagen Rhein. Mus. XXXV,
 1880, p. 569; Baehrens PLM IV 122, p. 111; Riese Anth. Lat.²,
 n. 719^f, p. 203; Menz, Die Tironischen Noten p. 67, qui genuinum id
 iudicarunt; K. Müller, Neue Fragmente in tironischen Noten aus der
 Berner Handschriftensammlung qui suppositivum medii aevi opus
 esse demonstravit. Cf. praej. p. XII sq.*

2. nebula *cod. quod metro non aptatur: nebula corr. Hagen 4 va-
 cet totum cod.: vacet (et) totum Legendre pro totum perperam
 indomitum legerat Hagen.*

*Epigramma locis communibus consutum esse videtur atque imita-
 tionibus scatet: secludite curas est hexametri clausula in Verg. Aen.
 I 562; tetricus adiect. saepius usurpatum ab Ovidio atque Martiale
 (cf. apud hunc, VI 10, 5, at quam non tetricus, quam nulla
 nubilus ira, quod Hageni correctioni suffragatur); ad v. 3 mur-
 mura mentis cf. Prop. II 5, 29 murmura famae, item in fine hexa-
 metri; v. 5 fugit hora etiam apud Pers. V 153 (de sententia cf. etiam*

3. Ajax tragoedia.

VI.

Suet. *Aug.* 85, 2 tragoediam magno impetu exorsus, non
 succedenti stilo, abolevit quaerentibusque amicis, quidnam
 Ajax ageret, respondit Aiaceum suum in spongiam incubuisse.

VII.

Sud. s. v. Αἰγούστος Καῖσαρ, I p. 410 ADLER (ἔγραψε)
 καὶ τραγωδίαν Αἰαντός τε καὶ Ἀχιλλέως.

4. Fescennini.

VIII.

Macr. *sat.* II 4, 21 temporibus triumviralibus Pollio cum
 fescenninos in eum Augustus scripsisset, ait: 'at ego taceo.
 non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere'.

5. Drusi elogium.

IX.

Suet. *Claud.* 1, 5 nec contentus elogium tumulo eius
 (Drusi) versibus a se compositis insculpsisse, etiam vitae
 memoriam prosa oratione composuit (*Augustus*).

*Hor. c. I 11, 7 sq. fugerit invida aetas, Verg. g. III 284 fugit...
 tempus, Ov. Fast. VI 772 fugiunt... dies); de v. 6 structura cf. Ov.
 a. a. II 20 difficile est illis imposuisse modum.*

VI. Cf. *Macr. sat.* II 4, 2 (*Augustus*) Aiaceum tragoediam scrip-
 serat eandemque, quod sibi displicisset, deleverat. postea L.
 Varius tragoediarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Ajax
 suus: et ille 'in spongiam, inquit, incubuit'.

6. Versus Graeci.

X.

Plin. *n. h.* XXXV 91 Venerem exeuntem e mari divus Augustus dicavit in delubro patris Caesaris, quae anadyomene vocatur, versibus graecis tali opere dum laudatur, <non> victo, sed inlustrato.

XI.

Macr. *sat.* II 4, 31 solebat descendenti a Palatio Caesari honorificum aliquod epigramma porrigere Graeculus. id cum frustra saepe fecisset rursusque eum idem facturum vidisset Augustus, breve sua manu in charta exaravit graecum epigramma, pergenti deinde ad se obviam misit.

X. 3 sq. *corrupte traditus est locus necdum sanari potuit*: tali opere *codd. vulg.*: tantopere Fröhner *Mus. Rhen.* XLII p. 293 non *suppl. Broier.*: aevs *Mayhoff*

XII.

κρίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

XIII.

ὄρῳ φάσσι Μασγάβαν τιμώμενον;

XII-XIII. Suet. *Aug.* 98, 4 vicinam Capreis insulam Apragopolim appellabat a desidia secedentium illuc e comitatu suo. sed ex dilectis unum, Masgaban nomine, quasi conditorem insulae, κρίστην vocare consueverat. huius Masgabae ante annum defuncti tumulum cum e triclinio animadvertisset magna turba multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronuntiavit: κρίστου - πυρούμενον, conversusque ad Thrasyk(1)um Tiberi comitem contra accubantem et ignarum rei interrogavit, cuiusnam poetae putaret esse; quo haesitante subiecit alium: ὄρῳ - τιμώμενον; ac de hoc quoque consuluit. cum ille nihil aliud responderet quam, cuiuscumque essent, optimos esse, cachinnum sustulit atque in iocos effusus est.

De hoc Masgaba, de Apragopoli insula deque extremis Augusti diebus vide quae disputarint M. Della Corte, Augustiana, in Atti dell'Accademia di Archeologia Lettere e Belle arti di Napoli, XIII, 1933-34, I p. 67 sqq.; Capri Apragopoli Masgaba, ibid. p. 193 sqq.; P. Mingazzini, Sul sito dell'Apragopoli menzionata da Augusto, ibid. II p. 59 sqq.; A. Maiuri, Brevi note sulla vita di Augusto a Capri, ibid. I p. 209 sqq.; rursus M. Della Corte, Il graffito di Masgaba e gli studi « Augustiana », in Rendiconti dell'Istituto Lombardo LXVIII, 1935, p. 145 sqq.

Versus graeci quos supremo vitae die morte iam instante eum amicis admissis quasi ex tempore dixisse testatur Suetonius (99, 1) quosque in prima et altera huius operis editione inter Augusti ipsius carmina edideramus, ex aliqua comoedia nunc deperdita videntur potius fluxisse ideoque inter dicta et apophthegmata recepimus (XLIV).

II.
EPISTULAE

I. AD RES PRIVATAS PERTINENTES

Ad Liviam uxorem.

I.

Collocutus sum cum Tiberio, ut mandasti, mea Livia, quid nepoti tuo Tiberio faciendum esset ludis Martialibus. consentit autem uterque nostrum, semel nobis esse statuen- dum, quod consilium in illo sequamur. nam si est artius, ut ita dicam, holocleros, quid est quod dubitemus, quin per eosdem articulos et gradus producendus sit, per quos frater eius productus sit? sin autem ἡλαττώσθαι sentimus eum et βεβλάφθαι καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀριότητα, praebenda materia deridendi et

I. Suet. *Claud.* 3, 2 avunculus maior Augustus quid de eo in utramque partem opinatus sit, quo certius cognoscatur, capita ex ipsius epistulis posui. 'Collocutus — legendam'.

4 ἄρτιος *vulg.* 5 ut] et ut Beroaldus, et Casaubonus, *perperam*, nam holocleros *adverbium graecum est latinis litteris scriptum* ἄρτιος *vulg.* est quod *om.* G (*cod. Gudianus* 268) 7 sit] est Q (*cod. Paris.* 5802), fuit *pars* *edd. post Erasmus* ἡλαττώσθαι Beroaldus: EAATTΩΣΘΑΙ *vel* - ΩΣΘΑΙ *codd.* 9 ΤΗΨΧΗΣ M (*cod. Paris.* 6115), ΤΗΣΨΧΗΣ *vel* ΤΗΣΨΧΗΣ *rell.* (ψυχῆς *om.* II = *cod. Paris.* 6116): *corr. edd. Rom. (editiones principes Romanae)* ἀριότητα *dett. edd. Rom.:* ΑΡΠΟΤΗΤΑ MQR (*cod. Regius mus. Brit.* 15 C III), APPOTHTA G, *corruptius* *rell.*

illum et nos non est hominibus τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ 10
μυκτηρίζειν εἰωθόσιν. nam semper aestuabimus, si de
singulis articulis temporum deliberabimus, μὴ προὔποκει-
μένου ἡμῶν posse arbitremur eum gerere honores necne.
in praesentia tamen quibus de rebus consulis, curare eum 15
ludis Martialibus triclinium sacerdotum non displicet nobis,
si est passurus se ab Silvani filio homine sibi affini admoneri,
ne quid faciat quod conspici et derideri possit. spectare
eum circenses ex pulvinari non placet nobis; expositus enim
in fronte prima spectaculorum conspicietur. in Albanum 20
montem ire eum non placet nobis aut esse Romae Lati-
narum diebus. cur enim non praeficitur urbi, si potest
sequi fratrem suum in montem? habes nostras, mea Livia,
sententias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui,
ne semper inter spem et metum fluctuemur. licebit autem,
si voles, Antoniae quoque nostrae des hanc partem epistulae 25
huius legendam.

II.

Tiberium adolescentem ego vero, dum tu aberis, cotidie invitabo ad cenam, ne solus cenet cum suo Sulpicio et Athenodoro. qui vellem diligentius et minus μετεώρως deligeret sibi aliquem, cuius motum et habitum et inces-

10 ΤΟΙΑΥΣΤΑ ML (*cod. Laur.* 68, 7) S (*cod. Montepess.* 117) σκώπτειν G^o *dett. edd. Rom.:* ΣΚΩΤΙΠΕΙΝ MG *et sim. rell.* 11 εἰωθόσιν *dett. edd. Rom.:* ΕΗΙΩΘΟΣΙΝ M *et sim. rell.* 12-13 προὔποκειμένου] *recte G, corrupte rell.* 16 sillani *dett.*, Silani Roth *al. cum Beroaldo* 20 montem *om.* IIQ 24 fluctuemur MH (*Heirici excerpta ad fidem cod. Paris.* 8818) GV (*cod. Vatic.* 1904): fluctuemus *rell.*

II. Suet. *Claud.* 4, 4 rursus alteris litteris: 'Tiberium - εὐγένεια'.

2 nec MG cenat G 4 deligeret MII: delegeret RS, delegerit L, diligeret GQT (*cod. Berolin. lat. fol.* 337), *om.* P (*cod. Paris.* 5801), deligerent Burmann Oudendorp

5 sum imitaretur. misellus ἀτυχῆ· nam ἐν τοῖς σπουδαίοις, ubi non aberravit eius animus, satis apparet ἡ τῆς ψυχῆς ἀποτοῦ εὐγένεια.

III.

Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream nisi, mea Livia, admiror. nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, qui possit cum declamat σαφῶς dicere quae dicenda sunt, non video.

IV.

Suet. Aug. 40, 3 Liviae pro quodam tributario Gallo roganti civitatem negavit, immunitatem optulit, affirmans facilius se passurum fisco detrahi aliquid, quam civitatis Romanae vulgari honorem.

Ad Iuliam filiam.

V.

Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se inter cenam vel talis vel par impar ludere.

5 nam Roth: NAM codd., λαν vel πάνυ vulg., καὶ μὴν Turnebus De Sulpicio et Athenodoro, quorum in hoc fragmento mentio fit, nihil prorsus scimus: id unum ex Augusti verbis apparere videtur, iuvenes obsoletos eos fuisse sodales atque convictores a Claudio, invito avunculo, in familiaritatem adsumptos.

III. Suet. Claud. 4, 5 item tertiis litteris: 'Tiberium - video'.

IV. Per epistulam id Augustum fecisse ex iis quae eodem Suetoni loco verba praecedunt (fr. XIX) intellegitur.

V. Suet. Aug. 71, 4 scribit ad filiam: 'misi - ludere'.

1 quot Lipsius 2 convivii HQST inter se del. Torrentius

Ad Tiberium privignum.

VI.

Cenavi, mi Tiberi, cum isdem; accesserunt convivae Vinicius et Silius pater. inter cenam lusimus geronticos et heri et hodie; talis enim iactatis, ut quisque canem aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat universos, qui Venerem 5 iecerat.

VII.

Nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis iucunde egimus; lusimus enim per omnis dies forumque aleatorum calfecimus. frater tuus magnis clamoribus rem gessit; ad summam tamen perdidit non multum, sed ex magnis detrimentis praeter spem paulatim retractum est. ego perdididi viginti milia nummum 5

VI. Suet. Aug. 71, 1 aleae rumore nullo modo expavit lusitque simpliciter et palam oblectamenti causa etiam senex ac praeterquam Decembri mense aliis quoque festis et profestis diebus. nec id dubium est. autographa quadam epistula: 'cenavi, ait, — iecerat'.

2 γερωντικῶς vulg., seniliter s. s. in V 3 enim om. V aut] ad J. Marquardt

Vinicius istum, Augusti convivam et conlusorem, demonstravit Borghesi (Œuvres complètes V, Paris. 1869, p. 126) L. Vinicius fuisse L. filium, triumvirum monetalem a. 738/16, sicut e nummis colligi licet; de quo Augusti facete quoddam dictum servavit Seneca, contr. II 5, 20 (cf. infra, Dicta et apophth., II). Cf. de eo etiam infra, ep. XLII, et Hanslik in R. E. IX A 111, 5. Idem cos. suff. fuit a. 749/5. Alter Augusti conviva fuit P. Silius P. filius Nerva, qui consulatum sub Augusto a. 734/20 gessit gentesque Alpium ut leg. Aug. procos. vicit a. 738/16 (cf. Nagl in R. E. VA 92 sqq.).

VII. Suet. Aug. 71, 3 et rursus aliis litteris: 'nos — efferet'. 2 aleatorium ed. Ven. 1490 5 retractatum M, retractus (at in L -us in ras.) LPOST et edd. plerumque

meo nomine, sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, ut soleo plerumque. nam si quas manus remisi cuique exegissem aut retinuissem quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta milia. sed hoc malo; benignitas enim mea
10 me ad caelestem gloriam efferet.

VIII.

Aetati tuae, mi Tiberi, noli in hac re indulgere et nimium indignari quemquam esse, qui de me male loquatur: satis est enim, si hoc habemus ne quis nobis male facere possit.

6 liberali LPO (cod. Laur. 66, 39) ST

Sollemnia Quinquatruum, per quae Augustus continuo se luisse fatetur, in honorem Minervae celebrabantur post diem quintum Idus Martias (unde nomen ortum est) per quinque dies: vide Ovid. fast. III 812: haec maiora Quinquatria dicebantur. Erant etiam Quinquatria minora sive Quinquatrus minusculae, quae celebrabantur Idibus Iuniis: v. Ovid. fast. VI 651. — Bene admonuit ad hunc locum Rutgersius manum pro ea pecunia adhibuisse Augustum, quae inter duos ludentes poneretur: minus bene conferendum esse censuit Ovid. a. a. I 451 sq. (sic, ne perdiderit, non cessat perdere lusor, et revocat cupidus alea saepe manus), ubi manus de lusoribus, non de pecunia intellegendas esse, sicut apud eundem Ovidium, Pont. I 46 (nec tenet incertas alea blanda manus), manifestum est. — De verborum 'benignitas mea me ad caelestem gloriam efferet' significatione cf. C. Pascal, La deificazione di Augusto, in Rendiconti dell'Ist. Lomb. XLIV, 1911, p. 438-449.

VIII. Suet. Aug. 51, 2 quadam vero cognitione, cum Aemilio Aeliano Cordubensi inter cetera crimina vel maxime obiceretur quod male opinari de Caesare soleret, conversus ad accusatorem commotoque similis: 'velim, inquit, hoc mihi probes; faciam sciat Aelianus et me linguam habere, plura enim de eo loquar'; nec quicquam ultra aut statim aut postea inquisiit. Tiberio quoque de eadem re, sed violentius apud se per epistulam conquerenti ita rescripsit: 'aetati — possit'. Aemilius Aelianus iste Cordubensis nobis aliunde prorsus ignotus est. Cf. infra, p. 164 xxxvii.

1 aetati M, pietati δ (cod. Paris. 5804), Bentley, cf. Claud. 16, 1

IX.

Nos in essedo panem et palmulas gustavimus.

X.

Dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis acinis uvae duracinae comedi.

XI.

Ne Iudaeus quidem, mi Tiberi, tam diligenter sabbatis ieiunium servat quam ego hodie servavi, qui in balneo demum post horam primam noctis duas buccas manducavi prius quam ungui inciperem.

IX. Suet. Aug. 76, 1 cibi — nam ne haec quidem omiserim — minimi erat atque vulgaris fere. secundarium panem et pisciculos minutos et caseum bibulum manu pressum et ficos virides biferas maxime appetebat; vescebaturque et ante cenam quocumque tempore et loco, quo stomachus desiderasset. verba ipsius ex epistulis sunt: 'nos — gustavimus'.

X. Suet. Aug. 76, 2 et iterum: 'dum - comedi'.

XI. Suet. *ibid.* et rursus: 'ne - inciperem'.

2 balneo MVQR: balneo *rell.* 3 demum *om. H* buccas II, buccas II^R (*edd.*), buccatas H

'Le sabbat pris pour un jour de jeûne est une confusion ordinaire chez les auteurs du siècle d'Auguste' Th. Reinach, *Textes d'auteurs grecs et romains relatifs au Judaïsme, réunis, traduits et annotés*, Paris. 1895, p. 244 *adn.*

XII.

Vale, iucundissime Tiberi, et feliciter rem gere, ἐμοί καὶ ταῖς Μούσαις συστρατηγῶν. iucundissime et ita sim felix, vir fortissime et dux νομιμώτατε, vale.

XIII.

Ordinem aestivorum tuorum! ego vero, mi Tiberi, et inter tot rerum difficultates καὶ τοσαύτην ἀποθυμίαν τῶν

XII. Suet. *Tib.* 21, 2 ne illud quidem ignoro aliquos tradidisse, Augustum palam nec dissimulanter morum eius diritatem adeo improbase, ut nonnumquam remissiores hilarioresque sermones superveniente eo abrumperet; sed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuisse, vel etiam ambitione tractum. ut tali successore desiderabilior ipse quandoque fieret. adduci tamen nequeo quin existimem, circumspiciendum et prudentissimum principem in tanto praesertim negotio nihil temere fecisse: sed vitiis Tiberi virtutibusque perpensis potiores duxisse virtutes, praesertim cum et rei p. causa adoptare se eum pro contione iuraverit et epistulis aliquot ut peritissimum rei militaris utque unicum p. R. praesidium prosequaretur. ex quibus in exemplum pauca hinc inde subieci: 'Vale - vale'. Cf. *Vell. II, 104, 1.*

1 gere M: rege *rell.* (at cf. *suprascr. in VLS ad l. 2*) 2 ταῖς Μούσαις συστρατηγῶν *nos coniecturam Ihmii secuti: ταῖς Μούσαις στρατηγῶν ed. Rom. Ioh. Andreae 1470, Ven. 1490, vulg., ΜΟΥΣΑΕΔΙΣΤΕΤΡΑΤΗΓΩΝ M et sic fere ΓΠQRPPO, ΜΟΥΣΙΑΣ (ΜΟΥΣΑΣ L) ΑΙΣ (vel DIS) ΤΕΣΤΡΑΤΗΓΩΝ VLS, ΑΑΟΥΣΑΙΣ-ΤΕΤΡΑΤΗΓΩΝ T; post Μούσαις legunt καλὰ vel ἄριστε Turnebus, ἄριστα Casaub., αἰεὶ Bentley; ταῖς μου ἴσα σαῖς τε στρ. Roth (probante R. Verdière, *Ant. Cl. XXIV 1955 p. 120 s., qui contendit imitatione hic expressa esse ab Augusto extrema verba epistolae Xerxis ad Pausaniam missae apud Thucydidem I 129, 3: quod vix verisimile videtur), ταῖς (ἐ)μοῦ πάσαις στρ. Bücheler, alii (ταῖς in τοῖς mutantes) aliter s.s. mihi et meis tuisque commilitibus gere in VLS sim om. G 3 νομιμώτατε ed. a. 1480, Ven. 1490, vulg. NOMIMΩΜΑΤΕ codd. (s.s. legitime in VLS), μονιμώτατε Casaub.**

XIII. Suet. *Tib.* 21, 5.

1. verbum probandi vel admirandi excidisse plerique censuerunt: laudo post Tiberi inseruit Stephanus, probo Castiglioni, verso pro vero propos. Bücheler 2 ἀποθυμίαν Salmasius: ΑΠΟΘΥΜΕΙΑ

στρατευομένων non potuisse quemquam prudentius gerere se quam tu gesseris, existimo. ii quoque qui tecum fuerunt omnes confitentur, versum illum (*Enn. ann. 370 V.?*) in te posse dici:

unus homo nobis vigilando restituit rem.

XIV.

Sive quid incidit de quo sit cogitandum diligentius, sive quid stomachor, valde medius fidius Tiberium meum desidero succurritque versus ille Homericus (*Il. X 246*):

τούτου γ' ἐσπ(ο)μένοιο καὶ ἐκ πυρός αἰδομένοιο
ἄμφω νοστήσαμεν, ἐπ(ε)ὶ περίοιδε νοῆσαι.

XV.

Attenuatum te esse continuatione laborum cum audio et lego, di me perdant nisi cohorrescit corpus meum; teque oro ut parcas tibi, ne si te languere audierimus, et ego et mater tua expiremus et summa imperi sui populus R. periclitetur.

ML, ΑΠΟΘΥΜΕΙΑΝ rell., βραθυμίαν vulg., edd. Rom., ἀποθυμίαν Pithoeus, ἀπειθείαν Bentley, λιποθυμίαν conii. Ihm (s.s. et tantam defectionem militantium in VLS) 4 tu te Ursinus

XIV. Suet. *Tib.* 21, 6.

2 stomachor (-cor *ST*) ΠQLPST, -chorum *MGV(L?)P*, -chandum R, -chosum *Heinsius* vel de M, vade E 4 γ' *edd. Rom., T codd., δ' vulg. καὶ -αἰδομένοιο om. ΠQRP 5 ΝΟΣΤΗΣΑΙΘΟΜΕΝ M et sim. GVLS ΝΩΝΣΕ vel ΝΩΗΣΕ codd., corr. ed. Rom. Ioh. Andreae 1470*

XV. Suet. *Tib.* 21, 7.

2 dii M²QQL²ST 3 et ante ego om. LPSS 4 de ante summa add. ΠQRP²T

XVI.

Nihil interest valeam ipse necne, si tu non valebis.

XVII.

Deos obsecro, ut te nobis conservent et valere nunc et semper patiantur, si non p. R. perosi sunt.

XVIII.

Scribis enim perviam ἀντί τοῦ obiter.

XIX.

Suet. *Aug.* 40, 3 Tiberio pro cliente Graeco petenti (sc. civitatem) rescripsit, non aliter se daturum, quam si praesens sibi persuasisset, quam iustas petendi causas haberet.

XX.

Suet. *Aug.* 92, 2 observabat et dies quosdam, ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur aut nonis quicquam rei seriae incoharet; nihil in hoc quidem aliud devitans, ut ad Tiberium scribit, quam δυσφημίαν nominis.

XVI. Suet. *ibid.*

XVII. Suet. *ibid.*

XIII, XIV, XV, XVI, XVII particulas diversarum esse litterarum et Suetoni verbis et sensu ipso manifestum fit.

XVIII. Charis. p. 271, 10 B. 'obiter' divus Hadrianus sermonum libro I quaerit an latinum sit... divus Augustus reprehendens Ti. Claudium ita loquitur: 'scribis - obiter'. sed divus Hadrianus 'tametsi' inquit 'Augustus non pereruditus homo fuerit, ut id adverbium ex usu potius quam lectione protulerit'.

XX. 4 ΔΥΣΦΕΛΛΙΑΝ *M et sim. rel.* (E omnes praeter II), quam dubitationem *add. S et sic s. s. in VLP*

Ad C. Caesarem nepotem.

XXI.

Quoniam innumerabilia incidunt assidue quae scribi ad alterutrum oporteat et esse secreta, habeamus inter nos notas si vis tales, ut cum aliquid notis scribendum erit, pro unaquaque littera scribamus sequentem hoc modo: pro a b, pro b c et deinceps eadem ratione ceteras; pro x autem 5 littera redeundum erit ad duplex a.

XXI. Suet. *de vir. ill.* 117, p. 137 REIFF.: Caesar quoque Augustus ad filium: 'quoniam - a'.

1 quoniam *Monac. Gu.* 2, 3: quod *Gu.* 4, quum *vulg.* 1-2 ad alterutrum *vulg.*: alterutrum *Monac. Gu.* 1, 2, 3, 4 oportet *vulg.* et *super vers. Monac., om. Gu.* 2, 3, 4 inter nos habeamus *Gu.* 1 3 cumque *Gu.* 1 nobis *Gu.* 3, quod mavult *Cast.* 6 ad duplex a a redeundum erit *Gu.* 1

Incertum est de quo privignorum nepotumve Suetoni verba intellegenda sint; at recte animadvertit Weichert nusquam Tiberium, ne post adoptionem quidem, apud ullum scriptorem Augusti filium tantum appellatum esse, sed privignum modo: nepotes autem eius C. et L. Caesares a. 737/17 adoptatos constanter filios nominatos esse. Itaque alterutrum intellegamus necesse est, quos utrosque Augustum notare i. e. per notas scribere docuisse e loco Suetoni (Aug. 64, 3) patet, ubi quamquam communis omnium codicum lectio est natate pro notare, tamen viri docti consentiente voce falsam eam et ineptam censuerunt totique contextui repugnantem; nullum igitur est dubium quin Lipsii emendatio, notare, accipienda sit. Cum Weichertio Gaium Caesarem nepotem intellego, quem Augustus maxime dilexit, ad quem scriptas epistulas ipsum una collegisse atque uno evulgasse libro veri est simillimum. De hoc Augusti scribendi per notas more vide etiam Suet. Aug. 88, Dio. Cass. LI 3, 7.

XXII.

IX. Kal. Octobris.

Ave, mi Gai, meus asellus iucundissimus, quem semper
medius fidius desidero, cum a me abes. Sed praecipue
diebus talibus, qualis est hodiernus, oculi mei requirunt
5 meum Gaium, quem, ubicumque hoc die fuisti, spero laetum
et bene valentem celebrasse quartum et sexagesimum na-
talem meum. Nam, ut vides, κλιμακτῆρα communem se-
niorum omnium tertium et sexagesimum annum evasimus.
Deos autem oro, ut mihi quantumcumque superest tem-
10 poris, id salvis nobis traducere liceat in statu rei publicae
felicissimo, ἀνδραγαθούτων ὑμῶν καὶ διαδεχομένων stationem
meam.

XXII. Gell. XV 7, 3 nocte quoque ista proxima superiore, cum
librum epistularum divi Augusti, quas ad Gaium nepotem suum
scripsit, legeremus duceremurque elegantia orationis neque morosa
neque anxia, sed facili hercle et simplici, id ipsum in quadam
epistula super eodem anno scriptum offendimus; eiusque epistulae
exemplum hoc est: 'IX - meam'.

2 assellus II (cod. Regin. 1646) X (Voss. Lat. F 112), ocellus
Beroaldus 9 mihi om. Q (cod. Paris. 8664) Z (Voss. Lat. F 7)
10 vobis N (cod. Magliabec. 329) O (Regin. 597) II

Hanc elegantem atque dulcis tenerique amoris plenam epistolam
ad Gaium nepotem tum in Oriente contra Parthos bellantem scripsit
Augustus, cum quartum et sexagesimum aetatis annum ingressus
(a. 1 p. Chr.), quam laete κλιμακτῆρα annum sexagesimum tertium
evaserit, jactare intellegere potest qui Augusti animum religionum
superstitionumque plenum fuisse consideraverit (cf. Suet. Aug. 90.
91. 92). De nom. asellus cf. Löfstedt, Syntactica, I² p. 99 sqq. Am-
bique verbum hic usurpatum esse cens. E. Fraenkel, Horace, Oxoni
1957, p. 19, 6. De verbis stationem meam, cf. E. Köstermann, Statio
principis, Philologus 1932 p. 358-368.

XXIII.

Quint. I 6, 19 sed Augustus quoque in epistulis ad C. Cae-
sarem scriptis emendat, quod is 'calidum' dicere quam
'caldum' malit, non quia id non sit latinum, sed quia sit
odiosum et, ut ipse graeco verbo significavit, πρῆττον.

XXIV.

Suet. Aug. 93 Gaium nepotem, quod Iudaeam praeter-
vehens apud Hierosolyma non supplicasset, conlaudavit.

XXIII. 2-3 calidam - caldam Keil mavult A (cod. Ambros.
E 153) 4 otiosum Burmann

De Augusti in erudiendis nepotibus neptibusque cura certiores
nos facit Suetonius (Aug. 64); quemadmodum igitur Agrippinam
neptem admonuit (fr. XXV) ut daret operam ne moleste scriberet
et loqueretur, ita Gaium nepotem eum hortatum esse, ne vocabulorum
formis, quae in usu versari desissent, uteretur, ex hoc Quintiliani
loco accipimus, qui cum eos reprehendat, qui plenas vocabulorum
formas imminutis praeferant ideoque 'novisse' 'iudicavisse' pro
'nosse' 'iudicasse' dicant, item 'audaciter' pro 'audacter'
'emicavit' pro 'emicuit', addit et ea quae supra attulimus. E
quibus colligitur Augusti aetate 'caldus' pro 'calidus' iam usita-
tissimum fuisse.

XXIV. 2 Hierosolimam codd., corr. Burmann (cf. Ner. 40, 2,
Tit. 5, 2 Hierosolymorum)

Cf. Oros. VII 3, 4 Gaium nepotem suum Caesar Augustus ad
ordinandas Aegypti Syriaeque provincias misit. qui praeteriens
ab Aegypto fines Palaestinae, apud Hierosolymam in templo dei
tunc sancto et celebri adorare contempsit, sicut Suetonius Tran-
quillus refert. quod Augustus ubi per eum comperit, pravo usus
iudicio prudenter fecisse laudavit.

Per litteras eum ab Augusto laudatum esse veri est simillimum:
cf. enim Suet. Aug. 86, 3.

Ad Agrippinam neptem.

XXV.

Sed opus est dare te operam, ne moleste scribas et loquaris.

XXVI.

Puerum Gaium XV Kal. Iun. si dii volent, ut ducerent Talarius et Asilius, heri cum iis constitui. mitto praeterea cum eo ex servis meis medicum, quem scripsi Germanico si vellet ut retineret. valebis, mea Agrippina, et dabis
5 operam ut valens pervenias ad Germanicum tuum.

Ad Germanicum.

XXVII.

Suet. *Cal.* 8, 4 (*ex epistula Augusti ad Agrippinam neptem, fr. XXVI*) mitto praeterea cum eo ex servis meis medicum, quem scripsi Germanico, si vellet, ut retineret.

Ad M. Antonium.

XXVIII.

Suet. *Aug.* 7, 1 sed et a M. Antonio in epistulis per contumeliam saepe Thurinus appellatur et ipse nihil amplius

XXV. Suet. *Aug.* 86, 3 quadam epistula, Agrippinae neptis ingenium conlaudans: 'sed —, inquit, — loquaris'.

XXVI. Suet. *Cal.* 8, 4 exstat et Augusti epistula, ante paucos quam obiret menses ad Agrippinam neptem ita scripta de Gaio hoc — neque enim quisquam iam alius infans nomine pari tunc supererat —: 'puerum - tuum'.

2 assilius S, asellius IQR (*cf. Tib.* 42, 2) 4 post vellet octo fere litt. eras. M, <uti> suppl. Casaub.

XXVIII. Suet. *Aug.* 7, 1 infanti cognomen Thurino inditum est, in memoriam maiorum originis, vel quod regione Thurina

quam mirari se rescribit pro obprobrio sibi prius nomen obici.

XXIX.

Suet. *Aug.* 86, 2 M. quidem Antonium ut insanum increpat, quasi ea scribentem, quae mirentur potius homines quam intellegant.

XXX.

Tuque dubitas, Cimberne Annius an Veranius Flaccus imitandi sint tibi, ita ut verbis, quae Crispus Sallustius excerpserit ex Originibus Catonis, utaris? an potius Asiaticorum oratorum inanis sententiis verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda?
5

XXXI.

Fretu cessi.

recens eo nato pater Octavius adversus fugitivos rem prospere gesserat. Thurinum cognominatum satis certa probatione traderim nactus puerilem imagunculam eius aeream veterem ferreis et paene iam exolescentibus litteris hoc nomine inscriptam, quae dono a me principi data inter cubiculi Lares colitur. sed et - obici.

Cf. Suet. Aug. 2, 3 M. Antonius libertinum ei proavum exprobrat, restionem e pago Thurino, avum argentarium.

Alias Antoni easque contumeliosas ad Augustum litteras veteres testantur scriptores: cf. Suet. Aug. 4, 2; 16, 2; 28, 1; 68; 69, 1; 70, 1.

XXX. Suet. *Aug.* 86, 2 deinde ludens malum et inconstans in eligendo genere dicendi ingenium eius (*Antonii*), addit haec: 'tuque - transferenda?'.

1 an] ac Bentley (*Madvig*), aut Wolf uerannius IIQS, uenarius V, Verrius Beroaldus, Granius Casaub. 2 ut om. GQε (*cod. Suession.* 19) 4 inanis I. F. Gronov.: inanibus *codd.*

De Annio Cimbro cf. Cic. Phil. 11, 14, *catalept.* 2; *Rostagni, Virgilio minore, p. 144 sqq. De Veranio Flacco cf. Hirschfeld Kl. Schr. p. 798 s.; Gordon RE VIII A 937, 38 ss.*

XXXI. Charis. p. 164, 8 B. Augustus ad Antonium: —. *Fretum Siculum intellegendum esse valde est probabile.*

Ad Maecenatem.

XXXII.

Vale meli gentium, † meculle, ebur ex Etruria, lasar Arretinum, adamas supernas, Tiberinum margaritum, Cilneorum zmaragde, iaspi figulorum, berulle Porsenae, carbunculum habeas, ἕνα συντέμω πάντα, μάλαγμα moecharum.

XXXII. Macr. sat. II 4, 12 idem Augustus, quia Maecenatem suum noverat stilo esse remisso molli et dissoluto, talem se in epistulis, quas ad eum scribebat, saepius exhibebat, et contra castigationem loquendi, quam alias ille scribendo servabat, in epistula ad Maecenatem familiari plura in iocos effusa subtexuit: 'vale - moecharum'.

1 meli gentium *B* (cod. Vat. Reg. Lat. 1650 s. IX ex.) unde me legentium *recc. quidam*: mel gentium *rell.*, Turn. Gronov. Ianus; mel gemmeum *Casaub.*, mi ebum *Iahn Eyss.* meculle (*corr. ut vid. ex mecure*) *B* (Bamberg.), metulle *recc. quidam*, melcule *P* (Paris.) in ras., *S* (Argentorat. 14 s. XI vel XII), Gronov., Medulliae vel Vetuloniae Turn., Medulliae *Casaub. Iahn Eyss.* laser Turn. Gronov. *Iahn* 2 sapernas *B* Cilniorum *edd.* 3 zmaragde *NDP*: smaragde *rell.* 4 habeas *codd.*: Hadriae *Iahn Eyss. Willis*

Suetonio quoque hanc Augusti epistulam prae oculis fuisse licet colligi ex eiusdem, quem proferimus, loco (Aug. 86, 2, fr. XXXIV), qui ostendit etiam quam aegre Augustus remissam mollem tumidam unguentisque delibutam Maecenatis elocutionem tulerit quamque libenter eam irriserit. Superest enim, inter Maecenatis scriptorum reliquias, carminis ad Horatium inscripti fragmentum, ab Isidoro (orig. XIX 32, 6) servatum (Morel F. P. L., p. 101) quod iocose Augustus persecutus esse videtur: Lucentes, mea vita, nec smaragdos | beryllos neque, Flacce mi, nitentes | nec percandida margarita quaero | nec quos Tunnica lima perpolivit | anellos nec iaspios lapillos (cf. Mart. V 11). Brevem hanc exquisitamque epistulam subtilius explicuit R. Gelsomino, Augusti epistula ad Maecenatem, Rhein. Mus. CI, 1958, p. 147-152.

XXXIII.

Ante ipse sufficebam scribendis epistulis amicorum, nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum a te cupio abducere. veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam et nos in epistulis scribendis adiuvabit.

XXXIV.

Suet. Aug. 86, 2 cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit exagitabatque nonnumquam; in primis Maecenatem suum, cuius 'myrobrechis', ut ait, 'cincinnos' usque quaque persequitur et imitando per iocum irridet.

Ad Vergilium.

XXXV.

Excucurristi a Neapoli.

XXXIII. Suet. Horati vita, p. 45, 7 REIFF. Augustus epistularum quoque ei officium optulit, <ut> hoc ad Maecenatem scripto significat: 'ante - adiuvabit'. ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam aut amicitiam suam ingerere desiit.

2-3 a te cupio abducere *Nannius*: te cupio abducere *A* (cod. Regius 7971) *D* (Reg. 7974), te cupio adducere *O* (Reg. 7972), ut videtur, *E* (Reg. 8214) *Muretus* 4 iuvabit *E Nannius*

De hac Augusti epistula cf. A. Rostagni, La «vita d'Orazio» di Svetonio, in Atti dell'Accademia delle Scienze di Torino, LXX, II, 1935, p. 28 sqq.; E. Malcovati, Mensa regia, in Athenaeum N. S. XV, 1937, p. 206 sqq.; iterum Rostagni, Svetonio De poetis e biografii minori, Augustae Taurinorum 1944, p. 113 sq.; E. Fraenkel, Horace, Oxonii 1957, p. 17 sq.

XXXIV. Cf. Suet. Aug. 86, 1 genus eloquendi secutus est elegans et temperatum vitatis sententiarum ineptiis atque concinnitate et 'reconditorum verborum', ut ipse dicit, 'fectoribus': quae verba item in epistula quadam fuisse veri est simillimum.

XXXV. Prisc. G. L. K. II 533, 13 Caesar ad Vergilium: —. Vide ad fr. XLV.

XXXVI.

Vergili vita Donatiana, p. 7, 100 BRUMMER Aeneidos vixdum coeptae tanta extitit fama, ut ... Augustus ... — nam forte expeditione Cantabrica aberat — supplicibus atque etiam minacibus per iocum litteris efflagitaret, 'ut tibi de Aeneide', ut ipsius verba sunt, 'vel prima carminis ὑπογραφὴ vel quodlibet κῶλον mitteretur'.

Ad Horatium.

XXXVII.

Sume tibi aliquid iuris apud me, tamquam si convictor mihi fueris; recte enim et non temere feceris, quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit.

XXXVI. 6 ὑπογραφὴ *Hagen*: hypografae *cod. Sangall.*, *om. Monac.*, hypografa *rell.*

Cf. Tac. dial. 13, I malo securum et quietum Vergilii secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratia caruit neque apud populum Romanum notitia. testes Augusti epistulae. *Claudian. carm. min. 40, 23* dignatus tenui Caesar scripsisse Maroni. *Maer. sat. I 24, 11* ipsius Maronis epistula, qua compellat Augustum, ita incipit: 'ego vero frequentes a te litteras accipio'; et infra: 'de Aenea quidem meo, si mehercule iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem, sed tanta inchoata res est ut paene vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar, cum praesertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus multoque potiora impertiar'.

XXXVII. Suet. *Horati vita*, p. 45, 14 REIFF. exstant epistulae (*Augusti ad Horatium*), e quibus argumenti gratia pauca subieci: 'sume - possit'.

2 enim *om. E* 3 uoluit *C* ut si *D* ualitudinem *A* et *codd. vitae breuiatae* 4 posset? *Klingner*

Cf. Rostagni, Svetonio De poetis, p. 114; *E. Fraenkel, Horace*, p. 18 sq.; *A. La Penna, Orazio e l'ideologia del principato, Aug. Taurin.* 1963, *passim. De hac et sqq. epistulis ad Horatium cf. etiam G. Nenci, Reminiscenze oraziane nell'epistolario augusteo, La Parola del Passato*, 1961, p. 119-123.

XXXVIII.

Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire; nam incidit ut illo coram fieret a me tui mentio. neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερηφανοῦμεν.

XXXIX.

Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eius modi scriptis mecum potissimum loquaris; an vereris ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?

XL.

Pertulit ad me Onysius libellum tuum, quem ego ut excusantem, quantuluscumque est, boni consulō. vereri

XXXVIII. Suet. *ibid.* p. 45, 18 et rursus: 'tui - ἀνθυπερηφανοῦμεν'.

I poteris memoriam *E* 4 ἀνθυπερηφανοῦμεν *corr. Nannius*: ANEΠΙΠΕΡΕΦΑΝΟΥΜΕΝ *ACDE*, ἀνθυπερφοροῦμεν *Muretus*

Nullum est dubium quin Septimius iste idem habendus sit ad quem Horatius carmen VI libri II miserit quemque in IX epistula libri I Tiberio Claudio Neroni commendaverit. Cf. Rostagni, Svetonio De poetis, p. 115; *E. Fraenkel, Horace*, p. 19 (*de verbo ἀνθυπερηφανεῖν ibid. et R. Gelsomino Maia 1959 p. 128*).

XXXIX. Suet. *ibid.* p. 46, 2 scripta quidem eius (*Horati*) usque adeo probavit (*Augustus*) mansuraque perpetuo opinatus est, ut non modo saeculare carmen componendum iniunxerit sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique privignorum suorum eumque coegerit propter hoc tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere; post sermones vero quosdam lectos nullam sui mentionem habitam ita sit questus: 'irasci - esse?'.

XL. Suet. *ibid.*, p. 47, 5 habitu corporis fuit (*Horatius*) brevis atque obesus, qualis et a semet ipso in satiris describitur et ab Augusto hac epistula: 'pertulit - tui'.

I Onysius *AB* (*Blandiniannus antiquissimus*) *D*, onisius *E*, onisius vel misius *C*, Dionysius *Muretus*, Onesimus *Gläser*, onustus *Van Johnson in Classical Philology XXXV*, 1940, p. 420 sqq. 1-2 ut excusantem *Reifferscheid*: ut accusantem *libri*, ut non (ne

autem mihi videris ne maiores libelli tui sint, quam ipse es. sed tibi statura deest, corpusculum non deest: itaque
5 licebit in sextariolo scribas, quo circuitus voluminis tui sit ὄγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.

XLI.

Suet. *Horati vita*, p. 45, 22 REIFF. praeterea saepe eum (*Horatium*) inter alios iocos 'purissimum pene(m)' et 'homuncionem lepidissimum' appellat (*Augustus*).

Ad L. Vinicium.

XLII.

Suet. *Aug.* 64, 2 filiam et neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret vetaretque loqui aut agere quicquam

Lambinus) accusem brevitatem *Nannius*, ne accusem te *Casau-bonus*, ut accusem te *Bentley*, ut a causante *Roth*, ut (se) accusantem *Rostagni*; crucibus signavit *E. Fraenkel*, *Horace*, p. 20, ratus locum nondum sanatum esse 4 sed si B 5 quo *Salmasius*: cum ABCDE, ut *codd. vitae breuiatae* 6 ὄγκωδέστατος *Nannius*: ΟΓΚΩΔΗΣΤΑΤΟΣ A, ΟΤΚΩΔΗΣΤΑΤΟΣ D, ΟΤΗΩΔΗΣΤΑΤΟΣ C, ΩΤΚΩΔΗΣΤΑΤΩΣ E, ογκωδέστατος *Muretus*, ὄγκωδέστερος *Leo* (cf. *E. Fraenkel ibid.* p. 20 n. 4, qui correctionem probat)

Onysium hunc eundem fuisse atque Vinnium Asinam, de quo Hor. epist. I 13, coniecit T. Frank, on Augustus' references to Horace, Class. Philol. XX, 1925, p. 29 (iterum in 'Catullus and Horace': Oxonii 1928 p. 286, 25), quam coniecturam accepit Rostagni, Svetonic De poetis, p. 118: at cf. Fraenkel, Horace, p. 20 n. 2. De tota epistula v. Fraenkel ibid. et R. Gelsomino, Augusti epistula ad Horatium. commentario instructa, Rhein. Mus. CI, 1958 p. 328-335.

XLI. 2 putissimum *Lambinus* penem *Muretus*: pene ACD, pene E, poenae *Nannius* (de hoc verbo cf. *E. Fraenkel, Horace*, p. 19 n. 4) 3 appellabat malebat *Vollmer*, at v. *Rostagni, Svetonic De poetis*, p. 115

XLII. 4 L. Vinicio ed. *Basil. 1533*: l. uicinio (-no V ante corr. R) MGVIHQE (*Roth*), lucinio LPSO (*cod. Laur. 66, 39*), licinio S²N (*excerpta cod. Paris. 17903*), linicinio T

nisi propalam et quod in diurnos commentarios referretur; extraneorum quidem coetu adeo prohibuit, ut L. Vinicio, claro decoroque iuveni, scripserit quondam parum modeste 5 fecisse eum, quod filiam suam Baias salutatum venisset.

Ad T. Pomponium Atticum.

XLIII.

Corn. Nep. Att. 20, 1 non solum, cum ab urbe abesset, numquam ad suorum quemquam litteras misit (*Augustus*), quin Attico scriberet, quid ageret, in primis quid legeret quibusque in locis aut quamdiu esset moraturus, sed etiam, cum esset in urbe et propter infinitas suas occupationes 5 minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, cum modo aliquid de antiquitate ab eo requireret, modo aliquam quaestionem poeticam ei proponeret, interdum iocans eius verbosiores eliceret epistulas.

Ad Pompeium Macrum.

XLIV.

Suet. *Caes.* 56, 7 feruntur et a puero et ab adolescentulo quaedam scripta, ut Laudes Herculis, tragoedia Oedipus,

Vinicium istum eundem fuisse Augusti convivam et conlusorem, de quo ad fr. VI dictum est, iam statuit Borghesi (Oeuvres complètes II p. 313 sq., V p. 126 sq.). Nondum scilicet honoribus inclaruerat necdum Iulia, Augusti filia, dissolute se gerere coeperat aut eius saltem pravi mores vulgo innotuerant, quod postquam Tiberio nupsit (a. 743/11) factum est.

XLIII. Nemini mirum videbitur Octavianum litterarum studium persaepe Atticum consuluisse, veteris historiae scientissimum antiquitatisque diligentissimum cultorem, eiusque litteris, quas composuisset et clarissimas Cicero dicit (*Att. VI 9, 1*), valde esse

item Dicta collectanea: quos omnis libellos vetuit Augustus publicari in epistula, quam brevem admodum ac simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegaverat, misit.

Ad ignotos.

XLV.

Nos venimus Neapolim fluctu quidem caeco.

XLVI.

Plin. *n. h.* XVIII 94 tritico nihil est fertilius . . . utpote cum e modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africae

delectatum. Cum Atticus supremum diem anno 722/32 octogenarius fere obiisset, illum litterarum usum riguisse apparet inter Atticum aetate iam provectum et Octavianum nondum potitum rerum omnium (r. g. 34, 14).

XLIV. Pompeius Macer, Theophanis Mytilenaei filius, videtur in bibliothecas publicas ordinandi cura M. Terentio Varroni Reatino successisse, qui cum a Caesare dictatore id munus accepisset (Suet. Caes. 44, 2, Isid. orig. VI 5, 1), ab Antonio a. 711/43 septuagenario maior proscriptus est (Appian. b. c. IV 47). V. de eo Hanslik in *R. E.* XXI 2276 n. 92; Syme, Tacitus, Oxonii 1958 p. 748 s.; de hac Augusti epistula Syme *JRS XXXVII, 1947, p. 202.*

XLV. Isid. *de nat. rer.* 44, 4 (ex Suetoni Pratis, p. 244, 1 REIFF.) caecus fluctus tumens necdum tamen canus, de quo . . . Augustus: 'nos - caeco'.

Hoc fragmentum, quod Peter ad commentarios rettulit (*H. R. R.* II fr. 24), ex epistula potius fluxisse videtur. Coniendit Cichorius (*Röm. St.* p. 269 sq.) cum fragmento XXXV id esse coniungendum eidemque praeponendum, quibusdam suppletis verbis veluti sed tu iam ante, vel paucis horis postquam tu, vel postridie quam tu. Quam coniecturam etsi plurimum prae se ferre probabilitatis jactemur, omnino complecti ausi non sumus, cum et alibi in epistulis de maritimo quodam itinere Augustus sermonem habuisse videatur: cf. fr. XXXI.

XLVI. Augusti eas fuisse epistulas procuratori suo rescribentis, pro certo haberi potest.

campo, centeni quinquageni modii reddantur. misit ex eo loco divo Augusto procurator eius ex uno grano — vix credibile dictu — CCCC paucis minus germina, exstantque de ea re epistulae.

XLVII.

Plin. *n. h.* XVIII 139 nec ervi operosa cura est. hoc amplius quam vicia runcatur, et ipsum medicaminis vim obtinens, quippe cum divum Augustum curatum eo epistulis ipsius memoria exstet.

XLVIII.

Plin. *n. h.* XXI 9 apud nos exemplum licentiae huius non est aliud quam filia divi Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam litterae illius dei gemunt.

XLIX.

Quint. I 7, 22 'here' nunc E littera terminamus, at veterum comicorum adhuc libris invenio 'heri ad me venit': quod idem in epistulis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendavit, deprehenditur.

L.

Gell. X 11, 5 illud vero Nigidianum rei atque verbi temperamentum divus Augustus duobus graecis verbis elegantissime exprimebat. nam et dicere in sermonibus et scribere in epistulis solitum esse aiunt: 'σπεῦδε βραδέως', per quod monebat, ut ad rem agendam simul adhiberetur et 5 industriae celeritas et diligentiae tarditas, ex quibus duobus contrariis fit maturitas.

LI.

Gell. X 24, 1 'die quarto', et 'die quinto', quod Graeci 'εἰς τετάρτην' καὶ 'εἰς πέμπτην' dicunt, ab eruditis nunc quoque dici audio, et qui aliter dicit, pro rudi atque indocto

despicitur. sed Marci Tullii aetas ac supra eam non, opinor,
5 ita dixerunt: 'diequinte' enim et 'diequinti' pro adverbio
copulate dictum est, secunda in eo syllaba correpta. Divus
etiam Augustus, linguae latinae non nescius munditiarumque
patris sui in sermonibus sectator, in epistulis plurifariam
significatione ista dierum non aliter usus est.

LII.

Suet. *Aug.* 86, 1 genus eloquendi secutus est elegans et
temperatum vitatis sententiarum ineptiis atque concinnitate
et 'reconditorum verborum', ut ipse dicit, 'fetoribus'.

LIII.

Suet. *Aug.* 87, 1-2 cotidiano sermone quaedam frequentius
et notabiliter usurpasse eum litterae ipsius autographae
ostendant, in quibus identidem, cum aliquos numquam
soluturos significare vult, 'ad kalendas Graecas soluturos'
5 ait; et cum hortatur ferenda esse praesentia, qualiacumque
sint, 'contenti simus hoc Catone'; et ad exprimendam
festinatae rei velocitatem: 'celerius quam asparagi co-
cuntur'. ponit assidue et pro stulto 'baceolum', et pro
10 pullo 'pulleiaceum' et pro cerrito 'vacerrosum' et 'va-
pide' se habere pro male et 'betizare' pro languere, quod
vulgo lachanizare dicitur; item 'simus' pro sumus et
'domos' genetivo casu singulari pro domuos.

LII. 3 dicit] *scilicet in epistula aliqua: cf. XXV, XXX, XXXIV.*
Cf. infra, p. 71 III.

LIII. 6 simus *HVIIQRL²P²* (contentissimus *R*): sumus *MGLP*
7-8 coquuntur *HIQRP*, coquuntur *L²S²* 8 baceolum *V*, ba-
cheolum *S²*, baculum *L* (*corr. L²*), baculum *Erasmus* 8-9 et
pro pullo *S dett. vulg.*: apud pullum *rell. codd. Ihm.*, aut pullum
Bentley, ut pullum *Roth*, <c>apud <aut> pullum *G. Becker*, et
pullum *Castiglioni* 9 pullaceum *ed. Ald. 1516 al.*, gallina-
ceum *Bentley* 10 beptizare *V*, beticare *T* 10-11 quod — di-
citur *del. Polak*

Oj. Proleg. p. XIX sqq.

2. AD RES PUBLICAS PERTINENTES

Ad Ciceronem.

LIV.

Cic. *Att.* XVI 8, 1 Kal. vesperi litterae mihi ab Octa-
viano. magna molitur, veteranos, qui sunt Casilini et
Calatiae, perduxit ad suam sententiam. nec mirum: quin-
genos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. plane
hoc spectat, ut se duce bellum geratur cum Antonio... 5
atque a me postulat, primum ut clam colloquatur mecum
vel Capuae.

LV.

Cic. *Att.* XVI 9 binae uno die mihi litterae ab Octaviano:
nunc quidem, ut Romam statim veniam, velle se rem
agere per senatum. cui ego non posse senatum ante K. Iau-
nuar., quod quidem ita credo. ille autem addit 'consilio
tuo'. quid multa? ille urget, ego autem *σχήπτομαι*.

LVI.

Cic. *Att.* XVI 11, 6 ego me, ut scripseram, in Pompeianum
non abdidit, primo tempestatibus, quibus nihil taetrius,
deinde ab Octaviano cotidie litterae, ut negotium susci-
perem, Capuam venirem, iterum rem publicam servarem,
Romam utique statim... Romam veniet cum manu 5
magna... putat senatum statim.

LIV. 2 qui sunt *Klotz*: quiqui *cod. Medic.*, qui quidem *Boot*
7 vel Capuae] vel non longe a Capua *add. vulg.*
Kal. Nov., vel postridie, a. 710/44.

LV. *Duobus vel tribus diebus post priorem.*

LVI. *Non. Nov. eiusdem anni.*

Ad Iuliam, M. Antonii matrem.

LVII.

Appian. *b. c.* V 63 οὕτω καθομιλῶν τὸν Καίσαρα ὁ Κοκκίος ἐκείνην τε τὴν ἡμέραν ἐξενίζετο παρ' αὐτῷ καὶ ἐδεῖτο ἐπιστεῖλαι τι τῷ Ἀντωνίῳ, νεώτερον ὄντα πρεσβυτέρῳ. ὁ δὲ πολемоῦντι μὲν ἔτι οὐκ ἔφη γράψειν· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον· μέμψεσθαι δ' αὐτοῦ τῇ μητρὶ, ὅτι συγγενῆς οὖσα καὶ προτιμηθεῖσα ἐκ πάντων ὑφ' αὐτοῦ φύγοι τὴν Ἰταλίην καθάπερ οὐ τευξομένη πάντων ὡς παρ' αὐτοῦ. ὧδε μὲν καὶ ὁ Καῖσαρ ἐτέχναζε καὶ ἐπέστελλε τῇ Ἰουλίᾳ.

Ad Sex. Pompeium.

LVIII.

Appian. *b. c.* V 77 καὶ ὁ Καῖσαρ τινα ληστήρια συλλαβὼν ἐβασάνιζεν, οἱ Πομπήιον σφᾶς ἔλεγον ἐπιπέμψαι. καὶ τάδε αὐτὰ ὁ Καῖσαρ τῷ δῆμῳ προύφερε, καὶ ἐπέστελλεν αὐτῷ Πομπηίῳ.

LVII. A. 714/40. *De Iulia, femina pudicitiae laudibus insigni, filia L. Iulii Caesaris cos. a. 664/90, uxore M. Antonii Cretici, matre M. Antonii triumviri, vide Münzerum in R. E. X 892; R. F. Rossi, Marco Antonio nella lotta politica della tarda repubblica romana, Tergesti 1959, p. 7; 26, 9. — L. Cocceius Nerva pacem inter M. Antonium et Octavianum conciliavit a. 714/40, quae Brundisina est dicta, cuius pacis praemium consulatum habuit anno sequenti 715/39, quem gessit suffectus cum P. Alfeno Varo. Iterum exorta inter M. Antonium et Octavianum dissensione, una cum Maecenate aliisque ad pacem iterum conciliandam missus est, quae Tarentina est dicta: cf. Hor. sat. I 5, 27 sqq, ad eumque locum Porphy. et Aeron. comment.; CAH X p. 43-46.*

LVIII-LIX. A. 716/38.

Ad civitatem.

LIX.

Appian. *b. c.* V 80 ἐπιπολαζούσης δὲ ὑπονοίας ἔτι ὡς παρασπόνδως ὁ πόλεμος ὅδε γίγνοιτο, τὴν ὑπόνοιαν ὁ Καῖσαρ ἐκλύων ἐπέστελλε τῇ πόλει καὶ τὸν στρατὸν αὐτὸς ἐδίδασκεν ὅτι τὰς σπονδὰς ὁ Πομπήιος ληστεύων τὴν θάλασσαν ἀναλύσει, καὶ τοῦθ' οἱ λησταὶ κατείποιν αὐτοῦ, κατείποι δὲ καὶ Μηνόδωρος τὴν ὄλην γνώμην, μάθοι δὲ καὶ Ἀντώνιος, καὶ διὰ τοῦτο Πελοπόννησον οὐ δοίη.

Ad exercitus.

LX.

Appian. *b. c.* V 131 ἐς δὲ τὰ στρατόπεδα πάντα σεσημασμένας ἐπεμψεν ἐπιστολάς, ἐντελλόμενος ἡμέρα μιᾷ πάντας ἀνειλήσαντας αὐτὰς ἐπιχειρεῖν τοῖς κεκελευσμένοις. καὶ ἦν τὰ ἐπεσταλμένα περὶ τῶν θεραπεύοντων, ὅσοι παρὰ τὴν στάσιν ἀποδράντες ἐστρατεύοντο, καὶ αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν ἤτήκει 5 Πομπήιος, καὶ ἡ βουλή καὶ αἱ συνθήκαι ἐδεδώκεσαν.

LX. A. 718/36.

Ad Rhosenses.

LXI.

"Ετους . . . , μηνός Ἀπελλαίου ---
[Αὐτοκρά]τωρ Καῖσαρ, θεοῦ Ἰουλίου υἱός, αὐτοκράτωρ τὸ
τέταρτον, ὑπ[ατος]

LXI-LXIV. *E pila lapidea quae in sepulcreto Rhosi, urbis Syriae, a. 1931 reperta est, nunc autem in Antiochensi museo adseruatur. Titulum transcripsit H. Seyrig, antiquitatum Syriae curator, ex eiusque transcriptione primus edidit doctissimoque instruxit commentario P. Roussel, Un Syrien au service de Rome et d'Octave, in Syria XV, 1934, p. 33 sqq., unde repetiuit H. Nesselhauf in C. I. L. XVI, 1936, p. 145 n. 11. Ediderunt postea atque illustraverunt: F. De Visscher (adiuvante H. Grégoire), La condition juridique des nouveaux citoyens d'Orient, in Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 1938, p. 24 sqq. (de quo cf. V. Arangio Ruiz, Studia et documenta historiae et iuris, V, 1939, p. 552 sq.); E. Schönbauer (adiuvante Ad. Wilhelm), Rechts-historische Urkundenstudien. Die Inschrift von Rhosos und die Constitutio Antoniniana, in Archiv für Papyrusforschung XIII, 1939, p. 177 sqq.; id., Diokletian in einem verzweifelten Abwehrkumpfe?, in Zeitschrift der Savigny-Stiftung, Rom. Abt. LXII, 1942, p. 267 sqq.; S. Riccobono, Fontes iuris Romani anteiustiniani², I, Florentiae 1941, p. 309 sqq. (ubi ipsum graecum textum et versionem latinam a N. Festa paratam recognovit V. Arangio Ruiz); G. I. Luzzatto, Epigrafia giuridica greca e romana, Mediolani 1942, p. 285 sqq.: iterum edidit fusiusque illustravit F. De Visscher, Le statut juridique des nouveaux citoyens romains, L'Antiquité classique XIII, 1944, p. 11-35; XIV, 1945, p. 29-59; ediderunt denique atque illustraverunt L. Jalabert et R. Mouterde, Inscriptions grecques et latines de la Syrie, III, Paris. 1950, 718. Cf. etiam F. Cumont, L'Antiquité classique IV, 1935, p. 191 sq.; V. Arangio Ruiz, Studia et documenta II, 1936, p. 497 sq., 515; L. Gallet, Revue historique de droit français et étranger, 1937, p. 387 sqq.; M. A. Levi, La grande iserizione di Ottaviano trovata a Roso, Riv. Fil. LXVI, 1938, p. 113 sqq.; M. Guarducci, Rend. Pont. Accad. Arch. 1938, p. 53 sqq.; J. H. Oliver, Am. Journ. Arch. XLV, 1941, p. 537-39; A. Wilhelm, Anz. Akad. Wiss. Wien LXXX, 1943, p. 2-10; G. Manganaro, Sicularum Gymnasium XI, 1958, p. 289-296.*

[τὸ δευ]τερον και τὸ τρίτον ἀποδεδειγμένος, Ῥωσέων τῆς ἱεραῖς
και ἀσύλου και
[αὐτονόμ]ου ἄρχουσι, βουλῆι, δήμωι χαίρειν· και αὐτὸς δὲ μετὰ
τοῦ στρατεύματος
[ὕγαινον· τ]ὰ ὑπογεγραμμένα ἐξεληφθη(ι) ἐκ στήλης ἐκ τοῦ ἐν 5
Ῥώμῃ Καπετωλίου
[ἄπερ ἀξιῶ] καταχωρίσαι εἰς τὰ παρ' ὑμῖν δημόσια γράμματα.
πέμψατε δὲ και ἀντίγραφον
[αὐτῶν εἰς] Ταρσέων τὴν βουλὴν και τὸν δῆμον, Ἀντιοχέων
τὴν βουλὴν και τὸν δῆμον,
[Σελευκέω]ν τὴν βουλὴν και τὸν δῆμον ὅπως καταχωρίσωσιν.
Ἐρρωσθε.
[? Καῖσαρ α]ὐτοκράτωρ, τριῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τῆς καταστάσεως
τῶν δημοσίων πραγμά-
[των, κατὰ ν]όμον Μουνάτιον και Αἰμίλιον πολειτεῖαν και 10
ἀνεισφορίαν πάντων τῶν
[ὑπαρχόντ]ων ἔδωκαν (sic) εἰς τούτους τοὺς λόγους.
[Ἐπεὶ Σέλευ]κος Θεοδότου Ῥωσέως συνεστρατεύσατο ἡμεῖν ἐν
τοῖς κατὰ τὴν

Inscriptio tres epistulas praebet ab Octaviano ad Rhosenses variis temporibus missas, quae ad eorum civem Seleucum, Octaviani ipsius classis navarcham, pertinent.

Priores editores secuti versus continenter numeravimus.

LXI. *Epistula Octaviani, quae vv. 1-8 continetur, ad annum 720/34 referenda esse videtur (cf. De Visscher, L'Ant. class. XIV, 1945, p. 30); cum ea mittit Octavianus ad Rhosenses documentum quoddam, e stela in Capitolio urbis Romae posita transcriptum, ad annum, ut videtur, 718/36 pertinens, quod neque edictum neque decretum proprie vereque dici potest, sed potius ad commentariorum genus tribuendum videtur (cf. Schönbauer p. 197): id tamen ab epistula minime seiungendum duximus.*

1 post Ἔτους vestigia litterae E, ex imagine inscriptionis luce expressa, et Schönbauero et nobis cerni posse videntur: H. Seyrig autem, qui primus inscriptionem legit eamque Rousselio edendam tradidit, H vel IP discernere sibi videbatur 4 post χαίρειν forte excidisse censuit Arangio verba εἰ ἔρρωσθε καλῶς ἂν ἔχει coll. vv. 75 et 86: cf. Schönb. p. 198 6 ἄπερ ἀξιῶ Wilhelm apud Schönb.: ἀ δεῖ ὑμᾶς Roussel 8 suppl. De Visscher: Ἐρρωσίων coniecerat

- [.....]οις, ὄντων αὐτοκρατόρων ἡμῶν, πολλὰ καὶ μεγάλα
περὶ ἡμῶν ἐκακοπά-
[θησεν ἐκιν]δύνουσέν τε οὐδενὸς φεισάμενος τῶν πρὸς ὑπομονὴν
δεινῶν
- 15 [καὶ πᾶσαν] προαίρεσιν πίστιν τε παρέσχετο τοῖς δημοσίοις
πράγμασιν, τοὺς τε
[ιδίους καιρ]οὺς τῆι ἡμετέροι σωτη[ρίαι] συνέζευξεν πᾶσάν τε
βλάβην περὶ τῶν
[δημοσίων πραγμάτων τοῦ δήμ[ου τ]οῦ 'Ρωμ[α]ίων ὑπέμεινε,
παροῦσιν καὶ ἀποῦσιν
[τε ἡμεῖν χρη]στὸς ἐγένετο,
[αὐτῶι καὶ γ]ονεῦσι, τέκνοις, ἐκγόνοις τε αὐτοῦ γυναικί τε § 1
τούτου ἧτις με-
- 20 [τὰ τοῦτο] ἔστω[ι] --- *desunt litterae fere 16* ---] πολει-
τείαν καὶ ἀνεισφορίαν τῶν ὑπαρχόν-
[των διδ]ομεν οὕτω[ς ὡς οἴτινες τῶ]ι ἀρίστῳ νόμῳ ἀρίστῳ
τε δικαίῳ πολεῖται
[ἀνείσφο]ροί [εἰσιν, καὶ στρατείας λει]του[ργία]ς τε δημοσίας
ἀπάσης πάρε-
[σις ἔστω] (*spatium vacuum*).
[Αὐτὸς ὁ ἐπ]άνω γεγρ[αμμένος καὶ γονεῖς, τέκν]ν[α] ἐκγ[ο]νο[ί] § 2
τε] αὐτοῦ φυλῆς Κορνηλίας ἔστω<ι>
- 25 [καὶ ? ψῆφ]ός τε ἐ[ν]τ[α]ῦθα [φερέσθω ? καὶ -----]
ἔστω<ι> καὶ ἐὰν ἀπόντες τει-
[μᾶσθαι θ]έλῳσιν . . Α ----- ιας 'Ιταλίας
εἶναι θέλωσιν
..... ΟΣΤΕΙΜΟ ----- (*spatium vacuum*)
[Καθόσον] ὁ προγεγρ[αμ]μένος καὶ γυνή καὶ γονεῖς, τ]έκνα § 3
ἐ[κγονοί] τ[ε] αὐτοῦ πρὸ τοῦ πολεῖτης
['Ρωμαῖο]ς ἀνείσφορος ε[ἶ]ναι , καὶ πο-
λείτης 'Ρω[μα]ῖος ἀνείσφορος γεγονώς

Schönb. 13 ἐν οἷς Roussel, 'Ανατολὴν τόποις Guarduoci, 'Ασίαν
πολέμοις Schönb. 20 τοῦτο De Visscher: τούτου Roussel et rell.
edd. νομίμως, τὴν παρ' ἡμῖν πολιτείαν Wilhelm apud Schönb.
25 [φέρειν καὶ τειμᾶσθαι ἐξ]ἔστω conī. Arangio 26-27 [ἢ κ]α[ί]
τινος πόλεως ἢ ἀποικίας 'Ιταλίας εἶναι θέλωσιν, [- οὕτω] τειμᾶ[σθαι]
--- ἀρέσκει conī. Arangio 29 post εἶναι conī. ἀτελής ἦν . . . Roussel,

- [κατὰ τὸ ?] δίκαιον ἐὰν χρ[ῆ]σθ[αι] ? θέληι τὰς] 30
[ε[ρ]ω]σ[ύ]νας]ις τείμια φιλόφρονα
..... τὰ τε ὑ[πάρχοντα] ? ἔχειν, καρπίζεσθαι καθάπερ τις τῶι
ἀρίστῳ νόμῳι [ἀ]ρίστῳ τε δικαίῳ ἔχει,
[καρπίζεται] (*spatium vacuum*).
- § 4 ΤΟΥ ----- *litterae fere 35* ----- Α. Ο.
οὔτε χειριστὴν εἰσφ[ο]-
[ρῶν δη]μοσιώ[ν]ην τε] IT ----- *litterae fere 20* -----
ΑΥΤ ὑπ]οδοχῆς ἔνεκεν οὔτε
[παρα]χειμα[σίας -----] (*vacuum spatium*). 35
- § 5 ['Ασίαν ?] καὶ Εὐρώπην ----- ΛΙΣ -----
αὐτῶ[ι] ἢ αὐτὸς
[. . . τ]έκνα, γυναικῶν [αὐ]τοῦ Σ ----- μετὰ ταῦ-
[τα . . .]ήσεται ἕως ὁ ΛΕ ----- Ο.. πάσης
..... ἔστω<ι> (*vacuum spatium*).
- § 6 ν ἐπιγαμίαν Ο ----- ΟΕΩΝΙΟΝ 40
..... ΙΗ χρῆμα ----- ΠΩΝΙΚΩΝ
..... ΩΝΗΕΙΣ ----- ΑΙ ἐκπράττεσθαι
..... να τε οὔτε ----- νόμῳι 'Ατειλίῳ
[καὶ νόμῳι] 'Ιουλίῳι -----]οις
[ἀ]ρέσκει ταῦτα πάντα
- § 7 (?) ΠΑΕ ----- Α . . Ο . . Ω ἐπὶ ἐπαρ- 45
χέαι Α . . .
..... ΝΟΥΜΕΝΕΣ ----- ΕΛΟΣ ----- ΟΝΕ . .
ΕΡΟΙΚ . . ΧΙΟΥΤΕ
..... ας οὔτε ----- 'Ρωμαίων λαμβ[άν]ειν θέλου[σιν] ?
..... ΤΕΓΡΑΡ.
[. . . λαμ.]βάνεσθαι --- 20 *fere litterae* --- αὐτῶ[ι] εἰς πόλιν
ἢ χώραν 'Ασίας καὶ Εὐρώπης ἐπαρχει-
[ῶν . . δη]μοσίων οὐ μ[ε] --- 22 *fere litterae* --- ε]ισάγηι ἢ
ἐξάγηι τῆς ἰδίας χρεῖ[ας] ἔνεκεν

ἀτελής ἦν ἐν τῇ πατρὶδι Arangio, at cf. De Visscheri ad hunc locum
commentarium 30 ἐὰν χρ[ῆ]σθ[αι] ? θέληι, ἐξεῖναι, τὰς τε] [ε[ρ]ω]σ[ύ]νας

- 50 [ἐκ πόλ]εως ἢ ἐκ χώ[ρας] -----] ἐξάγηι ἐκ τε
τῶν ἰδίων τῶν θρεμμάτων τε
[τῆς ἰδία]ς χρ[ε]ίας ἔνεκε[ν] --- 15 *ferè litterae* ---] τούτων
τῶν πραγμάτων τέλος οὔτε πολεῖταιν οὐ-
[τε δημοσι]ώνην παρ' αὐτ[οῦ] εἰσπράττειν (*spatium vacuum*).
[Ἐάν τις α]ὐτῶν κατηγορεῖν θέλ[η] ἔγκλημά τ[ε] ἐν[ά]γειν § 8
κριτήριόν τε κατ' αὐτῶν λαμβά-
[νειν κρί]σιν τε συνίστασθ[αι] --- 20 *ferè litterae* ---] εἰν,
ἐπὶ τούτων τῶν πραγμάτων πάντων
55 [ἐάν τε ἐ]ν οἴκωι τοῖς ἰδίοις [νόμοις ἐάν τε ἐν πόλεσιν] ἐλευθέ-
ραις ἐάν τε πρὸς ἄρχοντας ἢ ἀν-
[τάρχοντα]ς ἡμετέρους [--- 20 *ferè litterae* ---] κρί]νεσθαι
θέλωσιν, αὐτῶν τὴν αἴρεσιν εἶναι
..... μήτε τις ἄλλω[ς] ἢ ἐν τ[οῦτ]οις γεγραμμένον ἐστίν
ποιήσ[η]ι περὶ τε αὐτῶν κρίνη(ι) προσανε[ν]έγ-
[κας γνώ]μην τε εἴπηι· [ἐάν δὲ κριτήριόν τι περὶ αὐτῶν ὑπ]εναν-
τίως τούτοι[ς] γεί]νηται, τοῦτο κύριον
[μὴ εἶνα]ι (*spatium vacuum*).
60 [Ἐάν δέ τι]ς τούτου [τ]οῦ προγεγραμμένου, γ[ονέ]ω[ν], γυναικός, § 9
τ[έκνων] ἐκγόνων τε αὐτῶν ὄνομα δέξασθαι
[θελήσῃ]ι? πρό[κ]ριμά τε κεφαλῆς ποιήσα[σθαι] --- 17 *ferè*
litterae ---] εἰν, π[ρ]οεσβευτάς τε πρὸς τὴν [σύ]νκλητον
[τὴν ἡμετέ]ραν [πρὸς] τε ἄρχοντας ἀντά[ρχοντά]ς τε τοὺς ἡμε-
τέρους παραγείνεσθ[αι] πρ[ο]εσβευτάς τε πεμ-
[πειν περὶ] τῶν ἰδίων πραγμάτων[ν] τοῖς προγεγραμμένοις
ἐξ]ουσίαν εἶναι [ἀρέ]σκει. "Ἡ τις ἂν πολεῖ-
[τεία ὅστις] τε ἄρχων ὅσα τ[ε] κατὰ ταῦτα δεῖ μὴ ποιήσῃ ἢ
ὑπεναντίον] τούτοις ποιήσῃ ἢ ἐκ προαγωγῆς γινῶι

Roussel, at cf. De Visscheri comment. 52 suppl. Guarducci p. 59
n. 1 53 suppl. H. Grégoire apud De Visscher: Ἐάν τις εἰς ἢ
τινες αὐτῶν κατηγορεῖν θέλωσιν ἐγκλημά τε ἐνάγειν Schönb. 54 συν-
ίστασθ[αι] δίκην τε δοῦναι ἢ ὑπέχ]ειν suppl. Schönb., [- χρε]μάτ[α] τε
αὐτῶν ἐκπράττ]ειν Arangio, at cf. De Visscheri comment. 56 ante
κρί]νεσθαι suppl. Ῥωμαικῶ δικαίω vel ἐπὶ Ἰταλικῶν κριτῶν Arangio
61 post ποιήσα[σθαι] suppl. ἀνεέγκηι Wilhelm-Schönb., τολμήσῃ
προσαναφέρ]ειν prop. Arangio 63 τοῖς προγεγραμμένοις Arangio:
ἢ περὶ τῶν αὐτοῦ Schönb. 64 προσαναγωγῆς prop. Roussel

- [ἢ...]οιη ἢ ἐνεχυράση(ι) δόλωι τε πο[ν]η[ρ]ῶ[ι] καλύση]ι 65
ῶ(ι) ἔλασσον οὔτοι οἱ προγεγραμμένοι τοῖς
[φιλανθρώ]ποις [τ]οῖς δεδομένοις [χρη]σθαι δυνή]σονται, τῶι
δήμωι τῶι Ῥωμαίων νόμων ση-
[στερτίω]ν δέκα μυριάδας δοῦναι κατ[ά]δικοι ἐσ]τωσαν τούτου
τε τοῦ χρήματος τῶι
[θέλοντι?] ἀ[τ]ημ]α ἐκπραξίς τε ἐστω[ι] ἐάν τε] ἐν τῇ ἐπαρχείαι
παρὰ ἄρχουσιν ἀντάρχ[ου]-
[σίν τε ἡμ]ετέροις ἐάν τε ἐν Ῥώμηι . . ΟΟΑ αἰτ]εῖν ἐ[κ]πράσ-
σειν τε θέληι· περὶ δὲ τούτων τῶν
[χρημάτων] ἐγγύας ἱκανῶ[ς] δι]δομένωι [δικάζε]σθαι ἀρέσκει. 70
Ταῦτα τὰ προγεγραμμέ-
[να ὅπως οὕ]τως γείνηται, ἄρχ[οντες ἀντάρχοντέ]ς τε ἡμέτεροι
οὔτινες (οὐ) ἔνεκεν ἐπὶ τῆς δι-
[κῆς κατ]ασ(τ)ῶσιν ἐπικρεῖν[έτ]ω[σ]αν φροντιζέτωσάν τε (*spra-*
tium vacuum).

LXII.

- [Ἐτους...] μηνὸς Δύστρου ιε'. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, θεοῦ
υἱός, αὐτοκράτωρ τὸ ἕκτον, ὑπατος
[τὸ τρί]τον, ἀποδεδειγμένος τὸ τέταρτον, Ῥωσέων τῆς ἱεραῖς
καὶ ἀσύλου καὶ αὐτονόμου
[ἄρχουσι], βουλῆι, δήμωι χαίρειν· εἰ ἔρρωσθε, καλῶς ἂν ἔχοι· 75
καὶ αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ στρατεύ-
[ματος ὑγί]αινον· οἱ πεμφθέντες πρεσβευταὶ ὑφ' ὑμῶν Σέλευκος
ναύαρχος ἐμός, Ἡρᾶς, Καλλι-
[...]έρως, Σύμμαχος, ἄνδρες ἀγαθοὶ παρὰ δήμου ἀγαθοῦ,
φίλου συμμαχου τε ἡμετέρου
[ἀποδημή]σαντες εἰς Ἐφεσον πρὸς με διελέχθησαν περὶ ὧν
εἶχον τὰς ἐντολάς· ἐγὼ οὖν τοὺς

66 χρησθαι δυνή]σονται Wilhelm apud Schönb. νόμων: scrib. νόμ-
μων 67 κατ[ά]δικοι ἐσ]τωσαν = 'dare damnas sunt' Arangio
68 ἀ[τ]ημ]α Grégoire apud De Visscher 69 αἰτ]εῖν De Visscher; ante
hoc verbum prop. τοῦτο De Visscher, πόλει Arangio 70 [δικάζε]σθαι
Wilhelm apud Schönb. 71-72 De Visscher (...ΑΣΕΩΣΙΝ lapis)

LXII. Sept.-Dec. a. 723/31.

[ἄνδρας ἀ]πεδεξάμην εὐρῶν φιλοπάτριδας καὶ ἀγαθοὺς καὶ τὰς
τιμὰς καὶ τὸν στέφανον δέδεγμα
80 [πειράσομ]αί τε ἐπὶ τοὺς τόπους ἐλθῶν ἀγαθοῦ τινος ὑμεῖν
γείνεσθαι παραίτιος καὶ συντηρῆσαι
[τὰ φιλάνθ]ρωπα τῆι πόλει καὶ ταῦτα ἤδειον διὰ Σέλευκον
τὸν ναύαρχόν μου ποιήσωι συνεστρατευμέ-
[νον μοι π]άντα τὸν τοῦ πολέμου χρόνον καὶ διὰ παντὸς ἡριστευ-
κότα καὶ πᾶσαν ἀπόδειξιν εὐνοίας
[τε καὶ πίσ]τεως παρεσχημένον, ὃς οὐδένα καιρὸν παραλέλοιπεν
ἐντυγχάνων ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πᾶ-
[σαν εἰσφ]ερόμενος σπουδὴν καὶ προθυμίαν ὑπὲρ τῶν ὑμεῖν
συμφερόντων. Ἐρρωσθε.

LXIII.

85 [Ἔτους . . , μ]ηνὸς Ἀπελλαίου θ'. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, θεοῦ
υἱός, αὐτοκράτωρ τὸ ἕκτον, ὑπάτος τὸ τέταρ-
[τον Ῥωσέ]ων τῆς ἱερᾶς καὶ ἀσύλου καὶ αὐτονόμου ἀρχουσι,
βουλῆι, δῆμωι χαίρειν· εἰ ἔρρωσθε, καλῶς
[ἂν ἔχοι καὶ] αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ στρατεύματος ὑγίαινον. Σέ-
λευκος ὁ καὶ ὑμέτερος πολεί-
[της καὶ ἐμ]ὸς ναύαρχος ἐμ πᾶσι τοῖς πολέμοις συνεστρα-
τευμένος μοι καὶ π[ολλ]ὰς ἀπο-
[δείξεις κ]αὶ τῆς εὐνοίας καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνδρείας
δεδικώς, ὡς καθῆκο[ν ἦ]ν τοὺς
90 [συνστρατευ]σαμένους ἡμεῖν καὶ κατὰ πόλεμον ἀριστεύσαντας,
κεκόσμηται φιλανθρώποις
[καὶ ἀνεισφ]ορίαι καὶ πολειτεῖαι· τοῦτον οὖν ὑμεῖν συνίστημι·
οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἄνδρες καὶ τὴν πρὸς τὰς
[πατρίδας] εὐνοίαν προθυμοτέραν ποιούσιν· ὡς οὖν ἐμοῦ πάντα
δυνατὰ ποιήσοντος ὑμεῖν ἤδει-
[ον διὰ Σέλ]ευκον, θαρροῦντες περὶ ὧν ἂν βούλησθε πρὸς με
ἀποστέλλετε. Ἐρρωσθε.

LXIII. A. 724/30 ex.

Ad Antonium.

LXIV.

Dio Cass. L 9, 5 τῷ τε Ἀντωνίῳ ἐπέστειλεν ὅπως ἢ ἀνα-
χωρήσῃ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἵππου δρόμον ἡμερήσιον καὶ ἐφῆ
οἱ ἀδεῶς προσπλεῦσαι ἐπὶ τῷ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν συμμίξαι
σφᾶς, ἢ αὐτὸς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐς τὴν Ἰταλίαν περαιωθῆ· οὐχ
ὅτι τι γενήσεσθαι σφῶν ἐνόμιζεν (ὁ γοῦν Ἀντώνιος πολλά τε
5 αὐτοῦ κατεγέλασε, καὶ εἶπε· καὶ τίς ἡμῖν δικάσει, ἂν τι παρὰ
τὰ συγκείμενα πραχθῆ;·) ἀλλ' ὅτι τοῖς τε ἑαυτοῦ στρατιώταις
θάρσος καὶ τοῖς ἐναντίοις ἔκπληξιν ἐμβαλεῖν ἐκ τούτου προσε-
δόκησε.

Ad Mylasenses.

LXV.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ θεοῦ Ἰουλίου | υἱός ὑπάτος τε τὸ
τρίτον καθεσ|ταμένος Μυλασέων ἀρχουσι βου|λῆι δῆμωι χαίρειν·
εἰ ἔρρωσθε κ[α]|| λῶς ἂν ἔχοι· καὶ αὐτὸς δὲ μετὰ τ[οῦ] | στρα- 5
τεύματος ὑγίαινον. κα[ὶ] πρό||τερον μὲν ἤδη περὶ τῆς κατ[ασχού]-
|σης ὑμᾶς τύχης προσεπέ[μψατέ] | μοι, καὶ νῦν παραγενομένω[ν
τῶν] || πρεσβευτῶν, Οὐλιάδ[ου] . . . | . . .]ς τῶν πολεμίων 10
πταῖσαι καὶ κρατη[θεῖ] | σης τῆς πόλεως, πολλοὺς μὲν αἰχμα-
λώτο[υς] | ἀποβαλ[εῖ]ν πολίτας, οὐκ ὀλίγους μὲν φονευθ[έ]ν | τας,
τινάς δὲ καὶ συνκαταφλεγ[έ]ν | τας τῆ πόλε[ι], || τῆς τῶν πο- 15
λεμίων ὁμότητος οὐδὲ τῶν | ναῶν οὐδὲ τῶν ἱερῶν τῶν ἁγίω-

LXIV. A. 722/32.

LXV. *Haec epistula in duobus lapidis Mylasensis fragmentis reperta est, qui lapis in museo publico Parisiensi (Louvre) adhuc servatur. Ediderunt Lebas et Waddington, Voyage archéol. III 441; Froehner, Inscript. grecques du Louvre n. 72 p. 157; Viereck, Sermo graecus, Göttingae 1888 n. 6 p. 7; Dittenberger, Sylloge inscriptionum graecarum² II, Lipsiae 1917, n. 768 p. 456.*

Supplementa, quibus nihil adnotatur, primi editoris sunt.

τάτων ἀποσομένης ὑπέδ(ε)ιξαν δέ μοι καὶ περὶ | τῆς χώρας
 τῆς λεληλατημένης καὶ τῶν | ἐπαύλεων τῶν ἐμπερησμένων,
 20 ὥστε ἐμ||πᾶσιν ὑμᾶς ἠτυχηκένοι· ἐφ' οἷς πᾶσιν συνε|[ῖδον
 παθόντας] ταῦτα πάσης τειμῆς καὶ χάρι|[τος ἀξιόους ἀνδρας
 γενομένων] ὑμᾶς περὶ Ῥωμαίους . . .

Ad quartanos suos.

LXVI.

Ex epistula Domitiani a. 82 ad triumviros et decuriones Falerienses:

Imp. Caesar divi Vespasiani f. [Domitianus] | Aug. adhi-
 bitis utriusque ordinis splen|didis viris cognita causa inter
 5 Fale|rienses et Firmanos pronuntiavi quod || suscriptum
 est. |

Et vetustas litis, quae post tot annos | retractatur a
 Firmanis adversus | Falerienses, vehementer me movet, |
 10 cum possessorum securitati vel mi||nus multi anni sufficere

20 sqq. *suppl. Dittenb.: Waddington suppleverat: συνέ|[γνων
 ἀτυχήματα] ταῦτα πάσης τειμῆς καὶ χάρι|[τος καὶ εὐνοίας ὄντας ἀξιόους
 ὑμᾶς πε[πονηθέναι]; in quibus recte animadvertit Dittenberger cum
 alia offensionem esse tum verbi συγγινώσκω significationem a vul-
 gari usu alienam.*

*Ab Augusto cos. III ad Mylasenses scripta est anno 723/31,
 cum post pugnam Actiacam Sami consedisset (Suet. Aug. 17).
 Devastationes et incendia, quae commemorantur, ad Labieni Partho-
 rumque incursionem anno 714/40 factam spectare, valde est prob-
 abile. Labienus enim cum Syriam et Asiam devastaret, inter alias,
 urbem Mylasensium, quibus Hybreas ut fortissime resisterent per-
 suaserat (cf. Strab. XIV 2, 24), magnis adflixit calamitatibus.*

LXVI. *Epistula Domitiani reperta est in tabula aenea Falerione
 Piceno a. 1595 effossa: quae tabula ubi nunc sit, non constat. Edi-
 derunt: Mommsen in C. I. L. IX 5420 p. 518; Bruns, Fontes⁷
 p. 255; Girard, Textes⁵ p. 191; Riccobono, Fontes I² p. 423. Nomen
 Domitiani propter damnationem memoriae e lapide erasum est.*

Quartani sunt milites legionis quartae.

possint, | et divi Augusti, diligentissimi et in|dulgentissimi
 erga quartanos suos | principis, epistula, qua admonuit | eos,
 ut omnia subsiciva sua collige||rent et venderent, quos 15
 tam salubri | admonitioni paruisse non dubito; | propter
 quae possessorum ius confirmo.

Ad Norbanum Flaccum, Asiae proconsulem.

LXVII.

Καῖσαρ Νωρβανῶ Φλάκκω χαίρειν. Ἰουδαῖοι, ὅσοι ποτ' οὖν
 εἰσὶν οἱ δι' ἀρχαίαν συνήθειαν εἰώθασι χρήματά τε ἱερὰ φέρον-
 τες ἀναπέμπειν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀκωλύτως τοῦτο ποιείτωσαν.

*De re haec habet Mommsen: 'Coloni videntur deducti esse primum
 Firmum a triumviris, deinde Falerionem ab Augusto opinor post
 pugnam Actiacam, ut in secunda hac adsignatione, sic ut saepe factum
 est, territorii Firmani pars quaedam comprehenderetur. Iam . . .
 ex hac parte quidquid in adsignationem non venit cum Firmanorum
 maneret, propterea Firmani Falerionensibus de subsicivis litem
 movebant. Sed tuebantur se qui agros tenebant cum vetustate posses-
 sionis tum eo quod Augustum probabant colonos Firmanos hortatum
 esse, ut subsiciva illa sua iam pertica aliena comprehensa statim
 venderent, id quod eos fecisse certe probabile erat. Quartani igitur
 coloni sunt non Falerienses sed Firmani.'*

LXVII. *Ioseph. antiq. XVI 6, 3.*

*Quamquam Flavium Iosephum haud multa fide dignum esse constat,
 epistulas tamen Augusti ab eo memoriae traditas minime praeter-
 mittendas iudicavimus, quod nisi genuina Augusti verba continent,
 genuinam tamen eius indolem spirare videntur. Ad Norbano Flacco,
 Asiae proconsuli, epistulam scribendam, hae Augustum causae im-
 pulerunt. Iudaei qui in Asia et Libya Cyrenaica vitam degebant,
 cum a Graecis omni vexarentur ratione iniuriisque afficerentur, adeo
 ut sacra quoque spoliarentur pecunia, cumque nullum Graecorum
 crudelitatis finem invenirent, legatos ad Augustum istis de rebus
 miserunt. Qui et decreto Iudaeis (v. infra p. 69) ut suis legibus et mo-
 ribus uterentur concessit, et epistulam hanc ad Norbanum misit, ne
 Iudaei pecuniam Hierosolyma mittere prohiberentur. De hoc Norbano
 eiusque proconsulatus tempore v. E. M. Smallwood, Philonis Alexan-
 drini legatio ad Gaium, Lugd. Bat. 1961, p. 309 s.*

Ad Mytilenaeos.

LXVIII.

..... δε ρον |||| Μυτιλ[ηναίων ἄρχουσι]
 [βουλήι δήμωι χαίρειν· εἰ ἔρρωσθε, καλῶς ἂν] ἔχοι· καὶ [ἐγ]ώ
 δὲ μετὰ τοῦ στρατεύμ[ατος]
 [ὕγιανον] καφένους Κριναγόρας Καλλιπ[που]
 τας Δικαίου Ὑβρίας Διοφάντου, . . . ιαιος
 5 [. Δημήτριος Τιμαίου οἱ πρεσβευταὶ ὑμῶν συνέ-
 [τυχόν μοι καὶ τὸ ψήφισμα ὑμῶν μοι ἀπέ]δωκαν καὶ περὶ τῶν
 τιμῶν διελέχθησαν
 ν κατωρθώκαμεν καὶ εὐχαριστήσαντες
 [. συνέ]τυχον μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας καὶ εἰς
 ων ἔχειν· ἐγὼ δὲ τοὺς τε ἄνδρας ἐπή(ι)νε-
 10 [σα διὰ τὴν προθυμίαν αὐτῶν καὶ φιλοτίμ]ως ἀπεδεξάμην
 ἡδέως τε τὴν πόλιν
 [ὑμῶν εὐεργετεῖν προαιροῦμαι κατὰ τε το]ῦς παρόντας καιροὺς
 καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦ-
 [τα χρόνοις]αν ἐπιστάμενος ἢν ἔχοντες εὖνοι[αν]
 διατελεῖτε] - ον Ποτάμωνα τῆν Γ ||| ' |||
 αὐτὸν ἐπ ου οντα

LXVIII. Cichorius, *Rom und Mytilene*, p. 42 sq.; Viereck, *Sermo graecus*, n. 31 p. 53.

1 δὲ [τὸ δεῦτε]ρον coniecit Viereck, qui nihil inter ρον et Μυτιλ.
 excidisse suspicatus est 3 ὕγιανον Viereck coll. LXVI 6: ὕγιανω
 Cichorius post ὕγιανον fortasse Ποτάμων Λεσβώνακτος addendum
 esse Viereck admonuit 6 suppl. Viereck 7 [καὶ πάντων δ]ν
 κατωρθ. prop. Castiglioni 10 suppl. Viereck: pro [φιλοτίμ]ως
 Cichorius scripserat [ἀσμέν]ως 11 ὑμῶν εὐεργετεῖν προαιροῦμαι
 suppl. Viereck 12 χρόνοις τὸ παράπ]αν coni. Castiglioni 13 τὸν
 Ποτάμωνα scribendum esse videtur

Hanc ad Mytilenaeos epistulam, quam Augusto esse tribuendam e
 Crinagorae atque Potamonis mentione apparet, inter annos 727/27 -
 729/25 scriptam esse inde effecit Cichorius, quod Augustus in expe-
 ditione aliqua fuisset (cf. v. 3 μετὰ τοῦ στρατεύματος) quam Can-
 tabricam solam intellegi posse contendit, eiusque sententiae omnino
 Viereck consensit. Mytilenaei enim cum Augusto honores decre-

Ad Chios.

LXIX.

Dittenberger, *Sylloge*³, II n. 785, 18 Αὐτοκράτορος δὲ
 θεοῦ υἱοῦ Σ[ε]||βαστοῦ τὸ ἔγδοον ὑπάτου ἐπιστολή(ν) πρὸς
 Χείους γράφοντ[ος || - -]ις πε[ρὶ] τὴν πόλιν ἐπύθ[ετο - -].

Ad Athenienses.

LXX.

Plut. *apophth.* 13 (*Moralia* II p. 98 B.) τοῦ δὲ Ἀθηναίων δή-
 μου ἐξημαρτηκέναι τι δόξαντος, ἔγραψεν ἀπ' Αἰγίνης οἶεσθαι μὴ
 λανθάνειν αὐτοὺς ὀργιζόμενος, οὐ γὰρ ἂν ἐν Αἰγίνῃ διαχειμιάσειεν.

*vissent, legatos ad eum, qui tum bellum in Hispania gerebat, mi-
 serunt, in quorum numero haud dubie Crinagoras fuit, de quo v.
 Geffcken, R. E. XI 1859. Quibus benigne receptis Augustus has ad
 Mytilenaeos litteras scripsit, per quas iis gratias egit. — De Potu-
 mone Alexandrino v. Willy Stegemann, R. E. XXII 1023 n. 3.*

LXIX. In fine epistulae ad Chios praesulis Asiae, Antistii Ve-
 teris successoris: quoniam vero duo fuerunt Augusti temporibus Anti-
 stii Veteres, qui ad consulatum pervenerint ideoque Asiae praesules
 fieri potuerint, alter cos. suff. a. 724/30, alter, illius filius, a. 748/6
 consul ordinarius, hunc esse intellegendum demonstravit Waddington,
Fastes prov. Asiaticae 103, 63, quem Dittenberger secutus est: cum
 autem decem fere annorum intervallum inter consulatum et proconsu-
 latum Asiae esse soleret, Antistius a. 3 vel 4 p. Chr. hanc provin-
 ciam administravit. — Octavum consulatum gessit Augustus a. 723/26.

Epistula reperta est Chii in Palaeocastro, in rudi saxo, quod in
 versuum fine data opera fractum videtur. Ediderunt Boeckh, C. I. G. II
 n. 2222 e Vidua aliisque; Dittenberger, *Sylloge*³ II p. 470 n. 785.

LXX. 3 διαχειμιάσειεν Bernardakis: διαχειμιάσειν libri
 A. 733/21.

Ad XVviros urbis Romae.

LXXI.

xv viris s.] f. vos[
]ire si ri[te

bi]ni chori qu[
nocte quo]i dies inlucis[cet k. Iun.

ad a. d. III n]on. Iun. vos [5
] iubeatis. [

LXXI. Anno 1890 in ripa sinistra Tiberis « nei lavori per la sistemazione del corso urbano del fiume e precisamente in via Civita-vecchia, nell'area dove sorsero le case del signor Adriano Bosi e del conte Luigi Primoli » (F. Barnabei, *I Commentarii dei ludi secolari augustei e severiani scoperti in Roma sulla sponda del Tevere presso S. Giovanni dei Fiorentini, in Monumenti antichi pubblicati per cura della Reale Accademia dei Lincei, vol. I, 1892, p. 601*) reperta sunt fragmenta lapidea commentariorum ludorum saecularium, qui imperante Augusto anno 737/17 C. Furnio C. f., C. Iunio C. f. Silano cons. celebrati sunt, quorum antea notitiam subministraverant oraculum Sibyllae, ad quod facti sunt, servatum apud Zosimum (II 6), deinde carmen tum cantatum ab Horatio compositum, tum actorum fragmenta quaedam (C. I. L. VI 877), item nummi quidam in eorum ludorum memoriam proximis annis cusi, denique quae de iis retulerunt Augustus ipse in 'indice rerum gestarum' (22, 36 sq.) et *Fasti Capitolini* et testimonia Zosimi (l. c.), Censorini (17, 11), Suetoni (Aug. 31, 4), Dionis (LIV 18, 2). — *Fragmenta reperta diligentissime edidit atque descripsit Th. Mommsen, Commentarium ludorum saecularium quintorum qui facti sunt imp. Caesare Divi f. Augusto Trib. Pot. VI, in Monumenti antichi I, 1892, p. 617 sqq., iterum in Eph. epigr. VIII p. 227 sqq.; tum edidit doctissimoque instruxit commentario I. B. Pighi, De ludis saecularibus populi Romani Quiritium, Mediolani 1941, p. 107 sqq. Incipiunt acta quae supersunt ab epistula Augusti ad collegium XVvirum data (v. 1-23), qua ludorum futurorum dies et ratio determinantur.*

Supplementa, ubi nihil adnotatur, Mommseni sunt. 2 ire vel

] Iun. bene atque diligen[ter
omnes libe]ros petere iubeatis ieisqu[e
]n in Capitolium ante aed[em Iovis
et in Aventino ante D]ianae bene frequentesque a[desse 10

"]s deisque milicheis frugum [primitias conferre
]]
dili]genterque memineritis litibu[s per eas dies

non esse praestandam] audientiam [15
ut convenient ad e]a sacrificia denuntiatum [erit

K. Iun. et a. d. IIII] non. Iun. et a. d. III non. Iun. noct[u
] maiores ann. XXV natae qui[bus

conveni]re in Capitolium ubi et res divina fi[
]adsint [

] pueros virginesque patrimos matrim[osque 20
ad carmen can]endum chorosque habendos frequentes u[
]adsint
ite]mque ad ea sacrificia atque ad eos ludos paran[dos
diligen]ter meminerint.

Ad Eresios.

LXXII.

V 12-14 Ἀυτοκράτωρ Καῖσαρ, θεοῦ υἱός, Σεβαστός, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ αὐτοκράτωρ τὸ --καιδέκατον Ἑρσειῶν ἄρχουσι βουλήν δῆμῳ χαίρειν α τὸ παρ' ὑμῶν ψήφισμα; 15 καὶ ὑπερεθέμην; 16 καὶ αὐτόν; 17 καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς; 18 Ἀγρίππας ὁ διαφέρων; 19 --όμενος τῷ θεῷ Καίσαρι; 20 --τὸ παρ' αὐτόν ἀπ' ἀμφοτέρων; 21 Κάλλιππον Δία --.

are in lapide legi potest 8 suppl. Wissowa 11 suppl. Wissowa
12 vacat

LXXII. Reperta est in fragmento stelae e marmore candido inserto in muro domus Stauri Vaphiadis Eresi. Ediderunt Conze Tab. XV n. 4; David n. 32; G. R. Paton, *Inscr. graec. XII 2 p. 119 n. 531. Epistula Augusti v. 12 incipit sed perquam corrupta est nec quando*

Ad Herodem Iudaeorum regem.

LXXIII.

Ioseph. *antiq.* XVI 9, 3 γράφει πρὸς τὸν Ἡρώδην τὰ τ' ἄλλα χαλεπῶς καὶ τοῦτο τῆς ἐπιστολῆς τὸ κεφάλαιον, ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται.

LXXIV.

Ioseph. *antiq.* XVI 11, 1 Ἡρώδῃ δὲ γράφει διηλλαγμένος, ἐπὶ τε τοῖς παισὶν ἄχθεσθαι λέγων, καὶ δέον, εἰ μὲν ἀνοσιώ-
 5 τερόν τι τετολήμασιν, ἐπεξιέναι πατραλοίας ὄντας (αὐτῷ γὰρ ἐφεῖναι ταύτην τὴν ἐξουσίαν), εἰ δὲ δρασμὸν ἐνόησαν, ἄλλως
 10 νουθετήσαντα μηδὲν ἀνήκεστον διαπράττεσθαι συμβουλεύειν δ' αὐτῷ συνέδριον ἀποδείξαντα περὶ Βηρυτόν, ἐν ἧ κατοικοῦσι
 τῶν Καππαδόκων Ἀρχέλαον, ὅσους τε τῶν ἄλλων οἶεται φιλικὰ τε καὶ ἀξιώμασιν εἶναι ἐπιφανεῖς, μετὰ τῆς ἐκείνων
 10 γνώμης ὅ τι χρὴ διαλαμβάνειν. Καῖσαρ μὲν τοιαῦτα ἐπέστειλεν.

nec qua de causa scripta fuerit pro certo affirmari potest: hoc unum e verbis αὐτοκράτωρ τὸ - καιδέκατον effici licet, eam non ante annum 742/12 scriptam fuisse, quo anno imperium XI Augusto oblatum est. Item G. R. Paton ex Agrippae mentione v. 18 facta collegit eam post huius viri mortem, quae ipso a. 742/12 in tribunatu Augusti duodecimo imperio undecimo accidit, scriptam esse. Ex pleniore Davidi lectione edidimus.

LXXIII. *Cum Syllaesus Arabs, Obodae regis Arabiae Nabataeae procurator, Romam profectus falsis criminibus versute subdoleque Herodem apud Augustum insimulasset, hic deceptus, ira atque indignatione motus, ista Herodi scripsit (c. a. 744/10).*

LXXIV. *Haud ita multo post accidit ut Nicolaus Damascenus, Romam ab Herode (Ioseph. antiq. XVI 9, 4) missus, Syllaesum apud Augustum accusaverit callidissimaque oratione adeo principis animum moverit, ut hunc eorum poeniteret, quae calumniis inductus duriora Iudaeorum regi scripsisset. Renovata igitur per Nicolai artes inter utrumque pace atque amicitia, litteras quas Herodes*

Ad Cnidios.

LXXV.

[— | ἐπὶ δαμ]ουργοῦ δὲ Καιρογένεος Λευ[κα]θῆου (?) |
 Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ θεοῦ υἱὸς Σεβαστός, ἀρχιερεὺς, | ὑπάτος
 τὸ δωδέκατον ἀποδεδειγμένος | καὶ δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ
 ὀκτω<ι>καιδέκατον, || Κνιδίων ἀρχουσι, βουλῆι, δῆμωι χαίρειν 5
 οἱ πρέσ|βεις ὑμῶν Διονύσιος β' καὶ Διονύσιος β' τοῦ Διονυ|
 σίου ἐνέτυχον ἐν Ῥώμῃ μοι, καὶ τὸ ψήφισμα ἀποδόντες |
 κατηγορήσαν Εὐβούλου μὲν τοῦ Ἀναξανδρίδα τεθνεῖ|ῶτος
 ἤδη, Τρυφέρας δὲ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ παρουσίας || περὶ τοῦ 10
 θανάτου τοῦ Εὐβούλου τοῦ Χρυσίππου. ἐγὼ<ι> | δὲ ἐξετάσαι
 προστάξας Γάλλωι Ἀσινίωι τῷ ἐμῷ φίλωι | τῶν οἰκετῶν
 τοὺς ἐνφερομένους τῇ αἰτία(ι) διὰ βα|σάνων ἔγνωον Φιλεῖνον τὸν
 Χρυσίππου τρεῖς νύ|κτας συνεχῶς ἐπεληλυθότα τῇ οἰκίαι τῇ

Romam de Alexandri et Aristobuli filiorum insidiis miserat, benigne Augustus accepit eique, quae Ioseph. antiq. XVI 11, 1 refert, rescripsit (c. a. 746/8).

LXXV. *Reperta est in domo privata oppidi Astypalaeae: praemisit scriba Astypalaeensis anni eponymum et mensem, cuius nomen Lampscacenorum, Chiorum, Magnetum Λευκαθεῶνος (Λευκαθιδῶνος) similis erat. Cum Augustus potestatem tribuniciam duodevigesimam a kalendis Iuliis anni 748/6 suscepisset consulatumque duodecimum a kalendis Ianuariis anni 749/5, cum vero hic designatus dicatur, hanc epistolam sub finem anni 748/6, inter comitia consularia et kalendas Ianuarias scriptam esse apparet.—Primos tres tituli versus edidit Boeckh (C. I. G. II n. 2493); totam epistolam primus edidit Ross (Inscr. graec. ined. III n. 312 p. 54) sed ex exemplo mendoso atque lacunoso: plenius accuratiusque descripsit M. Dubois (Bulletin de correspondance hellénique, 1883 p. 62: Lettre de l'empereur Auguste aux Cnidiens); ediderunt posthac Viereck, Sermo graecus, n. IX p. 9 sqq.; Dittenberger, Sylloge³, II n. 780 p. 464 sqq.; V. Arangio Ruiz, Font. iur. rom. anteiust. III, Florentiae 1943, p. 582 sqq. (cum latina interpretatione). Cf. etiam S. Reinach, Traité d'épigraphie grecque, Paris. 1885 p. 59.*

Litterae i παραγεγραμμένου abusum, qui et hic et in aliis titulis perspicitur (cf. epistulas ad Rhosenses, Mon. Anc.), huius aevi proprium esse docet Strabo XIV 648: cf. Dittenberger p. 465.

- 15 Εὐβού|λου και Τρυφάρας μεθ' ὕβρεως και τρόπωι τινι πολι-
ορκίας, τῆι τρίτῃι δὲ συνεπηγιμένον και τὸν ἀδελ|φὸν Εὐβουλον,
τοὺς δὲ τῆς οἰκίας δεσπότης Εὐβου|λον και Τρυφέραν, ὡς
οὔτε χρηματίζοντες πρὸς | τὸν Φιλεῖνον οὔτε ἀντιφραττόμενοι
20 ταῖς προσ|βολαῖς ἀσφαλείας ἐν τῆι ἑαυτῶν οἰκίαι τυχεῖν
ἠδύνα|το, προστεταχότας ἐνὶ τῶν οἰκετῶν οὐκ ἀποκτεῖ|ναι, ὡς
ἴσως ἂν τις ὑπ' ὀργῆς οὐ[κ] ἀδίκου προήχθη<ι>, ἀλ|λά ἀνεῖρξαι
κατασκευάσαντα τὰ κόπρια αὐτῶν· τὸν | δὲ οἰκέτην σὺν τοῖς
25 καταχεομένοις εἴτε ἐκόντα || εἴτε ἄκοντα — αὐτὸς μὲν γὰρ
ἐνέμεινε ἀρνούμενο[ς] — | ἀφεῖναι τὴν γάστραν, [κα]λὶ τὸν
Εὐβουλον ὑποπεσεῖν δικαιο[τ]ερὸν ἂν σωθέντα [τοῦ ἀ]δελφοῦ.
πέπονφα δὲ ὑμεῖν και ἀ[ύ]τ[ας] τὰς ἀνακρίσεις. ἐθαύμαζον δ'
ἂν, πῶς εἰς τόσον | ἔδεισαν τὴν παρ' ὑμεῖν ἐξετασίαν τῶν
30 δούλων οἱ φ[ε]ύ||γοντες τὴν δίκην, εἰ μὴ ποι σφόδρα αὐτοῖς
ἐδόξ[ατε] | χαλεποὶ γεγονέναι και πρὸς τὰ ἐναντία μισοπό-
νη[ροι], | μὴ κατὰ τῶν ἀξίων πᾶν ὀτιοῦν παθεῖν, ἐπ' ἄλλο-
[τρίαν] | οἰκίαν νύκτωρ μεθ' ὕβρεως και βίας τρίς ἐπεληλυ[θό]||-
35 των και τὴν κοινήν ἀπάντων ὑμῶν ἀσφάλειαν ἀνα||ροῦντων
ἀγανακτοῦντες, ἀλλὰ κατὰ τῶν και ἡγ[ικ] 'ἡ||μόνοντο ἡτυχη-
κότων, ἡδικηκότων δὲ οὐδ' ἔστ[ιν] ὅ, τι. | ἀλλὰ νῦν ὀρθῶς
ἂν μοι δοκεῖτε ποιῆσαι τῆι ἐμῆι π[ερὶ] τού||των γνώμηι προ-
νοήσαντες και τὰ ἐν τοῖς δημ[ο]σίοις | ὑμῶν ὀμολογεῖν γράμ-
ματα. ἔρωσθε.

Ad Sardonios.

LXXVI.

- 22 Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ θεοῦ υἱὸς) Σεβα(σ)τός, ἀρχιερεὺς,
δημαρχικῆς ἐκξουσίας ιθ', | Σαρδιανῶν ἀρχουσι βουλῆι δῆμοι
χαίρειν· οἱ πρέσβεις ὑμῶν Ἰόλλας τε Μητροδώρου και |
Μηνογένης Ἰσιδώρου τοῦ Μηνογένους συνέτυχον ἐν Ρώμη(ι)
25 μοι και τὸ παρ' ὑμῶν || ψήφισμα ἀπέδωσαν δι' οὗ τὰ τε δόξαντα
ὑμεῖν περὶ ὑμῶν δηλοῦντες και συνῆδεσθε ἐπὶ τῆι τε|λειώσει

LXXVI. In stela marmorea quae mense Iunio anni 1912 Sar-
dibus apud templum Aphroditae reperta est. Ediderunt, imagine
photographica adiecta, W. H. Buckler et D. M. Robinson, *Greek
Inscriptions from Sardes, in Am. Journ. of Archaeology XVIII,*
1914, p. 324. Lapis duodecim inscriptiones (v. 139) continet sub hoc

τοῦ πρεσβυτέρου μου τῶν παίδων. ἐπαινώ οὖν ὑμᾶς φιλοτει-
μουμένους ἀνθ' ὧν εὐεργε|τῆσθε ὑπ' ἐμοῦ εὐχαρίστους α(ὐ)τοῦς
εἰς τε ἐμὲ και τοὺς ἐμοὺς πάντας ἐνδείκνυσθαι· ἔρωσθε.

Ad Phratagem Parthorum regem.

LXXVII.

Dio Cass. LV 10, 20 (*Exc. Urs., Xiphil.*) ὡς ἐπέθοντο οἱ
βάρβαροι τὴν ἐπιστρατεῖαν τοῦ Γαίου, Φρατάκης ἐπεμφε πρὸς
τὸν Αὐγουστον ὑπὲρ τῶν γεγονότων ἀπολογούμενος και τοὺς
ἀδελφούς ἐπὶ εἰρήνῃ ἀπαιτῶν· και αὐτῷ ἐκεῖνος Φρατάκη
ἀπλῶς ἄνευ τῆς τοῦ βασιλέως ἐπικλήσεως ἀντεπιστείλας, τό 5
τε ὄνομα τὸ βασιλικὸν καταθέσθαι, και τῆς Ἀρμενίας
ἀποστῆναι προσέταξεν.

Ad Clodium Secundum.

LXXVIII.

[Imp. Caes]ar Aug[ustus]

Clodio Secundo suo salutem

Liberti eorum qui secundum voluntatem suam cooptati
sunt municipes Vardacate alterius condicionis sunt quam
patroni, nisi si et | ipsi cooptari volunt et utroque loco munere 5
fungi, id est et in eo in quo cooptati sunt [e]t in eo ex quo
patroni eorum oriundi sunt.

Pecuniae quae sine decuriorum decreto erogatae sunt ab

titulo: Τὸ κοινὸν | τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας | Ἑλλήνων και ὁ δῆμος ὁ
Σαρδιανῶν και ἡ γερουσία ἐτίμησαν Μηνογένην Ἰσιδώρον τοῦ Μη-
νογένους τοῖς υπογεγραμμένοις. *Epistula Augusti secundum locum
obtinet atque versus 22-27 complectitur. Cum Augustus consulatu
undevicesimo ornatus dicatur, epistulam circa kalendas Iulius anni
749/5 scriptam esse efficit licet.*

LXXVII. 5 ἀπλῶς *Xiph.*, om. *Exc. Urs.*

A. 1 p. Chr.

LXXVIII. 1. P[ro]f[eu]rator Aug[ust]. legerant edd.: corr. *Degrassi*
4 Vardacati edd.: corr. *Fraccaro*

iis restitui rei | publicae oportet qui eas dederunt sua sponte
ita ut petitio eis sit adversus | eos quibus crediderunt.

10 Magistratus qui parum idoneos pra(e)des acceperunt cum
cavendum esset rei | publicae ipsi obligati sunt; quod si
praedes tunc quidem idonei fuerunt cum | acciperentur,
postea vero aliqua ex causa minuerunt facultates, non
est | fortuna praedum magistratibus imputanda. vale.

Ad senatum.

LXXIX.

Sed ista fieri speciosius quam promitti possunt. me
tamen cupido temporis optatissimi mihi provexit, ut quo-
niam rerum laetitia moratur adhuc, praeciperem aliquid
voluptatis ex verborum dulcedine.

*E lamina aenea paulo ante in lucem prolata ediderunt atque
illustraverunt imagine photographica adiecta V. Arangio Ruiz et
A. Vogliano, Tre rescritti in tema di diritto municipale, Athenaeum
1942 p. 1-10; quaedam addidit P. Fraccaro ibid. p. 10-11; prae-
scriptionis lectionem correxit remque pertractavit A. Degrassi, Mit-
tente e destinatario dei rescritti imperiali riguardanti il municipio
di Vardacate, ibid. 1948 p. 254-258 (iterum in Scritti vari di anti-
chità, Romae, 1962 p. 593-597).*

*Lamina adservatur nunc in Taurinensi Museo. Quis autem Olo-
dius Secundus fuerit vix statui potest nec quicquam certi de tempore
compertum est.*

LXXIX. Senec. dial. X 4, 3 in quadam ad senatum missa
epistula, cum requiem suam non vacuam fore dignitatis nec a
priori gloria discrepantem pollicitus esset, haec verba inveni:
'sed - dulcedine'.

2 huc post mihi add. Gertz 3 moratur. ut adhuc cod. Ambr.,
corr. vulg.

Disputavit de epistula Weber, Princeps, p. 27 sqq. et 27 sqq.*

III. CODICILLI

Ad Liviam.

I.

Suet. Tib. 51, 1 instanti saepius (*Liviae*) ut civitate do-
natum in decurias adlegeret, negavit (*Tiberius*) alia se
condicione adlecturum, quam si pateretur ascribi albo,
extortum id sibi a matre. at illa commota veteres quosdam
ad se Augusti codicillos de acerbitate et intolerantia morum
eius e sacrario protulit atque recitavit.

Ad Iuliam filiam.

II.

Macr. sat. II 5, 6 averterant in se populum in spectaculo
gladiatorum Livia et Iulia comitatus dissimilitudine quippe
cingentibus Liviam gravibus viris, haec iuventutis et quidem
luxuriosae grege circumsedebatur. admonuit pater scripto,
videret quantum inter duas principes feminas interesset.
elegantem illa rescripsit: 'et hi mecum senes fient'.

Ad C. Asinium Pollionem.

III.

Sen. contr. IV pr. 5 cum mortuo in Syria Gaio Caesare
per codicillos questus esset divus Augustus, ut erat mos
illi clementissimo viro, non civiliter tantum sed etiam fami-
liariter, quod in tam magno et recenti luctu suo homo caris-
simus sibi pleno convivio cenasset, rescripsit Pollio: 'eo 5
die cenavi quo Herium filium amisi'.

IV.
LIBELLI

I.

Suet. *Aug.* 65, 2 aliquanto autem patientius mortem quam dedecora suorum tulit. nam C. Lucique casu non adeo fractus, de filia absens ac libello per quaestorem recitato notum senatui fecit abstinuitque congressu hominum diu prae pudore, etiam de necanda deliberavit.

II.

Dio Cass. LIV 25, 5 συναγαγών δὲ ἐκ τούτου τὸ βουλευτήριον αὐτὸς μὲν οὐδὲν εἶπεν ὑπὸ βράγχου, τὸ δὲ δὴ βιβλίον τῷ ταμίᾳ ἀναγνῶναι δούς τὰ τε πεπραγμένα οἱ κατηριθμήσατο, καὶ διέταξε τὰ τε ἔτη ὅσα οἱ πολῖται στρατεύουσιντο, καὶ τὰ χρήματα ὅσα παυσάμενοι τῆς στρατείας ἀντὶ τῆς χώρας ἦν αἰεὶ ποτε ἦτουν, λήψουσιντο, ὅπως ἐπὶ ῥητοῖς ἐκεῖθεν ἤδη καταλεγόμενοι μηδὲν τούτων γε ἔνεκα νεωτερίζωσιν. ἦν δὲ ὁ τε ἀριθμὸς τῶν ἐτῶν τοῖς μὲν δορυφόροις δώδεκα, τοῖς δ' ἄλλοις ἑκκαίδεκα, καὶ τὸ ἀργύριον τοῖς μὲν ἕλαττον, τοῖς δὲ πλεῖον.

III.

Dio Cass. LV 34, 2 τότε δὲ τῇ μὲν γερουσίᾳ καὶ ἄνευ ἑαυτοῦ τὰ πολλὰ δικάζειν ἐπέτρεπεν, ἐς δὲ τὸν δῆμον οὐκέτι παρήει, ἀλλὰ τῷ μὲν προτέρῳ ἔτει πάντας τοὺς ἄρξοντας αὐτὸς, ἐπει-

II. A. 741/13.

III. A. 8 p. Chr. Hac quoque in re Iulii Caesaris exemplum Augustus secutus est, quem Suet. *Caes.* 41, 2 ait candidatorum

δήπερ ἔστασιάζετο, ἀπέδειξε, τούτῳ δὲ καὶ τοῖς ἔπειτα γράμματά τινα ἐκτιθεὶς συνίστη τῷ τε πλήθει καὶ τῷ δήμῳ ἕσους ἐσπούδαζε.

IV.

Tac. *ann.* III 68, 1 Tiberius quae in Silanum parabat, quo excusatus sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messalla eiusdem Asiae pro consule factumque in eum senatus consultum recitari iubet.

V.

Dio Cass. LVI 26, 2 ὁ δὲ δὴ Αὐγουστος ἐκεῖνόν τε (*Germanicum*) ὡς καὶ ἐπὶ γήρως ὦν τῇ βουλῇ καὶ ταύτην τῷ Τιβερίῳ παρακατέθετο. ἀνέγνω δὲ τὸ βιβλίον οὐκ αὐτὸς, οὐ γὰρ οἷός τε ἦν γεγωνίσκειν, ἀλλ' ὁ Γερμανικός, ὥσπερ εἰώθει.

VI.

Dio Cass. LVI 28, 4 ἐπεὶ τε ἐπὶ τῇ εἰκοστῇ πάντες ὡς εἰπεῖν ἐβαρύνοντο καὶ ἐδόκει τι νεώτερον ἔσεσθαι, ἐσέπεμψε βιβλίον ἐς τὴν βουλὴν, κελεύων ἄλλους τινὰς αὐτὴν πόρους ζητῆσαι. τοῦτο δὲ οὐχ ὡς καὶ ἐκεῖνο τὸ τέλος καταλύσων ἐποίησεν, ἀλλ' ἵνα μηδενὸς ἄλλου αἰρετωτέρου σφίσι φανέντος καὶ ἄκοντες αὐτὸ ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ διαβολῆς βεβαιώσωσιν.

partem dimidiam (dimidia populo relicta) edidisse per libellos circum tribus missos scriptura brevi: 'Caesar dictator illi tribui. commendo vobis illum et illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneat'.

IV. L. Valerius Pot. f. Messalla Volesus consul fuit a. 5 p. Chr., proconsul Asiae a. 11-12 (cf. *Magie, Roman Rule in Asia Minor*, p. 1581): de quo Seneca de ira II 5, 5: Volesus, nuper sub divo Augusto proconsul Asiae, cum trecentos uno die securi percussisset, incedens inter cadavera voltu superbo, quasi magnificentum quiddam conspiciendumque fecisset, graece proclamavit: 'o rem regiam!'

V. A. 12 p. Chr.

VI. A. 13 p. Chr.

V.
DIPLOMATA

I.

Suet. *Cal.* 38, 1 negabat iure civitatem romanam usurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam impetrassent, nisi si filii essent, neque enim intellegi debere posteros ultra hunc gradum; prolataque Divorum Iuli et Augusti diplomata ut vetera et obsoleta deflabat.

VI.
EDICTA

De privilegiis veteranorum.

I.

p. cum Manius Valens veteranus ex[.]ter recitasserit | partem edi[c]ti hoc quod infra scriptum est:

Imp(erator) Caesar | [d]ivi filius, trium[v]ir rei publicae const(ituendae) iter(um) dicit: Visum | [est] edicendum mi[hi vete]ranis dare om[nibus] ut tributis || (*lacuna: super-
sunt in tribus versibus litterae quaedam unde nullum verbum
efficitur*) ipsis parentibu[s lib]erisque eorum e[st] ux[or]ibus qui
sec[um]que erunt im[mu]nitatem omnium rerum d[ra]re,

I. *E papyro aegyptia edidit primum O. Gradenwitz, Berl. Griech. Urk. 2, n. 628 verso; tum Scialoja, Bullettino dell'Istituto di diritto romano, IX, 1898, p. 184; Dareste, Nouvelle Revue historique, XXII, 1898, p. 691-693, et Nouv. études d'hist. du droit, 1902, p. 206-207; iterum Gradenwitz in septima editione Brunsi Fontium iuris Romani antiqui, p. 239 n. 69; emendatius edidit M. Wilcken, Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde I n. 462; tum P. F. Girard, Textes de droit romain⁵, p. 172-173; deinde, papyro denuo a Wilckeno collata, P. Roussel in Syria XV, 1934, p. 48 sq.; H. Nesselhauf in C. I. L. XVI, 1936, p. 145 n. 10; S. Riccobono, Fontes iuris romani anteiustiniani², I, Florentiae 1941, p. 316 sq. — A. 714/40 - 717/37.*

Scrispsit homo latini sermonis minus peritus.

1 exactor? Dareste 3 const(ituendae) iter(um): cf. Gradenwitz in Bruns⁷ p. 239, 7; Wilcken, Sitz.-Ber. Akad. Berl. phil.-hist. Klasse, 1925, p. 67, 2; Roussel p. 71 8-9 pro qui sec[um]que

10 utique || optimo iure optimaq[ue] leg(e) cives Romani sint,
 immunes | sunt, liberi s[un]to mi[lit]iae, muneribus publicis
 fu[n]gen[d]i v(a)cat[i]o. Item in [quavi]s tribu s(upra)
 s(cripta) suffragium | [fe]rendi c[en]sendi[que] potestas esto
 et si a[b]sentes voluerint | [c]enseri, detur, quod[cum]que
 15 iis qui s(upra) s(cripti) sun[t i]psis parent(ibus) || [co]n[iu-
 g(ibus) liberisq[ue] eorum; item quem(ad)mo(d)um veterani
 | imm[un]e[s] esint eor[um] esse volui qu(ae)c[um]que sacer-
 dotia | qu[os]que hon[or]es qu(ae)que praemia [b]eneficia
 commoda | habuerunt, item ut habeant utantur fru-
 turque permit[t]i | [d]o. Invitis eis neq[ue] magistr[at]us
 20 cete[ros] neque l(e)gatum || [n]eque procuratorem [ne]que
 em[p]torem t[ri]butorum esse | [p]lace[t] neque in domo
 eorum divertendi iemandique causamque [a]b ea quem de-
 (d)uci place[t].

De aquaeductu Venafrano.

II.

[Ed]ict[um im]p. Ca[esaris Augusti] ... (*desunt versus sex*)
 8 | Venafranorum nomin[e ... ius sit lice]atque. | Qui rivi
 specus saepta fon[tes ...]que aquae [ducend]ae reficiundae

erunt *legendum putat Arangio* quae sunt [quae]que erunt, *ut in
 diplomatibus militariibus* 10 *lege Wilcken: legis pap.* 12 *vo-
 catio pap.* 14-15 *parentibus coniugibus scribendum vidit Da-
 reste: parentes coniuges pap.* quem(ad)mo(d)um *Roussel: quem-
 motum pap.* 16 *litteras extremas verbi sacerdotia lineolis del.
 librarius, eas autem denuo in versu sequenti scripsit* 21 *ieman-
 dique causamque] (h)iemandique causa (ne)que Roussel detuci
 pap.*

II. *E lapide marmoreo, quem muro insertum Venafri a. 1846
 invenit, primus edidit Mommsen in Zeitschrift für geschichtliche
 Rechtswissenschaft XV, 1848, p. 287-326 (= Ges. Schr. III,
 p. 75-97); postea ab Henzeno ex gypseo lapidis ectypo suppletum
 prodit in Annalibus Inst. archaeol. Rom. 1854 p. 5 sqq. imagine
 photographica adiecta: a. 1876 Mommseno rogante lapis e pariete
 extractus est et adservatur adhuc in aedibus Ianuarii Nolae. —
 Venafrum, quod oppidum fuit Samnitium, colonia ab Augusto*

|| causa supra infrave libram [facti aedi]ficati structi sunt, 10
 sive quod | aliut opus eius aquae ducendae ref[ici]undae
 causa supra infrave libram | factum est, uti quidquid earum
 r[er]um factum est, ita esse habere itaque | reficere reponere
 restituere resarcire semel saepius, fistulas canales | tubos
 ponere, aperturam committere, sive quid aliut eius aquae
 ducen[da]e causa opus [er]it, facere placet: dum qui locus 15
 ager in fundo, qui | Q. Sirini (?) L. f. Ter. [est esseve]
 dicitur, et in fundo, qui L. Pompei M. f. Ter. Sullae | est
 esseve dicitur, m[acer]ia saeptus est, per quem locum subve
 quo loco | specus eius aquae p[er]ve[n]it, ne ea maceria parsve
 quae eius maceriae | aliter diruatu[r] tollat[ur], quam specus
 reficiundi aut inspiciendi cau[sa]: [neve quid ibi pri]vati 20
 sit, quominus ea aqua ire fluere ducive possit | . . .]. Dextra
 sinistraque circa eum rivom circaque | ea o[pera], quae eius
 aqu[ae] ducendae causa facta sunt, octonos pedes agrum |
 [v]acu[um] esse placet; p[er] quem locum Venafran[is] eive, qui
 Venafranorum | [n]omine opus su[m]et, iter facere eius aquae
 ducendae operumve eius aquae || [ductus faciendor]u[m] 25
 reficiendorum (causa), quod eius s(ine) d(olo) m(alo) fiat,
 ius sit liceatque, | quaeque ea[rum] rer[um] cuius faciendae
 reficiendae causa opus erunt, quo | proxume poterit, ad-
 vehere adferre adportare, quaeque inde exempta erunt, |
 quam maxime aequaliter dextra sinistraque p(edes) VIII
 iacere, dum ob eas res damn[i] | infecti iurato promittatur.
 Earumque rerum omnium ita habendarum || colon(is) (?) 30
 Ven[afra]nis ius potestatemque esse placet, dum ne ob id

*deducta est: aquaeductum ab eodem ibi exstructum esse eique ius
 hoc edicto constitutum ex aliis Venafri repertis inscriptionibus
 Mommsen demonstravit. Huius aetatem inter annos 737/17 et 743/11
 optimo iure posuit Mommsen.*

*C. I. L. X 4842, p. 479; Dessau, Inscriptiones Latinae selectae
 n. 5743; Bruns, Fontes iuris romani antiqui⁷, p. 249 sqq., n. 77;
 Girard, Textes de droit romain⁵, p. 186 sqq.; Riccobono, Fontes
 iuris romani anteiustiniani² I p. 400 sqq.*

24 opus su[m]et] dubitanter Bruns 25 causa excidit in la-
 pide, ins. Momms.

opus domi|nus eorum cuius agri locive, per quem agrum
locumve ea aqua ire fluere | ducive solet, invius fiat; neve
ob id opus minus ex agro suo in partem agri | quam transire
transferre transvertere recte possit; neve (c)ui eorum per
quo|rum agros ea aqua ducitur, eum aquae ductum cor-
35 rumpere abducere aver||tere facereve, quominus ea aqua
in oppidum Venafranorum recte duci | fluere possit, liceat. |

Quaeque aqua in oppidum Venafranorum it fluit ducitur,
eam aquam | distribuere describere vendundi causa, aut ei
rei vectigal inponere consti|tuere, IIviro IIviris praefec(to)
40 praefectis eius coloniae ex maioris partis decuri||onum
decreto, quod decretum ita factum erit, cum in decurionibus
non | minus quam duae partes decurionum adfuerint, legem-
que ei dicere ex | decreto decurionum, quod ita ut supra
scriptum est decretum erit, ius po|testatemve esse placet:
dum ne ea aqua, quae ita distributa discripta deve qua |
ita decretum erit, aliter quam fistulis plumbeis d(um)
45 t(axat) ab rivo p(edes) L ducatur; neve || eae fistulae aut
rivos nisi sub terra, quae terra itineris viae publicae limi|tisve
erit, ponantur conlocentur; neve ea aqua per locum priva-
tum in|vito eo, cuius is locus erit, ducatur. Quamque
legem ei aquae tuendae op[e]||ribusve, quae eius aquae
ductus ususve causa facta sunt erunt, tuendis | [IIviri
praefect]i [e]x decurion(um) decreto, quod ita ut s(upra)
50 s(criptum) e(st) factum erit, dixerin[t, || eam . . . fir]mam
ratamque esse placet [. (desunt versus undecim) . . . |
. . .] Venafranae s | atio quam colono aut incola[e
. . . .] | da . . . i is cui ex decreto decurionum, ita ut
65 supra comprehensum est, ne||gotium datum erit, agenti, tum,
qui inter civis et peregrinos ius dicet, iudicium | recipera-
torium in singulas res HS X reddere, testibusque dum-
taxat X denun|tiand[o] q]uaeri placet; dum reciperatorum
reiectio inter eum qui aget et | eum quocum agetur ita
fifet ut ex lege, q]uae de iudiciis privatis lata est, | licebit
oportebit.

33 qui lapis 43 scribendum potestatemque.

De aquis.

III.

Frontin. *de aquae duct.* 99 Augustus quoque edicto
complexus est, quo iure uterentur, qui ex commentariis
Agrippae aquas haberent, tota re in sua beneficia translata.

Ad Cyrenenses.

IV (1).

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Σεβαστός ἀρχιερεὺς δημοκριτικῆς |
ἐξουσίας ἑπτακαίδεκατον, αὐτοκράτωρ τε(σ)σερασκαιδέκατον,

III. A. 743/11. Cf. Frontin. *ibid.* 98 primus M. Agrippa post
aedilitatem, quam gessit consularis, operum suorum et munerum
velut perpetuus curator fuit: qui iam copia permittente descripsit
quid aquarum publicis operibus, quid lacibus, quid privatis da-
retur. habuit et familiam propriam, aquarum quae tueretur
ductus atque castella et lacus. hanc Augustus hereditate ab
eo sibi relictam publicavit.

IV-VIII. *E stela marmorea, quae Cyrenis in foro a. 1926 reperta
est, primus edidit illustravitque, imagine photographica latinaque
versione adiecta, G. Oliverio, La stele di Augusto rinvenuta nel-
l'agora di Cirene, in Notiziario archeologico (Ministero delle Colonie)
IV, 1927, p. 15-67. Edidit ea post Oliverium vertitque germanica
lingua Fr. Ebrard, Die fünf Edicte des Augustus über Reichsver-
waltung und Rechtspflege, in Philol. Woch. XLVII, 1927 n. 39,
c. 1193-1198, n. 40 c. 1226-1232; ad eaque illustranda complures
viri docti operam egregiam dederunt: praecipua inter eos mentione
digni videntur J. Stroux - L. Wenger, Die Augustus-Inschrift auf
dem Marktplatz von Kyrene, in Abhandl. der bayer. Akad. d.
Wiss., phil.-hist. Kl. XXXIV 2, 1928; omnes autem recensuit
(adde tantummodo: G. Cornil, Revue de l'Université de Bruxelles,
XXXV, 1929-30, p. 12 sq.) F. De Visscher, Les édits d'Auguste
découverts à Cyrène, Lovanii 1940, qui ea edidit imagine photo-*

| λέγει· | Ἐπειδὴ τοὺς πάντας εὗρισκα Ῥωμαίους ἐν τῇ
 5 περὶ Κυρήνην || ἐπαρχίαι πέντε καὶ δέκα καὶ διακοσίους ἐκ
 πάσης ἡ(λ)ικίας, | δισχειλίαν καὶ πεντακοσίων διναρίων ἢ
 μείζω τίμησιν ἔχοντας, | ἐξ ὧν εἰσιν οἱ κριταί, καὶ ἐν αὐτοῖ(ι)ς
 τούτοις εἶναι τινὰς συναμοσίας | αἱ πρεσβῆαι τῶν ἐκ τῆς
 ἐπαρχίας πόλεων ἀπω(δ)ύραντο τὰς ἐπιβαροῦσας τοὺς Ἑλ-
 10 ληνας ἐν ταῖς θανατηφόροις δίκαις, τῶν αὐτῶν ἐμ μέρει κα||-
 τηγορούντων καὶ μαρτυρούντων ἀλλήλοις, κἀγὼ δὲ αὐτὸς
 ἔγνωκα ἀ|καιτίους τινὰς τῷ τρόπῳ(ι) τούτῳ(ι) καταβεβαρη-
 μένους καὶ ἐς τὴν ἐσχά|την ἡγμένους τιμ(ω)ρίαν, ἄχρι ἂν ἡ
 σύνκλητος βουλευέσθαι περὶ τούτου | ἢ ἐγὼ αὐτὸς ἄμεινον
 15 θέντες ἐν τῇ κατὰ || Κυρήνην ἐπαρχίαι τὸν ἴσον ἀριθμὸν
 Ἑλλήνων κριτῶν ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάρ|των ὅσον καὶ
 Ῥωμαίων, μη(δ)ένα νεώτερον πέντε καὶ εἴκοσι ἐτῶν, μήτε

graphica adiecta atque pertractavit (de quo vide quid iudicaverint praesertim L. Wenger in Zeitschrift der Sav.-Stift. R. A. LXII, 1942, p. 425 sqq., et H. Last in Journal of Roman Studies XXXV, 1945, p. 93 sqq.): cuius opus respicere nequiverunt, saeviente bello, qui postea edicta ediderunt: Riccobono, Fontes I² p. 403 sqq., et G. I. Luzzatto, Epigraphia giuridica greca e romana p. 239 sqq. Cf. etiam eundem De Visscher in L'Antiquité classique XIV, 1945, p. 51 sqq.; A. Wilhelm, Zu dem dritten der Edikte des Augustus aus Kyrene, Anz. Oesterr. Akad. Wiss. LXXX, 1943 p. 2-10; J. H. Oliver, On Edikt II and the Senatus Consultum at Cyrene, Memoirs of the American Academy at Rome XIX, 1949, p. 103-114; W. Kunkel, Über das Wesen des august. Prinzipats, Gymnasium LXVIII, 1961, p. 366.

Edicta IV-VII (a. 747/7 - 748,6) ad rem iudicariam pertinent maximae sunt momenti ad declarandum qua ratione Graecos Cyrenaicam provinciam incolentes Augustus administraverit; edicto autem VIII (a. 750/4) imperator cognoscendum praebet senatusconsultum de pecuniis repetundis C. Calvisio Sabino L. Passieno Rufo coss. eodem anno perfectum, quod in eadem stela subscriptum est, quodque nunc Calvisianum appellatur.

Scripsit homo litterarum non satis peritus neque diligens: litteras enim quasdam perperam addidit, alias omisit, in aliis scribendis

IV. 5 ἡδικίας lapis 8 ἀπωλυραντο 12 τιμοριχιν 16 μηλένα
 17 μηλε εχουα

Ῥωμαῖον μή|τε Ἑλληνα, μη(δ)ἐ ἔλασ(σ)ον ἔχον(τ)α τίμημα
 καὶ οὐσίαν, ἂν γε εὐπορία τοιούτων ἀν|θρώπων ἦι, δειναρίων
 ἐπτακισχειλίαν καὶ πεντακοσίων, ἢ, ἂν τούτῳ τῷ τρόπῳ |
 μὴ δύνηται συμπληροῦσθαι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀφειλόντων προτι-
 20 θεσθαι κριτῶν, τοὺς || τὸ ἡμισυ καὶ μὴ ἔλασ(σ)ον τούτου τοῦ
 τιμ(ή)ματος ἔχοντας προτιθέτωσαν κριτὰς ἐν | τοῖς θανατη-
 φόροις τῶν Ἑλλήνων κριτηρίοις. ἐὰν δὲ Ἑλληγιν κρινόμε|νος
 πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἢ τὸν κατήγορον ἄρξασθαι λέγειν, δοθείσης
 ἐξου|σίας αὐτῷ(ι) πότερον ἅπαντας βούλεται κριτὰς αὐτῷ
 Ῥωμαίους εἶναι ἢ τοὺς | ἡμίσιους Ἑλληνας, ἔλθῃται τοὺς
 25 ἡμίσεις Ἑλληνας, τότε σηκωθεισῶν τῶν || σφαιρῶν καὶ ἐπιγρα-
 φέντων αὐταῖς τῶν ὀνομάτων, ἐγ μὲν τοῦ ἐτέρου κλη|ρωτηρίου
 τὰ τῶν Ῥωμαίων ὀνόματα, ἐγ δὲ τοῦ ἐτέρου τὰ τῶν Ἑλλήνων
 κληρο|ύ|σθω, ἕως ἂν <αν> ἐφ' ἑκατέρου γένους ἀνά εἴκοσι
 πέντε ἐκπληρωθῶσιν, ὧν ἀνά εἷνα ἐξ (ἐ)κατέρου γένους ὁ
 διώκων, ἂν βούληται, ἀπολεγέτω, τρεῖς δὲ ἐξ ἀπάντων | [ὁ]
 φεύγων, ἐφ' ὧι οὔτε [Ῥ]ωμαίους πάντας οὐ[τ]ε Ἑλληνας
 30 πάντας ἀπολέξει. εἶτα οἱ || ἄλλοι πάντες ἐπὶ τὴν ψηφοφορίαν
 ἀπολυέσθωσαν καὶ φερέτωσαν ἰδίαι μὲν εἰς ἐτέ|ραν κίστην
 ο(ι) Ῥωμαῖοι τὴν ψῆφον, ἰδίαι δὲ οἱ Ἑλληνας εἰς ἐτέραν·
 εἶτα, γενομένης ἰδι|αι τῆς διακριθίσεως τῶν ἑκατέρωθεν
 ψῆφων, ὅ τι ἂν οἱ πλείους ἐξ ἀπάντων δικάσω|σιν, τοῦτο
 ἐμφανῶς ὁ στρατηγὸς ἀποφαινέσθω. καὶ ἐπ(ε)ὶ τοὺς ἀδίκους
 θανάτους ὡ|ς (τ)ὸ πολὺ οἱ προσήκον(τ)ες τοῖς ἀπολωλόσιν
 οὐκ ἀτειμωρήτους περιορῶσιν, εἰκὸς τέ ἐστιν || τοῖς ἐνόχοις
 35 μὴ ἐνλ(ε)ίψειν Ἑλληνας κατηγόρους τοὺς δίκην ὑπὲρ τῶν ἀπολω-
 λότων | οἰκῆων ἢ πολεϊτῶν πραξομένους, ὀρθῶς καὶ προση-
 κόντως μοι δοκοῦσιν ποιή|σειν ὅσοι Κρήτης καὶ Κυρήνης
 στρατηγῆσουσιν, εἰ ἐν τῇ κατὰ Κυρήνην ἐπαρχίαι ὑπὲρ |
 Ἑλληνας ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς ἀναιρέσεως μὴ προσίονται κατή-
 40 γορον Ῥωμαῖον Ἑλλη|νος, πλὴν εἰ μή τις Ῥωμαϊότητι τετει-
 μημένος ὑπὲρ τινος τῶν οἰκῆων ἢ πο||λειτῶν θανάτου δικά-
 ζοιτο.

*lapsus est; neque certam scribendi rationem secutus est: tum enim η
 tum ι pro ει adhibuit, tum autem ει pro ι, ι adscriptum saepe omisit.
 Priores editores secuti versus continenter numeravimus.*

28 ἀκατερου 29 ουουε 34 υο προσηκουουε

V (II).

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Σεβαστὸς ἀρχιε|ρεὺς, δημαρχικῆς ἐξου-
σίας τὸ ἑπτακαιδέκατον λέγει· Φθόνος φόγος | τε εἶναι Ποπλίωι
Σεξστίωι Σκεύαι οὐκ ὀφείλει, ὅτι Αὐλον Στλάκκιον Λευκίου
υἱὸν Μάξιμον καὶ Λεύκιον Στλάκκιον Λευκίου υἱὸν Μακεδόνα
καὶ Πόπλι|ον Λακουτάνιον Ποπλίου ἀπελευθέρων Φιλέρωτα,
45 ἐπειδὴ ἑατοὺς οὗτοι, || ὁ πρὸς τὴν ἐμὴν σωτηρίαν τά τε δη-
μόσια πράγματα ἀνήκεν, ἐπίστασθαι καὶ | βούλεσθαι εἰπεῖν
ἔφησαν, δεσμίους πρὸς με ἐκ τῆς Κυρηναϊκῆς ἐπαρχίας <α> |
ἀναπεμφθῆναι ἐφρόντισεν· τοῦτο γὰρ ἐποίησεν Σέξστιος καθη-
κόντως καὶ ἐ|πιμελῶς. λοιπόν, ἐπειδὴ τῶν πρὸς ἐμὲ καὶ τὰ
δημόσια πράγματα ἀνηκόν|των οὐδὲν γεινώσκουσ(ι, τ)οὔτο
50 δὲ ἐν τῆ(ι) ἐπαρχίαι εἶπαν ἑατοὺς πε|πλάσθαι καὶ ἐψεῦσθαι
φανερὸν ἐποίησάν μοι, ἐλευθερωθέντας | αὐτοὺς ἐκ τῆς παρα-
φυλακῆς ἀφ(ε)ίημι. Αὐλον δὲ Στλάκκιον | Μάξιμον, ὃν
Κυρηναίων οἱ πρέσβεις αἰτιῶνται ἀνδριάντας ἐκ τῶν | δημο-
σίων τόπων ἠρκέναι, ἐν οἷς καὶ τὸν ὦι ἢ πόλ(ε)ις τὸ ἐμὸν
ὄνομα ὑπέγραψεν, ἕως | <ς> ἂν περὶ τούτου τοῦ πράγματος
55 διαγνῶ, ἀπελθεῖν ἄνευ τῆς ἐμῆς ἐπιταγῆς κω||λῶ.

VI (III).

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Σεβαστὸς ἀρχιερεὺς δημαρχικῆς ἐξου-
σίας | τὸ ἑπτακαιδέκατον <ι> λέγει· Εἴ τινες ἐκ τῆς Κυρηναϊκῆς
ἐπαρχί|ας πολιτῆται τετεῖμηγται, τούτους λειτουργεῖν οὐδὲν
ἔλασ(σ)ον ἐμ μέρει τῶ(ι) τῶν | Ἑλλήνων σώματι κελεύω
ἐκτὸς τ[ο]ύτ(ι)ων, οἷς κατὰ νόμον ἢ δόγμα συνκλή(του) |
τῶι τοῦ πατρός μου ἐπικρίματι ἢ τῶι ἐμῶι ἀνεισφορία ὁμοῦ
60 σὺν τῆι πολειτῆται || δέδοται, καὶ τούτους αὐτούς, οἷς ἢ ἀνεισ-
φορία δέδοται, τούτων τῶν πρα|γμάτων εἶναι ἀτελεῖς, ὦν

V. 49 γεινοσκουσπουτο *lapis* εἰπεῖν *correx. A. Rehm apud Stroux-
Wenger, quam emendationem acceperunt Premierstein Dessau De
Visscher Luzzatto*

VI. 58-59 συνκλή|ται *lapis: corr. Wenger p. 56 n. 2; συνκλή(του) ἢ
τῶι Oliverio, alii*

τότε εἶχον, ἀρέσκει μοι, ὑπὲρ δὲ τῶν ἐπικτήτων | πάντων
τελεῖν τὰ γεινόμενα.

VII (IV).

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Σεβαστὸς ἀρχιε|ρεὺς δημαρχικῆς ἐξου-
σίας τὸ ἑπτακαιδέκατον λέγει· Αἴτινες | ἀμφισβητήσ(ε)ις ἀνά
μέσον Ἑλλήνων ἔσονται κατὰ τὴν Κυρηναϊκὴν ἐπαρχίαν, ||
ὑπεχειρημένων τῶν ὑποδικῶν κεφαλῆς, ὑπὲρ ὧν δς ἂν τὴν 65
ἐπαρχίαν διακατέχη | αὐτὸς διαγεινώσκειν κ[αί] ἰστάναι ἢ
συνβούλιον κριτῶν παρέχειν ὀφείλει, | ὑπὲρ δὲ τῶν λοιπῶν
πραγμάτων πάντων Ἑλληνας κριτὰς δίδοσθαι ἀρέσκει, εἰ μὴ
τις | ἀπαιτούμενος ἢ ὁ εὐθύνόμενος πολεΐτας Ῥωμαίων κριτὰς
ἔχειν βούληται· ὧν δ' ἂν ἀ|νά μέσον ἐκ τοῦδε τοῦ ἐμοῦ ἐπικρί-
ματος Ἑλλην(ε)ς κριταὶ δοθῆσονται, κριτὴν δίδοσθαι || οὐκ 70
ἀρέσκει ἐ(ξ) ἐκείνης τῆς πόλεως οὐδὲ ἕνα, ἐξ ἧς ἂν ὁ διώκων
ἢ ὁ εὐθύνων ἔσται ἢ ἐκεῖ|ν(η)ς ὁ <π>ἀπαιτούμενος ἢ ὁ εὐθυ-
νόμενος.

VIII (V).

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Σεβαστὸς ἀρχιερεὺς μέγιστος | δημαρ-
χικῆς ἐξουσίας Ἰθ λέγει· | Δόγμα συνκλήτου τὸ ἐπὶ Γαίω
Καλουισίου καὶ Λευκίου || Πασσιήνου ὑπάτων κυρωθὲν ἐμοῦ 75
παρόντος καὶ συν|επιγραφομένου, ἀνῆκον δὲ εἰς τὴν τῶν τοῦ
δήμου τοῦ | Ῥωμαίων συμμαχῶν ἀσφάλῃαν, ἵνα πᾶσιν ἢ(ι)
γνωστὸν | ὧν κηδόμεθα, πέμπειν εἰς τὰς ἐπαρχίας διέγων
καὶ τῶι | ἐμῶι προγράμματι ὑποτάσσειν, ἐξ οὗ δῆλον ἔσται
πᾶσιν || τοῖς τὰς ἐπαρχίας κατοικοῦσιν, ὅσῃν φροντίδα ποιού- 80
με|θα ἐγὼ τε καὶ ἢ συνκλητος τοῦ μηδένα τῶν ἡμῶν ὑποτασ-
(σ)ο|μένων παρὰ τὸ προσήκόν τι πάσχ(ε)ιν ἢ εἰσπρά(τ)τεσθαι.

VII. 66 κ[αί] ἰστάναι *A. Wilhelm apud L. Radermacher, Anzeiger
der Akad. Wien. phil.-hist. Kl. 1928, n. 10, p. 72, 2, atque G. Klaf-
fenbach, Hermes LXIII, 1928, p. 368, coll. Dion. Hal. VIII 68:
κ ἰσταναι lapis, κ[αθ]ἰστάναι Oliverio alii* 69 Ἑλληνας *lapis*
70 ες *lapis*

*De violatione sepulcrorum.

IX.

Διάταγμα Καίσαρος. | Ἀρέσκει μοι τάφους τύνβους | τε,
 οἷτινες εἰς θρησκείαν προγόνων | ἐποίησαν ἢ τέκνων ἢ οἰκείων,
 5 || τούτους μένειν ἀμετακινήτους | τὸν αἰῶνα. ἐὰν δέ τις
 ἐπιδ(ε)ίξη τι|νά ἢ καταλελυκότα ἢ ἄλλω τινὶ | τρόπῳ τοὺς
 10 κεκηδευμένους | ἐξερριφ(φ)ότα ἢ εἰς ἑτέρους || τόπους δ(ό)λω
 πονηρῶ με|τατεθεικότα ἐπ' ἀδικία τῇ τῶν | κεκηδευμένων
 ἢ κατόχους ἢ λίθους μετατεθεικότα, κατὰ τοῦ | τοιούτου
 15 κριτήριον ἐγὼ κελεύω || γενέσθαι καθάπερ περὶ θεῶν | ε[ί]ς
 τὰς τῶν ἀνθρώπων θρησκ[ε]ίας. πολὺ γὰρ μᾶλλον δεήσει |
 τοὺς κεκηδευμένους τιμαῖν. | καθόλου μηδενὶ ἐξέστω μετα||
 20 κεινῆσαι: εἰ δὲ μή, τοῦτον ἐγὼ κε|φαλῆς κατάκριτον ὀνόματι |
 τυμβωρυχίας θέλω γενέσθαι.

IX. *Exhibetur tabula marmorea, quae in Bibliotheca Nationali Parisina (Cabinet des Médailles, Collection Fröhner) adservatur; ubi autem reperta sit, ignoratur: exstat tantummodo haec adnotatio, possessoris manu scripta: 'tabula marmorea missa de Nazareth a. 1878'. Quis id promulgaverit edictum et quando, diu disputatum est neque adhuc controversia est dirempta, cum alii Augusto alii Claudio id tribuant: iure autem ac merito videtur nobis contendisse F. Oumont, qui id primus edidit in Rev. hist. CLXIII, 1930, p. 241 sqq., et rem et verba ipsa optime ad Augustum nostrum pertinere; ad quem etiam Riccobono, Fontes iuris Romani anteiust. I² p. 415 s., quamvis dubitanter tribuit. Qui hac de re disputaverint, videre potes apud E. Gabba, Iscrizioni greche e latine per lo studio della Bibbia, Aug. Taurin. 1958 p. 92 ss. Cf. etiam A. Momigliano, Claudius², Cantabrigiae 1961, p. 100, 36; F. De Visscher, Le droit des tombeaux romains, Mediolani 1963 p. 161 ss.*

Inscriptio nitidis litteris, non tamen diligenter incisa est: i adscriptum omnino deest.

4 ἐποίησαν coni. Oumont 5 τούτους Henderson - De Zulueta 10 lapis habet δῶλω

Varia.

X.

Ita mihi salvam ac sospitem rem p. sistere in sua sede liceat atque eius rei fructum percipere, quem peto, ut optimi status auctor dicar et moriens ut feram mecum spem, mansura in vestigio suo fundamenta rei p. quae iecero.

XI.

Quaestiones neque semper in omni causa et persona desiderari debere arbitror, et, cum capitalia et atrociora maleficia non aliter explorari et investigari possunt quam per servorum quaestiones, efficacissimas eas esse ad requirendam veritatem existimo et habendas censeo.

XII.

Suet. Aug. 25, 1 neque post bella civilia aut in contione aut per edictum ullos militum commilitones appellabat, sed milites.

X. Suet. Aug. 28, 2 quam voluntatem (*reddendi remp.*), cum prae se identidem ferret, quodam etiam edicto his verbis testatus est: 'ita - iecero'.

Augusti verba illustravit W. Weber, Princeps, p. 27 sqq.

XI. Dig. XLVIII 18, 8 Paulus libro secundo de adulteris: Edictum divi Augusti, quod proposuit Vibio Habito et Lucio Aproniano (Apronio *Mommsen*) consulibus, in hunc modum exstat: 'Quaestiones - censeo'.

Anno 8 p. Chr.

XIII.

Suet. *Aug.* 31, 5 statuas omnium (*magnorum ducum*) triumphali effigie in utraque fori sui porticu dedicavit, professus et edicto: commentum id se, ut ad illorum <...> velut ad exemplar et ipse, dum viveret, et insequentium aetatium principes exigerentur a civibus.

XIV.

Suet. *Aug.* 42, 1 sed ut salubrem magis quam ambitiosum principem scires, querentem de inopia et caritate vini populum severissima coercuit voce: satis provisum a genero suo Agrippa, perductis pluribus aquis, ne homines sitirent. 5 eidem populo promissum quidem congiarium reposcenti bonae se fidei esse respondit; non promissum autem flagitanti turpitudinem et impudentiam edicto exprobravit affirmavitque non daturum se quamvis dare destinaret.

XV.

Suet. *Aug.* 53, 1 cum spectante eo ludos pronuntiatum esset in mimo: 'o dominum aequum et bonum', et universi quasi de ipso dictum exultantes comprobassent, et statim manu vultuque indecoras adulationes repressit et insequenti die gravissimo corripuit edicto.

XIII. 3 et Bentley: est *codd.*, om. *N* et recentiores; ex *navolt Castiglioni* ad illorum velut ad *MLPOSTIIR*: ad illorum velut *GQN rec. (Roth)*, illorum velut ad *ed. Rom. II (vulg.)*, ad illos velut ad *Casaub.*; <normam> *Oud.*, <vitam> *Bücheler*

XIV. Per edictum eum allocutum esse populum veri est *similimum*.

XVI.

Suet. *Aug.* 56, 1 iocis quoque quorundam invidiosis aut petulantibus lacessitus contra dixit edicto.

XVII.

Suet. *Aug.* 56, 2 numquam filios suos populo commendavit ut non adiceret: 'si merebuntur'. eisdem praetextatis adhuc assurrectum ab universis in theatro et a stantibus plausum gravissime questus est.

XVIII.

Suet. *Aug.* 89, 2 etiam libros totos et senatui recitavit et populo notos per edictum saepe fecit, ut orationes Q. Metelli de prole augenda et Rutili de modo aedificiorum, quo magis persuaderet utramque rem non a se primo animadversam, sed antiquis iam tunc curae fuisse.

XIX.

Plin. *ep.* X 65, 3 recitabatur autem apud me edictum quod dicebatur divi Augusti, ad Andaniam pertinens.

XX.

Plin. *ep.* X 79, 2 secutum est dein edictum divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis XXV capere.

XVII. *Id eum per edictum item fecisse par est.*

XIX. 2 Andaniam *Cuntz, Herm. LXI, 1926, p. 202 sqq., cf. Schuster, Burs. Jahresber. CCXXI, 1929, II, p. 36: Anniam codd.*

XX. 2 annis XXV *Nipperdey, cf. Dig. L 4, 11: annis XXII vulg.*

XXI.

Macr. sat. I 10, 23 abunde iam probasse nos aestimo Saturnalia uno tantum die, id est quarto decimo kalendas, solita celebrari, sed post in triduum propagata, primum ex adiectis a Caesare huic mensi diebus, deinde ex edicto
5 Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit, a sexto decimo igitur coepta in quartum decimum desinunt, quo solo fieri ante consueverant.

XXII.

Hygin. de cond. agr. p. 82 ΤΗ. sunt quoque quaedam divi Augusti edicta, quibus significat, quotiens ex alienis territoriis agros sumpsisset et adsignasset veteranis, nihil aliud ad coloniae iuris dictionem pertineat quam quod veteranis datum adsignatumque sit.

XXIII.

Suet. Aug. 89, 3 componi aliquid de se nisi et serio et a praestantissimis offerebatur admonebatque praetores ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri.

XXIV.

Suet. Aug. 44, 3 athletarum spectaculo muliebri secus omne adeo summovit ut pontificalibus ludis pugilum par postulatam distulerit in insequentis diei matutinum tempus edixeritque mulieres ante horam quintam venire in theatrum non placere.

VII.

DECRETA

I.

Καίσαρ Σεβαστός ἀρχιερεὺς δημαρχικῆς ἐξουσίας . . . λέγει· ἐπειδὴ τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων εὐχάριστον εὐρέθη οὐ μόνον ἐν τῷ ἐνεστῶτι καιρῷ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ προγεγενημένῳ, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς αὐτοκράτορος Καίσαρος, πρὸς τὸν δῆμον τὸν Ῥωμαίων, ὃ τε ἀρχιερεὺς αὐτῶν Ὑρκανός, 5 ἔδοξέ μοι καὶ τῷ ἐμῷ συμβουλίῳ μετὰ ὀρκωμοσίας, γνώμη δῆμου Ῥωμαίων, τοὺς Ἰουδαίους χρῆσθαι τοῖς ἰδίους ἐθισμοῖς κατὰ τὸν πάτριον αὐτῶν νόμον, καθὼς ἐχρῶντο ἐπὶ Ὑρκανοῦ ἀρχιερέως θεοῦ ὑψίστου, τὰ τε ἱερὰ εἶναι ἐν ἀσυλίᾳ, καὶ ἀναπέμπεσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀποδίδοσθαι αὐτὰ τοῖς ἀπο- 10 δοχεῦσιν Ἱεροσολύμων, ἐγγύας τε μὴ ὁμολογεῖν αὐτοὺς ἐν σάββασιν ἢ τῇ πρὸ ταύτης παρασκευῇ ἀπὸ ὥρας ἐνάτης. ἐὰν δέ τις φωραθῇ κλέπτων τὰς ἱερὰς βίβλους αὐτῶν ἢ τὰ ἱερὰ χρήματα ἐκ τε σαββατείου ἐκ τε ἀνδρῶνος, εἶναι αὐτὸν ἱερόσυλον, καὶ τὸν βίον αὐτοῦ ἐνεχθῆναι εἰς τὸ δημόσιον τὸ 15 τῶν Ῥωμαίων. τὸ δὲ ψήφισμα τὸ δοθέν μοι ὑπ' αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐμῆς εὐσεβείας, ἧς ἔχω πρὸς πάντας ἀνθρώπους, καὶ ὑπὲρ Γαίου Μαρκίου Κηνησωρίνου, καὶ τοῦτο τὸ διάταγμα κελεύω ἀνατεθῆναι ἐν ἐπισημοτάτῳ τόπῳ τῷ γενηθέντι μοι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς Ἀσίας ἐν Ἀγκύρᾳ. ἐὰν δέ τις παραβῇ 20 τι τῶν προειρημένων, δώσει δίκην οὐχὶ μετρίαν.

I. Ioseph. antiq. XVI 6, 2 — ἐστηλογραφήθη ἐν τῷ Καίσαρος ναῶ.

Quod ad hoc de Iudaeis decretum pertinet cf. supra, ep. LXVII ad Norbanum Flaccum Asiae proconsulem. V. etiam E. M. Smallwood, Phil. Alex. leg. ad Gaium, Lugd. Bat. 1961, p. 310.

II.

Plin. *n. h.* XVIII 114 invenitur haec (*oreta*) inter Puteolos et Neapolim in colle Leucogaeo appellato, extatque divi Augusti decretum, quo annua ducena milia Neapolitanis pro eo numerari iussit e fisco suo, coloniam deducens Capuam, adiecitque causam adserendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse.

III.

Lucas 2, 1 ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθεν δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

III. A. 753/1. — Cf. G. Haenel, *Corpus legum*, p. 19 sq.

VIII.

ORATIONES

I. Tac. *ann.* XIII 3, 2 Augusto prompta ac profluens, quae deceret principem, eloquentia fuit.

II. Suet. *Aug.* 84 eloquentiam studiaque liberalia ab aetate prima et cupide et laboriosissime exercuit. Mutinensi bello in tanta mole rerum et legisse et scripsisse et declamasse cotidie traditur. nam deinceps neque in senatu neque apud populum neque apud milites locutus est umquam nisi meditata et composita oratione, quamvis non deficeretur ad subita extemporali facultate. ac ne periculum memoriae adiret aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. sermones quoque cum singulis atque etiam cum Livia sua graviores non nisi scriptos et e libello habebat, ne plus minusve loqueretur ex tempore. pronuntiabat dulci et proprio quodam oris sono dabatque assidue phonasco operam; sed nonnumquam infirmatis faucibus praeconis voce ad populum contionatus est.

III. Suet. *Aug.* 86 genus eloquendi secutus est elegans et temperatum vitatis sententiarum ineptiis atque concinnitate et reconditorum verborum, ut ipse dicit, fetoribus; praecipuamque curam duxit sensum animi quam apertissime exprimere. quod quo facilius efficeret aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret ac moraretur, neque praepositiones urbibus addere neque coniunctiones saepius iterare dubitavit, quae detractae afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiam augent. cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit exagitabatque nonnumquam. Cf. *supra*, p. 28 LII.

IV. Suet. *de rhet.* 1 Cn. Pompeium quidam historici tradiderunt sub ipsum civile bellum, quo facilius C. Curioni promptissimo iuveni causam Caesaris defendenti contradiceret, repetisse declamandi consuetudinem; M. Antonium, item Augustum ne Mutinensi quidem bello omisisse.

V. Fronto *ep.* p. 123 N. Caesari quidem facultatem dicendi video imperatoriam fuisse: Augustum vero saeculi residua elegantia et latinae linguae etiam tum integro lepore potius quam dicendi ubertate praeditum puto.

VI. Gell. X 24, 2 divus etiam Augustus, linguae latinae non nescius munditiarumque patris sui in sermonibus sectator.

VII. Dio Cass. XLV 2, 7 ὁ Καῖσαρ μεγάλη ἐπ' αὐτῷ (*Octavio puero*) ἐπελπίσας ἕς τε τοὺς εὐπατρίδας αὐτὸν ἐσήγαγε καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἤσκει, καὶ πάνθ' ὅσα προσήκει τῷ μέλλοντι καλῶς καὶ κατ' ἀξίαν τηλικούτου κράτος διοικήσειν ὑπάρχειν ἀκριβῶς ἐξεπαίδευσε· λόγοις τε γὰρ ῥητορικοῖς, οὐχ ὅτι τῇ τῶν Λατίνων ἀλλὰ καὶ τῇδε τῇ γλώσσῃ, ἤσκειτο.

VIII. Aur. Vict. *de Caes.* 1, 5 doctorum, qui abunde erant, necessariorumque percultor (*Augustus*), cum eloquentiae studio ac religionibus mire attineretur.

IX. *Epit. de Caes.* 1, 17 liberalibus studiis, praesertim eloquentiae, in tantum incumbens, ut nullus ne in procinctu quidem laberetur dies, quin legeret scriberet declamaret.

1. Laudatio funebris Iuliae aviae.

I.

Suet. *Aug.* 8, 1 duodecimum annum agens aviam Iuliam defunctam pro contione laudavit.

2. Contio ad populum.

II.

Cic. *ad Att.* XIV 20, 5 exspecto, si, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis contio fuerit.

III.

Cic. *ad Att.* XIV 21, 4 exspecto Octavi contionem et si quid aliud.

IV.

Cic. *ad Att.* XV 2, 3 de Octavi contione idem sentio quod tu, ludorumque eius apparatus et Matus ac Postumus mihi procuratores non placent: Saserna collega dignus. sed isti omnes, quemadmodum sentis, non minus otium timent, quam nos arma.

I. *Cf. Quint. XII 6, 1* neque ego annos definiam cum . . . praetextatos egisse quosdam sit traditum, Caesar Augustus duodecimus natus annos aviam pro rostris laudaverit. *Nic. Dam. de vita Aug. 3* (JACOBY, *F. Gr. Hist. II A p. 391, 127*) ὅτι Καῖσαρ περὶ ἐννέα ἔτη μάλιστα γεγονώς (*at vide supra p. XXVII, 1*) θαυμά τε οὐ μικρὸν παρέσχε Ῥωμαίοις, φύσεως ἀκρότητα δηλώσας ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ, καὶ τοῖς ἀνδράσι πολὺς ἐγγίγνεται θόρυβος ἐν πολλῷ ὀμίλῳ δημηγοροῦντι. ἀποθανούσης δ' αὐτῷ τῆς τηθῆς, παρὰ τῇ μητρὶ ἐτρέφετο Ἀτρία.

II. *Ser. in Puteolano V Id. Mai. a. 710/44.*

III. *Eiusdem temporis.*

IV. *Ser. in Vescino XV Kal. Iun. a. 710/44.*

V.

Dio Cass. XLV 6, 3 Τιβέριον Κανούτιον δημαρχοῦντα ἀναπέσας ἔς τε τὸν ὄμιλον ὑπ' αὐτοῦ ἐσχήθη, πρόφασιν τὴν δωρεὰν τὴν καταλειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ποιησάμενος, καὶ δημηγορήσας ὅσα ἤρμοττε, ταύτην τε εὐθὺς ἐκτίσειν σφίσι ἐπέσχετο καὶ ἄλλα αὐτοὺς πολλὰ προσεπήλπισε.

3. Contio ad populum.

VI.

Cic. *ad Att.* XVI 15, 3 multa mehercule a te saepe in πολιτικῷ genere prudenter, sed his litteris nihil prudentius: 'quamquam enim [postea] in praesentia belle iste puer retundit Antonium, tamen exitum exspectare debemus'.
5 at quae contio! nam est missa mihi. iurat 'ita sibi parentis honores consequi liceat', et simul dextram intendit ad statuam.

VII.

App. *b. c.* III 41 Κανούτιος δὲ πρότερον ἐδημηγόρει κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. ὁ δὲ Καῖσαρ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦς ὑπεμίμησκε, καὶ ὧν αὐτὸς ὑπὸ Ἀντωνίου πάθοι, δι' ἃ καὶ τόνδε τὸν στρατὸν ἐς φυλακὴν εἶη συνειλεγμένος· ἔφη τε ἐς πάντα τῆς πατρίδος ὑπηρέτης καὶ κατήκοος ἔσεσθαι, καὶ ἐς τὰ νῦν πρὸς Ἀντώνιον ἔτοιμος.

VIII.

Dio Cass. XLV 12, 4 ἐς τὸν ὄμιλον ὑπὸ τοῦ Κανουτίου παρασκευασθέντα αὐτῷ ἐσελθὼν (ὁ Καῖσαρ) πολλὰ μὲν τοῦ πατρὸς αὐτοῦς ἀνέμνησεν, ἐπεξιῶν ὅσα καλῶς ἐπεποιήκει, πολλὰ δὲ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ μέτρια διελέχθη, τοῦ τε Ἀντωνίου κατηγορήσε, καὶ τοὺς στρατιώτας τοὺς ἀκολουθήσαντάς οἱ ἐπήνεσεν ὡς καὶ ἐθελοντὶ πρὸς ἐπικουρίαν τῆς πόλεως παρόντας καὶ ἑαυτὸν τε ἐπ' αὐτῇ προκεχειρισμένους καὶ δι' ἑαυτοῦ πᾶσι ταῦτα δηλοῦντας.

VI. *Scr. in Arpinati ante V Id. Dec. a. 710/44. Cf. P. Lambrechts, La politique « apollinienne » d'Auguste et le culte impérial, La Nouvelle Clé V, 1953, p. 68 sq.*

4. Contio ad populum.

IX.

App. *b. c.* V 130 τῆς δ' ἐπιούσης αὐτὸς ἐβουληγόρησέ τε καὶ ἐδημηγόρησε, τὰ ἔργα καὶ τὴν πολιτείαν ἑαυτοῦ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἐς τότε καταλέγων· καὶ τὰ εἰρημένα συγγράψας τὸ βιβλίον ἐξέδωκεν.

5. Oratio graeca Alexandriae habitā.

X.

Plut. *Ant.* 80, 1 αὐτὸς δὲ Καῖσαρ εἰσῆλaven εἰς τὴν πόλιν, Ἀρείῳ τῷ φιλοσόφῳ προσδιαλεγόμενος καὶ τὴν δεξιὰν ἐνδεδωκώς, ἔν' εὐθὺς ἐν τοῖς πολίταις περιβλεπτός εἶη καὶ θαυμάζοιτο τιμώμενος ὑπ' αὐτοῦ διαπρεπῶς. εἰς δὲ τὸ γυμνάσιον εἰσελθὼν καὶ ἀναβάς ἐπὶ βῆμά τι πεποιημένον, ἐκπεπληγμένων 5 ὑπὸ δέους τῶν ἀνθρώπων καὶ προσπιπτόντων, ἀναστῆναι κελεύσας ἔφη πάσης αἰτίας τὸν δῆμον ἀφιέναι, πρῶτον μὲν διὰ τὸν κτίστην Ἀλέξανδρον· δεύτερον δὲ τῆς πόλεως θαυμάζων τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος· τρίτον δὲ Ἀρείῳ τῷ ἐταίρῳ χαριζόμενος.

IX. Cf. Dio. Cass. XLIX 15.

X. Cf. Plut. *apophth. Caes. Aug.* 3 (II p. 96 B.) τῶν δὲ Ἀλεξανδρέων μετὰ τὴν ἄλωσην τὰ δεινότατα πείσεσθαι προσδοκῶντων, ἀναβάς ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ παραστησάμενος Ἄρειον τὸν Ἀλεξανδρέα φεῖδεσθαι μὲν τῆς πόλεως, ἔφη, πρῶτον διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, ἔπειτα διὰ τὸν κτίστην Ἀλέξανδρον, τρίτον δὲ δι' Ἄρειον τὸν φίλον. Dio. Cass. LI 16, 3 τῶν δὲ Αἰγυπτίων τῶν τε Ἀλεξανδρέων πάντων ἐφείσατο ὥστε μὴ διολέσαι τινά, τὸ μὲν ἀληθές ὅτι οὐκ ἤξιωσε τοσοῦτους τε αὐτοὺς ὄντας καὶ χρησιμωτάτους τοῖς Ῥωμαίοις ἐς πολλὰ ἂν γενομένους ἀνήκεστον τι δρᾶσαι· πρόφασιν δὲ ὅμως προυβάλλετο τὸν τε θεὸν τὸν Σάραπιν καὶ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν οἰκιστὴν αὐτῶν, καὶ τρίτον Ἄρειον τὸν πολίτην, ᾧ που φιλοσοφοῦντι τε καὶ συνόντι οἱ ἐχρήτο. καὶ τὸν γε λόγον δι' οὐ συνέγνω σφίσι, ἑλληνιστί, ὅπως συνῶσιν αὐτοῦ, εἶπε. *Iulian. ep.* 51 (ad Alexandrinos), 433 D ὁ Σεβαστὸς ἐπιδημήσας ὑμῶν τῇ πόλει καὶ πρὸς τοὺς ὑμετέρους πολίτας διαλεχθεὶς « Ἄνδρες, εἶπεν, Ἀλεξαν-

6. Laudatio funebris M. Claudii Marcelli.

XI.

Serv. *ad Aen.* I 712 'devota' vero de oratione Augusti translata locutio, quam habuit in laudatione funeris Marcelli, cum diceret illum immaturae morti devotum fuisse.

XII.

Dio Cass. LIII 30, 5 καὶ αὐτὸν (*Marcellum*) ὁ Αὐγουστος δημοσίᾳ τε ἔθαψεν, ἐπαινέσας ὡσπερ εἰδιστο.

XIII.

Plut. *Marc.* 30, 5 Λίβιος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς κομισθῆναι τὴν ὑδρίαν (*ossa cineresque Marcelli continentem*) πρὸς τὸν υἱὸν εἰρήκασι καὶ ταφῆναι λαμπρῶς.

XIV.

Plut. *comp. Pelop. cum Marc.* 1, 7 Ἀντίβαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδὲ ἀπαξ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἀήττητος ὁ ἀνὴρ δοκεῖ διαγενέσθαι μέχρι Σικηπίωνος· ἡμεῖς δὲ Λιβίῳ, Καίσαρι καὶ Νέπωτι καὶ τῶν Ἑλληνικῶν τῶ βασιλεῖ
5 Ἰόβᾳ πιστεύομεν, ἦττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκέλλου τῶν σὺν Ἀντίβᾳ γενέσθαι.

7. Laudatio funebris M. Vipsanii Agrippae.

XV.

Dio Cass. LIV 28, 3 ἐν Καμπανίᾳ γενόμενος ἐνόσησε (Ἀγρίππας). πυθόμενος δὲ τοῦτο ὁ Αὐγουστος, ἔτυχε δὲ ἐν

δρεῖς, ἀφίημι τὴν πόλιν αἰτίας πάσης αἰδοῖ τοῦ μεγάλου θεοῦ Σαράπιδος αὐτοῦ τε ἕνεκα τοῦ δήμου καὶ τοῦ μεγέθους τῆς πόλεως· αἰτία δὲ μοι τρίτη τῆς εἰς ὑμᾶς εὐνοίας ἐστὶ καὶ ὁ ἑταῖρος Ἀρειος ».

XV. Cf. *Zon.* X 34.

τοῖς Παναθηναίοις ὀπλομαχίας ἀγῶνας τῶ τῶν παίδων ὀνόματι τιθεῖς, ἐξωρμήθη, καὶ καταλαβὼν αὐτὸν τεθνηκότα ἐξ τε τὸ ἄστυ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσεκόμισε καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ προέθηκε, τὸν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτοῦ εἶπε, παραπέτασμα τι πρὸ τοῦ νεκροῦ παρατείνας.

8. Laudatio funebris Octaviae sororis.

XVI.

Dio Cass. LIV 35, 4 ἐν δὲ τῶ ἔτει ἐκείνῳ . . . τὴν Ὀκταοῦιαν τὴν ἀδελφὴν ἀποθανοῦσαν προέθετο ἐπὶ τοῦ Ἰουλιεῖου ἡρώου, παραπετάσματι καὶ τότε ἐπὶ τοῦ νεκροῦ χρησάμενος. καὶ αὐτὸς ἐκεῖ τὸν ἐπιτάφιον εἶπε, καὶ ὁ Δροῦσος ἐπὶ τοῦ βήματος.

9. Laudatio funebris Neronis Claudii Drusi.

XVII.

Liv. *per.* CXLII corpus (*Drusi*) a Nerone fratre, qui nuntio valetudinis evocatus raptim adcurrerat, Romam pervectum et in tumulto C. Iuli reconditum. laudatus est a Caesare Augusto vitrico.

XVI. Cf. *Suet. Aug.* 61, 2; *Zon.* X 34.

XVII. Cf. *Tac. ann.* III 5, 1 fuere qui publici funeris (*Germanici*) pompam requirerent comparantque quae in Drusum patrem Germanici honora et magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum neque abscedentem a corpore simul urbem intravisse; circumfusas lecto Claudiorum Iuliorumque imagines; defietum in foro, laudatum pro rostris, cuncta a maioribus reperta aut quae posterī invenerint cumulata.

XVIII.

Suet. *Claud.* 1, 5 quod equidem magis ne praetermitterem rettuli, quam quia verum aut veri simile putem, cum Augustus tanto opere et vivum (*Drusum*) dilexerit, ut coheredem semper filiis instituerit, sicut quondam in senatu professus est, et defunctum ita pro contione laudaverit, ut deos precatus sit, similes ei Caesares suos facerent sibique tam honestum quandoque exitum darent quam illi dedissent.

XIX.

Dio Cass. LV 2, 2 αὐτοῦ (Δρούσου) ἐν τῇ ἀγορᾷ προτεθέντος διπλοῦς ὁ ἐπιτάφιος ἐλέχθη· ὃ τε γὰρ Τιβέριος ἐνταῦθα αὐτὸν ἐπήνεσε, καὶ ὁ Αὔγουστος ἐν τῷ Φλαμινίῳ ἱποδρόμῳ.

10. Oratio in senatu habita.

XX.

Suet. *Tib.* 10, 1 tot prosperis confluentibus integra aetate ac valitudine statuit (*Tiberius*) repente secedere seque e medio quam longissime amovere: dubium uxorisne taedio, quam neque criminari aut dimittere auderet neque ultra perferre posset, an ut vitato assiduitatis fastidio auctoritatem absentia tueretur atque etiam augetet, si quando indignisset sui res publica. quidam existimant, adultis iam Augusti liberis, loco et quasi possessione usurpati a se diu secundi gradus sponte cessisse exemplo M. Agrippae, qui M. Marcello ad munera publica admoto, Mytilenas abierit, ne aut obstare aut obtrectare praesens videretur. quam causam et ipse, sed postea, reddidit. tunc autem honorum satietatem ac requiem laborum praetendens com-

XVIII. Cf. *Cons. ad Liviam* 209 et voce et lacrimis laudasti, Caesar, alumnum, Tristia cum medius rumperet orsa dolor. Tu letum optasti, dis aversantibus omen, Par tibi, si sinerent te tua fata mori.

meatum petit; neque aut matri suppliciter precanti aut vitrico deseri se etiam in senatu conquerenti veniam dedit.

11. Oratio in senatu habita.

XXI.

Tac. *ann.* I 10, 7 Augustus paucis ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus rursus postularet, quamquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret.

XXII.

Suet. *Tib.* 68, 3 quae omnia ingrata atque arrogantiae plena et animadvertit Augustus in eo et excusare temptavit saepe apud senatum ac populum professus naturae vitia esse non animi.

12. Oratio de statu municipiorum.

XXIII.

Frontin. *de controv.* p. 7 TH. de iure territorii controversia est de his quae ad ipsam urbem pertinent, [sive quod intra pomerium eius urbis erit, quod a privatis operibus optineri non oportebit. eum dico locum quem nec ordo nullo iure a publico poterit amovere]. habet autem condicio- 5 nes duas, unam urbani soli, alteram agrestis, quod in tutelam rei fuerit adsignatum urbanae; [urbani quod operibus publicis datum fuerit aut destinatum]. huius soli ius quamvis habita <or>atione divus Augustus de statu municipiorum tractaverit, in proximas urbes pervenire di- 10 citur, quarum ex voluntate conditoris maxima pars finium coloniae est adtributa, aliqua portio moenium extremae perticae adsignatione inclusa.

XXIII. 2-5 *secl. Thulin praeeunte Schmidt* 7-8 *secl. Thulin*
9 *corr. Goesius*

IX.

RESCRIPTA BRUTO DE CATONE

Suet. *Aug.* 85, 1 multa varii generis prosa oratione composuit, ex quibus nonnulla in coetu familiarium velut in auditorio recitavit, sicut rescripta Bruto de Catone, quae volumina cum iam senior ex magna parte legisset, fatigatus Tiberio tradidit perlegenda.

X.

HORTATIONES AD PHILOSOPHIAM

Id. *ibid.*: item hortationes ad philosophiam.

XI.

OPERA AD GEOGRAPHIAM
PERTINENTIA

I.

Plin. *n. h.* III 17 Agrippam quidem in tanta viri diligentia praeterque in hoc opere cura, cum orbem terrarum orbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat et cum eo divum Augustum? is namque complexam eum porticum ex destinatione et commentariis M. Agrippae a sorore 5 eius inchoatam peregit.

II.

Plin. *n. h.* III 46 nunc ambitum eius (*Italiae*) urbesque enumerabimus, qua in re praefari necessarium est auctorem nos divum Augustum secuturos discriptionemque ab eo factam Italiae totius in regiones XI, sed ordine eo, qui litorum tractu fiet; urbium quidem vicinitates oratione 5 utique praepropera servari non posse, itaque interiore parte digestionem in litteras eiusdem nos secuturos, coloniarum mentione signata, quas ille in eo prodidit numero.

I. 5 destinatione] delineatione C. E. Gleye, *Philol.* LXVIII, N. F. XXII, 1909, p. 318

III.

Plin. *n. h.* III 49 (*de ora Ligustica*) haec regio ex descriptione Augusti nona est. 50. adnectitur septima, in qua Etruria est. 62 sq. navigatio a Circeis duodeoctoginta milia passuum patet. regio ea a Tiberi prima Italiae servatur, ex descriptione Augusti. 97. oppidum Metapontum, quo tertia Italiae regio finitur. 99. conectitur secunda regio amplexa Hirpinos Calabriam Apuliam Salentinos. 106. sequitur regio quarta, gentium vel fortissimarum Italiae (*Frentanorum Marrucinorum Pelignorum Marso- rum etc.*). 110. quinta regio Piceni est, quondam uberrimae multitudinis. 112. sexta regio Umbriam complexa agrum- que Gallicum citra Ariminum. 115. octava regio determinatur Arimino Pado Appennino. 123. Transpadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui marina cuncta fructuoso alveo importat. 126. sequitur decima regio Italiae Hadriatico mari adposita.

IV.

Strab. IV 1, 1 ὁ δὲ Σεβαστὸς Καῖσαρ τετραχῆ διελὼν τοὺς μὲν Κέλτας τῆς Ναρβωνίτιδος ἐπαρχίας ἀπέφηεν, Ἀκυιτανούς δ' οὐσπερ κάκεινος (*Iulius Caesar*), προσέθηκε δὲ τετταρεσκαίδεκα ἔθνη τῶν μεταξὺ τοῦ Γαρούνα καὶ τοῦ Λίγηρος ποταμοῦ νεμομένων· τὴν δὲ λοιπὴν διελὼν δίχα τὴν μὲν Λουγδούνα προσώρισε μέχρι τῶν ἄνω μερῶν τοῦ Ῥήνου, τὴν δὲ τοῖς Βέλγαις.

V.

Isidor. *etym.* V 36, 4 aera singulorum annorum est constituta a Caesare Augusto, quando primum censu exagitato Romanum orbem descripsit.

III. 15 marina *Mayhoff*: maria *codd.*, *vulg.*, a mari *coni. Cast.*

VI.

Lucas 2, 1 ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθεν δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. αὕτη ἀπογραφή πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαστος εἰς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν.

VII.

Divisio orbis terr. 1 (*G. L. M.*, p. 14 Riese) orbis dividitur tribus nominibus, Europa, Asia, Libya vel Africa: quae divus Augustus primus omnium per chorographiam ostendit.

XII.

OPERA AD HISTORIAM
PERTINENTIA

1. Commentarii de vita sua.

I.

Suet. *Aug.* 85, 1 multa varii generis prosa oratione composuit, ex quibus . . . aliqua de vita sua, quam tredecim libris Cantabrico tenus bello nec ultra exposuit.

II.

Sud. *Lex.* I p. 410 ADLER Αὐγουστος Καῖσαρ, ὁ καὶ Σεβαστὸς καὶ Ὀκταβιανὸς ἐπικληθεῖς, (ἔγραψε) περὶ τοῦ ἰδίου βίου καὶ πράξεων βιβλία γ'.

*III.

Suet. *Aug.* 2, 3 ipse Augustus nihil amplius quam equestri familia ortum se scribit vetere ac locuplete, et in qua primus senator pater suus fuerit.

III. Cf. *Vell. II* 59, 2 fuit C. Octavius ut non patricia, ita admodum speciosa equestri genitus familia, gravis, sanctus, innocens, dives. hic praetor inter nobilissimos viros creatus primo loco, cum ei dignatio Iulia genitam Atiam conciliasset uxorem, ex eo honore sortitus Macedoniam adpellatusque in ea imperator, de-

IV.

Tertull. *de an.* 46 noverunt et Romani veritatis huiusmodi somnia. reformatorem imperii, puerulum adhuc et privati loci et Iulium Octavium tantum et sibi ignotum, Marcus Tullius iam et Augustum et civilium turbinum sepulchrum de somnio norat. in vitae illius commentariis 5 conditum est.

cedens ad petitionem consulatus obiit praetextato relicto filio. *Nic. Dam. de vita Aug.* 2 (JACOBY *F. Gr. Hist. II A* p. 391, 126) πατήρ μὲν οὖν ἦν αὐτῷ Γάιος Ὀκταούσιος, ἀνὴρ τῶν ἐκ τῆς συγκλήτου. οἱ δὲ αὐτοῦ πρόγονοι κατὰ τε πλοῦτον καὶ ἐπιεικείαν ὀνομαστότατοι γενόμενοι ὄρσαν ὄντι ἐκείνῳ τὰ χρήματα ἐλείποντο κτλ.

IV. 3 Octavianum coni. *Wissowa* 5 in Vitelliis comm. *Agobard. ed. Gangnei* (in *Vitellii coni. Rigaltius*): em. *G. Voss. ad Vell. II* 59, 1; *perperam illius ad Ciceronem rettulit Ed. Schwartz Herm. XXXIII* p. 209

Cf. *Suet. Aug.* 94, 9 M. Cicero C. Caesarem in Capitolium persecutus somnium pristinae noctis familiaribus forte narrabat: puerum facie liberali demissum e caelo catena aurea ad fores Capitoli constitisse eique Iovem flagellum tradidisse; deinde repente Augusto viso, quem ignotum plerisque adhuc avunculus Caesar ad sacrificandum acciverat, affirmavit ipsum esse, cuius imago secundum quietem sibi obversata sit. *Plut. Cic.* 44, 2 ἐδόκει δὲ καὶ μείζων τις αἰτία γεγονέναι τοῦ τὸν Κικέρωνα δέξασθαι προθύμως τὴν Καίσαρος φιλίαν. ἔτι γὰρ ὡς εἶκε Πομπηίου ζῶντος καὶ Καίσαρος, ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁ Κικέρων καλεῖν τινα τοὺς τῶν συγκλητικῶν παῖδας εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὡς μέλλοντος ἐξ αὐτῶν ἓνα τοῦ Διὸς ἀποδεικνύει τῆς Ῥώμης ἡγεμόνα· τοὺς δὲ πολίτας ὑπὸ σπουδῆς θέοντας ἴστασθαι περὶ τὸν νεῶν καὶ τοὺς παῖδας ἐν ταῖς περιπορφύροις καθέζεσθαι σιωπὴν ἔχοντας. ἐξαίφνης δὲ τῶν θυρῶν ἀνοιχθεισῶν, καθ' ἓνα τῶν παίδων ἀνιστάμενον κύκλῳ περὶ τὸν θεὸν παραπορεύεσθαι, τὸν δὲ πάντας ἐπισκοπεῖν καὶ ἀποπέμπειν ἀχθομένους. ὡς δ' οὗτος ἦν προσιών κατ' αὐτόν, ἐκτείνει τὴν δεξιὰν καὶ εἰπεῖν· ὦ Ῥωμαῖοι, πέρας ὑμῖν ἐμφυλίων πολέμων οὗτος ἡγεμὼν γενόμενος. τοιοῦτό φασι ἐνύπνιον ἰδόντα τὸν Κικέρωνα τὴν μὲν ἰδέαν τοῦ παιδὸς ἐκμεμάχθαι καὶ κατέχειν ἐναργῶς, αὐτὸν δ' οὐκ ἐπίστασθαι. μεθ' ἡμέραν δὲ καταβαίνοντος εἰς τὸ πεδίον τὸ Ἄρειον αὐτοῦ, τοὺς παῖδας ἤδη γεγυμνασμένους ἀπέρχεσθαι, κακεῖνον ὀφθῆναι τῷ Κικέρωνι πρῶτον οἷος ὄφθη καθ' ὕπνον ἐκπλαγέντα δὲ πυνθάνεσθαι τίνων εἶη γονέων. ἦν δὲ πατὴρ μὲν Ὀκταουίου τῶν

*V.

Dio Cass. XLIV 35, 2 τῆς δὲ διαθήκης αὐτοῦ (*Caesaris*) μετὰ ταῦτα ἀναγνωσθείσης, μαθῶν ὁ δῆμος ὅτι τὸν τε Ὀκτάουιον εἶδεν πεποίηται, καὶ τὸν Ἀντώνιον τὸν τε Δέκιμον καὶ τινὰς ἄλλους τῶν σφαγέων ἐπιτρόπους τε αὐτοῦ καὶ κληρονόμους τῆς οὐσίας, ἂν γε μὴ ἐς ἐκεῖνον ἔλθῃ, καταλέλοιπε, καὶ προσέτι καὶ δωρεὰς ἄλλοις τέ τινὰς καὶ τῇ πόλει τοὺς τε κήπους τοὺς παρὰ τὸν Τίβεριν καὶ δραχμάς, ὡς μὲν αὐτὸς ὁ Ὀκτάουιος γράφει, τριάκοντα, ὡς δὲ ἕτεροι, πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἐκάστῳ σφῶν δοθῆναι κεκέλευεν, ἐταράχθησαν.

*VI.

Plin. n. h. II 93 cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romae, admodum faustus divo Augusto iudicatus ab ipso, qui incipiente eo apparuit ludis, quos faciebat Veneri Genetrici non multo post obitum patris Caesaris in collegio ab eo instituto. namque his verbis in <publicum>

οὐκ ἄγαν ἐπιφανῶν, Ἀττίας δὲ μητρὸς, ἀδελφιδῆς Καίσαρος. ἔθεν Καίσαρ αὐτῷ παῖδας οὐκ ἔχων ἰδίους τὴν οὐσίαν ἑαυτοῦ καὶ τὸν οἶκον ἐν ταῖς διαθήκαις ἔδωκεν. Dio. Cass. XLV 2, 1 παιδίσκου τε αὐτοῦ ἔντος καὶ τὴν διατριβὴν ἐν τῇ Ῥώμῃ ποιουμένου, ἔδοξέ ποτε ὁ Κικέρων ἄναρ ἀλύσει τε αὐτὸν χρυσαῖς ἐς τὸ Καπιτώλιον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καθιμῆσθαι καὶ μάστιγα παρὰ τοῦ Διὸς εἰληφέναι· καὶ (οὐ γὰρ ἠπίστατο ὅστις ἦν) περιέτυχέ τε αὐτῷ τῆς ὑστεραίας ἐν αὐτῷ τῷ Καπιτωλίῳ καὶ γωρίσας αὐτὸν διηγῆσατο τοῖς παροῦσι τὴν ἔψιν.

V. A. 710/44. — E Dione hauriens eadem tradidit Zonaras (X 12), sed summa, quam Dio memoriae prodidit, et ipsius Augusti auctoritati in monumento Ancyrano (c. 15) repugnat et ceterorum rerum scriptorum testimoniis (Nic. Dam. 17, p. 399 Jacoby; Suet. Caes. 83, 2; Plut. Ant. 16, 2; Brut. 20, 3; App. b. c. II 143), qui in numero prodendo cum monumento Ancyrano consentiunt. Sed error aliquis apud Dionem vel eius auctorem subesse videtur. Cf. Blumenthal, Wien. St. XXXV p. 115 sq.

VI. 5 in codd.: id. Leid.²: post in lacunam indicavit Mayoff, haec fere excidisse suspicatus: vitae suae memoria vel commentariis:

gaudium prodidit: ipsis ludorum meorum diebus sidus crinitum per septem dies in regione caeli sub septemtrionibus est conspectum. id oriebatur circa undecimam horam diei clarumque et omnibus e terris conspicuum 10 fuit. eo sidere significari vulgus credidit Caesaris animam inter deorum immortalium numina receptam, quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecravimus, adiectum est.

VII.

Serv. auct. ad Verg. buc. 9, 46 cum Augustus Caesar ludos funebres patri celebraret, die medio stella apparuit. ille eam esse confirmavit parentis sui. Baebius Macer circa horam octavam stellam amplissimam, quasi lemniscis, radiis coronatam ortam dicit. quam quidam ad inlustrandam 5 gloriam Caesaris iuvenis pertinere existimabant, ipse animam patris sui esse voluit eique in Capitolio statuam super caput auream stellam habentem posuit: inscriptum in basi fuit: 'Καίσαρι ἡμιθέῳ'. Sed Vulcatius aruspex in contione dixit cometen esse, qui significaret exitum noni saeculi et 10 ingressum decimi. sed quod invitis diis secreta rerum pronuntiaret, statim se esse moriturum, et nondum finita oratione in ipsa contione concidit. hoc etiam Augustus in libro secundo de memoria vitae suae complexus est.

publicum suppl. Beaujeu 6 prodidit Beaujeu: prodit. Iis (Is, His) vel prodit is codd. 10 e Leid. Riccard.², Harduini ed. Paris. (1685) 1741: om. rell. codd., vulg.

VII. 3 eam <animam> vel animam pro eam coni. Cast. 4 quasi lemniscis, radiis vel quasi lemniscis vel fasciis Thilo, quasi lemniscas cactis Laurent. plut. 45, Lemon., quasi lemniscatis Daniel, quasi radiis lemniscatis Heinsius, quasi lemniscis Masuicius 9 Vulcatius Masuicius: vulcanius Lemon.

VI.-VII. Utrumque fragmentum ad eosdem ludos, quos Augustus mense Iulio anni 710/44 edidit, pertinet. Servii locus nos docet rem, quam Plinius ipsis Augusti verbis prodit, in secundo commen-

VIII.

Plut. *comp. Dem. cum Cic.* 3, 1 ἢ μὲν οὖν ἐν τῷ δημηγορεῖν καὶ πολιτεύεσθαι δύναμις ὁμαλῶς ἀμφοτέροις ὑπῆρξεν, ὥστε καὶ τοὺς τῶν ἔπλων καὶ στρατοπέδων κυρίους δεῖσθαι, Δημοσθένους μὲν Χάρητα καὶ Διοπείδην καὶ Λεωσθένην, Κικέρωνος δὲ Πομπήιον καὶ Καίσαρα τὸν νέον, ὡς αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ἐν τοῖς πρὸς Ἀγρίππαν καὶ Μαικίηναν ὑπομνήμασιν εἴρηκεν.

IX.

Plut. *Cic.* 45, 5 ἐπεὶ δ' Ἀντώνιος μὲν ἤττητο, τῶν δ' ὑπάτων ἀμφοτέρων ἐκ τῆς μάχης ἀποθανόντων πρὸς Καίσαρα συνέστησαν αἱ δυνάμεις, δεῖσασα δ' ἡ βουλὴ νέον ἄνδρα καὶ τύχη λαμπρῶ κεχρημένον ἐπειρᾶτο τιμαῖς καὶ δωρεαῖς ἀπο-

tariorum libro relatam esse. Nullum est dubium quin Suetonius, Caes. 88, ipsius Augusti narrationem sub oculis habuerit. Cf. Sen. nat. quaest. VII 17, 2; Plut. Caes. 69, 4; Dio. Cass. XLV 7, 1; Iul. Obs. 68; Gardthausen I p. 54; II p. 24; Peter, Die Epochen in Varros Werk De gente populi Romani, in Rhein. Mus. LVII, 1902, p. 243 sq. Testimonia ei nummorum et scriptorum veterum, quae ad stellam crinitam pertinent, collegit C. Pascal, Il culto di Apollo in Roma nel secolo di Augusto, in Studi di antichità e mitologia, Mediolani 1896, p. 56 sq.; de Augusti verborum significatione vide eundem Pascaliū (La deificazione di Augusto in Rend. Ist. Lomb. XLIV, 1911, p. 442 sq.). Cf. etiam hac de re: L. R. Taylor, The Divinity of the Roman Emperor, Middletown 1931, p. 90 sq.; M. Pippidi, Recherches sur le culte impérial, Paris. 1939, p. 165; K. Scott, The Sidus Julium and the Apotheosis of Caesar, Class. Phil. XXXVI, 1941, p. 257-272; Fr. Bömer, Ueber die Himmelserscheinung nach dem Tode Caesars, Bonner Jahrb. 1952 p. 27 ss.; H. Gundel RE VIII A 890, 6 ss.

VIII. A. 710/44. *Ex hoc sicut e sequenti fragmento effeci licet Augustum de sua cum Cicerone necessitudine in commentariis scripsisse atque plurimi praeclarum illum virum a se habitum esse demonstravisse, ut a criminationibus ob eam rem sibi illatis se defenderet eiusque foedissimam mortem, quae omnium indignationem fletumque moverat, in Antonium transferret.*

IX. A. 711/43. *E. Schwartz, Herm. XXXIII p. 218, id ex Augusti sermonibus sumptum esse censuit: sed probabilius videtur e commentariis fluxisse. — Cf. App. b. c. III 82; Dio. Cass. XLVI 42, 2; Drumann-Groebe I p. 239 sq.*

καλεῖν αὐτοῦ τὰ στρατεύματα 'καὶ περισπᾶν τὴν δύναμιν, ὡς μὴ δεομενι τῶν προπολεμούντων Ἀντωνίου πεφευγότες, οὕτως ὁ Κικίσαρ φοβηθεὶς ὑπέπεμπε τῷ Κικέρωνι τοὺς δεομένους καὶ πείθοντας ὑπατεῖαν μὲν ἀμφοτέροις ὁμοῦ πράττειν, χρῆσθαι δὲ τοῖς πράγμασιν, ὅπως αὐτὸς ἔγνωκε, παραλαβόντα τὴν ἀρχήν, καὶ τὸ μειράκιον διοικεῖν ὀνόματος καὶ δόξης 10 γλιχόμενον. ὁμολογεῖ δὲ Καῖσαρ αὐτός, ὡς δεδιώς κατάλυσιν καὶ κινδυνεύων ἔρημος γενέσθαι, χρήσαιτο τῇ Κικέρωνος ἐν δέοντι φιλαρχία, προτρεψάμενος αὐτὸν ὑπατεῖαν μετιέναι συμπράττοντος αὐτοῦ καὶ συναρχαιρεσιάζοντος. 46,1 ἐναυθὰ μέντοι μάλιστα Κικέρων ἐπαρθεὶς ὑπὸ νέου γέρον καὶ φε- 15 νακισθεὶς καὶ συναρχαιρεσιάσας καὶ παρασχὼν αὐτῷ τὴν σύγκλητον εὐθύς μὲν ὑπὸ τῶν φίλων αἰτίαν εἶχεν κτλ.

X.

Plut. *Brut.* 27, 1 μέλλοντι δ' αὐτῷ (Bruto) διαβαίνειν εἰς τὴν Ἀσίαν ἤκεν ἀγγελία περὶ τῆς ἐν Ρώμῃ μεταβολῆς. ὁ γὰρ νέος Καῖσαρ ἠύξηθη μὲν ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐπ' Ἀντώνιον. ἐκβαλὼν δὲ τῆς Ἰταλίας ἐκεῖνον αὐτὸς ἤδη φοβερός ἦν ὑπατεῖαν τε μνῶμενος παρὰ νόμον καὶ στρατεύματα τρέφων μεγάλα 5 τῆς πόλεως οὐδὲν δεομένης ὄρων δὲ καὶ ταῦτα τὴν βουλήν βραχυνομένην καὶ πρὸς τὸν Βροῦτον ἀφορώσαν ἔξω καὶ ψηφισομένην ἐκείνῳ καὶ βεβαιούσαν τὰς ἐπαρχίας εἶδισε. καὶ τὸν μὲν Ἀντώνιον πέμπαν εἰς φιλικὴν προῦκαλεῖτο, τὰς δὲ δυνάμεις τῇ πόλει περιστήσας ὑπατεῖαν ἔλαβεν οὕτω πάνυ μειράκιον 10 ὢν. ἀλλ' εἰκοστὸν ἄγων ἔτος, ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν εἴρηκεν.

*XI.

Suet. *Aug.* 27, 4 Quintum Gallium praetorem, in officio salutationis tabellas duplices veste tectas tenentem, suspi-

X. A. 711/43. - Cf. Vell. II 65, 2; Liv. per. OXIX; Drumann-Groebe I p. 244. IV 271.

XI. A. 711/43. - Cf. App. b. c. III 96 ἔδοξε δὲ ταῖς ταῖς ἡμέραις (consulatus Octavianī) Κόντος Γάλλιος, ἀδελφὸς Μάρκου Γαλλίου συνόντος Ἀντωνίῳ τὴν πολιτικὴν στρατηγίαν ἄρχων, αἰτῆσαι παρὰ Καίσαρος τὴν στρατηγίαν τῆς Λιβύης, καὶ οὕτω τυχῶν (ἐντυχῶν

catus gladium occulere, nec quicquam statim, ne aliud inveniretur, ausus inquirere, paulo post per centuriones et milites raptum e tribunali servilem in modum torsit ac fatentem nihil iussit occidi prius oculis eius sua manu effossis; quem tamen scribit conloquio petito insidiatum sibi coniectumque a se in custodiam, deinde urbe interdicta dimissum naufragio vel latronum insidiis periisse.

XII.

Plut. *Brut.* 41, 5 γενομένης δὲ δι' ἀταξίαν ταύτην ἀνωμαλίας καὶ διασπασμοῦ τῶν ταγματῶν, τὸ Μεσσίαλα πρῶτον, εἶτα τὰ συνεζευγμένα παρήλλαττε τὸ Καίσαρος ἀριστερόν· καὶ βραχέα τῶν ἐσχάτων θιγόντες καὶ καταβαλόντες οὐ πολλοὺς 5 ἀλλ' ὑπερκεράσαντες ἐμπίπτουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον. καὶ Καῖσαρ μὲν, ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ἱστορεῖ, τῶν φίλων τινὸς Ἀρτωρίου Μάρκου καθ' ὕπνον ἰδόντος ὄψιν κελεύουσιν ἐκστῆναι Καίσαρα καὶ μετελθεῖν ἐκ τοῦ χάρακος, ἐφθασε μικρὸν ὑπεκκομισθεὶς ἔδοξε τε τεθνάναι. 10 τὸ γὰρ φορεῖον κενὸν ἀκοντίοις καὶ ὑσσοῖς βαλόντες διήλασαν.

Schweighaeuser, οὐ τυχὼν *Mendelssohn*) ἐπιβουλεύσαι τῷ Καίσαρι. καὶ αὐτοῦ τὴν μὲν στρατηγίαν περιεῖλον οἱ σύναρχοι, τὴν δ' οἰκίαν διήρπασεν ὁ δῆμος, ἡ δὲ βουλή κατεγίνωσκε θάνατον. ὁ δὲ Καῖσαρ ἐς τὸν ἀδελφὸν ἐκέλευσε χωρεῖν, καὶ δοκεῖ νεῶς ἐπιβάς οὐδαμοῦ εἶτι φανῆναι. *Drumann-Groebe*, I p. 248 adn.; *Blumenthal*, *Wien. St. XXXV* p. 280.

XII. 4 καταβάλλοντες *codd.*, *vulg.*: *em. Schaefer* 7 σεπτωρίου *vel* σεπτωρίου *codd. quidam*

A. 712/42. — *Quod Plutarchus ex Augusti commentariis hauriens narrat, in priore Philippensi proelio accidisse ipse in vita Antoni 22, 2 confirmat: τῇ μὲν γε προτέρᾳ μάχῃ (Philippensi) Καῖσαρ ὑπὸ Βρούτου κατὰ κράτος ἠττηθείς, ἀπέβαλε τὸ στρατόπεδον καὶ μικρὸν ἐφθῆ τοὺς διώκοντας ὑπεκφυγών· ὡς δ' αὐτὸς ἐν τοῖς ὑπομνήμασι γέγραφε, τῶν φίλων τινὸς ὄναρ ἰδόντος ἀνεχώρησε πρὸ τῆς μάχης. Idem testatur Appianus, b. c. IV 110: ἀρξάμενοι δ' ἅπαξ ἔργου (οἱ τοῦ Βρούτου στρατιῶται) καὶ τῷ Καίσαρος στρατῷ τεταγμένῳ μάλιστα κατὰ σφᾶς ἐπέδραμον καὶ τρέψαντες ἐδίωκον,*

XIII.

App. b. c. V 42 ὡς δὲ ἐπὶ τὴν τάφρον ἀφίκοντο (*Lucius Antonius bello Perusino victus et Augustus*), προσηγόρευσάν τε ἀλλήλους, καὶ ὁ Λεύκιος ἔφη· 'εἰ μὲν ξένος ὢν ἐπολέμησα, ὦ Καῖσαρ, αἰσχρὰν ἂν τὴν τοιαύτην ἦσσαν ἡγούμην, καὶ αἰσχίονα ἐτι τὴν παράδοσιν· καὶ τῆσδε τῆς αἰσχύνης εἶχον 5 ἀπαλλαγὴν εὐκόλον παρ' ἑμαυτοῦ. ἐπεὶ δὲ πολίτη διηνέχθη καὶ ὁμοτίμῳ καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, οὐκ αἰσχρὸν ἡγούμαι μετὰ τοιαύσδε προφάσεως ὑπὸ τοιοῦδε ἦσσησθαι. καὶ τάδε λέγω οὐ παραιτούμενος παθεῖν ὅ τι θέλοις (διὰ γὰρ σοι τοῦτο 10 ἐς τὸ στρατόπεδον τὸ σὸν ἄνευ σπονδῶν ἰέμην), ἀλλ' ἵνα τοῖς ἄλλοις αἰτήσω συγγνώμην δικαίαν τε καὶ τοῖς σοῖς πράγμασι συμφέρουσαν. δεῖ δὲ με τοῦτο ἐπιδεικνύοντα διελεῖν τὸν λόγον ὑπὲρ τε ἐκείνων καὶ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, ἵνα μόνον ἐμὲ τῶν γεγόνότων αἴτιον ἐπιγνούς ἐς ἐμὲ τὴν ὀργὴν συναγάγῃς. μὴ νομίσης δὲ ἐλεγχθῆσεσθαι μετὰ παρρησίας (ἄκαιρον γὰρ) ἀλλὰ 15 μετ' ἀληθείας, ἧς οὐκ ἐνι μοι χωρὶς εἰπεῖν. 43. ἐγὼ τὸν πρὸς σὲ πόλεμον ἡράμην οὐχ ἵνα σε καθελὼν διαδέξωμαι τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀριστοκρατίαν ἀναλάβω τῇ πατρίδι, λελυμένην ὑπὸ τῆς τῶν τριῶν ἀρχῆς, ὡς οὐδ' ἂν αὐτὸς ἀντείποις· καὶ γὰρ ὅτε συνίστασθε αὐτὴν, ὁμολογοῦντες εἶναι παράνομον, ὡς 20

μέχρι καὶ τὸ στρατόπεδον ἐξεῖλον, ὁ κοινὸν ἦν Ἀντωνίῳ τε καὶ Καίσαρι, Καίσαρος αὐτοῦ δι' ἐνύπνιον ἔνδον οὐκ ὄντος, ἀλλὰ φυλαξαμένου τὴν ἡμέραν, ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ἔγραψεν. *Suet. Aug. 13, 1* Philippense bellum quamquam invalidus atque aeger duplici proelio transegit, quorum priore castris exutus vix ad Antoni cornu fuga evaserat; *fusus 91, 1* Philippensi acie quamvis statuisset non egredi tabernaculo propter valitudinem, egressus est tamen amici somnio monitus; cessitque res prospere, quando captis castris lectica eius quasi ibi cubans remansisset, concursu hostium confossa atque lacerata est. *Idem fere quaedam suo more exornando narrat Val. Max. I 7, 1. Cf. Laet. div. inst. II 8; Vell. II 70, 1; Oros. VI 18, 15; Flor. II 17, 9; Dio. Cass. XLVII 41, 3; Blumenthal, Wien. St. XXXV p. 281.*

XIII. 3 εἰ μὲν σοι ξένῳ ὄντι *coni. Mendelssohn* 9 σοι] τοι *Vat. dett. vulg.* 14 ὀργὴν *Monac.* 20 <ὄμως> ὡς *coni. Stephanus*

ἀναγκαίαν καὶ πρόσκαιρον ἐτίθεσθε, Κασσίου καὶ Βρούτου
 περιόντων ἔτι καὶ ὑμῶν ἐκείνοις οὐ δυναμένων συναλλαγῆναι.
 ἀποθανόντων δὲ ἐκείνων, οἱ τὸ τῆς στάσεως κεφάλαιον ἦσαν,
 καὶ τῶν ὑπολοίπων, εἴ τινα λείψανα ἔστιν, οὐ τῇ πολιτείᾳ
 25 πολεμούντων ἀλλ' ὑμᾶς δεδιότων, ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ τὰς πεν-
 ταετίας παριούσης, ἀνακύψαι τὰς ἀρχὰς ἐπὶ τὰ πάτρια ἠξίουσαν,
 οὐ προτιμῶν οὐδὲ τὸν ἀδελφὸν τῆς πατρίδος, ἀλλ' ἐλπίζων
 μὲν ἐπανελθόντα πείσειν ἐκόντα, ἐπειγόμενος δὲ ἐπὶ τῆς ἐμῆς
 ἀρχῆς γενέσθαι. καὶ εἰ κατῆρξας σύ, μόνος ἂν καὶ τὴν δόξαν
 30 εἶχες. ἐπεὶ δὲ δὴ σε οὐκ ἐπειθον, ὥμην ἐλθῶν ἐπὶ Ῥώμην
 καὶ ἀναγκάσαι, πολίτης τε ὢν καὶ γνώριμος καὶ ὑπάτος.
 αἱ μὲν αἰτίαι δι' ἃς ἐπολέμησα, αὐταὶ μόναι, καὶ οὔτε ὁ ἀδελφός
 οὔτε Μάνιος οὔτε Φουλουία οὔτε ἡ κληρουχία τῶν ἐν Φιλίπποις
 πεπολεμηκότων, οὔτε ἕλεος τῶν γεωργῶν τὰ κτήματα ἀφαι-
 35 ρουμένων, ἐπεὶ καὶ γὰρ τοῖς τοῦ ἀδελφοῦ τέλεσιν οἰκιστὰς ἔδωκα,
 οἱ τὰ τῶν γεωργῶν ἀφαιρούμενοι τοῖς στρατευσαμένοις διένεμον.
 ἀλλὰ με σύ τήνδε τὴν διαβολὴν αὐτοῖς διέβαλλες, τὴν αἰτίαν
 τοῦ πολέμου μεταφέρων ἐπὶ τὴν κληρουχίαν ἀπὸ σαυτοῦ, καὶ
 τῷδε μάλιστα αὐτοὺς ἐλὼν ἐμοῦ κεκρατήκας· ἀνεπίεσθησαν
 40 γὰρ πολεμεῖσθαί τε ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἀμύνεσθαί με ἀδικούντα.
 τεχνάζειν μὲν δὴ σε ἔδει πολεμοῦντα· νικήσαντα δὲ, εἰ μὲν
 ἐχθρὸς εἴ τῆς πατρίδος, καμὲ ἠγεῖσθαι πολέμιον, ἀ ἔδοξα
 συνοίσειν αὐτῇ βουλευθέντα μὲν, οὐ δυναθέντα δὲ διὰ λιμόν.
 44. λέγω δὲ ταῦτα ἐγὼ ἐγχειρίζων μὲν ἐμαυτὸν σοι, καθάπερ
 45 εἶπον, ἐς ὃ τι θέλοις, ὑποδεικνύς δὲ οἷα καὶ πρότερον καὶ νῦν
 ἐφρόνησα περὶ σοῦ καὶ φρονῶν ἔτι μόνος ἀφικόμεν. καὶ περὶ
 μὲν ἐμοῦ τοσαῦτα, περὶ δὲ τῶν φίλων καὶ τοῦ στρατοῦ παντός,
 εἰ μὲν οὐχ ὑποπτεύσεις με λέγοντα, συμβουλεύω τὰ σοὶ μάλιστα
 ὠφελιμώτατα, μηδὲν δεινὸν αὐτοὺς ἐργάσασθαι διὰ τὴν ἐμὴν
 50 καὶ τὴν σὴν φιλονεικίαν, μηδὲ ἀνθρώπων ὄντα καὶ τύχη χρώ-

29 <ταῦτα> γενέσθαι *coni. Mendelss.* 30 Ῥώμην *Musgravius*
 31 κἂν ἂν. *vel* καὶ ἀναγκάσειν *Mendelss.* 34 <τῶν> τὰ κτ. *Nauck*
 37 διέβαλλες *Vat.* 39 κεκρατήκασιν *dett.* 40 με <δεῖν> *Stephanus*
 41 νικήσαι *dett.*, *lacunis haec corrupta esse censuit Nauck* 43 μὲν,
 οὐ δυναθέντα *om. dett.* 45-46 πρότερον ἐφρόνησα περὶ σοῦ καὶ νῦν
 φρονῶν ἔτι *Nauck* 48 συμβουλεύσω *codd. meliores, vulg.* 50 τῆν

μενον, οὐ βεβαίῳ πράγματι, καλύσαι τοὺς κινδυνεύειν ἐν
 τύχαις ἢ χρεαίαις ἐθελήσοντάς ποτε ὑπὲρ σοῦ, μαθόντας ἐκ
 τοῦδε τοῦ σοῦ νόμου δυσέλπιστον σώζεσθαι μὴ κατορθοῦσιν.
 εἰ δὲ ὑποπτος ἢ ἄπιστος ἐχθροῦ πᾶσα συμβουλή, οὐκ ὀκνῶ
 καὶ παρακαλεῖν σε μὴ τοὺς φίλους τίνυσθαι τῆς ἐμῆς ἀμαρτίας 55
 καὶ τύχης, ἀλλ' ἐς ἐμὲ συναγαγεῖν πάντα, τὸν πάντων αἴτιον.
 ἀφ' ἧς δὴ γνώμης αὐτοὺς ὑπελιπόμην, ἵνα μὴ δόξαιμι, σοὶ
 τὰδε λέγων ἐκείνων ἀκούοντων, ὑπὲρ ἐμαυτοῦ τεχνάζων εἰπεῖν'.

45. τοιαῦτα δὲ εἰπόντος τοῦ Λευκίου καὶ σιωπήσαντος ὁ
 Καῖσαρ ἔλεξεν· ἄσπονδον μὲν σε κατιόντα πρὸς ἐμὲ ὄρων, 60
 ὃ Λεύκιε, ὑπήντησα τῶν ἐμῶν ἐρυμάτων ἔτι ἐκτὸς ὄντι κατὰ
 σπουδῆν, ἵνα ἔτι κύριος ὢν σεαυτοῦ βουλευόιο καὶ λέγοις καὶ
 πράττοις ἀ νομίσεις σοι συνοίσειν. ἐπεὶ δ' ὅπερ ἐστὶ τῶν
 ἀδικεῖν ὁμολογούντων, σαυτὸν ἡμῖν ἐπιτρέπεις, οὐδὲν ἔτι δέο-
 65 μαι διελέγγειν ὅσα σὺν τέχνῃ μου κατεψεύσω. ἐξ ἀρχῆς δὲ με
 βλάψαι ἐλόμενος καὶ νῦν ἐβλάψας. σπονδὰς γὰρ μοι τιθέμενος
 ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος· ἄσπονδον δὲ σαυτὸν
 τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατόν, ἀφαιρῆ μὲν
 πᾶσαν ὀργήν, ἀφαιρῆ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν
 70 ἔδωκας ὑπ' ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς πα-
 θεῖν τὸ προσῆκον ὢν ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν· ὁ δὲ προτιμήσω
 διὰ τε τοὺς θεοὺς καὶ δι' ἐμαυτὸν καὶ διὰ σέ, ὃ Λεύκιε, καὶ οὐ
 ψεύσω σε προσδοκίας, ἣν ἔχων περὶ ἐμαυτοῦ κατελήλυθας'.

ταῦτα μὲν ἔλεξαν ἀλλήλοις, ὡς ἐκ τῶν ὑπομνημάτων
 ἦν ἐς τὸ δυνατὸν τῆσδε τῆς φωνῆς μεταβαλεῖν τεκμαιρομένην 75
 τῆς γνώμης τῶν λελεγμένων. καὶ διεκρίθησαν, ὁ μὲν Καῖσαρ
 ἐν ἐπαίνῳ καὶ θαύματι τὸν Λεύκιον ἔχων, οὐδὲν ὡς ἐν συμφο-
 ραῖς ἀγεννὲς οὐδ' ἀσύνητον εἰπόντα, ὁ δὲ Λεύκιος τὸν Καῖσαρα
 τοῦ τε ἠθους καὶ βραχυλογίας. οἱ λοιποὶ δ' ἐτεκμαίροντο τῶν
 εἰρημένων ἐκ τῆς ὄψεως ἐκατέρων. 80

ante σὴν *om. codd. quidam* 51 κολάσαι *Vat.* 55 τίνυσθαι *Laur.:*
 τίνυσθαι *ceteri codd., vulg.* 61 ὄντα *libri, em. Schweighäuser*
 66 βλάψαι *libri, em. Mendelss.* μοι *om. Mon. Vat.* 70 ἔδωκα *libri,*
em. Schweighäuser 71 προσῆκον *del. Musgr.* 73 ἐμαυτοῦ *libri:*
 ἐμοῦ *Nauck* 74 τῶν ὑπομνημάτων <τῶν Καίσαρος> *Mendelss.*

Ad Perusiam captam (a. 714/40) hic locus pertinet, quem iniuria
Schwartz, Herm. XXXIII p. 209, ex commentariis publicis desum-

*XIV.

Suet. *Aug.* 62, 2 cum hac (*Scribonia*) quoque divortium fecit, pertaesus, ut scribit, morum perversitatem eius, ac statim Liviam Drusillam matrimonio Tiberi Neronis et quidem praegnantem abduxit.

XV.

App. *Illyr.* 14 ἐν δὲ τοῖς ὑπομνήμασι τοῦ δευτέρου Καίσαρος τοῦ κληθέντος καὶ Σεβαστοῦ παλαιότερον μὲν οὐδὲν οὐδ' ἐν τοῖσδε περὶ Παϊόνων ἡῦρον. 15 Ἰλλυριῶν δέ μοι φαίνεται χωρὶς 5 τῶν εἰρημένων ἐθνῶν καὶ ἕτερα Ῥωμαίων προὔπακοῦσαι. καὶ ὅπως μὲν οὐκ ἔγνω (οὐ γὰρ ἀλλοτρίαι πράξεις ὁ Σεβαστός, ἀλλὰ τὰς ἑαυτοῦ συνέγραψεν), ὡς δ' ἀποστάντας ἐς τοὺς φόρους ἐπανήγαγε καὶ ἐτέρους ὡς ἀρχῆθεν ἔτι ὄντας αὐτονόμους εἶλε καὶ πάντας ἐκρατύνατο ὅσοι τὰς κορυφὰς οἰκοῦσι τῶν Ἄλπεων, 10 βάρβαρα καὶ μάχιμα ἔθνη καὶ κλοπεύοντα τὴν Ἰταλίαν ὡς γείτονα. - 16 ὁ δὲ Σεβαστός πάντα ἐχειρώσατο ἐντελῶς, καὶ ἐν παραβολῇ τῆς ἀπραξίας Ἀντωνίου κατελογίσαστο τῇ βουλῇ τὴν Ἰταλίαν ἡμερῶσαι δυσμάχων ἐθνῶν θαμινὰ ἐνοχλοῦντων. κτλ.

ptum statuit, cum per se liqueat Appianum commentariorum scriptoris nomen non adiecisse, quod facile ab omnibus intellegi posset: cf. Peter II p. 59, Blumenthal, Wien. St. XXXV p. 283; Gabia, Appiano e la storia delle guerre civili, Florentiae 1956, p. 197, 1. Quin etiam hoc fragmentum docet Augustum in commentariis sui, Caesaris exemplum imitatum, ne orationibus quidem carere voluisse ideoque L. Antonium victum miraque a victore clementia tractatum, cum hoc loquentem longiore induxisse oratione seque illi brevius respondentem. Appianum autem quaedam, praesertim in Luci oratione, mutavisse et verisimile est et ex iis, quae de difficultate e latino in graecum vertendi sermonem addit, effici licet.

XIV. A. 717/37. — Hoc in commentariis suis Augustum scripsisse per se liquet.

XV. 2 καὶ om. Vat., Candidi transl., fortasse recte 7 συγγέγραψεν coni. Mendelss. 8 ὡς δὴ vel ὡ; καὶ vel δε καὶ Schweighäuser alterum ὡς aut transponendum aut delendum cens. Mendelss.

Etiam quae sequuntur apud Appianum, usque ad c. 28, ex Augusti commentariis fluxisse iure ac merito contendit A. Migheli o. c. (supra, p. XLVII).

XVI.

Serv. auct. *ad Aen.* VIII 696 et Augustus in commemoratione vitae suae refert Antonium iussisse, ut legiones suae apud Cleopatram excubarent eiusque nutu et iussu parerent.

*XVII.

Plut. *Ant.* 68,1 ἐν Ἀκτίῳ δὲ πολλὸν ὁ στόλος (*Antonii*) ἀντιστῶν Καίσαρι χρόνον καὶ μέγιστον βλαβεῖς ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ὑψηλοῦ κατὰ πρόφραν ἰσταμένου, μόλις ὥρας δεκάτης ἀπέπειπε. καὶ νεκροὶ μὲν οὐ πλείους ἐγένοντο πεντακισχιλίων, ἐάλωσαν δὲ τριακόσiai νῆες, ὡς αὐτὸς ἀνέγραψε Καῖσαρ.

XVIII.

Dig. XLVIII 24, 1 Ulpianus libro nono de officio proconsulis: Corpora eorum, qui capite damnantur, cognatis ipsorum neganda non sunt, et id se observasse etiam divus Augustus libro decimo de vita sua scribit.

XVI. 3 Cleopatram *Daniel*: decoratum *Floriae.*, decorarum *Bern.*

A. 719/35. — Cf. Serv. *ad Aen.* VIII 673. Id Augustus memoriae tradidit, quo maiorem in Antonium invidiam excitaret: turpe enim atque ignominiosum erat quod a duce romano legiones iussae fuissent apud barbarorum reginam excubare eique dicto audientes esse.

XVII. A. 723/31. — Cf. Oros. VI 19, 12 ex victis (*ad Actium*) duodecim milia cecidisse referuntur, sex milia vulnerata sunt, e quibus mille inter curandum defecerunt.

XVIII. *Commentarios ab Augusto sui excusandi atque defendendi causa scriptos esse, hoc quoque fragmentum docet. Cf. Blumenthal Wien. St. XXXV p. 114.*

*XIX.

Suet. *Aug.* 74 Valerius Messala tradit (*fr.* 5 *Peter*), neminem unquam libertinorum adhibitum ab eo cenae excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem post proditam Sexti Pompei classem. ipse scribit invitasse se quondam, in cuius villa maneret, qui speculator suus olim fuisset.

*XX.

Plin. *n. h.* II 24 divos Augustus prodidit laevom sibi calceum praepostere inductum, quo die seditione militari prope afflictus est.

*XXI.

Suet. *Caes.* 55, 3 orationes aliquas (*Caesar*) reliquit, inter quas temere quaedam feruntur. « pro Quinto Metello » non immerito Augustus existimat magis ab actuaris exceptam male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam.

XIX. Augusto procul dubio crimini data est amicitia et societas hominum quorundam, qui eius dignitate honestateque indigni viderentur. Ad demonstrandum ab eo neminem sine diligenti delectu ad cenam invitatum esse Suetonius testimonio utitur Valerii Messalae Corvini, clarissimi eius aetatis viri, Augusti amici. — *De Mena isto vel Menodoro vide Gardthausen I p. 246 sqq. et Münzer R. E. XV 896.*

XX. Cf. Suet. *Aug.* 92, 1 auspicia et omina quaedam pro certissimis observabat: si mane sibi calceus perperam ac sinister pro dextro induceretur, ut dirum: si terra marive ingrediente se longinquam profectionem forte rorasset, ut laetum maturique et prosperi reditus.

XXI.-XXII. Haec in commentariis Augustum scripsisse, cum de avunculo loqueretur, veri simile est.

*XXII.

Suet. *Caes.* 55, 4 'apud milites' quoque 'in Hispania' idem Augustus vix ipsius putat, quae tamen duplex fertur: una quasi priore habita proelio, altera posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem contionandi habuisse eum dicit subita hostium incursione.

*XXIII.

Suet. *de gramm.* 16 Q. Caecilius Epirota Tusculi natus libertus Attici ... cum filiam patroni nuptam M. Agrippae doceret, suspectus in ea et ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum se contulit vixitque una familiarissime, quod ipsi Gallo inter gravissima crimina ab Augusto obicitur.

2. Drusi vita.

XXIV.

Suet. *Claud.* 1, 5 nec contentus elogium tumulo eius (*Drusi*) versibus a se compositis insculpsisse, etiam vitae memoriam prosa oratione composuit.

3. Rationes imperii.

XXV.

Dio Cass. LIII 30, 1 ὁ δ' Αὐγουστος ἐνδέκατον μετὰ Καλπουρνίου Πίσωνος ἀρχὰς ἠρρώστησεν αὐθις, ὥστε μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας σχεῖν· πάντα γοῦν ὡς καὶ τελευτήσων διέθετο, καὶ τὰς τε ἀρχὰς τοῦς τε ἄλλους τοῦς πρώτους καὶ τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἰππέων ἀθροίσας διάδοχον μὲν οὐδένα ἀπέδειξε, 5 καίτοι τὸν Μάρκελλον πάντων προκριθήσεσθαι ἐς τοῦτο προσδοκῶντων, διαλεχθεὶς δὲ τινα αὐτοῖς περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων τῶ μὲν Πίσωνι τὰς τε δυνάμεις καὶ τὰς προσόδους τὰς κοινὰς ἐς βιβλίον ἐσγράψας ἔδωκε, τῶ δ' Ἀγρίππᾳ τὸν δακτύλιον ἐνεχείρισε.

XXIII. Item in commentariis videtur Augustus excusare conatus esse miseram Cornelii Galli mortem, quae ipsi crimini dabatur.

XXVI.

Suet. *Aug.* 28, 1 magistratibus ac senatu domum accitis rationarium imperii tradidit.

XXVII.

Suet. *Cal.* 16, 1 rationes imperii, ab Augusto proponi solitas sed a Tiberio intermissas, publicavit.

4. Opera extrema.

I. TESTAMENTUM.

XXVIII.

Dio Cass. LIII 31, 1 τότε δὲ σωθεις τὰς διαθήκας ἐσήνεγκε μὲν ἐς τὸ συνέδριον καὶ ἀναλέξασθαι ἠθέλησεν, ἐνδεικνύμενος τοῖς ἀνθρώποις ὅτι οὐδένα τῆς ἀρχῆς διάδοχον καταλειπὼς ἦν, οὐ μὲντοι καὶ ἀνέγνω· οὐδεὶς γὰρ ἐπέτρεψεν. *Of.* LVI 32, 1^a.

XXIX.

Dio Cass. LVI 32 (*Xiphil.*) τὰς διαθήκας αὐτοῦ Πολύβιός τις καισάρειος ἀνέγνω ὡς μὴ πρέπον βουλευτῆ τοιοῦτόν τι ἀναλέγεσθαι. κατελείπειτο δὲ ἐν αὐταῖς τὰ μὲν δύο μέρη τοῦ κλήρου τῷ Τιβερίῳ, τὸ δὲ λοιπὸν τῇ Λιουΐᾳ, ὡς τινες λέγουσιν· ἵνα γὰρ τι καὶ ἐκείνη τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀπόνηται, παρὰ τῆς βουλῆς ἠτήσατο τοσοῦτον αὐτῇ καὶ παρὰ τὸν νόμον καταλιπεῖν δυνήθηται. κληρονόμοι μὲν δὴ οὗτοι ἐγεγράφατο· κτήματα δὲ καὶ χρήματα πολλὰ πολλοῖς καὶ τῶν προσηκόντων οἱ καὶ τῶν ἀλλοτρίων, οὐχ ὅπως βουλευταῖς καὶ ἵππεῦσιν ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσι, τῷ τε δήμῳ χιλίας μυριάδας, καὶ τοῖς στρατιώταις τοῖς μὲν δορυφόροις κατὰ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμάς, τοῖς δ' ἀστικοῖς τὴν ἡμίσειαν, τῷ τε λοιπῷ τῷ πολιτικῷ πλήθει πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δοθῆναι ἐκέλευσε. καὶ

XXVI. 1 ac] e codd. rec., edd. Rom., Torrentius

προσέτι καὶ τοῖς παισίν, ὧν μικρῶν ἔτι ὄντων τοὺς πατέρας τῶν οὐσιῶν ἐκεκληρονομήκει, προσέταξε πάντα μετὰ τῶν προσόδων, 15 ἐπειδὴν ἀνδρωθῶσιν, ἀποδοθῆναι. ὅπερ που καὶ ζῶν ἐποίει· εἰ γὰρ τινα τέκνα ἔχοντα διεδέξατο, τοῖς παισίν αὐτοῦ πάντως, εἰ μὲν ἤδη τότε τέλειοι ἦσαν, εὐθύς, εἰ δὲ μὴ, μετὰ τοῦτο πάντα ἀπεδίδου. τοιοῦτος μὲντοι περὶ τοὺς ἀλλοτρίους παῖδας ὧν τὴν θυγατέρα οὔτε κατήγαγε, καίπερ καὶ δωρεῶν ἀξιώσας, καὶ ταφῆναι ἐν τῷ αὐτοῦ μνημείῳ ἀπηγόρευσε. τοσαῦτα μὲν αἱ διαθήκαι ἐδήλουν. *Of.* LVII 18, 11 ἐπὶ τρισὶ δ' οἰκίαις ὁ Γερμανικὸς ἐτελεύτησεν, οὗς ὁ Αὐγουστος ἐν ταῖς διαθήκαις αὐτοῦ Καισαρας ὠνόμασεν.

XXX.

Suet. *Aug.* 101 testamentum L. Planco C. Silio cons. III Non. Apriles, ante annum et quattuor menses quam decederet, factum ab eo ac duobus codicibus partim ipsius partim libertorum Polybi et Hilarionis manu scriptum depositumque apud se virgines Vestales cum tribus signatis 5 aequae voluminibus protulerunt. quae omnia in senatu aperta atque recitata sunt. heredes instituit primos: Tiberium ex parte dimidia et sextante, Liviam ex parte tertia, quos et ferre nomen suum iussit; secundos: Drusum 10 Tiberi filium ex triente, ex partibus reliquis Germanicum 10 liberosque eius tres sexus virilis; tertio gradu propinquos amicosque compluris. legavit populo R. quadringentis, tribubus tricies quinquies sestertium, praetorianis militibus singula milia nummorum, cohortibus urbanis quingenos, legionaris trecenos nummos; quam summam repraesentari 15 iussit, nam et confiscatam semper repositamque habuerat. reliqua legata varie dedit perduxitque quaedam ad vicena sestertia, quibus solvendis annum diem finiit, excusata rei familiaris mediocritate nec plus perventurum ad heredes

XXX. 5 se om. V, sex codd. rec. 11 liberosque eius tres sexus virilis] A. Macé, *Essai sur Suétone*, Paris 1900 p. 131: 'Suétone, dont le style est dégagé, se serait-il jamais de lui-même avisé d'une pareille périphrase pour dire filios? non: il transcrit évidemment ici une circonlocution d'Auguste, méticuleux comme un tabellion' 13 tribulibus Lips. 17-18 vicies sestertium Perizonius

20 suos quam milies et quingenties professus, quamvis viginti
proximis annis quaterdecies milies ex testamentis amicorum
percepisset, quod paene omne cum duobus paternis patri-
moniiis ceterisque hereditatibus in rem p. absumpsisset.
Iulias, filiam neptemque, si quid iis accidisset, vetuit se-
25 pulcro suo inferri.

XXXI.

Suet. *Tib.* 23 testamenti initium fuit: quoniam
atrox fortuna Gaium et Lucium filios mihi
eripuit, Tiberius Caesar mihi ex parte di-
midia et sextante heres esto.

XXXII.

Suet. *Claud.* 4, 7 nec dubium est, quid post haec Au-
gustus constituerit et reliquerit eum nullo praeter auguralis
sacerdotii honore impertitum ac ne heredem quidem nisi
inter tertios ac paene extraneos [n]e parte sexta nuncu-
5 paret, legatoque non amplius quam octingentorum sester-
tiorum prosecutus.

XXXIII.

Tac. *ann.* I 8, 1-2 nihil primo senatus die agi passus nisi
de supremis Augusti, cuius testamentum inlatum per vir-
gines Vestae Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia
in familiam Iuliam nomenque Augustum adsumebatur;
5 in spem secundam nepotes pronepotesque, tertio gradu
primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed

XXXI. 2 atrox] sinistra *ΠQ* et pro verbo lacuna *R:* cf. *Mon. Anc.* 14

XXXII. 2 et] qui *Stephanus*, cum *Bentley*, cum et *Oudendorpius*,
ut *Smilda*, ut qui *P. Thomas* 4 inter tertios *ΠQR:* intertios
(-cios) *rell.*, in tertiis (et tum extraneis) *Bentley* e *ed. Rom. II*,
ex *Stephanus* nuncupavit *Stephanus* 5 legato (*om.* que)
Torrentius, legato quoque *Ernesti*

XXXIII. 4 Augustum *Jac. Gronovius:* augustae *corr. ex* augustu

iactantia gloriaque ad posteros. legata non ultra civilem
modum, nisi quod populo et plebi quadringentis tricies
quinquies, praetoriarum cohortium militibus singula num-
mum milia, <urbanis quingenos,> legionariis ac cohortibus 10
civium Romanorum trecenos nummos viritim dedit.

XXXIV.

Charis. I p. 132 B (p. 104 K.) Augustus in testamento:
gausapes, lodices purpureas et colorias
meas.

II. LIBER MANDATORUM DE FUNERE SUO.

XXXV.

Dio Cass. LVI 33, 1 ἐσεκομίσθη δὲ καὶ βιβλία τέσσαρα.
καὶ αὐτὰ ὁ Δρουῖος ἀνέγνω. ἐγγράπτο δὲ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ
ὄσα τῆς ταφῆς εἴχετο ...

XXXVI.

Suet. *Aug.* 101, 4 tribus voluminibus, uno mandata de
funere suo complexus est ...

III. INDEX RERUM GESTARUM.

XXXVII.

Dio Cass. LVI 33, 1 ... ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὰ ἔργα ἃ ἐπραξε
πάντα, ἃ καὶ ἐς χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ ἡρώφῳ αὐτοῦ σταθείσας
ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε.

XXXVIII.

Suet. *Aug.* 101, 4 ... altero indicem rerum a se gestarum
quem vellet incidi in aeneis tabulis, quae ante Mausoleum
statuerentur ...

codd. 10 urbanis quingenos *suppl. H. Sauppe*

XXXVI. 1 de tribus *ΠQR*

III. Index rerum gestarum. *Testimonia tantum hio offeruntur:*
index ipse seorsum infra editus est.

IV. BREVIARIUM TOTIUS IMPERII.

XXXIX.

Dio Cass. LVI 33, 2 τὸ τρίτον τὰ τε τῶν στρατιωτῶν καὶ τὰ τῶν προσόδων τῶν τε ἀναλωμάτων τῶν δημοσίων, τὸ τε πλῆθος τῶν ἐν τοῖς θησαυροῖς χρημάτων, καὶ ὅσα ἄλλα τοιοῦτότροπα ἐς τὴν ἡγεμονίαν φέροντα ἦν, εἶχε.

XL.

Suet. Aug. 101, 4 . . . tertio breviarium totius imperii, quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecuniae in aerario et fisci et vectigaliorum residuis. adiecit et libertorum servorumque nomina, a quibus ratio exigi posset.

XLI.

Tac. ann. I 11, 3 proferri libellum recitarique iussit (Tiberius). opes publicae continebantur, quantum civium sociorumque in armis, quot classes regna provinciae, tributa aut vectigalia, et necessitates ac largitiones.

V. MANDATA DE ADMINISTRANDA RE PUBLICA.

XLII.

Dio Cass. LVI 33, 3 καὶ τὸ τέταρτον ἐντολὰς καὶ ἐπισκήψεις τῷ Τιβερίῳ καὶ τῷ κοινῷ, ἄλλας τε καὶ ὅπως μὴτ' ἀπελευθερῶσι πολλοὺς, ἵνα μὴ παντοδαποῦ ὄχλου τὴν πόλιν πληρῶσωσι, μὴτ' αὖ ἐς τὴν πολιτείαν συχνοὺς ἐσγράψωσιν, ἵνα πολὺ τὸ διάφορον αὐτοῖς πρὸς τοὺς ὑπηκόους ᾦ. τὰ τε κοινὰ πᾶσι τοῖς δυναμένοις καὶ εἰδέναι καὶ πράττειν ἐπιτρέπειν, καὶ ἐς μηδένα ἐναρτᾶν αὐτὰ παρήγεσε σφίσι, ὅπως μὴτε τυραννίδος τις ἐπιθυμήσῃ, μὴτ' αὖ πταίσαντος ἐκείνου τὸ δημόσιον σφαλῆ. γνώμην τε αὐτοῖς ἔδωκε τοῖς τε παροῦσιν ἀρκεσθῆναι καὶ μηδαμῶς ἐπὶ πλεῖον τὴν ἀρχὴν ἐπαυξῆσαι ἐθελῆσαι. δυσφύλακτόν τε γὰρ αὐτὴν ἔσεσθαι, καὶ κινδυνεύειν ἐκ τούτου καὶ

τὰ ὄντα ἀπολέσαι ἔφη. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὄντως ἀεὶ ποτε οὐ λόγῳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἐτήρησε· παρὸν γοῦν αὐτῷ πολλὰ ἐκ τοῦ βαρβαρικοῦ προσκλήσασθαι οὐκ ἠθέλησε. ταῦτα μὲν αἱ ἐντολαὶ εἶχον.

XLIII.

Strab. VII 1, 4 καὶν πλείω δὲ γνώριμα (Germanorum gentes) ὑπῆρξεν, εἰ ἐπέτρεπε τοῖς στρατηγοῖς ὁ Σεβαστὸς διαβαίνειν τὸν Ἄλβιν μετιοῦσι τοὺς ἐκεῖσε ἀπανισταμένους. νυνὶ δ' εὐπορώτερον ὑπέλαβε στρατηγεῖν τὸν ἐν χερσὶ πόλεμον, εἰ τῶν ἔξω τοῦ Ἄλβιος καθ' ἡσυχίαν ὄντων ἀπέχοιτο καὶ μὴ παροξύνει πρὸς τὴν κοινωνίαν τῆς ἔχθρας.

XLIV.

Tac. ann. I 11, 4 quae cuncta sua manu perscripserat Augustus addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu an per invidiam.

XLV.

Tac. Agr. 13, 2 mox bella civilia et in rem publicam versa principum arma, ac longa oblivio Britanniae etiam in pace: consilium id divus Augustus vocabat, Tiberius praeceptum.

XLVI.

Vell. II 124, 3 post redditum caelo patrem et corpus eius humanis honoribus, numen divinis honoratum, primum principalium eius (Tiberii) operum fuit ordinatio comitiorum, quam manu sua scriptam divus Augustus reliquerat.

INDEX RERUM GESTARUM

Rerum gestarum indicem ex monumento Ancyrano edidimus, adhibitis Antiocheni et Apolloniensis reliquiis; Ancyranum communibus litteris, Antiochenum vero et Apolloniense crassioribus.

Ancyrani supplementa quadratis uncis inclusimus. Quae ideo quadratis uncis inclusa crassioribus litteris conspicua eminent, ea unius Antiocheni in exemplari latino, Apolloniensis in graeco, testimonio nituntur: quae extra uncas, ea utriusque monumenti testimonio confirmantur, Ancyrani et Antiocheni quod ad exemplar latinum pertinet, Ancyrani et Apolloniensis quod ad graecum.

Ancyrani paginas numeris romanis, numeris autem arabicis cuiusque paginae lineas notavimus, numeris arabicis crassioribus capita quae, uti diximus, ad ipsum archetypum tam latinum quam graecum pertinent.

Hoc etiam est monendum:

§ notam significare comma in lapide indicatum nota 7 vel ζ;

[§] simile comma in lapide interstitio indicatum.

Punctis subiectis litterae parum perspicuae signantur. Apices, qui vocalibus a e o u in lapide superscripti reperiuntur, non tamen certa constantique ratione (nam desunt saepe ubi recte poni poterant, adsunt autem duobus locis supra vocalem brevem — 34, 17 *ciuita*, app. 1, 29 *summá* — scilicet lapicidae errore) diligenter recepimus. Vocalis autem i semel tantum apicem habet — 3, 15 *excidere* —, cum, ubi reliquae vocales apicibus signantur, supra lineam producta cernatur. Priores editores secuti has quoque vocales eminentes apicibus distinximus.

Rerum gestarum divi Augusti, quibus orbem terra[rum] imperio populi Rom[ani] | subiicit, § et inpensarum, quas in rem publicam populumque Romanum fecit, incisarum § | in duabus aheneis pilis, quae su[n]t Romae positae exemplar sub[i]ectum.

1. Annos undeviginti natus exercitum privato consilio et privata impensa | comparavi, [§] per quem rem publicam [a do]minatione factionis oppressam | in libertatem vindicavi. Eo nomine senatus decretis honorificis in | ordinem suum
5 m[e] adlegit C. Pansa et A. Hirto consulibus [rem] locum s[ententiae] dicendae tribuens et i[m]perium mihi dedit. [§] | Res publica ne [quid] detrimenti caperet, me | pro praetore simul cum | consulibus pro[videre] iussit.

Praeser. 2 im[pens-] *Ant.*, cf. *Gagé p. 49* 3 positae R[omae] *Ant.*, cf. *Gagé ibid.* sub[jectum] *Mark²*.

1. 2. a domi[nat-] *Ant.*: a *omis. priores* 3 eo [nomi]ne *Ant.*:
varie suppleverant priores: propter quae *Mo.¹ Borm. Schm. Cagn. Diehl*, pro quo merito *Bergk*, ob quae *Mo.²*, quas ob res *Wölf. Gott.* 4 m[e] cooptavit] *Engelh.* et spatii ratione habita
Ra.-Pre. in Ant., item iam *Mo.¹ Bergk Engelh.*, om. *Mo.² alii*
5 sententiae dicendae tribuens *Korn. Web. p. 145 Bar.*, ferendae
pro dicendae *Gagé*, simul dans pro tribuens *Diehl Ra.-Pre.*, mihi
dans *Borm. Schm.*, assignans *Wölf.* 6 n[e] quid detrimenti
caperet] *plerique*: n[e] quid acciperet da[mnu]m] *Ra.-Pre. ex Ant.*,
sed cf. Lundst. a me *Web. (p. 143)*.

Μεθρημηγευμέναι ὑπεγράφησαν πράξεις τε καὶ δωρεαὶ Σεβαστοῦ θεοῦ, ἃς ἀπέλιπεν ἐπὶ Ῥώμῃς ἐνεχαραγμένας χαλκαῖς στήλαις δυσίν.

I 1. Ἐτῶν δεκαε[ν]νέα ὧν τὸ στράτευμα ἐμῆι γνώμῃ καὶ | ἐμοῖς ἀν[αλ]ώμασιν ἡτοί[μασα], δι' οὗ τὰ κοινὰ πρά[γματα] | [ἐκ τῆ]ς τ[ῶ]ν συνο[μοσα]μένων δουλήας | [ἤ]λευ[θε]ρωσα. 5
'Ἐπὶ οἷς ἡ σύνκλητος ἐπαινέσασά || [με ψηφίσμασι] προσκα-
τέλεξε τῆι βουλήι Γάτωι Πά[ν]σ(α)ι | [καὶ Αὔλωι Ἰρτίωι
ὕ]π[α]το[ι]ς, ἐν τῆι τάξει τῶν ὑπατευσάν[των] τὸ σ[υ]μ[β]ου-
λεύειν δοῦσα, ῥάβδους τέ μοι ἔδωκεν. | [Περ]ὶ τὰ δημόσια
πράγματα μή τι βλαβῆι, ἐμοὶ με[τὰ τῶν ὑπά]των προνοεῖν

Praeser. δυσίν *Gagé, Web. ex Anc. vestig.*: δυσι priores

1. 6 [καὶ Αὔλωι] *Engelh. Ra.-Pre. Web.*: [Αὔλωι] *Mo.* 6-7 τῶν
ὑπατευσάν[των] τὸ συμβ- *Web. ex Anc. vestig.*: τῶν υπατ[ικῶ]ν | [ἄ]μα
τ]ὸ σ[υ]μβ- priores, μοι vel ἐμοὶ pro ἄμα *Borm.* 7 τέ μοι pro τ'
ἐμοὶ *Web.*, cf. *Gagé p. 190*: τ' ἐμοὶ priores 8 περὶ *Mo.*: [ὡς κα] |
Web.

§ Populus] autem eodem anno mé | consulem, eum [consul
uterque in bello ceci]disset, et triumvirum rei publi]cae
constituend[ae creavit]. ||

10 2. Qui parentem meum [necaver]un[t, eó]s in exilium
expulsi iudiciis legi]timis ultus eórum [fa]cin[us § e]t postea
bellum inferentis rei publicae | víci b[is a]cie. |

3. [B]ella terra et mari c[ivilia exter]naque tóto in orbe
terrarum s[aepe gessi] | victorque omnibus [veniam pe-
tentib]us civibus pepercí. § Exter[nas] || gentés, quibus túto
15 [ignosci p]otuit, conserváre quam excídere ma[ui. §] |
Míllia civium Róma[norum sub] sacrámento meo fuerunt
circiter [quingen]ta. § Ex quibus dedú[xi in coloni]ás aut
remísi in municipia sua stipen[dis emer]it[is millia ali-

8 [consul uterque] in bel[lo] *Ra.-Pre. ex Ant.:* [consul uterque
bello] *Mo.² plerique, bello om. Borm. Cagn., cos. spatii ratione
habita Bar. Volkem.* 9 constituend[ae caussa] *Mark.¹*

2. 10 [necave]run[t] *Gott.⁴:* [trucidave]run[t] *Engelh. Korn.
Ra.-Pre. Wirtz Gagé Volkem., cf. Web. p. 148*, 572, [interfece]run[t]
Mo.² Diehl Rob. Bar., [occide]run[t] Mo.¹ Bergk* 11 [fa]cin[us]
plerique: [sa]cri[legium] Lundst.

3. 13 s[aepe gessi] *Borm. plerique: s[ustinui] Mo.¹, s[edavi] Bergk,
s[uscepi] Mo.², s[ustuli] Cavedoni Cantarelli, s[aepe ini] Mark.¹,
s[aepe subi] Mark. apud Gott.⁵ 14 [veniam petentib]us iam
Hirschfeld apud Mo.² et plerique, nunc Ra.-Pre. ex Ant.: [super-
stitib]us *Mo.² Cagn., [deprecantib]us Bergk, [arma ponentib]us
vel [pacem servantib]us vel [pacis amantib]us Haug, [pacem pe-
tentib]us Cantarelli, [vita superantib]us Engelh. Web. Lommatsch
Gnomon 1940, 72, [veniam merentib]us Mark.¹ 16 [sub] sacra-
mento ex graeco Haug Korn. Ra.-Pre.: [adacta] sacr. Mo.² et ple-
rique, [rogata] sacr. Engelh. Mark.³**

ἐπέτρεψεν ἀντιστρατήγῳ || ὄντι. § Ὁ δὲ δ[η]μιος τῷ 10
αὐτῷ ἐναυτῷ, ἀμφοτέρων | [τῶν ὑπάτων ἐν π]ολέμῳ πεπ-
τω[κ]ό[τ]ων, ἐμὲ ὑπα[τον ἀπέδειξ]εν καὶ τὴν τῶν τριῶν
ἀνδρῶν ἔχον[τα ἀρχὴν ἐπὶ] τῆι καταστάσει τῶν δ[η]μοσίων
πρα[γμάτων] ε[ἵ]λατο. ||

2. [Τοὺς τὸν πατέρα τὸν ἐμὸν φονεύ]σ[αν]τ[ας] ἐξώρισα 15
κρί[σσειν ἐνδ]ίκοις τειμω[ρ]ησάμε[ν]ος αὐτῶν τὸ | δρᾶμα
[καὶ [με]τὰ ταῦτα αὐτοὺς πόλεμον ἐ]πιφέροντας τῆι πα[τρ]ίδι
δις ἐνείκησα παρατάξει.

3. [Πολέμους καὶ κατὰ γῆν] καὶ κατὰ θάλασσαν ἐμφυ||- 20
[λίους καὶ ὀθνείου]ς ἐν ὄλῃ τῆι οἰκουμένηι πολ[ι]λάκις ἐποίησα,
νεικ[ή]σας τε πάντων ἐφεισάμην | [τῶν ἱκετῶν πολεϊτῶν.
Τ]ὰ ἔθνη, οἷς ἀσφαλές ἦν συν[γνώμην] ἔχειν, ἔσωσα μ[α]λλ[λον].
II ἢ ἐξέκοψα. § Μυριάδες || Ῥωμαίων στρατ[εύ]σ[ασ]αι ὑπ[ὲρ]
τὸν ὄρκον τὸν ἐμὸν | ἐγένοντο ἐνγύς π[εντήκ]ο[ντα]. [ἐ]ξ
ὧν κατήγαγον εἰς | τὰ[ς] ἀπο[ι]κίας ἢ ἀ[πέπεμψα] εἰς τὰς

9. ἀντιστρατήγῳ *Web.:* ἀντι στρατηγο[ῦ] *Mo.* 10 ὄντι *Web. ex
Anc. vestig.:* [ὄντι] *prioros* 11 [ἐν π]ολέμῳ *Korn. atque recen-
tiores: ἐν om. prioros* 14 ε[ἵ]λατο *Web.:* ε[ἵ]λατο *Mo., ε[ἵ]στατο
Kaib.*

2. 15 [πατέρα μου] *Web.:* [πατέρα τὸν ἐμὸν] *Mo.* 17 δρᾶμα
*Web. ex Anc. vestig., litteris vero perquam incertis: [ἀσέβημα] Mo.,
[ἀδίκημα] Kirchl.* 18 ἐν ante παρατάξει *om. interpr.: cf. Meuw.
p. 64*

3. 20 ὀθνείους *Kirchl. Web. Volkem. Festa: ἐξωτικούς Mo. et ceteri
20-21 πολ[ι]λάκις ἐποίησα] Borm.² plerique: πολ[ι]λοὺς ἀνεδεξάμην]
Mo.², πολλ[α]χῆ ἐποίησα] Web. 22 [ἱκετῶν] *Hirschf.:* [περιόντων]
Kaib., [ζώντων] Kirchl. 23 συν[γνώμην] ἔχειν *Mo.:* συν[γινώ-
σκεσθαι] *Web.* II 3-8 *Web. ex Anc. vestig.:* ἐκ[λινομένης] μυριάδας
πολλῶι πλείους ἢ τριάκοντα, || καὶ πάσαις αὐταῖς ἢ ἀγροὺς ἐμέρισα ἢ
χρήματα τῆς στρατείας δωρεὰν ἔδωκα. § Ναῦς δὲ . . . εἶλον ἐξα[κοσίας]
πλὴν τούτων, εἴ τινες ἤσσανες ἐγένοντο ἢ | τριῆρεις.] *ex lat. suppl.
Diehl quae Mommsen et prioros vacua reliquerunt**

quant[us] plura quam trecenta et iis omnibus agris a[signa]vi | aut pecuniam pro p[raem]is mil[itari]ae dedi. § Naves
20 cépi sescenta[s] p[ro] a[ete]r || eas, si quae minóre[s] [quam] trire-
mes fuerunt. § |

4. [Bis] ovans triumphávi et tris egi e[ur]ulis triumphós
et appellá[tus] sum vicens et | se[m]el imperátor, [decernente
plu]ris triumphos mihi se[nat]ú, quibus | omnibus su[p]persedi.
[§] L[aurum] de fascib[us] deposui § in Capi[torio] votis, quae |
quóque bello núncu[paveram], solutis. § Ob res á m[e] aut
25 per legatos || meos auspiciis meis terrá ma[ri]que prospere
gestás qu[inquag]iens et quin[quag]iens decrevit senátus sup-
p[lica]ndum esse dí[s] immo[rt]álibus. Díes autem, | pe[r] quos
ex senát[us] cónsulto [s]upplicátum est, fuere DC[CCLXXX].
In triumphis | meis] ducti sunt ante currum m[e]um regés
aut r[eg]um lib[er]i novem. Consul | fuer]am terdecies

18 aliquant[us] Borm. Schm. Wölf. plerique: aliquantum Mo.²
18-19 agros a[signa]vi | aut pecuniam pro p[raem]is mil[itari]ae dedi
Bergk et plerique: agros a [me emptos] aut pecuniam pro p[raem]is
a] me Mo.² 20 [bir]emes Bergk

4. 21 et tri[s] Ant. et sic iam pridem proposuerat Engelh.: et
om. priores vicens et Ant.: et om. priores 22 [decernente
plu]ris triumphos mihi se[nat]u quibus omnibus su[p]persedi Rau
ex Ant.: quater pro quibus Ra.-Pre. Gott.⁴, quotiens Mark.¹, [cum
deinde plu]ris triumphos mihi se[nat]us decrevisset eis su[p]persedi
plerique priores (decerneret Schm.), [cum multo plu]ris Wirtz,
[quos pro victo]ris triumphos mihi se[nat]us decrevit] Domas-
zewski 23 [aurum] de f[asci]bus Ant. et sic iam Wehofer apud
Borm.²: [ovi] autem laur]us Domasz., [itaque modo laur]us Sch.

ἰδία[ς] πόλεις] ἐκ πλ[ηρωθέντων τῶν] ἐν[αυτῶν τῆς] στρα-
τε[ίας] μυριάδας || ὀλίγωι π[λείους ἢ] τριάκοντα καὶ αὐτο[ῦ] 5
πᾶσ[ιν ἀγρ]ο[ῦς] | ἐμ[έρισα] ἢ [χρήματα ἀντι δωρεῶν στρα-
τείας] ἔδωκ[α.] | Ναῦς εἶ[λον] ἐξακοσίας ἐκτός τούτων εἶ-
τινες ἦσσονες | ἢ τριήρεις ἐγένοντο. |

4. Δις πεζ[όν] ἐθριάμβευσα καὶ τρις [ἐ]φ' ἄρματος, εἴκο-
||σάκις καὶ ἅπαξ προσηγορεύθη αὐτοκράτωρ, τῆς | [συν- 10
κλήτου ἐμοὶ πλείους θριάμβου]ς ψηφισ[αμένης, ὧν πάντων
ἀπεσχόμεν. Ἄ]πὸ τῶν β[ά]βδων τὴν δάφνην | ἀπέθηκα ἐν
τῷ Καπιτωλίω, | τὰς εὐχάς, ἃς ἐν | τῷ πολέμῳ ἐκάστωι
ἐποιήσαμην, ἀποδοῦς. Διὰ τὰς ἐμάς || πράξεις [ἢ] τὰς τῶν 15
[πρεσβευτῶν τῶν] ἐμῶν, ἃς αἰσίσις | οἰωνοῖς καὶ κατὰ γῆν καὶ
κατὰ θάλατταν] κατέρωσα, πεντηκοντάκις [καὶ] πεντάκις
ἐψηφίσατο ἢ | σύγκλητος θεοῖς δεῖν | θύεσθαι. [Ἡ]μέραι
οὖν αὐ[τῶν] ἐκ συ[γκλήτου] δ[όγμα]τος ἐγένοντο ὀκτα-
[κ]όσαι ἐνενή|[κοντα]. Ἐν τ[ούτοις] ἐμοῖς θριάμβου[σι] πρὸ τοῦ 20
ἐμοῦ ἄρ[ματος] βασιλεῖς ἢ [βασιλέων παῖ]δες [προ]ήχθησαν |
ἐννέα. § Ὑπάτευον τρις καὶ δέκα[το]ν, ὅτε ταῦτα ἔγραφον,
III | καὶ ἡμ[η]ν τριακ[οστών] καὶ ἑβδομ[ον]δημαρχικῆς || ἐξουσίας. |

4. 9 Δις πεζ[όν] ἐθριάμβευσα καὶ Web.: δις ἐθριάμβευσα κέλητι
καὶ Gott.⁴, δις ἐπὶ κέλητος ἐθριάμβευσα Mo.² et rell. 11 τετράκις
ante ψηφισ. posuer. Ra.-Pre., sed deest spatium 12 [ὧν πάντων
ἀπεσχόμεν] Gagé ex lat., [αὐτῶν ἀπηλλάγην] Borm.¹ et Wehofer apud
Borm.², Diehl, [πάντας παρητησάμην] Ra.-Pre. et recentiores, quod
vacuum Mo.² reliquerat, [ὅς πάντας ὀλιγώρησα] Web. 13-15 Web.
ex Anc. vest. 15-16 [αἰσίσις οἰωνοῖς] Diehl: [οἰωνοῖς ἐμοῖς] Web., at
cf. 26. 17 sq. οἰωνοῖς αἰσίσις, 30. 12-13 αἰσίσις οἰωνοῖς 21 [προ]ήχθησαν

Web. ex Anc. vestig.: [παρήχθησαν] priores 22 Ὑπάτευον quod antea
Mo. suppleverat, fere totum dispicere potuit Web. in lapide Anc.

c[u]m [scribeb]a[m] haec [et eram se]p[timum et tricensi-
30 mum || tribú]niciae potestatis. |

5. [Dictatura]m et apsent[i et praesenti mihi delatam et
a populo et á senátu | M. Marce]llo e[st] L. Ar[run]tio cos.
non recepi. Non sum deprecátus in summa | frúmenti
p]enuri[á e]júrátio[n]em an[nónae qu]am ita ad[ministravi,
ut intra | diés paucó]s metu et pericelo p[raesen]ti civitátem
35 univ[ersam liberarim || impensa et] cura meá. § Consul[a-
tum] quoqu[e] tum annum e[st] perpetuum | mihi] de[latum]
non recepi. |

29 [scribeb]a[m] *Mo.*² et plerique: [scripsi] *Mo.*¹ *Bergk Ra.-Pre.*
Wirtz Gagé dubitanter (p. 189), [scripser]a[m] Diehl, [notab]a[m]
*Mark.*¹ 29-30 [et eram (eramque *Diehl*) se]p[t. et tric. trib.]
pot. *Bergk Borm. Ra.-Pre.:* [et agebam . . . annum trib.] pot. *Mo.*²
Sand.

5. *Lacunas explev. Ra.-Pre. ex Ant. et ectypis Anc.* 31 [mihi
datam iussu populi et senatus] *Bergk,* [mihi datam a populo et
senatu] *Mo.*², [mihi a populo et senatu ultro delatam] *Seeck,*
[mihi oblatam nomine populi et senatus] *Wölf.,* [mihi datam ab
universo populo et senatu] *Diehl* 32 [cos.] *ex spatío Ant. Ra.-*
Pre.: [consulibus] *priores* non rec[epi] *Ant.:* [non accepi]
priores [non sum] depreca[tus] *Ra.-Pre. ex Ant.:* [non recusavi]
priores 33-34 [intra] die[s] paucos *Ant.,* [intra paucos die]s
iam suppleverant Seeck Schm. Wölf. Cagn. Diehl, [paucis diebu]s
Mo. Bergk Gott., [paucissimis diebu]s *Borm.* 34 [pr]aesent[i]
*Ant. et sic iam Mo.*¹ *Schm. Wölf. Cagn.:* [quo erat] *Mo.*² civita-
tem univ[ersam] *Ra.-Pre. ex ectypis Anc.:* [populu]m univ[ersum]
priores (plebem pro populum *dubitanter Wölf.*) 34-35 [liberarim
impensa et] cura mea *Ra.-Pre. ex Ant. et Anc. ectypis:* [meis
impensis (sumptibus *Mo.*¹ *Schm.*) liberarem] *Mo. Cagn. Diehl,*
[privata impensa liberarem] *Wölf. Gott. Sand.,* [privata impensa]
pro [impensa et] cura mea *dubitanter Gagé p. 189 et versionis*
graecae (ταῖς ἐμαῖς δαπάναις) ratione habita et ex Weberi sententia
qui novam Anc. lectionem, cura, in dubium revocat: nempe ver-
bum cura post curationem (33) valde suspectum videtur 35-36 con-
sul[atam] . . . [non recepi] *Ra.-Pre. ex Ant. atque ectypis Anc.:* con-
sul[atam]que mihi t]um annum e[st] perpetuum datum non accepi]

5. Αὐτεξουσίον μοι ἀρχὴν καὶ ἀπόντι καὶ παρόντι | διδο-
μένην [ὑ]πὸ τε τοῦ δήμου καὶ τῆς συνκλήτου | Μ[άρκ]ωι
[Μ]αρκέλλωι καὶ Λευκίωι Ἀρρουντίωι ὑπάτοις || οὐκ ἐδ]ε- 5
ξάμην. § Οὐδὲ παρη(ι)τησάμην ἐν τῇ μεγίστῃ | [τοῦ] σ[είτ]ου
σπάνει τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀγορᾶς, ἣν οὐ|[τω]ς ἐπετήδευ]σα,
ὥστ' ἐν ὀλίγαις ἡμέρα[ις το]ῦ παρόντος | φόβου καὶ κ[ι]νδ]ύνου
ταῖς ἐμαῖς δαπάναις τὸν δῆμον | ἐλευθερώσα[ι]. Ὑπατεῖαν
τέ μοι τότε δι[δ]ομένην καὶ || ἐ[ν]ιαύσιον κα[ὶ] δ[ι]ὰ βίου 10
οὐκ ἐδεξάμην. |

6. [Consulibus M. Vinicio et Q. Lucretio] et postea P. Lentulo et Cn. L[entulo et tertium | Paulo Fabio Maximo et Q. Tuberone senatu populo]u[e Romano consen]tientibus ut curator legum et morum summa potestate
40 solus crearer, § || nullum magistratum contra morem maiorum delatum recepi. § Quae tum per me | geri senatus voluit, per tribuniciam potestatem perfecti, cuius potestatis | conlegam et ipse ultro quinquens a senatú depoposci et accepi]. |

7. [Triumvirum rei publicae constituendae fui per continuos annós decem. | Princeps senatus fui usque ad eum
45 diem, quo scrip]seram [haec, || per annos quadraginta. Pontifex maximus, augur, quindecimviru]m sacris [faciundis, | septemvirum epulonum, frater arvalis, sodalis Titius, fetialis]s fui. |

Bergk, con[sulatum tum dat]um annuum e[st] perpetuum non accepi] *Mo.² Diehl*, con[sulatum mihi oblat]um *Haug Cagn. Sand.*, con[sulatum oblat]um *Engelk.*

6. *Lacunae explev. Ra.-Pre. ex Ant. et ectypis Anc.* 37 [cos.] *Ra.-Pre. in Ant. spatii ratione habita* P. Lentulo et Cn. L[entulo] *ex Anc. nova lectione Ra.-Pre.:* [P.] et Cn. L[entulis] *prioribus* 39 *summa Gagé Web.:* maxima *Ra.-Pre.* 41 *geri Mark., Gagé:* fieri *Ra.-Pre., curari Web.*

7. *Lacunae item explev. Ra.-Pre.* 44 [p]rinceps s[enatu]s *Ant. et sic iam plerique:* p[ri]mum dignitatis locum in senatu habui] *Korn.* 45 *maximus om. Korn.* XVvirum et tum VIIvirum *spatii ratione habita Bar.*

6. Ὑπάτοις Μάρκωι Οὐίνουκίωι καὶ Κοίντωι Λ[ουκρη]τ[ίωι] | καὶ μετὰ τα[ύ]τα Ποπλίωι καὶ Ναίωι Λέντλοισ καὶ | τρίτον Πα[ύλλω]ι [Φα]βίωι Μαξίμωι καὶ Κοίν[τωι] | Του|βέρωνι § τῆς [τε συν]κλήτου καὶ τοῦ [δήμου] τῶν || 15
Ῥωμαίων ὁμολογ[ο]ύντων, ἕνα ἐπιμε]λητῆς | τῶν τε νόμων καὶ τῶν [τρό]πων ἐ[πι] με]γίστη | ἐξουσίαι μόνος [χειρ]ο-
τονηθῶ[ι], § ἀρ[χὴν] οὐδε|μ[ία]ν πα[ρὰ] τὰ πά[τρ]ια ἐ[θ]η διδομένην ἀνεδεξά[μ]ην. [§] ἂ [δ]ὲ τότε δι' ἐμοῦ ἡ σύνκλη-
τος οἱ||κονομεῖσθαι [ἐ]βούλετο, τῆς δημαρχικῆς ἐξο[υ]σίας 20
ἂν ἐτέλε[σα]. Καὶ ταύτης αὐτῆς τῆς ἀρχῆς | συνάρχοντα [αὐτ]ὸς ἀπὸ τῆς συνκλήτου π[εν]τάκις αἰτήσας [ἐλ]αβον. ||

IV 7. Τριῶν ἀνδρῶν ἐγενόμην δημοσίων πραγμάτων | κατορθωτῆς συνεχέσιν ἔτεσιν δέκα. § Πρῶτον | ἀξιώματος τόπον ἔσχον τῆς συνκλήτου ἄχρι | ταύτης τῆς ἡμέρας, ἧς ταῦτα ἔγραφον, ἐπὶ ἔτη τεσσ[α]ράκοντα. § Ἀρχιερεὺς, § αὐγουρ, 5
§ τῶν δεκαπέντε ἀνδρῶν τῶν ἱεροποιῶν, § τῶν ἑπτὰ ἀνδρῶν ἱεροποιῶν, § ἀ[δ]ελφὸς ἀρουᾶλις, § ἐταῖρος Τίτιος, § φητιᾶλις. |

6. *Huc pertinet frustulum Apoll. D, cf. Mo.² p. XLV* 14-15 τῶν Ῥωμαίων *Gagé ex Anc.:* τοῦ Ῥωμαίων *Apoll., at vide Meuw. p. 39, Gagé p. 54* 16 ἐ[πι] με]γίστη *Gagé, cf. Web. p. 162*, 598:* ἐ[πι] τῆι μεγ[ίστη] *Mo.* 17 ἐξουσίαι μόνος *leg. Web. in Anc.*

7. 7 fui non redd. *in'erpres:* <ἐγενόμην.> *suppl. Web. Rice., ab interprete lapsu omissum rati*

8. Patriciōrum numerum auxi consul quintum iussu po- II
puli et senātūs. § Sena|tum ter légi. Et in consulátu sexto
cénsum populi conlegá M. Agrippá égi. § | Lústrum post
annum alterum et quadragensimum féc[i]. § Quó lústro
civi|um Románórum censa sunt capita quadragens centum
5 millia et sexa||ginta tria millia. [§] Tum i[teru]m consulári
cum imperio lústrum | [s]ólus féci C. Censorin[o et C.]
Asinio cos., § quó lústro censa sunt | civium Romanóru[m
capita] quadragens centum millia et ducenta triginta tria
m[illia]. Et t[er]t[i]um consulári cum imperio lústrum | conlegá
Tib. Caesare filio meo feci] § Sex. Pompeio et Sex. Ap-
10 puleio cos.; || quó lústro ce[nsa] sunt civium Ro[mánórum
capitum quadragens | centum mill[ia] et nongenta tr[iginta]
et septem millia. § | Legibus novis m[e] auctore l[at]is [multa]
exempla maiorum exolescentia | iam ex nostro [saecu]lo
red[uxi et ip]se multarum rerum exempla imi[tanda post[e]-
ris tradidi]. § ||

8. 3 alterum et quadrag. *Anc.*: quadr. et alt. *Ant.*, cf. *Gagé*
p. 49 5 tum i[teru]m *Web. ex Anc. vestig.*, tum [iterum] *Ant.*;
tum *omis. priores*; tum [autem] *Ensslin in Rhein. Mus. LXXXI,*
1932, p. 351 8 et ante tertium *add. Korn. ex graeca versione;*
[et rursu]m Mark.² 9 [filio] m[eo] *Ant. et sic iam plerique ex*
graeca versione; meo omis. Mo.² Cagn. 12-14 legibus . . . [tra-
didi] *Ra.-Pre. ex Ant., Gagé, Volk.*, et [ip]se multarum rerum
exempla imitanda post[eris] *legit nuper Web. in Anc.*: novi[s]
inlatis] *vel inductis ex gr. εισαγωγών Bar., novi[s] perlatis] Korn.,*
novi[s] rogatis] *Wirtz; [complura e]xempla Mo.²; ex nost[ra] civi-*
tate] Mo.¹ Bergk, ex nost[ro] usu] Mo.² et plerique; red[uxi] Ra.-Pre.
ex Ant. et sic iam pridem suppl. Mo. Wirtz; [revocavi] Bergk
Schm. Cagn. Diehl, [sanxi] Borm., [restitui] Haug, [emendavi] vel
[correxi] Engelh.; a me ante tradidi add. Ra.-Pre. ('erroris interpr.
ratione habita?' *Gagé)*

8. Τῶν [πατ]ρικίων τὸν ἀριθμὸν εὐξήσα πέμπτον | ὑπατ[ος] 10
ἐπιτ[αγῆ] τοῦ τε δήμου καὶ τῆς συνκλή[ς]||του. § [Τὴν σύ]νκλη-
τον τρεῖς ἐπέλεξα. § Ἐκτον ὑπα[τος] τὴν ἀπ[ο]τείμησιν τοῦ 10
δήμου συνάρχον|[τ]α ἔχων Μᾶρκον Ἀγρίππαν ἔλαβον, ἥτις
ἀπο|[τείμη]σις μετὰ [δύο καὶ] τεσσαρακοστὸν ἐνιαυ[τὸν] [σ]υ-
νε[κ]λείσθη. Ἐν ἧ ἀποτείμησει Ῥωμαίων || ἐτειμήσα[ντο] 15
κεφαλαὶ τετρακό[σ]ιαι ἐξήκον|τα μυριάδες καὶ τρισχίλια.
Εἶτα δεῦτερον ὕπατι|κῆ ἐξ[ουσία] μόνος Γάτωι Κηνσωρίνωι
καὶ | Γάτωι Ἀσινίωι ὑπάτοις τὴν ἀποτείμησιν ἔλαβον |
ἐν [ἧ] ἀπ[ο]τείμησει ἐτειμήσαντο Ῥωμαί[ων] τετ[ρακό]σιν 20
εἴκοσι τρεῖς μυριάδες καὶ τρι[σ]χίλιον. Κ[αὶ] τρίτον ὑπατικῆ
ἐξουσία τὰς ἀποτείμη[σ]ε[ι]ς ἔλα[βο]ν, [ἔχων] [συνάρχοντα
Τιβέριον] | Καίσαρα τὸν υἱὸν μο[υ] Σέξτωι Πομπηίωι καὶ ||
V Σέξτωι Ἀππουληίωι ὑπάτοις: ἐν ἧ ἀποτείμησει | ἐτειμήσαντο
Ῥωμαίων τετρακόσιν ἐνεθήκοντα | τρεῖς μυριάδες καὶ ἑπτα-
κισχίλιοι. § Εἰσαγαγὼν καὶ νόμους πολλὰ ἤδη τῶν ἀρ-
χαίων ἐθῶν κα|[τα]λυόμενα διωρθώσάμην καὶ αὐτὸς πολλῶν | 5
πραγμάτων μείμημα ἑμαυτὸν τοῖς μετέπει|τα παρέδωκα. |

8. 8 εὐξήσα *pro ηὐξήσα, cf. 26. 4 ἐπέλεξε]α* 10 ἐπέλεξα *de-*
fendit Web. p. 133 n. 544, Dionysii Hal. exemplis allatis, contra*
Diehlum qui ἐπελεξάμην malebat 11 ἀποτείμησις = census *vel*
lustrum, cf. Meuw. p. 113 sq. 16 εἶτα *ante δεῦτερον add. Gott.⁴*
17 κενσω[σι]ν[ω]ι *in lapide Anc. legit Web., qui aliter legi posse*
negavit 20 *in numeris reddendis erravit interpres* 21 καὶ
πάλιν (*vel αἰθίς*) ὑπατικῆ *etc.] Mark.²* V 6 *verba exempla imi-*
tanda tradidi non recte intellexit interpres, cf. Gagé p. 10

17 9. [Vóta pro valetudine mea suscipi per cons]ulés et sacerdotes qu[into] | qu[oque] anno decrevit senatus. Ex iis] votis s[ae]p[e] fecerunt vivo | [me ludos aliquotiens] sacerdotum quattuor amplissima conlégia, [aliquotiens consules. Privati]m etiam et múnicipatim úniver[si | cives unanimiter] 20 continenter]r ápud omnia pulvínaria pró vale[|tudin]e mea supplicaverunt]. |

10. [Nómen meum senatus consulto inc]lusum est in saliare carmen, et sacrosan[|ctus in perpetum ut essem et, q]uoa[d] viverem, tribúnica potestás mihi | [esset, per legem sanctum est. Pontif]ex maximus ne fierem in vívi [c]onle[gae mei] locum, populo id sace[r]dotium deferente mihi, quod pater

9. 15 [vale]tudin[e] *Web. ex incertis vestigiis Anc.:* [salute mea],
Bergk, Heinen in Klio XI, 1911, p. 144, Korn. [suscipi] *Ant. et sic iam Mo.:* [suscipere] *Borm. Schm. Cagn. Diehl,* [ut fierent] *Heinen* 16 [ex iis] *Wölf. plerique:* [e quibus] *Heinen* 17 [aliquotiens sacerdot.-] *Mo.:* [modo sacerdot.-] *Borm.,* [interdum sacerdot.-] *Wölf. Cagn.* conle[gia] *Ant.:* colleg[ia] *Anc.* 19 [unanimite]r con[|tinenter] *Ra.-Pre. ex Ant.:* [concordite]r *pro* [unanimite]r *Mark.:* [uno animo continenter] *Wirtz Diehl,* [sacrificaverunt sempe]r *Mo.:* [supplicaverunt unanimite]r *Wölf.,* [sacrificaverunt frequente]r *Gott.,* [sacrificaverunt continenter] *Hoeing, qui omnes verbum praemittunt et verbis pro vale[tudine] mea] caput concludunt* 20 [s]upp[|licaverunt] *Ra.-Pre. ex Ant., et sic iam Wölf.:* [sacrificaverunt] *rell.*

10. 22 [in per]petum (*pro perpetuum, cf. 29. 40 exercitum pro exercituum, 30. 47 Danui*) [ut essem] *Ra.-Pre. ex Ant.:* [ut essem in perpetuum] *Bergk Schm., perpetuo Nitsche in Berl. phil. Woch. 1884, 1251, ut essem mihi datum Groh in Atti del III Congresso Nazionale di Studi Romani p. 548 sqq., Barini* ut ante quoad iterav. *Bergk Mo. Cagn.* 22-23 mihi [esset lege (per legem Reid-Ramsay in Journ. of Rom. St. 1916 p. 122) sanctum est] *Mo. plerique, quod Web. confirmat:* mihi t[ri]bu[er]etu]r st[atutum] est] *Ra.-Pre. ex Ant.* 24 mei post conlegae add. *Ra.-Pre.*

9. Εὐχάς ὑπὲρ τῆς ἐμῆς σωτηρίας ἀναλαμβάνειν | διὰ τῶν ὑπάτων καὶ ἱερέων καθ' ἐκάστην πεν||τετηρίδα ἐψηφίσατο ἢ 10 σύνκλητος. Ἐκ τού|των τῶν εὐχῶν πλειστάκις ἐγένοντο θέαι, | τοτὲ μὲν ἐκ τῆς συναρχίας τῶν τεσσάρων ἱερέ|ων, τοτὲ δὲ ὑπὸ τῶν ὑπάτων. Καὶ κατ' ἰδίαν δὲ καὶ | κατὰ πόλεις 15 σύνπαντες οἱ πολεῖται ὁμοθυμα||δ[όν] συνεχῶς ἔθυσαν ὑπὲρ τῆς ἐμῆς σω[τ]ηρίας. |

10. Τὸ ὄν[ομ]ά μου συνκλήτου δόγματι ἐνπεριελή|φθη εἰ[ς] τοῦ]ς σαλίων ὕμνους. Καὶ ἵνα ἱερὸς ᾧ<ι> | διὰ [βί]ο]υ [τ]ε τὴν δημαρχικὴν ἔχ<ι> ἐξουσίαν, | νό[μ]ωι ἐκ|υρώθη. § Ἀρχιερωσύνην, ἣν ὁ πατήρ || [μ]ου [ἐ]σχ[ή]κει, τοῦ δήμου μοι κα- 20 ταφέροντος | εἰς τὸν τοῦ ζῶντος τρόπον, οὐ προσεδεξά|μ[η]ν.

9. 12 τεσσάρων *cum* ἱερέων *prave coniunxit interpretes, amplissima non reddidit* 15 *apud omnia pulvinaria om. interpretes, cf. Gagé p. 10. 1*

10. 18 in perpetuum *et quoad viverem una redd. interpretes* (διὰ [βί]ο]υ τε) 21 *conlegae om. interpretes*

25 meu[s] || habuerat, recusavi. Quod] sacerdotium aliquod post annós, eó mor[tuo qui civilis tu]m[ult]u[s] occasione occupaverat, [§] cuncta ex Italia | [ad comitia mea confluyente mu]ltitudine, quanta Romae nun[qu]am | [narratur ad id tempus fuisse, recepi] P. Sulpicio C. Valgio consuli[s]. § |

11. [Aram Fortunae Reducis ante aedés Honoris et 30 Virtutis ad portam || [Capenam pro reditu meó se]nátus consecravit, in qua ponti[lices et virgines Vestales anni]versárium sacrificium facere | [iussit eo die, quo consulibus Q. Luc]retio et [M. Vinici]o in urbem ex | [Syria redieram, et diem Augustali]a ex [c]o[gnomine nost]ro appellavit. |

25 [habuer]at *Ra.-Pre.*, *item Rob. ex Ant.*, *sic iam antea ex graeca versione Mo.¹ Bergk Borm. plerique: [habuit] Mo.² [qu]od sacerdotium . . . Ra.-Pre. ex Ant. et sic iam Borm. Cagn. Diehl: [cepi id] sacerdotium Mo. Reid-Ramsay aliquod post annos Anc.: [post] an[no]s aliquod] Ant. 25-26 eo mor[tuo d]e[mum] Ra.-Pre. ex Ant.; eo mor[tuo suscepi] Borm. Cagn. Gott. Diehl, mor[tuo q]ui civilis tu]m[ult]u[s] Web. p. 178* sq. ex vestig. Ant.: [civilis motus] Mo.², *item Gagé Volk.*, id tumultus Bar. occasione in Anc. legit Web.: antea [o]ccasione 28 narratur ad id tempus fuisse nos: ad id tempus fuisse narratur Groh, fuisse ante id tempus fertur Gagé, fertur ante id tempus fuisse Volk.; *varie priores**

11. 29 [a]nte aed[es] Ra.-Pre., *item Rob. ex Ant.*: [iuxta aed]des plerique priores, [propter aed]des Bergk 32 [decrevit] Ra.-Pre. [eo] di[e] quo] Ra.-Pre. ex Ant., *sic iam ex graeca versione Borm. et plerique: [quo die] Mo.¹, Bergk, [die quo] Mo.² 33 [redieram] plerique: redi Mo.², Diehl*

VI § [“H]ν ἀρχιερατείαν μετὰ τινος ἐνιαυτούς, || ἀποθανόντος τοῦ προκατεληφτός ἀυ|τήν ἐν πολιτικαῖς ταραχαῖς, ἀνείληφα, εἰς | τὰ ἐμὰ ἀρχαιρέσια ἐξ ὅλης τῆς Ἰταλίας τοσοῦ|του πλήθους συνεληλυθότος, ὅσον οὐδεις || ἐνπροσθεν ἰστόρησεν ἐπὶ 5 ‘Ρώμης γεγονένα, Πο|πλίω Σουλπικίω καὶ Γαίω Οὐαλγίω ὑπάτοις. |

11. Βωμόν Τύχης Σωτηρίου ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἐπανόδου | πρὸς τῆι Καπήνηι πύλῃ ἢ σύνκλητος ἀφιέρωσεν | πρὸς 10 ὦι τοὺς ἱερεῖς καὶ τὰς ἱερείας ἐνιαύσιον θυ|σίαν ποιεῖν ἐκέλευσεν ἐν ἐκείνῃ τῆι ἡμέρῃ, | ἐν ἧι ὑπάτοις Κοίντωι Λουκρητίω καὶ Μάρκωι | Οὐινουκίω ἐκ Συρίας εἰς ‘Ρώμην ἐπανεληλύ|θει[ν], τὴν τε ἡμέραν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπωνυ|μίας προσηγόρευσεν Αὐγουστάλια. ||

VI 5-11 [ἐνπροσ]θεν etc. ex *Apoll. Mo.² p. XLIX*, cf. *Buckler fragm. D* ἰστόρησεν *Apoll.*: ἰστόρησ’ *Anc.*: cf. *Meuw. p. 14, Gagé p. 54, Web. p. 118* n. 492* 6 Ποπλίω Σουλπικίω *Ap.*

11. 7 ante aed. Hon. et Virt. non redd. *interpres*, cf. *Gagé p. 12*
8 τῆ Καπήνη πύλῃ *Ap.* 9 ὧ *Ap.* 11 ἧ *Ap.*

12. [Ex senatus auctori]tate pars praeto[rum e]t tribu-
 35 norum || [plebi cum consule Q.] Lu[c]retio et principibus
 viris [o]bviam mihi | missa e[st] in Campa[n]iam, qui honos
 ad hoc tempus nemini prae[ter] me es[t] dec[retus]. Cum
 ex H[isp]aniá Gal[li]aque, rebus in iis p[ro]vinciis prosp[er]e
 [gest]is, R[om]am redi Ti. Ne[r]one (et) P. Qui[n]tilio con-
 40 sulibu[s], [§] áram | [Pacis A]u[g]ust[ae] senatus pro] redi[t]ú
 meó co[n]sacrandam censuit ad cam[p]um Martium, in
 qua ma[g]istratús et sac[er]dotés virginesque V[est]ál[es] |
 anniversarium sacrifici[um] facer[e] iussit. (§) |

13. [Ianum] Quirin[um], quem cl[aus]sum ess[e] maiores
 nostri voluerunt, | [cum] p[er] totum i[m]perium populi
 Roma[ni] terra marique es]set parta vic[tor]is pax, cum
 priu[s] qua]m náscerer a condita urbe bis omnino clausum
 45 || [f]uisse prodátur m[emori]ae, ter me princi[pe] senat]us
 claudendum esse censui[t]. |

12. 34 [ex senatus auctori]tate *Web. ex Anc. vestig.*: [senatus
 consulto] plerique priores, [s. c.] spatii ratione habita *Rob. et Ra.-Pre.*
in Ant. 36 [ad hoc] tempus *Ant. et plerique priores*: [ante id
 tempus] *Bergk Wölf.* 38 [T]i. Nerone et [P. Quintilio] *Ant.*:
 et *deest in Anc.* 41 [iussit] *Mo. plerique*: decrevit *Ra.-Pre.*
 § *Ant.*: *deest in Anc.*

13. 42 clausum hic recte: clausum *infra* (42)

12. Δόγματι σ[υ]νκλήτου οἱ τὰς μεγίστας ἀρχὰς ἄρ[ξ]αν- 15
 τε[ς] σ[ὺ]ν μέρει στρατηγῶν καὶ δημάρχων | μετὰ ὑπ[ά]του
 Κοίντου Λουκρητίου ἐπέμφθη|σάν μοι ὑπαντήσοντες μέχρι
 Καμπανίας, ἥτις | τειμὴ μέχρι τούτου οὐδὲ ἐνὶ εἰ μὴ ἐμοὶ
 ἐψηφίσ||θη. § "Ὅτε ἐξ Ἰσπανίας καὶ Γαλατίας, τῶν ἐν ταύ|ταις 20
 ταῖς ἐπαρχείαις πραγμάτων κατὰ τὰς εὐ|χὰς τελεσθέντων,
 εἰς Ῥώμην ἐπανήλθον § | Τιβερῶνι [Νέ]ρωνι καὶ Ποπλίω
 VII Κοιντιλίω ὑπάτοις, || βωμόν Ε[ἰ]ρήνης Σεβαστῆς ὑπὲρ τῆς
 ἐμῆς ἐπανό|δου ἀφιερωθῆναι ἐψηφίσατο ἡ σύνκλητος ἐν πε|δίω
 Ἄρεως, πρὸς ὧν τοὺς τε ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ τοὺς | ἱερεῖς τὰς
 τε ἱερείας ἐναυστίους θυσίας ἐκέλευσε ποιεῖν. ||

13. Πύλῃν Ἐνωάλιον, ἣν κεκλῖσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν ἠθέ- 5
 λησαν | εἰρηνευομένης τῆς ὑπὸ Ῥωμα(ι)οῖς πάσης γῆς τε |
 καὶ θαλάσσης, πρὸ μὲν ἐμοῦ, ἐξ οὗ ἡ πόλις ἐκτίσθη, | τῷ
 παντὶ αἰῶνι δις μόνον κεκλεῖσθαι ὁμολογεῖ|ται, ἐπὶ δὲ ἐμοῦ
 ἡγεμόνος τρίς ἡ σύνκλητος ἐψη||φίσατο κλεισθῆναι. § | 10

12. 15 principes *priore loco posuit interpres*: cf. *Gagé p. 10* VII
 1-2 ἐν πεδίω Ἄρεως *rectius quam latine ad campum*, cf. *Mark.*³
p. 454, Gagé p. 12, 4

13. 5 Πύλῃν Ἐνωάλιον = Ianum, cf. *Gagé p. 12* ἣν κεκλῖσθαι
 (cf. *infra*, v. 8, κεκλεῖσθαι) . . . ἠθέλησαν: cf. *Meuw. p. 116* 6-7
 parta victoriis non redd. *interpres*, cuius tamen verbo εἰρηνευο-
 μένης *livianam formulam pacatos circa omnes populos resonari*
audet suspicari Web. p. 187 n. 619* 8 τῷ παντὶ αἰῶνι:
 cf. *Ensslin, Rhein. Mus. LXXXI, 1932, p. 364* 9-23 *huc per-*
tinet fragm. Apoll. F a Domaszewski agnitum, Philologus LXX,
1911, p. 569

14. [Fi]lios meos, quós iuve[nes m]ihi eripuit Fortuna, Gaium et Lucium Caesares || honoris mei caussa senatus III
populusque Romanus annum quintum et decim[um] agentis
consulés designavit, ut [e]um magistrátum inirent post
quin[quennium]. Et ex eó die, quó deducti [s]unt in forum,
ut interessent consiliis | publicis decrevit sena[t]us. § Equi-
15 tes [a]utem Románi universi principem || iuventútis utrum-
que eórum parm[is] et hastis argenteis donátum ap[ellá-
verunt. § |

15. Plebei Románae viritim HS trecenos numeravi ex
testamento patris | mei, § et nomine meo HS quadringenos
ex bellórum manibís consul | quintum dedi, iterum autem
10 in consulátu decimo ex [p]atrimonio || meo HS quadrin-
genos congiári viritim pernumer[a]ví, § et consul | un-
decimum duodecim frumentátiones frumento pr[i]vatim
coempto | emensus sum, [§] et tribunicia potestáte duode-
cimam quadringenós | nummós tertium viritim dedi. Quae
mea congiaria p[er]venerunt | ad [homi]num millia nun-
15 quam minus quinquáginta et ducenta. § || [T]ribu[n]iciae
potestátis duodevicesimum, consul XII, trecentis et |
vigint[i] millibus plebís urbánae sexagenós denariós viritim
dedi. § | Et colon[i]s militum meórum consul quintum ex
manibís viritim | millia nummum singula dedi; § acce-
perunt id triumphale congiarium | in colo[n]is hominum
20 circiter centum et viginti millia. § Consul ter[ti]um dec[i]-

14. III 1 caussa: cf. supra, c. 13

15. 17 et col[onis] militum Ant., etiam Anc. teste Gott. et nuper
Web., sic iam suppleverant Bergk Wölf. ex graeca versione: in col-
lon[i]s haud recte Mo. et ceteri. Colonis non pro coloniis, ut Mo.
et alii interpretati sunt, sed dat. plur. vocis colonus esse e graeca
interpretatione apparet

14. Υἱούς μου Γάιον καὶ Λεύκιον Καίσα[α]ρας, οὓς νεανίας
ἀνῆρπασεν ἡ τύχη, εἰς τὴν ἐμὴν τεῖμα[ῖ]ν ἢ τ[ε] συνκλι[η]τος
καὶ ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων πεντεκαίδεκάετις | ὄντας
ὑπάτους ἀπέδειξεν, ἵνα μετὰ πέντε ἔτη || εἰς τὴν ὑπατον 15
ἀρχὴν εισέλθωσιν· καὶ ἀφ' ἧς ἀν | ἡμέ[ρα]ς [εἰς τὴν ἀ]γορὰν
[κατ]αχθ[ῶ]σιν, ἵνα [με]τέχω[σιν] τῆς συ[ν]κλήτου ἐψηφι-
σατο. § Ἴππεῖς δὲ Ῥω[μαίων] σύν[π]αντες ἡγεμόνα νεότητος
ἐκάτε[ρον] αὐτῶν [πρ]οσηγόρευσαν, ἀσπίσιν ἀργυρέαις || καὶ 20
δόρασιν [ἐτ]είμησαν. |

15. Δήμωι Ῥωμα[ίων] κατ' ἀνδρα ἐβδομήκοντα π[έντε] |
δηνάρια ἐκάστωι ἡρίθμησα κατὰ δια[θή]κην τοῦ πατρός μου,
καὶ τῶι ἐμῶι ὀνόματι | ἐκ λαφύρων [π]ο[λέ]μου ἀνά ἑκατὸν
VIII δηνάρια || πέμπτον ὑπατος ἔδωκα, § πάλιν τε δέ[κατο]ν |
ὑπατεύων ἐκ τ[ῆ]ς ἐμῆς ὑπάρξεως ἀνά δηνά[ρια] ἑκατὸν ἡρίθ-
[μ]ησα, [§] καὶ ἑνδέκατον ὑπάτος | δώδεκα σιτομετρήσεις
ἐκ τοῦ ἐμοῦ βίου ἀπε[μέ]τρησα, [§] καὶ δημαρχικῆς ἐξουσίας 5
τὸ δωδέκατον ἑκατὸν δηνάρια κατ' ἀνδρα ἔδωκα· αἵτ[ι]νες
ἐμαὶ ἐπιδόσεις οὐδέποτε ἦσσαν ἡλθ[ο]ν ε[ἰ]ς | ἀνδρας μυριάδων
εἴκοσι πέντε. Δημα[ρ]χικῆς ἐξουσίας ὀκτωκαίδεκατον, ὑπα-
10 τ[ος] δ[ωδέκατον], || τριάκοντα τρισ[ί] μυριάσιν ὄχλου πο-
λειτικ[οῦ] ἐξήκοντα δηνάρια κατ' ἀνδρα ἔδωκα. Κα[ὶ]
ἀποίκις στρα[τιωτῶν] ἐμῶν πέμπτον ὑπατος ἐκ[κ] λαφύρων
κατὰ | ἀνδρα ἀνά διακόσια πεντήκοντα δηνάρια ἔδ[ωκα] |
15 ἔλαβον ταύτην τὴν δωρεάν ἐν ταῖς ἀποικίαις ἀν[θρώπων]
μυριάδες πλεῖ[ον] δώδεκα. Ὑ[πατος] τ[ρι]σκαίδεκατον ἀνά

14. 15 ὑπατον recte Anc.: ὑπάτων perperam correx. Mommsen,
cf. Malcovati, *Le traduzioni greche di Eutropio, in Rendiconti
dell'Istituto Lombardo di scienze e lettere LXXVI, II, 1944, p. 14*
20 [τ]είμησαν[τες] Pre.¹, Diehl dubitanter

15. VIII 3 congiari viritim, item infra (6) tertium, (14) trium-
phale om. interpres: cf. Web. p. 191 n. 623, *Festa in Acta Divi
Augusti p. 69* 4 ἐκ τοῦ ἐμοῦ βίου: cf. Meuw. p. 114 7-8 ἀνδρας
μυριάδων haud recte pro ἀνδρῶν μυριάδας 15 verbum latinum
circiter non omisisse interpretem, sed aliud in apographo suo in-
venisse, cum πλεῖον scripsisset, animadvertit *Festa* 16-23 huc
pertinet Apoll. fragm. A Buckler, cf. Mo.² p. LV

num sexagenós denáriós plebeí, quae tum frúmentum publicum | accipieba[t], dedi; ea millia hominum paulo plúra quam ducenta fuerunt. (§) |

16. Pecuniam [pro] agrís, quós in consulátu meó quártο et postea consulibus | M. Cr[asso] et Cn. Lentulo augure adsignávi militibus, solví múnicipís. Ea | [s]u[m]ma sest[er]tium circiter sexsiens milliens fuit, quam [pro] Italicis ||
25 praed[is] numeravi, § et ci[r]citer bis mill[ie]ns et sescentiens, quod pro agrís | próvin[ci]alibus solví. § Id primus et [s]olus omnium, qui [d]edúxerunt | colonías militum in Italiá aut in provinciis, ad memor[i]am aetátis | meae feci. Et postea Ti. Nerone et Cn. Pisone consulibus, [§] item[que] C. Antistio | et D. Laelio co(n)s(ulibus) et C. Calvisio et L. Pasieno
30 consulibus et L. Le[n]tulo et] M. Messalla || consulibus, § et L. Cáninio [§] et Q. Fabricio co[s.] milit[ibus], quós eme[r]iteis stipendís in sua municipi[a] dedux[i], praem[ia] numeráto | persolví, [§] quam in rem seste[r]tium] q[uater] millien[s] ci[r]cite[r] | impendí. |

17. Quater [pe]cuniá meá iuví aerárium, ita ut sestertium
35 millien[s] et quing[en]t[ien]s ad eós qui praerant aerário

21 § *Ant.*: deest in *Anc.*

16. 26 [de]duxirunt *Ant.*, *scripturae mendo, item infra*, 27, [ad memo]ria 29 consu[libus] *Ant.*: cos. *Anc.* 31 [dedux]i *Haug plerique*: [remis]i *Mo.* 32 cir[citer] *Ant.*: [hi]b[enter] *priores omnes ex Anc.*, ubi tamen r pro b legit *Rob.*

17. 35 praerant: sic lapis *Anc.* (prae[rant] *Ant.*)

ἐξήκοντα δηνάρια τῶι σειτομετ[ρου]||μένωι δῆμωι ἔδω[κα] οὗτος ἀρ[ι]θμ[ός] πλείων εἶκο||[σι] [μυ]ριάδων ὑπῆρχ[ε]ν.

16. Χρήματα <ἄ> ἐν ὑπατείαι τετάρτηι ἐμῆι κα[ι] μετὰ ταῦτα ῥ[ο]||πάτοις Μάρκωι Κράσσωι καὶ Ναίωι Λέντλωι 20
Αὔγου[ρι] ταῖς πόλεσιν ἠρίθμησα ὑπὲρ ἀγρῶν οὓς ἐμέ-
ρισα | τοῖς στρατ[ι]ώ[ταις]. Κεφαλαίου ἐγένοντο ἐν Ἴ-
ταλίαι | μὲν μύρια πεντακ[ι]σχε[ί]λαι μυ[ριάδες], [τῶ]ν [δὲ
ἐ]παρχειτικῶν ἀγρῶν [μυ]ριάδες ἐξακισχ[ε]ί[λαι] πεν[τακ]σ[χ]ε[ί]αι.
IX || Τοῦτο πρῶτος καὶ μόνος ἀπάντων ἐπόησα τῶν | [κατα]γα-
γόντων ἀποικίας στρατιωτῶν ἐν Ἴτα[λί]αι ἢ ἐν ἐπαρχείαις
μέχρι τῆς ἐμῆς ἡλικίας. § Καὶ | μετέπειτα Τιβερίωι Νέ- 5
ρωνι καὶ Ναίωι Πείσωνι ὑπά[τοις] καὶ πάλιν Γαίωι Ἄν-
θεστίωι καὶ Δέκμωι Λαι[λί]ωι ὑπάτοις καὶ Γαίωι Καλουσιώι
καὶ Λευκίωι | Πασσίνωι [ὑ]πάτο[ι]ς [καὶ] Λευκίωι Λέντλωι
καὶ Μάρκωι Μεσσάλ[ωι] ὑπάτοις, κ[α]ὶ [Λ]ευκίωι Κανιν[ί]ωι
[καὶ] | [Κ]οίντωι Φα[β]ρικίωι ὑπάτοις, (τοῖς) στρατιώταις
ἀπολυ[ο]μένοις, οὓς κατήγαγον εἰς τὰς ἰδίας πόλ[εις], 10
φιλαν[θρώ]που ὀνόματι ἔδωκα μ[υ]ριάδας ἑγγύς [μυρία]ς.

17. Τετρά[κ]ις χρήμ[α]σιν ἐμοῖς [ὑ]πέλαβον τὸ αἰρά-
ριον, [εἰς] ὃ | [κα]τήνεκα (τρὶς)[χι]λιάς [ἑπτ]ακοσίας πεν-

16. 19 & *Apoll.*, fortasse etiam *Anc.*, cf. *Web.* p. 118*, 492; om. priores; cf. *Gagé* p. 10, 1 23 circiter non reddidit *interpres* 24 [ἐξακισχ[ε]ί]λαι *Gagé*: [ἐξακισχ[ε]ί]λαι priores IX 1 ἐπόησα: sic plerumque *Anc.*; *Apoll.* saepius ἐποίησα; cf. *Meuw.* p. 12, *Gagé* p. 54 2-20 huc pertinet *Apoll. fragm. B Buckler* 5 Ἄνθε-
στίωι: sic *Anc.*, quam nominis formam defendit *Web.* p. 132* n. 533, item p. 133* n. 544, allato *Schulze, Gesch. lat. Eigennamen*, p. 124, 438 6 Καλουσιώι *Apoll.* 7 [Λ]ευκίωι *Anc.*, Λουκίωι *Apoll.* 8 Κανινίωι *Apoll.* 9 (τοῖς) στρατ. *Buckler in Apoll.*: τοῖς om. *Anc.* fortasse per haplographiam 10-11 φιλανθρώπου ὀνόματι: latinis verbis parum congr. 11 praemia numerato persolvi quam in rem non reddidit *interpres*

17. 12 ὑπέλαβον *Apoll.*: [ἀν]έλαβον priores ex *Anc.* 13 τρις ante χιλίας om. *Anc.*, fortasse etiam *Apoll.*, sicut e spatio coniectu-

detulerim. Et M. Lep[ī]do | et L. Ar[r]unt[i]o eo(n)s(alibus) i[n] aerarium militare, quod ex consilio m[eo] | co[n]stitutum est, ex [q]uo praemia darentur militibus, qui vicena | (aut plu)ra sti[pendi]a emeruissent, [§] HS milliēns et septing[e]nti[ens] ex pa[t]rimonio m[eo] detuli. § ||

40 18. Ab [ill]o anno, [q]uo Cn. et P. Lentuli e[on]sules fuerunt, cum d[e]ficerent | [pu]blica[e] o[pe]s tum centum milibus h[omi]num tu[m] pluribus [mul]to fru[m]en[t]ari[o]s et [n]ummariōs tributu[s] [ex] horre]o et pat[ri]monio meo | [edidit]. ||

19. Cūriam et continens ei Chalcidicum templumque IV Apollinis in | Palatio cum porticibus, aedem divi Iuli, Lupercal, porticum ad circum Flaminium, quam sum appellari passus ex nōmine eius qui priōrem eodem in solo 5 fecerat Octaviam, pulvinar ad circum Maximum, || aedēs in Capitolio Iovis Feretri et Iovis Tonantis, [§] aedem Quirini, § | aedēs Minervae § et Iūnōnis Reginae § et Iovis Libertatis in Aventino, § | aedem Larum in summā sacrā viā, § aedem deum Penātium in Velia, § | aedem Iuventātis, § aedem Mātris Magnae in Palatio feci. § |

36 consulibus *Ant.*: cos. *Anc.* 38 HS *Anc.*: sest[ertium] *Ant.*

18. 40 ab [ill]o anno *Web.*: [ab eo anno] *Gott. Ra.-Pre.*, [inde ab eo anno] *Mo. Cagn. Hoeing Diehl*, [iam inde ab eo anno] *Wölfl.* 41 [pu]blica[e] o[pe]s] (*gr. al* δημόσιαι πρόσοδοι) *Rob. ex Ant.*; *idem blic et litterarum ae o vestigia etiam in Anc. se vidisse ait; item fere [opes publicae] supplev. Bergk:* [vecti]g[alia] *Mo.² et plerique, [publi]c[ani] Seeck, [publi]c[a] Schm.* 41-43 tum pluribus ... edidi *Ra.-Pre. ex Ant.*: *varie priores; t[itu]los pro t[ri]butus Seeck, t[esser]as Schm. Cagn. Gott. Diehl, t[ab]ulas Mark.*; edidi *Ant.*, *quod varie supplev. priores (dedi Schm. plerique, opem tuli Mo.² subveni Wölfl. Seeck).*

τήκοντα | μυριάδας. Κ[αί] Μ[ά]ρκωι [Λεπίδωι] καί Λευκίωι Ἄρρουν | τῶι ὑπάτοις εἰς τὸ στ[ρα]τιωτικὸν αἰράριον, 15
δ τῆι | [ἐμῆι] γ[ν]ώ[μηι] κατέστη, ἵνα [ἐ]ξ αὐτοῦ αἱ δωρεαί τοῖς | [ἀ]πολυομένοις στρατιώταις δίδωνται, οἳ εἶκο[σιν] ἐνιαυτοῦς ἢ πλείονας ἐστρατεύσαντο, μ[υ]ριάδα[ς] 20
τετρα[κ]ισχειλιάς διακοσίας πενήκοντα || [ἐκ τῆς ἐμῆς] οὐκ ὑπάρξεως κατήνεκα. |

18. [Ἄπ' ἐκ] εἰνίου τ[ο]ῦ ἐνιαυτοῦ, [ἐ]ξ οὗ Νάιος καὶ Πόπλιος | [Λ]έντλοι ὑπατοὶ ἐγένοντο, ὅτε ὑπέλειπον αἱ δη[μό]σιαι πρόσοδοι, ἄλλοτε μὲν δέκα μυριάσιν, ἄλλ[οτε] X δὲ πλείοσιν σειτικὰς καὶ ἀργυρικὰς συντάξεις || ἐκ τῆς ἐμῆς ὑπάρξεως ἔδωκα. |

19. Βουλευτῆ[ρι]ον καὶ τὸ πλησίον αὐτῶι Χαλκιδικόν, | ναὸν τε Ἀπόλλωνος ἐν Παλατίω σὺν στοαῖς, | ναὸν θεοῦ [Ἰ]ουλίου, Πανὸς ἱερὸν, στοὰν πρὸς ἱπ[πο]δρομῶι τῶι προσ- 5
αγορευομένωι Φλαμινίωι, ἣν | εἶσα προσαγορεύεσθαι ἐξ ὀνόματος ἐκείνου Ὀκταουΐαν, ὅ[ς] πρῶτος αὐτὴν ἀνέστησεν, ναὸν πρὸς τῶι | μεγάλωι ἱπποδρομῶι, [§] ναοὺς ἐν Καπιτωλίωι | Διὸς Τροπαιοφόρου καὶ Διὸς Βροντησίου, 10
ναὸν || Κυρεῖν[ο]υ, [§] ναοὺς Ἀθηνᾶς καὶ Ἡρας Βασι- κίδος καὶ | Διὸς Ἐλευθερίου ἐν Ἀουεντίνωι, Ἡρώων πρὸς τῆι | ἱερᾶι ὁδῶι, θεῶν κατοικιδίων ἐν Οὐελίαι, ναὸν Νεότη- το[ς], ναὸν Μητρὸς θεῶν ἐν Παλατίω ἐπόησα. |

ram facit Buckler 16 δωρεαί τοῖς *in Anc. integre legit Web.* 16-17 τοῖς ἀπολυομένοις στρατ. *Buckler ex Apoll. et Web. ex Anc. vestig.*: εἰσ[έ]πειτα τοῖς ἐ[μ]οῖς στρατ. *priores ex Anc.*

18. 21 ἐξ οὗ *Buckler ex Apoll. et Web. ex Anc. vestig.*: ἐ[φ'] οὗ *priores* 24 multo *om. interpretes* σειτικαῖς *Apoll.*

X 1 ὑπάρξεως *pro horreo et patrimonio, cf. Gagé p. 10, 1*

19. 5 προσαγορευομένοι *additamentum interpretis esse iudicat Web. p. 212* n. 627* 7 ναὸν = pulvinar *defendit Web. p. 217*-219* n. 632.* 8 ναοὺς *Anc.*: ναὸν *Apoll.* Καπιτωλίω *Apoll.* 12 summa *om. interpretes*

20. Capitolium et Pompeium theatrum utrumque opus
 10 impensá grandí reféci || sine ullá inscriptione nominis mei.
 § Rivos aquárum complúribus locis | vetustáte labentés
 reféci [§] et aquam quae Márcia appellátur duplicavi |
 fonte novo in rivum eius inmisso. § Forum Iúlium et basi-
 licam, | quae fuit inter aedem Castoris et aedem Saturni,
 [§] coepta profligata|que opera á patre meó, perféci § et
 15 eandem basilicam consumptam in|cendio, ampliáto eius
 solo, sub titulo nominis filiórum m[ae]orum i[n]c[oh]avi [§]
 et, si vivus nón perfecissem, perfici ab heredib[us] meis iussi.
 (§) | Duo et octoginta templa deum in urbe consul sex[tum
 ex auctoritáte] | senátus reféci, nullo praetermisso quod e[o]
 temp[or]e refici debebat. | Con[s]ul septimum viam Fla-
 20 miniam ab urbe Arimin[um] refeci pontes]que || omnes
 praeter Mulvium et Miaucium. |

21. In privato solo Mártis Ultoris templum [f]orumque
 Augustum [ex mani]biis feci. § Theatrum ad aede[m]

20. 11 [q]uae ap[pellatur] Marc[ia] *Ant.* 15-16 incohavi *Anc.*
 [in]choa[vi] *Ant.* meis spatii ratione habita *suppl. in Ant. Rob.,*
Ra.-Pre., item iam pridem in Anc. Mo.¹ Bergk: om. Mo.² § Ant.:
om. Anc. 17 ex [auctori]tate *Ant., et sic iam Bergk spatii*
*ratione habita: [ex decreto] *rell.* 18 [refici oporteret] *Mo.¹, [re-**
*fectione egebat] *Bergk* 19 ab urbe Arimin[um] *Web. ex Anc.*
vestig. Ari[mini]um refeci pontesque] *Gagé suadente Webero,*
Volk.: Ari[mino] tenuis et in ea pontes] *Mo.¹ qui verbum [refeci]*
*extremum post Minucium posuit; Ari[mini]um feci et pontes *Mo.²**
*Diehl**

21. 22 aede errore lapicidae *Anc.:* aedem *Ant.*

20. Καπιτώλιον καὶ τὸ Πομπηίου θέατρον ἑκάτερον ||
 τὸ ἔργον ἀναλώμασιν μεγίστοις ἐπεσκεύασα ἄνευ ἐπι- 15
 γραφῆς τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος. § Ἀγωγούς ὑδάτων ἐν
 πλείστοις τόποις τῆι παλαιότητι ὀλισθάνον[τας ἐπ]-
 σκεύασα καὶ ὕδωρ τὸ καλούμενον | Μάρτιον ἐδίπλωσα
 πηγὴν νέαν εἰς τὸ ρεῖθρον || [αὐτοῦ ἐποχετεύσ]ας. [§] 20
 Ἀγορὰν Ἰουλίαν καὶ βασι|[λικὴν ἦτις ἦν μεταξύ τ]οῦ τε
 ναοῦ τῶν Διοσκό|[ρων καὶ τοῦ Κρόνου προκατα]βεβλη-
 μένα ἔργα ὑπὸ τοῦ | [πατρός μου ἐτελείωσα καὶ τὴν
 αὐτὴν βασιλικὴν | [κατακαυθεῖσαν ἐν ἀυξήθηντι] ἐδάφει
 XI αὐτῆς ἐξ ἐπι|γραφῆς ὀνόματος τῶν ἐμῶν υἱῶν ὑπ[ηρξάμην], |
 καὶ εἰ μὴ αὐτὸς τετελειώκ[ο]ι[μι, τ]ελε[ι]ω[θήναι ὑπὸ] | τῶν
 ἐμῶν κληρονόμων ἐπέταξα. § Δ[ύ]ο [καὶ ὄγδο]ήκοντα ναοὺς ἐν
 τῆι πόλ[ει ἐκ]τον ὑπ[ατος δόγμα]||τι συνκ[λ]ήτου ἐπεσκεύασ[α] 5
 ο[ὐ]δένα π[ε]ρι[ι]πῶν, δε] | ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἐπισκευῆς
 ἐδεῖτο. § [Ἰ]πα[τος ἐ]βδ[ο]μον ὁδὸν Φ[λαμινίαν ἀπὸ] Ἰώμης
 [εἰς Ἀρίμινον] | γ[ε]φ[ύρας τε τὰς ἐν αὐτῇ πάσας ἐξω] δουσὶν
 τῶν μὴ | ἐπι[δ]εομένων ἐπ[ι]σκευῆς ἐπόησα. ||

21. Ἐν ἰδιωτικῷ ἐδάφει Ἄρεως Ἀμύντορος ἀγορὰν 10
 τε Σε[βαστῆν] ἐκ λαφύρων ἐπόησα. [§] Θέατρον πρὸς τῷ

20. 18 ἐπεσκεύασα] *recte Apoll.:* [ἐπ]έσκευσα *Anc.* 19 Μάρτιον
 pro Μάρκιον *Apoll., et sic legit Web. in Anc.* 21 ἦτις ἦν μεταξύ
Buckler ex Apoll.: [τὴν μεταξύ] *prioris* 22 προκαταβεβλημένα
Apoll.: [κατα]βεβλημένα *prioris* 24 [κατακαυθεῖσαν ἐν] *coni.*
Buckler, [καταφλεχθεῖσαν ἐν] *Schmidt,* [καυθεῖσαν ἐπὶ] *plerique*
prioris, κατακαυθεῖσαν ἐν εὐρυτέρῳ *Festa* IX 1 pro ὑπ[ηρξάμην]
*nisi forte spatii rationes obstarent, malebat ὑπ[ε]δεξάμην *Festa**
 2 τετελειώκ[ο]ι[μι] *Mo.;* de optativo et de verbi τελείν usu cf. *Meuw.*
*p. 99 et 123: τετελειώκ[ε]ι[ν] *Web., at vide contra Kolbe in G.G.**
A. 1939 p. 163 sqq. 7 [εἰς Ἀρίμινον] *Meuw. p. 68, et sic Web. ex*
Anc. incertis litteris: εἰς om. plerique, probante Gott., [ἔως Ἀρίμινου]
*Ra.-Pre., [Ἀρίμινόνδε] pro ἄχρις Ἀρίμινου *Mark.² dubitanter* 8-9*
δουσὶν τῶν μὴ ἐπιδομένων pro ipsis pontium nominibus ser. interpres

21. 10-17 huc pertinet *Apoll. fragm. E Buckler, cf. Mo.² p. LXI*
 10 ναόν ante Ἄρεως *om. Anc. et Apoll., cf. Gagé p. 54* Σεβαστῆν
Apoll. 11-12 Ἀπόλλωνος *Apoll.:* Ἀπλλωνος lapis *Anc.* a pri-
 vatis *om. interpres*

Apollinis in solo magná ex parte á privatis | empto fēci,
quod sub nómīne M. Marcell[i] generi mei esset. § Don[a
e]x manibís in Capitolio et in aede divi Iú[li] et in aede
25 Apollinis et in ae[de] Vestae et in templo Martis Ultoris
consacrávi, § quae mihi consti[terunt] HS circiter milliēns.
§ Aurí coronári pondo triginta et quin[que] millia múnicipiís
et colonís Italiae conferentibus ad triumphó[s] | meós quin-
tum consul remisí, et postea, quotienscumque imperátor
a[pp]e[ll]átus sum, aurum coronárium nón accepi, decer-
30 nentibus municipií[s] || et coloni[s] aequ[e] beni[g]ne adque
antea decreverant. (§) |

22. T[e]r munus gladiátorium dedí meo nomine et quin-
qu(i)ens filiórū me[orū] aut n[e]pótū nomine; quibus
muneribus depugnaverunt homi[nu]m ci[re]iter decem millia.
[§] Bis [at]hletarum undique accitórū | spec[ta]c[ul]um
po[pulo] pra[ebui] meo] nómīne et tertium nepo[tis] meí

26 HS *Anc.*: [sestert]jium *Ant.* 28 quotiescumque *Ant.*
30 adque *pro* atque § *Ant.*: om. *Anc.*

22. 31 quinquens *Anc.*, cf. *Web.* p. 130*

Ἄπ(ό)λ[λωνος] ναῶι ἐπὶ ἐδάφους ἐκ πλείστου μέρους
ἀγο[ρασθέντος] ἀνήγειρα [§] ἐπὶ ὀνόματος Μαρκελλου |
τοῦ γαμβροῦ μου. Ἀναθέματα ἐκ λαφύρων ἐν Καπι-
τωλίῳ καὶ ναῶι Ἰουλίῳ καὶ ναῶι Ἀπόλλωνος | καὶ 15
Ἔστιας καὶ Ἄ[ρεως] ἀφιέρωσα, ἃ ἔμοι κατέστη | ἐγγύς
μυριάδω[ν] δι[σχε]λίων πεντακ[οσίων]. | Εἰς χρυσοῦν στέ-
φανον λειτρῶν τρισ[μυρίων] | πεντακισχειλίων καταφερού-
σαις τα[ῖς] ἐν Ἰ[ταλί]αι πολειτείαις καὶ ἀποικίαις συνεχώ- 20
ρη[σ]α τὸ [πέμ]πτον ὑπατεύων, καὶ ὕστερον ὀσάκις
[αὐτο]κράτωρ | προσηγορεύθην, τὰς εἰς τὸν στέφανον
ἐ[παγγ]ελίας οὐκ ἔλαβον ψηφίζομένων τῶν π[ο]λιτ[αι]ῶν |
XII καὶ ἀποικίων μετὰ τῆς αὐτῆς προθ[υμίας, ὡς] τὸ || αὐτὸ
πρὶν ἐψηφίσαντο]. |

22. [Τ]ρὶς μονο[μαχ]ίας ἔδωκα τῷ ἐμῷ ὀνόματι καὶ
| [πεντάκις τῶν υἱῶν μου ἢ υἱῶν] ἐν αἷς μονο[μαχ]ίαις 5
ἐπύκτευσαν ὡς μύρι[ο]ι. Δις ἀθλητῶ[ν] πάν[τε]σιν με-
[τα]κεκλημένων τὴν τοῦ ἀγῶνος θέαν | τῷ δήμῳ π[α]-
ρέσχον τ[ῶ] ἐμῷ ὀνόματι καὶ τρίτ[ο]ν | τ[οῦ] ἐμοῦ υἱωνοῦ.

21. 13 ἐπὶ ὀνόματι *Apoll.* 16 [ἀ]φιέρωσα *Apoll.* in aede,
in templo, Ultoris non reddidit *interpres* 19-24 huc pertinet
Apoll. fragm. C Buckler 20 ad triumphos meos non reddidit
interpres 24-XII 1 ὡς τὸ [αὐτὸ πρὶν ἐψηφίσαντο] *Buckler ex*
Apoll.: [κα]θάρ[περ] καὶ ἐψήφισ[το] π[ρ]ότερον] *priores*, [ἐψηφί]σ[θη]
π[ρ]ότερον *Meuw. p. 93, 1*; [ὡς] τὸ *legit et Web. in Anc.*

22. *Lacunas expl. Buckler ex Apoll. fragm. C* 2 [μ]ονομαχίας
Buckler ex Apoll., cf. Web. p. 117, 491*: [μονο]μαχ[ίαν] *priores*
4 ἐπύκτευσαν ὡς μύρι[ο]ι *Apoll.*: [ἐμα]χέσαντο ἐ[ν] γύς μύρι[ο]ι *priores*
4-5 παντ[όθεν] μετακεκλ. *Buckler ex Apoll.*: παν[τα]χόθεν] με[τα]-
πεμφθέντων] *priores: Apolloniensis autem lectionem, poeticam et non*
atticam, errore natam esse pro παντ[όθεν] cens. Festa 5 ἀγῶνος
θέα *interpretationem esse vocabuli spectaculum recte iudicavit*
Web. p. 212 n. 627* τὴν τοῦ ἀγῶνος *Apoll.*: [γυμνικ]οῦ ἀγῶνος
priores 7 τοῦ ἐμοῦ υἱωνοῦ *Apoll.*: τ[οῦ] υἱωνοῦ μου] *priores*

35 no||mine. § L[u]dos feci m[eo no]m[in]e quater, [§] allorum
autem m[agist]rá[tu]m vicem ter et vicie[ns]. § Pr[o]
conlegio XVvirórum magister conlegii collega M. Agrip-
pa [§] lud[os] saec[ul]are C. Furnio C. [S]ilano cos. [feci. |
C]on[sul XIII] ludos Mart[ia]les pr[im]us feci, qu[os] p[ost]
i]d tempus deincep[s] | ins[equen]ti[bus ann]is [s. c. et lege]
40 fecerunt [co]n[s]ules. [§] Venationes best[ia]||rum Afri-
canarum meo nómine aut filio[ru]m meórum et nepotum
in ci[r]co aut [i]n foro aut in amphitheatris popul[o] d[edi]
sexiens et viciens, quibus | confecta sunt bestiarum circiter
tria m[ill]ia et quingentae. |

23. Navalis proel[is] spectaclum populo de[di] tr[ans] Tiberim,
in quo loco | nunc nemus est Caesarum, cavato [solo] in
45 longitudinem mille || et octingentós pedés, [§] in látitudine[m]
mille] e[t] ducenti. In quo tri[ginta] rostratae náves tri-
rémes a[ut] birem[és], [§] plures autem | minóres inter se con-
flicerunt. Q[ui]bus in] classibus pugnave[runt] praeter ré-
mígés millia ho[m]inum tr[ia] circiter. § |

36 vicem pro vice habet utrumque mon. 36-37 [con]legii col-
lega Ant. et sic iam plerique: [imp]e[ri]i colleg[a] Hirschf. 37 sae-
culares Anc. et Ant., cf. gr. σακλάρες 39 [s. c. et lege] Buckler
ex Apoll. graeco: [s. c. mecum] priores; lacunam non explév. Mo.

23. 45 [mille] e[t] ducenti (pro ducentos) Anc.: [M]CC Ant.

Θέας ἐποίησα δι' ἐμοῦ τετράκις, | διὰ δὲ τῶν ἄλλων
ἀρχῶν ἐν μέρει τρίς καὶ εἰκοσάκις. § | Ὑπὲρ τῶν δεκα-
πέντε [ἀνδρ]ῶν, ἔχων συνάρχοντα || Μάρκον Ἀγρίππ[αν], 10
Θέας τ[ὰς] δ[ι]ὰ ἑκατὸν ἐτῶν γεινο[μ]ένας ὀνομαζομένας
σ[αι]κλάρεις ἐπο(ί)ησα Γαίῳ | Φουρνίῳ κα[ὶ] Γαίῳ
Σε[ιλ]ανῶι ὑπάτοις. [§] Ὑπατος τρ(ε)ισκαίδεκατον [Θέας
Ἄρει πρῶτος ἐπο(ί)ησα, ἃς μετ' ἐκείνων χ]ρόνον ἐξῆς
[τοῖς μ]ετέπειτα ἐνιαυτοῖς || δ[όγματι] συνκλήτου καὶ 15
νόμῳ ἐπόησαν οἱ ὑπα[ί]τοι. Θηρομαχίας τῶι δήμῳ τῶν ἐκ
Λιβύης θηρίων ἐ[μ]ῶι ὀνόματι ἢ υἰῶν ἢ υἰωνῶν ἐν
τῶι ἵπποδρόμῳ | [ἢ ἐν τῆι ἀγορᾷ ἢ ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις
ἔδωκα] | [ἔξάκις καὶ εἰκοσάκις, ἐν αἷς κατεσφάγη θηρία]
|| ἐγγὺς [τρισελίαια καὶ πεντακόσια.] | 20

23. N[αυμαχίας] Θέαν τῶι δήμῳ ἔδωκα πέ[ρ]αν τοῦ
Τιβέριδ[ος], [ἐν ᾧ τόπωι νῦν ἐστὶν ἄλσος Καισάρων, |
ἐκκεχω[σ]μένης τῆς γῆς] εἰς μῆκ[ος] χειλίων ὀκτακοσίων
ποδῶν, εἰς πλάτ[ος] χ(ε)ιλίων διακοσίων. Ἐν ἧι ||
XIII τριάκο[ν]τα ναῦς ἔμβολα ἔχουσαι τριήρεις ἢ δίκροτοι, αἱ
δὲ ἦσσονες πλείους ἐναυμάχησαν. § | Ἐν τ[ούτῳ] τῶι στόλῳ
ἠγωνίσαντο ἕξω τῶν ἑρετῶν | πρὸς π[ο]υ ἄνδρες τρι[σ]-
χ[ε]ιλιοι. ||

9 magister conlegii non reddidit interpre[s] 10 θέας τὰς δι'
ἑκατὸν Apoll.: [τὰς] θέας [δ]ιὰ ἑκατὸν priores ex Anc., ubi etiam
Weber legit διὰ 12 τρισκαίδ. Anc.: τρισκαίδ. Apoll. 13 Ἄρει
Apoll.: [Ἄρεως] priores 15 συνκλήτου καὶ νόμοι Apoll.: [σὺν
ἐ]μοὶ haud recte legerant priores in Anc., unde [ἐ]πόνυμοι Mark.²
16 [ὑπατοι. Θηρομαχίας . . .] ἐκ Λιβύης . . . Buckler ex Apoll., quae
sic restit. Ra.-Pre.: ὑπα[ί]τοι. § Εἰκοσὶν ἕξ κυ[ν]ηγίας ἐκ τῆς Ἀφρι-
κ[ῆς] θηρίων ἔδωκα . . . 17 ἢ υἰωνῶν Apoll.: καὶ υἰωνῶν rectius
ex latino exemplo suppleverat Pre.¹ 19 ἐν οἷς pro ἐν αἷς Buckler
κατεκόπη pro κατεσφάγη Web., quod recepit Festa

23. 21-22 τιβέριδ[ος] in Berolinensi ectypo legit Web.: antea
Τιβέριδος 22 νῦν ἐστὶν Apoll.: [ἐστὶν] νῦν priores 23 ἐκκεχω-
σ[μένης] τῆς γῆς Buckler ex Apoll.: ἐκκεχω[σ]μένης τὸ ἔδαφος priores
24 εἰς πλάτος ex Anc. vestig. Web. p. 117*, 491, et sic sup-
pleverant priores: ἐπὶ πλάτος Buckler in Apoll. XIII 2 αἱ δὲ
Anc.: αἱ δ' Apoll. inter se om. interpre[s]

24. In templis omnium civitatum pr[ovinci]ae Asiae
50 victor orna[m]enta reposui, quae spoliatis tem[plis] is],
cum quó bellum gesseram, | privátim possederat. § Statuae
[mea]e pedestres et equestres et in | quadrigis argenteae
steterunt in urbe XXC circiter, quas ipse | sustuli [§] exque
eá pecuniá dona aurea in áede Apol[li]nis meó nomi[n]e et
illórum, qui mihi statuárum honorem habuerunt, posui. § ||

25. Mare pacávi á praedonibus. Eó bello servórum, qui V
fugerant á dominis | suis et arma contrá rem publicam cépe-
rant, triginta fere millia capta § | dominis ad supplicium
sumendum tradidi. § Iuravit in mea ver[ba] tóta | Italia
sponte suá et me be[ll]i, quó víci ad Actium, ducem depo-
5 poscit. § Iura[ver]unt in eadem ver[ba] provi[n]ciae Galliae
Hispaniae Africa Sicilia Sar[dinia]. § Qui sub [signis meis
tum] militaverint, fuerunt senátóres plúres | quam DCC, in
ii[s] qui vel antea vel pos[te]a consules facti sunt ad eum
diem | quó scripta su[nt] haec, LXXXIII, sacerdotés
ci[re]jiter CLXX. § |

26. Omnium pr[ovinciarum] populi Romani], quibus fini-
10 timae fuerunt || gentés quae n[on] parerent imperio nos[tr]o,
fines auxi. Gallias et Hispa[ni]ás provi[n]ciás, [item Ger-
maniam qua clau]dit Oceanus a Gádibus ad osti[um] Albis

24. 52 quadrigis *Anc.*: [quad]rigis *Ant.* XXC *Anc.*: octo-
[ginta] *Am.*

25. 5 aede[m] *errore lapicidae Ant.* 7 DCC *Anc.*: [septingenti]
in Ant. restit. Ra.-Pre. in ii[s] qui vel antea vel postea *Mo.*
plerique: in ii[s] consulares et qui pos[te]a *Schm. Cagn. Sand. Rob.*

26. 10 quae non s[ub]icerentur *Web.* 11 provicia[s] *Anc.*
item Germaniam qua clau]dit Ra.-Pre. probante Gott., et si am
Wölj. Cagn.; includit *Gagé, cin]git Web. (237*) qui G pro D in*
lapide Anc. legit

24. [Εἰς ναοῦ]ς π[α]σῶν πόλεω[ν] τῆς [Ἄ]σί[α]ς νεικήσας 5
τὰ ἀναθέ[ματα ἀπ]οκατέστησα, [ἀ]κατεσχῆκει ἱεροσυλήσας
ὁ | ὑπ' ἐμοῦ κατ[α]γωνισθεὶς πολέ[μιος]. Ἀνδριάντες πε[ζοὶ]
καὶ ἔφιπποι μου καὶ ἐπ' ἄρμασιν ἀργυροὶ εἰστήκει[σαν]
ἐν τῇ πόλει ἐγγὺς ὀγδοήκοντα, οὗς αὐτὸς ἤρα, || ἐκ τούτου 10
τε τοῦ χρήματος ἀναθέματα χρυσᾶ ἐν | τῷ ναῶι τεῦ
Ἀπόλλωνος τῷ τε ἐμῷ ὀνόματι καὶ | ἐκείνων, οὐτινές
με [τ]ούτοις τοῖς ἀνδριᾶσιν ἐτείμη[σαν], ἀνέθηκα. |

25. Θάλασσα[ν] πειρατευομένην ὑπὸ ἀποστατῶν δού[λων] 15
[εἰρήν]ευσα· ἐξ ὧν τρεῖς που μυριάδας τοῖς | δε[σπόται]ς
εἰς κόλασιν παρέδωκα. § Ὡμοσεν | [εἰς τοὺς ἐμοῦ]ς λόγους
ἅπανσα ἢ Ἰταλία ἐκοῦσα κα[ὶ] μὲ πολέμου,] ὧ ἐπ' Ἀκτίω
ἐνε[κ]ησα, ἡγεμόνα ἐξη[τ]ήσατο. Ὡμοσαν εἰς τοὺς
[αὐτοῦ]ς λόγους ἐπα[ρ]χ[ε]ῖαι Γαλα[τία] Ἰσπανία Λιβύη 20
Σικελία Σαρ[δ]ῶ. Οἱ ὑπ' ἐ[μ]αῖς σημέαις τό[τε] στρατευ[σάμε-
νοι ἦσαν συνκλητι][κοὶ πλείους ἐπ]τ[α]χοσί[ων]· [ἐ]ν [αὐτοῖς
οἱ ἢ πρότερον ἢ] | [μετέπειτα] ἐγ[έ]νοντο [ὑ]πα[τοι] ἄχρι
ἐκ[εῖ]ν[ης] τῆς ἡμέ[ρας], ἐν ᾗ ταῦτα γέγραπτα], ὀγδοή-
XIV κ]οντα τρεῖς, ἱερ[εῖ]ς || πρόσ που ἑκατὸν ἐβδομήκ]οντα. |

26. Πασῶν ἐπαρχειῶν δήμο[υ] Ῥω[μαίων], αἷς ὄμορα | ἦν
ἔθνη τὰ μὴ ὑποτασσ[όμενα] τῇ ἡμετέροι ἡγεμονίᾳ, τοὺς
ὄρους ἐπεύξ[η]σα. [§] Γαλατίας καὶ Ἰσ[πανίας], ὁμοίως δὲ 5
καὶ Γερμανίαν καθὼς Ὡκεανὸς περικλείει ἀπ[ὸ] Γαδε[ίρων]

24. 5 [εἰς ναοῦ]ς *Apoll.*: [ἐν ναοῖ]ς *priores* 6 [ἀ]κατεσχῆκει
Apoll. et Web. ex Anc. vestig.: [ἀ εἶχεν] ἰ[δ]ίαι *priores* 7 καταγω-
μισθεὶς *Buckler ex Apoll. et Web. ex Anc. vestig.*: 8[ι]αγωνισθεὶς
priores ex Anc.

25. *Rest. Buckler ex Apoll. fragm. C* 20 Γαλατία *numero sin-*
gulari pro Galliae: cf. Mark.³ p. 458 22 [ἐ]ν [αὐτοῖς] ὑπατικοὶ
καὶ οἱ μετέπειτα] *Schm.¹ Cagn.* 23 ἄχρι ἐκ[εῖ]ν[ης] τῆς ἡμέ[ρας]
Apoll.: [εἰς ἐκ]εῖν[ην] τὴν ἡμέ[ραν] *priores*

26. 2 [Πασῶ]ν ἐ[πα]ρχειῶν δῆ[μου] *Apoll. cuius hic desin. fragm. C*
4 ἐπεύξ[η]σα *pro ἐπηύξ.*, *cf. S, 8* 5 *provincias om. interpres*

flúmin[is pacavi]. § Alpes a r]egióne eá, quae proxima est Ha|driánó mari, [ad Tuscum pacari fec]i nulli genti bello per iniúriam | inláto. § Classis mea p[er] O[ce]a[n]um ab óstio
 15 Rhéni ad sólis orientis re||gionem usque ad fin[es Cim-
 b]rorum navigavit, [§] quó neque terra neque | mari quis-
 quam Romanus ante id tempus adit, § Cimbrique et Cha-
 rydes | et Semnones et eiusdem tractús alií Germánórum
 popu[l]i per legátós amici|tiam meam et populi Románi
 petierunt. § Meo iussú et auspicio ducti sunt | [duo] exer-
 citús eódem fere tempore in Aethiopiám et in Ar[a]biam,
 20 quae appel|[latur] Eudaemón, m[axim]aeque hostium gentis
 utr[i]usque copi[ae] | caesae sunt in acie et [c]om[plur]a oppida
 30 capta. In Aethiopiám usque ad oppi|dum Nabata perven-
 t[um] est, cui proxima est Meroó: in Arabiam usque | in finés
 Sabaeorum pro[cess]it exere[it]us ad oppidum Mariba. § |

27. Aegyptum imperio populi [Ro]mani adieci. § Ar-
 25 meniam maiórem inter||fecto rége eius Artaxe § c[u]m
 possem facere provinciám, máluí maiórum | nostrórum
 exemplo regn[u]m id Tigrani regis Artavasdis filio, nepoti
 au|tem Tigránis regis, [§] per T[i. Ne]ronem trad[er]e, qui
 tum mihi privignus erat. | Et eandem gentem postea
 d[esc]iscientem et rebellantem domit[a]m per Gáium | filium
 meum regi Ario[barz]ani regis Medorum Artaba[zi] filio
 30 regen||dam tradidi [§] et post e[ius] mortem filio eius Artax-

Volk.; e[st] Germaniam qua inclu|dit *Mo.*² *Diehl Rob.*: e[st] a et
 (vel eaque) Germaniam ut inclu|dit (vel qua oc(e)lu|dit) *Mark.*
 12 [pacavi] *Mo. plerique*: [composui] *Zumpt*, [constitui] *Mark.*³,
 [pace devinxi] *id. apud Gott.*⁶, [in pace posui] *Web.* 13 [ad
 Tuscum pacari fec]i *Mo.*² *plerique*, a[ad] Tyrrhenum pacari fec]i
Web.: [ad Tuscum pacificav]i *Wolf. Cagn. Gott.*⁶, *item Rob. ex Ant.,
 Bur.*

μέχρι στόματος | "Αλβιος ποταμο[ῦ ἐν] εἰρήνη(ι) κατέστησα.
 "Αλτης ἀπὸ | κλίματος τοῦ πλησίον Εἰονίου κόλπου μέχρι
 Τυρ|ρηνικῆς θαλάσσης εἰρηνεύεσθαι πεπόνηκα, [§] οὐδενὶ ||
 ἔθνει ἀδίκως ἐπενεχθέντος πολέμου. [§] Στόλος | ἐμὸς διὰ 10
 "Ωκεανοῦ ἀπὸ στόματος "Ρήνου ὡς πρὸς | ἀνατολὰς μέχρι
 ἔθνους Κίμβρων διέπλευσεν, οὐ οὐ|τε κατὰ γῆν οὔτε κατὰ
 θάλασσαν "Ρωμαίων τις πρὸ | τούτου τοῦ χρόνου προσῆλθεν
 καὶ Κίμβροι καὶ Χάλυ||βες καὶ Σέμονες ἄλλα τε πολλὰ ἔθνη 15
 Γερμανῶν | διὰ πρεσβειῶν τὴν ἐμὴν φιλίαν καὶ τὴν δήμου
 "Ρω|μαίων ἡ(ι)τήσαντο. "Εμῆ ἐπιταγῆ καὶ οἰωνοῖς αἰσί|οις
 δύο στρατεύματα ἐπέβη Αἰθιοπία καὶ "Αραβία | τῆ εὐδαίμονι
 καλουμένῃ, μεγάλως τε τῶν πο||λεμίων δυνάμεις κατέκοψεν 20
 ἐν παρατάξει καὶ | πλείστας πόλεις δοριαλώτους ἔλαβεν καὶ
 προ|έβη ἐν Αἰθιοπία μέχρι πόλεως Ναβάτης, ἥτις ἐστὶν
 ἔγγιστα Μερόη(ι), ἐν "Αραβία δὲ μέχρι πόλε|ως Μαρίβας. ||

XV 27. Αἴγυπτον δήμου "Ρωμαίων ἡγεμονία προσέθηκα. |
 "Αρμενίαν τὴν μ[ε]ί|ζονα ἀναιρεθέντος τοῦ βασιλέ|ως δυνά-
 μενος ἐπαρχεῖαν ποῆσαι μάλλον ἐβου|λήθη κατὰ τὰ πάτρια 5
 ἡμῶν ἔδη βασιλείαν Τιγρά|νῃ "Αρταουάσδου υἱῷ, υἱωνῷ
 δὲ Τιγράνου βασι|λέως δ[ο]ϋ|ν[α] διὰ Τιβερίου Νέρωνος, ὃς
 τότε μου | πρόγονος ἦν· καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος ἀφιστάμενον καὶ |
 ἀναπολεμοῦν δαμασθὲν ὑπὸ Γάτου τοῦ υἱοῦ | μου βασιλεῖ
 "Αριοβαρζάνει, βασιλέως Μήδων "Αρτα||βάζου υἱῷ, παρέδωκα 10
 καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνα|τον τῷ υἱῷ αὐτοῦ "Αρταουάσδη(ι).

7 [ἐν] εἰρήνη(ι) κατέστησα: cf. *Mark.*³ p. 458 "Αλτης pro "Αλ-
 πεις, cf. *Meuw.* p. 8 12 οὐ pro οἱ, cf. *ibid.* p. 25 14-15 Χά-
 λυβες pro Χάρυδες, cf. *Gagé* p. 12, 3 eiusdem tractus non redd.
interpres, item infra eodem fere tempore, gentis utriusque, usque
 ... exercitus

27. 1 δήμου "Ρ.: de artic. om. cf. *Meuw.* p. 39 2-3 eius Artaxe
 non redd. *interpres, item infra* id ante βασιλείαν, regis ante "Αρ-
 ταουάσδου, postea, regendam, oriundus 6 μοι pro μου *legen-
 dum esse censet Web.* p. 134* n. 544 (cf. 131* n. 529), qui tamen
 in lapide *Ancyrano* μου legi confirmat

vasdi. [§] Quo [inte]rfecto [Tigra]ne(m), qui erat ex régió genere Armeniorum oriundus, in id re[gnum] mísi. § Pro-
vincias omnis, quae trans Hadrianum mare vergun[t a]d
Orien[te]m, Cyre[násque, iam ex parte magná régibus ea
possidentibus, e[st] antea Siciliam et | Sardiniam occupátas
bello servili reciperávi. § ||

35 28. Colonias in África Sicilia [M]acedoniá utrâque Hispaniá
Achaia Asia Syria | Gallia Narbonensi Pi[si]dia militum
dedúxi. § Italia autem XXVIII coloniás, quae vivo me
celeberrimae et frequentissimae fuerunt, mea au[c]t[or]i-
t[ate] | deductas habet. |

40 29. Signa militaria complur[a per] aliós d[u]cés ám[issa]
devict[is] ho[st]ibus re[cepi] || ex Hispania et [Gallia et a
Dalm]ateis. § Parthos trium exercitum Roman[o]rum
spolia et signa re[ddere] mihi supplicesque amicitiam populi
Romani | petere coegi. § Ea autem si[gn]a in penetráti,
quod e[st] in templo Martis Ultoris, | reposui. |

45 30. Pannoniorum gentes, quas ante me principem po-
puli Romani exercitus nun[quam] adit, devictas per Ti.
[Ne]ronem, qui tum erat privignus et legátus meus, | ím-
perio populi Romani s[ub]ieci protulique finés Illyrici ad
ripam fluminis | Danuui. Citra quod [D]a[cor]u[m] tr[an]s-

27. 31 Tigra]ne mendo scripturae in lapide Anc.

28. 35 inque ante utraque ex gr. ἐν ἑκατέρᾳ τε positum esse ab
Augusto atque mendo scribae vel lapicidae excidisse suspicatus est
Mark.³, at cf. Malcovati in Bollettino di filologia classica XL, 1933,
p. 109 37 mea auctoritate Web. ex Anc. vestig. et iam pridem
me[a auctoritate] Wölf. Gott. Rob.: me[is auspiciis] Mo. plerique,
me[o iussu et nomine] Bergk, me [auctore] Ra.-Pre., me[o nomine]
Wirtz 39 [ho]stibus r[ecipi] Anc. ex Web. lect. (p. 254*): [hostib]us
re[cepi]ravi Domaszewski apud Momms.

29. 40 exercitum pro exercituum, cf. supra 10. 22

31. 47 Danuui legit Web. in lapide: Danuui pro Danuui edd. pr.,
ut supra 10. 22

οὐ ἀναιρεθέντος | Τιγράνην, ὃς ἦν ἐκ γένους Ἀρμενίου βασι-
λικοῦ, εἰς | τὴν βασιλείαν ἔπεμψα. § Ἐπαρχείας ἀπάσας,
ὅσαι | πέραν τοῦ Εἰλινοῦ κόλπου διατείνουσι πρὸς ἀνα||τολάς, 15
καὶ Κυρήνην ἐκ μείζονος μέρους ὑπὸ βασιλέων κατεσχη-
μένας καὶ ἔμπροσθεν Σικελίαν καὶ Σαρ|δῶ<ι> προκατει-
λημ(μ)ένas πολέμωι δουλικῶι ἀνέλαβον. |

28. Ἀποικίας ἐν Λιβύῃ Σικελίαι Μακεδονίαι ἐν ἑκατέ-
ρα(ι) τε Ἰσπανίαι Ἀχαιοὶ Ἀσίαι Συρία(ι) Γαλατίαι τῇ πε||ρί 20
Νάρβωνα Πισιδίαι στρατιωτῶν κατήγαγον. § Ἰτα|λία δὲ
εἴκοσι ὀκτώ ἀποικίας ἔχει ὑπ' ἐμοῦ καταχθεί|σας, αἱ ἐμοῦ
περίοντος πληθύνουσαι ἐτύγχανον. |

XVI 29. Σημέας στρατιωτικὰς [πλείστας ὑ]πὸ ἄλλων ἡγεμό|νων
ἀποβεβλημένας [νικῶν τοῦ]ς πολεμίους || ἀπέλαβον § ἔξ
Ἰσπανίας καὶ Γαλατίας καὶ παρὰ | Δαλματῶν. Πάρθους
τριῶν στρατευμάτων Ῥωμαίων σκῦλα καὶ σημέας ἀποδοῦναι
ἐμοὶ ἐκέτας τε φι|λίαν δήμου Ῥωμαίων ἀξιῶσαι ἠνάγκασα.
[§] Ταύτας || δὲ τὰς σημέας ἐν τῶι Ἄρεως τοῦ Ἀμύντορος 5
ναοῦ ἀ|δύτῳι ἀπεθέμην. |

30. Παννονίων ἔθνη, οἷς πρὸ ἐμοῦ ἡγεμόνος στρατεύ|μα
Ῥωμαίων οὐκ ἤγγισεν, ἤσσηθέντα ὑπὸ Τιβερίου | Νέρωνος,
ὃς τότε μου ἦν πρόγονος καὶ πρεσβευτής, || ἡγεμονίαι δήμου 10
Ῥωμαίων ὑπέταξα [§] τὰ τε Ἰλλυρικοῦ ὄρια μέχρι Ἰστρου
ποταμοῦ προήγαγον. Οὐ ἐπεί|ταδε Δάκων διαβάσα πολλή

15 μείζονος pro μείζονος, cf. Meuw. p. 19 17 προκατειλημένας
pro προκατειλημμένας: ἔμπροσθεν et προ- redund.

28. 18 ἐν praepositionem ante ἑκατέρα(ι) mendose in lapide repe-
titam esse iudicat Weber p. 248* n. 672 19 τε errorem esse lapi-
cidae pro τῇ idem Web. p. 130 cens. eique adstipulatur Festa qui
τῇ in textu pro τε recepit

29. 23 σημέας pro σημαίας, cf. Meuw. p. 10 [πλείστας] Schm.¹:
[πλείους] Mo.² 24 [νεικήσα]ς pro [νικῶν τοῦ]ς dubitanter Diehl

30. 7 πρὸ ἐμοῦ ἡγεμόνος: cf. Meuw. p. 104 8 οὐκ pro οὐδέποτε
11 ripam om. interpres ἐπείταδε pro ἐπίταδε, cf. Meuw. p. 6

gressus exercitus meis a[u]sp[icis] vict[us] profligatusque
e[st], et) pos[tea] tran[s] Danuvium ductus exerc[it]us meus
Da[co]rum | gentes im[peria] populi Romani perferre coegi)t. ||

50 31. Ad me ex In[di]a regum legationes saepe missae sunt
non visae ante id tempus | apud qu[em]q[ue] R[omanorum]
du]cem. § Nostram am[icitiam] appetiverunt | per legato[s]
B[actrian]ae Scythae]que et Sarmatarum, qui sunt citra
fl[uvium] | Tanaim [et] ultra, reg[es], Alba[norum]que rex et
Hib[er]orum et Medorum. |

32. Ad me supplices confugerunt reges Parthorum Ti-
rida[tes] et postea Phra[tes] || regis Phrati[s] filius; [§] Me-
dorum [Artavasdes, Adiabenorum Artaxar]es, § Britan[ni]
Dumnobellanus] et Tin[commius, Sugambr]orum |
Maelo, § Mar[c]omanorum Sueborum [..... rus]. Ad [me]
rex Parthorum | Phrates Orod[i] filius filios suos nepo-
5 t[es]que omnes misit in Italiam, non || bello superatu[s], sed
amicitiam nostram per [liberorum] suorum pignora | petens.
§ Plurimaeque aliae gentes exper[tae] sunt p. R.] fidem

49 [imperi]a p. R. Ant.; [im]peri[um] p. R.] Wölfl. [perferre]
plerique: [accipere] Wölfl., [sustinere] dubitanter Schm.

31. 50 [non visae ante id t]em[pus] Ra.-Pre. ex Ant., Gagé,
Volk. : nunquam pro non Gott., quod longius iudicat Web.,
[invisitatae ante id tempus] Bergk, [nunquam antea visae] Mo.²
plerique 51 [appetiverunt] Gott.⁴ spatii ratione habita: [petie]-
runt Ra.-Pre. ex Ant. et plerique antea

32. 2 Nomen Tincommius restituit Sand. in Numism. Chronicle
1918 p. 97 sqq., cf. Ramsay in Journ. of Rom. St. VI, 1916, p. 126
3 nomen Sueborum regis, quod spatium octo circiter litterarum
completebatur, propos. Segimerus Wölfl. Gott. Wirtz, Maroboduus
Bergk (sed cf. gr. . . . ρος), Tudrus Müllenhoff apud Mo.² p. 140,
Tudmerus Rob. 6 p. R. Anc. ut e spatio conici licet: [p. Ro]m. Ra.-

δύναμις ἐμοῖς αἰσίοις οἰωνοῖς κατεκόπη, καὶ ὕστερον μεταχθὲν
τὸ ἐμὸν στρατεῦμα πέραν Ἰστρου τὰ Δάκων ἔθνη προστάγ-
ματα || δήμου Ῥωμαίων ὑπομένειν ἠνάγκασεν. | 15

31. Πρὸς ἐμὲ ἐξ Ἰνδίας βασιλέων πρεσβεῖαι πολλάκις ἀπε-
στάλησαν, οὐδέποτε πρὸ τούτου χρόνου ὄφθεισαι παρὰ | Ῥω-
μαίων ἡγεμόνι. § Τὴν ἡμετέραν φιλίαν ἠξίωσαν | διὰ πρέσ-
βων § Βαστάρναι καὶ Σκύθαι καὶ Σαρμα[τῶν] οἱ ἐπίταδε 20
ὄντες τοῦ Τανάιδος ποταμοῦ καὶ | οἱ πέραν δὲ βασιλεῖς καὶ
Ἀλβανῶν δὲ καὶ Ἰβήρων | καὶ Μήδων βασιλεῖς. |

32. Πρὸς ἐμὲ ἰκέται κατέφυγον βασιλεῖς Πάρθων μὲν |
XVII Τειριδάτης καὶ μετέπειτα Φραάτης, βασιλέως § || Φράτου [υἱός,
Μ]ήδ[ων] δὲ Ἀρταο[υάσδ]ης, Ἀδιαβ[η]νῶν [Ἀ]ρτα[ξάρ]ης,
Βριτ[αν]ῶν Δομνοελλαῦνος | καὶ Τ[ι]γκόμμιοι, Σο[υ]γάμ-
βρων [Μ]αίλων, Μαρχο[μάνων] [Σουήβων]ρος. § [Πρὸς]
ἐμὲ βασιλεὺς || Πάρθων Φρα[άτης] Ὀρώδο]υ υἱὸς υἱοῦς 5
[αὐτοῦ] υἰωνοῦς τε πάντας ἔπεμψεν εἰς Ἰταλίαν, οὐ πολέμωι
| λειφθεῖς, ἀλλὰ τὴν ἡμ[ε]τέραν φιλίαν ἀξίων ἐπὶ τέκνων
ἐνεχύροις. Πλεῖστά τε ἄλλα ἔθνη πείραν ἔλαβεν δήμου

31. 17 τοῦ ante χρόνου Wölflini coniecturam secutus suppl.
Festa. quod sane facile errore lapicidae per haplographiam quae
dicitur excidere potuit παρὰ τινι ab interprete scriptum fuisse
valde probabile Festae videtur coll. lat. apud quemquam, praeterea
lat. 26. 16 quisquam Romanus = gr. 26. 13 Ῥωμαίων τις 20-21 οἱ
ἐπίταδε ὄντες . . . καὶ οἱ πέραν δὲ βασιλεῖς: perperam interpres citra
cum reges coniunxit, cf. Gagé p. 10, 1 22 βασιλεῖς pro βασιλεῖς,
cf. Meuw. p. 22

32. 2 Britan[ni] legit Web. in ectypo Berolinensi: Britan[ni] sup-
pulerant Mo. et ceteri 3. Παδ dubitanter legit Web. in Anc.
(p. 259*, 678) 4 βασιλεῖς pro βασιλεὺς habet lapis 7-8 li-
berorum suorum non redd. interpres

me prin[c]eipe, quibus antea cum populo Roman[o] nullum
extiterajt negationum | et amicitiae [c]ommercium. § |

33. Á me gentés Parthórum et Médóru[m] per legátos] 10
principes earum gen[er]atium régés pet[er]it[is] accéperunt: Par-
[thi Vononem, regis Phr]átis filium, | régis Oródis nepótem,
§ Médi Ar[iobarzanem], régis Artavazdis filium, regis Ario-
barzanis nep[otem].

34. In consulátu sexto et septimo, postquam bella [ci-
v]ilia exstinxeram, | per consénsu[m] úniversórum pos[itu]s
15 rerum om[n]ium, rem publicam || ex meá potestáte [§] in
senátus populique Romani arbitrium transtulí. | Quó pro
merito meó senatu[s] consulto Augustus appe[ll]atus sum et
laureis | postés aedium meárum v[estiti] pub[lice] cor[ona]que
cívica super | iánuam meam fixa est [§] [et clupeus aureus]
in [c]úria Iúliá pos[itu]s, quem mihi senatum [populum]que
20 Romanu[m] dare virtutis cle[m]entiaequ[e] iustitia[e] et pie-
tatis caussá testatum] est per ejus clúpei | [inscription]em.
§ Post id tem[poris] auctóritáte [omnibus] praestiti, potes[tatis]

Pre. ex Ant. 7 [nullum extiterajt] *Mo.*² *suadente Wilamow.,*
plerique: [nullum intercedebajt] *Mo.*¹, [nullum fuera]jt *Bergk Schm.*
Cagn.

34. 13 postquam bella [civil]ia *Ra.-Pre. ex Ant. et sic iam pri-*
*dem Mo.*¹ *Schm. Gott.:* [bella ubi civil]ia *Mo.*² *Diehl Cagn.* 16 [Au-
gust[us] *Ant. et sic iam pridem in Anc. Mo.*¹ *Schm. Gott.:* [Aug.]
*Mo.*² *et plerique* 17 v[estiti] *Mo.*² *et plerique:* v[elati] *Wölfl.,*
u[mbrati] Cavedoni; sunt *add. Schm. Gott.* 18 [et clu]peus *Ra.-*
Pre. ex Ant.: [clupeusque] *priores,* [atque clu]peus *Gott.* 19-20
element[is] iustitiae et pietatis *Liegle in Zeitschr. f. Numism.*
XLIII, 1935, p. 93, cf. Prem. Vom Werden und Wesen des Prin-
zipats, Monaci 1937, p. 191, 3: clementiaequ[e] iustitiae et pietatis
Ra.-Pre.; clementiae iustitiae pietatis *asynd. omnes priores* 21
[a]uctoritate *Ant. et sic iam ex gr. ἀξιωματι proposuerat Franz in*
Archaeol. Zeitung I, 1843, p. 23: [dignitate] *Mo. et ceteri* 22

Ῥωμαίων πίστεως ἐπ' ἐμοῦ ἡγεμόνος, || οἷς τὸ πρὶν οὐδεμία 10
ἦν πρὸς δῆμον Ῥωμαίων π[ρ]εσβειῶν καὶ φιλίας κοινωνία. |

33. Παρ' ἐμοῦ ἔθνη Πάρθων καὶ Μήδων διὰ πρέσβεων
τῶν | παρ' αὐτοῖς πρώτων βασιλεῖς αἰτησάμενοι ἔλαβ[ον].
| Πάρθοι Οὐονώνην, βασιλέως Φράτου υἱ[όν], βασιλ[έως] ||
'Ωρώδου υἱόν, Μῆδοι Ἀριοβαρζάνην, βα[σι]λέως | Ἀρτα- 15
βάζου υἱόν, βασιλέως Ἀριοβαρζάν[ου υἱόν]. |

34. Ἐν ὑπατεῖαι ἕκτη καὶ ἑβδόμη μετὰ τὸ τοῦ ἐνφυλίου
ζβέσαι με πολέμους [κ]ατὰ τὰς εὐχὰς τῶν ἐμῶν πολε[ι]τῶν
ἐνκρατῆς γενόμενος πάντων τῶν || πραγμάτων, ἐκ τῆς ἐμῆς 20
ἐξουσίας εἰς τὴν συνκλήτου καὶ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων
μετήνεγκα | κυρήσαν. Ἐξ ἧς αἰτίας δόγματι συνκλήτου
Σεβαστὸς | προσ[ηγορε]ύθην καὶ δάφναις δημοσίαι τὰ πρό-
πυλ[ά] μου ἐστέφθη, ὃ τε δρύϊνος στέφανος ὁ διδόμενος ||
XVIII ἐπὶ σωτηρίαι τῶν πολιτῶν ὑπερά[ν]ω τοῦ πυλῶνος τῆς
ἐμῆς οἰκίας ἀνετέθη, § ὅπ[λ]ον τε χρυσοῦν ἐν τῷ βο[υ]λευτη-
ρίῳ ἀνατεθ[έ]ν ὑπὸ τε τῆς | συνκλήτου καὶ τοῦ δήμου τῶν
'Ῥω[μα]ίων διὰ τῆς || ἐπιγραφῆς ἀρετὴν καὶ ἐπεικείαν κα[τὰ] 5

33. 13 τῶν παρ' αὐτοῖς πρώτων = *principes* 16 Ἀρταβάζου
pro Ἀρταουάσδου, *cf. 27. 5, 11; 32. 1*

34. 18 ζβέσαι *pro* σβέσαι, *cf. Meuw. p. 19* 22 κυρήσαν *pro*
κυρήσαν XVIII 3 Iulia om. interpres; Ἰουλίῳ ante βουλευτηρίῳ
per homoeoteleuton in transcriptione facile excidere potuisse suspi-
catur Festa 4-5 clupei om. interpres 5 ἐπεικείαν pro ἐπεικείαν,
cf. Meuw. p. 9

au[tem] nihilo amplius [habu]i quam cēt[er]i qui mihi quo[que]
in ma[gis]tra[t]u conlegae [fuerunt]. § |

35. Tertium dec[im]um consuliātum cum gerebam senatus
25 et equiester ordo || populusque Romanus universus [ap-
pellavit me patrem patriae idque in vestibulo [a]edium
meorum inscribendum et in curiā Iulia est in foro Aug. |
sub quadrig[ei]s, quae mihi [ex] s. e. positae sunt, censuit.
Cum scripsi haec, | annum agebam septuagensum
sextum].

1. Summā pecūn[i]ae, quam ded[it vel in aerarium vel
30 plebei Romanae vel di[m]is[s]is militibus: denarium se[xi]e[ns]
milliens].

2. Opera fecit nova § aedem Martis, [Iovis Tonantis et
Feretri, Apollinis,] | divi Iūli, § Quirini, § Minervae, [Iunonis
Reginae, Iovis Libertatis,] | Larum, deum Penātium, [§]
Iuv[entatis, Matris Magnae, Lupercal, pulvina]r | ad circum,
[§] cūriam cum Ch[alcidico, forum Augustum, basilicam] ||
35 Iuliam, theatrum Marcelli, [§] [p]or[ticium Octaviam, nemus
trans T]iberim | Caesarum. § |

quam ceteri qui mihi Ant.: [quam qui fuerunt mihi priores,
ne Webero quidem excepto (cf. p. 164), sed in Anc. quoque vestigia
verbi fuerunt post conlegae cernuntur, cf. Ra.-Pre. p. 97

35. 26 Augusto Ra.-Pre. ex Ant. inscribendum et in c[ur]ia
[Iulia est] Ra.-Pre. ex Ant.: inscribendum esse et in curia
est Mo. 27 censuit Ra.-Pre.: decrevit Mo. et plerique 28 se-
ptuagensum] ab Augusti orthographia abhorret: vide supra p. XXII
et cf. Mo.² p. 192, 194 29 [vel in aera]rium Ra.-Pre.: [in aera-
rium] Mo.

App. 2. 33 [Matris Magnae] Web. et Gagé: [Matris deum] Mo.
et plerique, at cf. 19. 8 35 [p]or[ticium Octaviam] Pre.¹ Ra.-Pre.
probante Gott.: [p]or[ticium] Mo.

δικαιοσύνην | και ευσέβειαν ἐμοὶ μαρτυρεῖ. § 'Αξιόμ[α]τι
[§] πάντων | διήνεγκα, [§] ἐξουσίας δὲ οὐδέν τι πλεῖον ἔσχον
| τῶν συναρξάντων μοι. |

35. Τρισκαίδεκάτην ὑπατείαν ἄγοντός μου ἤ τε σύν||κλητος 10
καὶ τὸ ἱππικὸν τάγμα ὃ τε σύνπας δῆμος τῶν | 'Ρωμαίων
προσηγόρευσέ με πατέρα πατρίδος καὶ τοῦτο | ἐπὶ τοῦ προ-
πύλου τῆς οἰκίας μου καὶ ἐν τῷ βουλευτη|ρίῳ καὶ ἐν τῇ
ἀγορᾷ τῇ Σεβαστῇ ὑπὸ τῷ ἄρματι, ὃ μοι | δόγματι συν-
κλήτου ἀνετέθη, ἐπιγραφῆναι ἐψηφίσα||το. [§] "Οτε ἔγραφον 15
ταῦτα, ἦγον ἔτος ἑβδομηκοστὸν | ἕκτον. § |

1. Συνκεφαλαίωσις [§] ἠριθμημένου χρήματος εἰς τὸ αἰρά-
ριον ἢ εἰς τὸν δῆμον τὸν 'Ρω[μαί]ων ἢ εἰς τοὺς ἀπολε|λυμένους
στρατιώτας [§]. ἕξ μυριάδες μυριάδων. § ||

2. Ἔργα καινὰ ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ ναοὶ μὲν "Αρεως, Διὸς 20
| Βροντησίου καὶ Τροπαιοφόρου, Πανός, 'Απόλλωνος, [§]
θεοῦ 'Ιουλίου, Κυρύνου, [§] 'Α[θ]ηναῖς, [§] "Ἡρας βασιλίδος,
[§] Διὸς 'Ελευθερίου, [§] 'Ἡρώων, θεῶν π[α]τρῶν, [§] Νε|ρό-
XIX τητος, [§] Μητρὸς θεῶν, [§] β[ου]λευτήριον σύν χαλκι|δικῶι,
[§] ἀγορᾶ (<ι> Σεβαστή (<ι>), [§], θέατρον Μαρκέλλου, [§] β[α]-
σι|λικῇ 'Ιουλίᾳ, [§] ἄλλος Καισάρων, [§] στοαὶ ἐ[ν] Παλατ[ί]ῳι,
| στοὰ ἐν ἱπποδρόμῳι Φλαμινίῳι.

6 post id tempus om. interpres

35. 10 τὸ ἱππικὸν τάγμα ex lat. translatum

App. 2. ordinem operum turbavit interpres 21 Πανός = Lu-
percal XIX 2 trans Tiberim om. interpres στοαὶ ἐ[ν] Παλα-
τ[ί]ῳι = pulvinar ad circum? cf. Pre.¹ p. 141 3 στοὰ ἐν ἱππο-
δρόμῳι Φλαμινίῳι = porticum Octaviam

3. Refécit Capito[lium sacra]sque aedes [nu]m[ero octo-
ginta] duas, thea[t]rum Pom[peí], aqu[arum rivos, vi]am
Flamin[iam]. |

4. Ímpensa p[raestita in spe]ctacul[a] scaenica et munera
40 gladiatorum at[que] athletas et venationes et naum[ach-
iam] et donata pe[c]unia [colo]nis municipiis oppid[is]
ter]rae mótu § incendioque consum[pt]is a[ut] viritim
a[micis senat]oribusque quórum census explévit, | in[nu]-
mera[bilis]. §

App. 4. 39 impensa p[raestita] Wölf. *Ra.-Pre.*: impensa p[ecunia]
(vel impensar[um summa]) Mo.² Gott. *Mark.* sca[enica] *Ant.*
et sic iam Mo.² plerique: [circensia] Mo.¹ 40 naumachiam]
animadvertit Mo.² p. 156 Augustum ipsum scripsisse 23. 43 na-
valis proeli spectaclum 40-41 colonis municipiis oppidis *Ra.-*
Pre. Web. et recentiores: [colonis in Italia, oppidis in provinciis]
Gott., et iam pridem Mo.² p. 159 qui tamen in textu hiatum non
expleverat, [municipiis, oppidis in provinciis] dubitanter Diehl

3. § Ἐπεσκευάσθη τὸ Κα]πιτώλιον, [§] ναοὶ ὀγδοήκοντα
δύο, [§] θέ[ατρ]ον Π[ομ]π[ηίου], [§] ὁδὸς Φλαμινία, [§] ἀγωγοὶ 5
ἑξάτων.

4. [Δαπ]άνας δὲ | εἰς θεὰς καὶ μονομάχους καὶ ἀθλητὰς
καὶ ναυμα]χίαν καὶ θηρομαχίαν δωρεαὶ [τε] ἀποικίας πόλεσιν
| ἐν Ἰταλίαι, πόλεσιν ἐν ἐπαρχείαις, [§] σεισμῶι κα[ὶ] ἐντυ]- 10
ρισμοῖς πεπονηκυῖαις ἢ κατ' ἄνδρα φίλοις καὶ συν]κλητικοῖς,
ὧν τὰς τειμήσεις προσεξεπλήρωσεν, ἄ]πειρον πλῆθος. |

INCERTAE SEDIS

I.

Etsi scio fabrilibus operibus exerceri milites non esse alienum, vereor tamen, si quicquam permisero, quod in usum meum aut tuum fiat, ne modus in ea re non adhibeatur, qui mihi sit tolerandus.

I. *Dig. XLIX 16, 12, 1 Paternus (Tarruntenus Paternus libro secundo de re militari, ib. 7) quoque scripsit debere eum, qui se meminerit armato praeesse, parcissime commeatum dare, equum militarem extra provinciam duci non permittere, ad opus privatum piscatum venatum militem non mittere. nam in disciplina Augusti ita cavetur: 'etsi — tolerandus'.*

Opus quoddam Augusti ad rem militarem pertinens exstitisse, quod Disciplina inscriptum esset, inde effecit A. Neuman, Das Militärhandbuch des Kaisers Augustus, in Klio XXVI, 1933, p. 360-362: E. Albertini autem (Académie des inscriptions et belles-lettres, Comptes Rendus 1938, p. 330; Addendum aux fragments des lettres d'Auguste, in Revue des études anciennes, XLII (Mélanges Radet) 1940, p. 379-381) ex epistula, ad Tiberium fortasse missa, id fragmentum fluxisse contendit. In iudicatum rem relinquere maluimus.

II.

Quint. VIII 3, 34 et quae vetera nunc sunt, fuerunt olim nova, et quaedam sunt in usu perquam recentia, ut Messalla primus 'reatum', 'munerarium' Augustus primus dixerunt.

III.

Suet. *Aug.* 42, 3 magna vero quondam sterilitate ac difficili remedio cum venalicias et lanistarum familias peregrinosque omnes exceptis medicis et praeceptoribus partimque servitiorum urbe expulisset, ut tandem annona convaluit, impetum se cepisse scribit frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret: neque tamen perseverasse, quia certum haberet posse per ambitionem quandoque restitui.

II. *Munerarius est qui manus seu ludum gladiatorum edit: ἀγωνοθέτης, eoque sensu verbum adhibetur a Sen. ex. contr. IV praef. 1, Quint. decl. IX (gladiator) passim, Suet. Dom. 10, 1, Tert. apol. 44, 3. Ubi Augustus verbum hoc — primus — adhibuerit, ignoratur: in 'commentariis de vita sua' de gladiatorum munere locutus est (cf. fr. VI); sed etiam in epistulis sermo de hac re occurrere potuit (cf. e. g. ep. 1, 1).*

III. 8 posset V, om. L, post se recent.

Inter commentariorum fragmenta recepit Peter, H. R. R. II p. 62; Plew autem (Quellenuntersuch. zur Gesch. d. Kaisers Hadrian, p. 109) ad sterilitatem anni 6 p. Chr. (de qua Dio LV 26, 1) pertinere atque e brevuario totius imperii id sumpsisse Suetonium censuit.

APPENDIX

CAESARIS AUGUSTI

DICTA ET APOPHTHEGMATA

I.

Cic. *fam. (Brutus Ciceroni)* XI 20, 1 (*IX Kal. Iun. 711/43*) ipsum Caesarem (*scil. Octavianum*) nihil sane de te questum, nisi dictum quod diceret te dixisse 'laudandum adulescentem, ornandum, tollendum'; se non esse commissurum, ut tolli possit.

II.

Sen. *contr.* II 5, 20 hic est L. Vinicius, quo nemo civis Romanus in agendis causis praesentius habuit ingenium: quidquid longa cogitatio illi praestatura erat, prima intentio animi dabat; ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere videretur. de hoc eleganter dixit divus Augustus: 'L. Vinicius ingenium in numerato habet'.

I. Cf. Suet. *Aug.* 12 ut cognovit Antonium post fugam a M. Lepido receptum ceterosque duces et exercitus consentire pro partibus, causam optimatum sine cunctatione deseruit, ad praetextum mutatae voluntatis dicta factaque quorundam calumniatus, quasi alii se puerum, alii ornandum tollendumque iactassent, ne aut sibi aut veteranis par gratia referretur.

II. De hoc Augusti dicto cf. J. De Decker, « *Ingenium in numerato habere* » (de l'origine historique d'une locution courante), in *Revue de l'instruction publique en Belgique* LIII, 1910, p. 371-374 (L. Vinicius IIIvir flanda moneta? (L. Vinicius, le magistrat monétaire), *ibid.* p. 375-380). De Vinicio autem cf. *supra*, ad ep. VI et XLII.

III.

Sen. *contr.* IV *praef.* 7 declamabat autem Haterius admissio populo ex tempore: solus omnium Romanorum, quos modo ipse cognovi, in latinam linguam transtulit graecam facultatem. tanta erat illi velocitas orationis, ut vitium fieret. itaque divus Augustus optime dixit: 'Haterius noster sufflaminandus est'. adeo non currere, sed decurrere videbatur.

IV.

Sen. *contr.* X *praef.* 14 bene declamavit Gavius Silo, cui Caesar Augustus, cum frequenter causas agentem in Tarraconensi colonia audisset, plenum testimonium reddidit;

III. *Haterius iste idem fuisse videtur de quo Tacit. ann. IV 61* fine anni (26 p. Chr.) excessere insignes viri Asinius Agrippa, claris maioribus quam vetustis vitaque non degener, et Q. Haterius, familia senatoria, eloquentiae quoad vixit celebratae: monumenta ingeni eius haud perinde retinentur. scilicet impetu magis quam cura vigeat; utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul extinctum est. Cf. *Sen. ep. 40, 10* Q. Haterii cursum, suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano volo: nunquam dubitavit, nunquam intermisit; semel incipiebat, semel desinebat. 'Sufflaminare' proprie est ruentem currum sufflamine sistere: *Sen. apocol. 14, 4* erant qui dicerent... aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam; *translate pro cohibere, comprimere, retinere, refrenare: sufflamen enim proprie est lignum illud vel vinculum ferreum, quo per radios rotarum trajecto, vel potius ferreum instrumentum in modum soleae formatum, quo subter rotae unius canthum supposito, currus in declivibus locis nimio impetu ruentes cohibentur: cf. Iuv. 8, 148* ipse rotam adstringit sufflamine mulio consul; *translate pro quocumque retinaculo, impedimento, retardatione: cf. Iuv. 16, 50* nec res atteritur longo sufflamine litis. Hoc verbum Augustus primus *translate* usurpasse videtur.

IV. *Gavium Silonem a. 727-728/27-26 Tarracone audivit Augustus, qua in urbe, cum bellum contra Astures Cantabrosque gereret, octavum et nonum consulatum, teste Suetonio (Aug. 26, 3), inivit.*

dixit enim: 'numquam audivi patrem familiae disertio-
 5 at cum patrem familiae praeferret, oratorem subducebat:
 partem esse eloquentiae putabat eloquentiam abscondere.

V.

Sen. *de ira* III 23, 4 Timagenes historiarum scriptor
 quaedam in ipsum, quaedam in uxorem eius et in totam
 domum dixerat nec perdiderat dicta; magis enim circum-
 fertur et in ore hominum est temeraria urbanitas. saepe
 5 illum Caesar monuit, moderatius lingua uteretur; perseve-
 ranti domo sua interdixit. postea Timagenes in contubernio
 Pollionis Asinii consenuit ac tota civitate direptus est:
 nullum illi limen praeclosa Caesaris domus abstulit. histo-
 rias, quas postea scripserat, recitavit et libros acta Caesaris
 10 Augusti continentis in igne posuit et combussit; inimicitias
 gessit cum Caesare: nemo amicitiam eius extimuit, nemo
 quasi fulguritum refugit, fuit qui praeberet tam alte cadenti
 sinum. tulit hoc, ut dixi, Caesar patienter, ne eo quidem
 motus, quod laudibus suis rebusque gestis manus attulerat;
 15 numquam cum hospite inimici sui questus est. hoc dum-
 taxat Pollioni Asinio dixit: 'θηριοτροφεΐς'; paranti deinde
 excusationem obstitit et 'fruere, inquit, mi Pollio, fruere!'
 et cum Pollio diceret: 'si iubes, Caesar, statim illi domo
 mea interdicam', 'hoc me, inquit, putas facturum, cum
 20 ego vos in gratiam reduxerim?' fuerat enim aliquando
 Timageni Pollio iratus nec ullam aliam habuerat causam
 desinendi, quam quod Caesar coeperat.

*Pater familias interdum pro rudi et simplici et illitterato homine
 ponitur: cf. Cic. de or. I 132 de hoc uno minime est facile praeci-
 pite non mihi modo, qui sicut unus pater familias his de rebus
 loquor, sed etiam ipsi illi Roscio; ibid. I 159 effudi vobis omnia,
 quae sentiebam, quae fortasse, quemcumque patrem familias
 adripissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percontantibus re-
 spondisset.*

VI.

Sen. *de ben.* III 27, 1 sub divo Augusto nondum hominibus
 verba sua periculosa erant, iam molesta. Rufus, vir ordinis
 senatorii, inter cenam optaverat, ne Caesar salvus rediret
 ex-ea peregrinatione, quam parabat; et adiecerat idem
 omnes et tauros et vitulos optare. fuerunt, qui illa dili- 5
 genter audirent. ut primum diluxit, servus, qui cenanti ad
 pedes steterat, narrat, quae inter cenam ebrius dixisset, et
 hortatur, ut Caesarem occupet atque ipse se deferat. usus
 consilio descendenti Caesari occurrit et, cum malam mentem
 habuisse se pridie iurasset, id ut in se et in filios suos reci- 10
 deret, optavit et Caesarem, ut ignosceret sibi rediretque in
 gratiam secum, rogavit. cum dixisset se Caesar facere:
 'nemo, inquit, credet te mecum in gratiam redisse, nisi
 aliquid mihi donaveris', petitque non fastidiendam etiam
 a propitio summam et inpetravit. Caesar ait: 'mea causa 15
 dabo operam, ne umquam tibi irascar'.

VII.

Sen. *de ben.* VI 32, 1 divus Augustus filiam ultra inpu-
 dicitiae maledictum inpu dicam relegavit et flagitia principalis
 domus in publicum emisit: admissos gregatim adulteros,
 pererratam nocturnis comissionibus civitatem, forum
 ipsum ac rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, 5
 filiae in stupra placuisse, cotidianum ad Marsyam concursum,
 cum ex adultera in quaestuariam versa ius omnis licentiae
 sub ignoto adultero peteret. haec tam vindicanda principi
 quam tacenda, quia quarundam rerum turpitudine etiam ad
 vindicantem redit, parum potens irae publicaverat. deinde 10
 cum interposito tempore in locum irae subisset verecundia,
 gemens, quod non illa silentio pressisset quae tam diu ne-
 scierat, donec loqui turpe esset, saepe exclamavit: 'horum
 mihi nihil accidisset, si aut Agrippa aut Maecenas vixisset':
 adeo tot habenti milia hominum duos reparare difficile est. 15

VIII.

Quint. VI 3, 59 adhibetur autem similitudo interim palam, interim inseri solet parabola: cuius est generis illud Augusti, qui militi libellum timide porrigenti, 'noli, inquit, tamquam assem elephanto des'.

IX.

Quint. VI 3, 63 Eques romanus, ad quem in spectaculis bibentem cum misisset Augustus, qui ei diceret 'ego, si prandere volo, domum eo', 'tu enim, inquit, non times, ne locum perdas'.

X.

Quint. VI 3, 64 dixit Augustus praefecto, quem cum ignominia mittebat, subinde interponenti precibus 'quid respondebo patri meo?' 'dic me tibi displicuisse'.

XI.

Quint. VI 3, 65 finitione usus est Augustus de pantomimis duobus, qui alternis gestibus contendebant, cum eorum alterum saltorem dixit, alterum interpellatorem.

XII.

Quint. VI 3, 77 Augustus nuntiantibus Tarraconensibus palmam in ara eius enatam, 'apparet, inquit, quam saepe accendatis'.

VIII. Cf. *Suet. Aug. 53, 2* promiscuis salutationibus admittebat et plebem, tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit, quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. *Macr. sat. II 4, 3* Augustus cum ei quidam libellum trepidus offerret et modo proferret manum modo retraheret, 'putas, inquit, te assem elephanto dare?'.

XII. *Augusto etiam vivo divinum cultum tributum esse constat, ut recte potuerit adfirmare Horatius (ep. II 1, 15): praesenti tibi*

XIII.

Quint. VI 3, 79 eluditur et ridiculum ridiculo: ut divus Augustus, cum ei Galli torquem aureum centum pondo dedissent, et Dolabella per iocum, temptans tamen ioci sui eventum, dixisset 'imperator, torque me dona', 'malo inquit, te civica donare'.

XIV.

Quint. VI 3, 94 interim de se dicere ridiculum et, quod in alium si absentem diceretur, urbanum non erat, quoniam ipsi palam exprobratur, movet risum: quale Augusti est, cum ab eo miles nescio quid improbe peteret <et> veniret contra Marcianus, quem suspicabatur et ipsum aliquid iniuste rogaturum: 'non magis, inquit, faciam, commilito, quod petis, quam quod Marcianus a me petiturus est'.

mattros largimur honores, iurandasque tuum per numen ponimus aras, nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes. Cf. hac de re *L. R. Taylor, The Divinity of the Roman Emperor, Middletown 1931, p. 236; D. M. Pippidi, Recherches sur le culte impérial (maxime cap. I); P. Lambrechts, La politique « apollinienne » d'Auguste et le culte impérial, La nouvelle Clio V, 1953, p. 65-82. — Tarraconenses, quibus ut divo Augusto templum exstruerent datum erat, teste Tacito (ann. I 78, 1), palmam in principis ara enatam esse ut laetum omen nuntiabant: sed Augustus haud infacete eorum in sacrificando negligentiam per iocum reprehendit.*

XIII. *Corona civica, inter militares nobilissima, ei dabatur, qui civem in pugna, occiso hoste, servasset. Primum ex fronde iligna postea magis placuit ex aesculo Iovi sacra, demum e quercu; semper itaque parvi pretii fuit. — Dolabella iste ignavus et arrogans homo fuisse videtur.*

XIV. *Marcianum hunc haud boni nominis hominem fuisse ex hoc loco apparet; nihil aliud de eo compertum habemus.*

XV.

Plut. *apophth. Caes. Aug. 2* (*Moral. II p. 96 BERN.*)
 ἐπει δὲ Ῥοιμητάλκης ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς ἀπ' Ἀντωνίου
 μεταβαλόμενος πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐμετρίαζεν παρὰ τοὺς πότους,
 ἀλλ' ἦν ἐπαχθῆς ὀνειδίζων τὴν συμμαχίαν, προπιῶν τινα τῶν
 ἄλλων βασιλέων ὁ Καῖσαρ εἶπεν· 'ἐγὼ προδοσίαν φιλῶ,
 5 προδότας δ' οὐκ ἐπαινῶ'.

XVI.

Plut. *ibid.* 5 ἐν δὲ Σικελίᾳ Ἄρειον ἀντὶ Θεοδώρου κατέστησε
 διοικητὴν· ἐπιδόντος δὲ τινος αὐτῷ βιβλίον, ἐν ᾧ γεγραμμένον
 ἦν· 'φαλακρὸς ἢ κλέπτης Θεόδωρος ὁ Ταρσεύς· τί σοι δοκεῖ;'·
 ἀναγνοὺς Καῖσαρ ὑπέγραψε· 'δοκεῖ'.

XVII.

Plut. *ibid.* 7 Ἀθηνόδωρ δὲ τῷ φιλοσόφῳ διὰ γῆρας εἰς
 οἶκον ἀφεθῆναι δεηθέντι συνεχώρησεν. ἐπει δὲ ἀσπασάμενος
 αὐτὸν ὁ Ἀθηνόδωρος εἶπεν· 'ὅταν ὀργισθῆς, Καῖσαρ, μηδὲν
 εἴπης μηδὲ ποιήσης πρότερον ἢ τὰ εἴκοσι καὶ τέτταρα γράμ-
 5 ματα διελθεῖν πρὸς ἑαυτὸν', ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ τῆς χειρός,
 'ἔτι σοῦ παρόντος, ἔφη, χρεῖαν ἔχω'. καὶ κατέσχευεν αὐτὸν
 ἐνιαυτὸν ὅλον, εἰπὼν ὅτι 'ἔστι καὶ σιγῆς ἀκίνδυνον γέρας'.

XV. 2 Ῥοιμητάλκης *Bernardakis*: Ῥοιμητάλκης *libri*.

De Rhoemetalee, Thraciae rege, vide: Dio. Cass. LIV 20, 3; LV 30, 3. 6; Vell. II 112, 4; Tac. ann. II 64, 2; Ovid. ex Ponto II 38 sqq.; Prosopogr. imp. Rom. III p. 130 n. 50; Kahrstedt R.E. IA 1003 n. 1.

XVI. *Arium, qui hic memoratur, philosophum illum fuisse Alexandrinum, Augusti magistrum et contubernalem, valde est probabile. De eo cf. supra, Proleg. p. XI.*

XVIII.

Plut. *ibid.* 8 ἀκούσας δὲ ὅτι Ἀλέξανδρος δύο καὶ τριάκοντα
 γεγονῶς ἔτη κατεστραμμένος τὰ πλείστα διηπόρει τί ποιήσει
 τὸν λοιπὸν χρόνον, ἐθαύμαζεν, εἰ μὴ μείζον Ἀλέξανδρος
 ἔργον ἡγεῖτο τοῦ κτήσασθαι τὴν ἡγεμονίαν τὸ διατάξαι τὴν
 ὑπάρχουσαν.

XIX.

Plut. *ibid.* 10 Γάιον δὲ τὸν θυγατριδοῦν εἰς Ἀρμενίαν
 ἀποστέλλων ἠτεῖτο παρὰ τῶν θεῶν εὐνοίαν αὐτῷ τὴν Πομπη-
 πηίου, τόλμαν δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου, τύχην δὲ τὴν ἑαυτοῦ παρα-
 κολουθῆναι.

XX.

Plut. *ibid.* 11 Ῥωμαίους δὲ τῆς ἀρχῆς ἔλεγεν ἀπολείψειν
 διάδοχον, ὃς οὐδέποτε περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τις ἐβου-
 λεύσατο, Τιβέριον λέγων.

XXI.

Plut. *ibid.* 12 θορυβοῦντας δὲ τοὺς ἐν ἀξιώματι νέους κα-
 ταστεῖλαι βουλόμενος, ὡς οὐ προσεῖχον ἀλλ' ἐθορύβουν,
 'ἀκούσατε, εἶπε, νέοι γέροντος, οὐ νέου γέροντες ἤκουον'.

XXII.

Plut. *ibid.* 15 Πείσωνος δὲ τὴν οἰκίαν ἐκ θεμελίων ἄχρι
 πάσης στέγης ἐπιμελῶς οἰκοδομοῦντος, 'εὐθυμον, ἔφη, με
 ποιεῖς οὕτως οἰκοδομῶν, ὡς αἰδίου τῆς Ῥώμης ἔσομένης'.

XIX. *Cf. Plut. de fortuna Rom. 7 (Moral. II p. 391 Bern.)*
 ὁ Σεβαστὸς . . . ἐκπέμπων τὸν θυγατριδοῦν ἐπὶ στρατείαν εὗξατο τοῖς
 θεοῖς ἀνδρείαν μὲν αὐτῷ δοῦναι τὴν Σκιπίωνος, εὐνοίαν δὲ τὴν Πομπηίου,
 τύχην δὲ τὴν αὐτοῦ.

XXII. *L. Calpurnius Piso Frugi hic fuisse videtur, L. Pisonis Caesonini cos. 696/58 cens. 704/50 filius, qui consul fuit a. 739/15 cum M. Livio Druso atque ab Augusto ut legatus in Pamphyliam*

XXIII.

Plut. *Cic.* 49, 5 πυνθάνομαι δὲ Καίσαρα χρόνις πολλοῖς ὕστερον εἰσελθεῖν πρὸς ἓνα τῶν θυγατριδῶν· τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ἱματίῳ περικαλύπτειν· ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα
5 μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δ' ἀποδιδόντα τῷ μειρακίῳ φάναι· 'λόγιος ἀνὴρ, ὦ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρις'.

XXIV.

Plut. *comp. Dion. et Brut.* 5, 2 ἔστηχε χαλκοῦς ἀνδριάς (*Bruti*) ἐν Μεδιολάνῳ τῆς ἐντὸς Ἀλπεων Γαλατίας. τοῦτον ὕστερον ἰδὼν ὁ Καῖσαρ εἰκονικὸν ὄντα καὶ χαριέντως εἰργασμένον παρῆλθεν· εἴτ' ἐπιστάς μετὰ μικρὸν ἀκρωμένων πολλῶν τοὺς
5 ἄρχοντας ἐκάλει φάσκων ἔκσπονδον αὐτῶν τὴν πόλιν εἰληφέναι πολέμιον ἔχουσαν παρ' αὐτῆ. τὸ μὲν οὖν πρῶτον, ὡς εἰκός, ἤρνοῦντο καὶ τίνα λέγοι διαποροῦντες εἰς ἀλλήλους ἀπέβλεψαν. ὡς δ' ἐπιστρέψας ὁ Καῖσαρ πρὸς τὸν ἀνδριάντα καὶ συναγαγῶν τὸ πρόσωπον, 'ἀλλ' οὐχ οὗτος, ἔφη, πολέμιος ὢν ἡμέτερος
10 ἐνταῦθα ἔστηκεν;' ἔτι μᾶλλον καταπλαγέντες ἐσιώπησαν. ὁ δὲ μειδιάσας ἐπήνεσέ τε τοὺς Γαλάτας, ὡς τοῖς φίλοις καὶ παρὰ τὰς τύχας βεβαίους ὄντας, καὶ τὸν ἀνδριάντα κατὰ χώραν μένειν ἐκέλευσε.

XXV.

Plut. *Per.* 1, 1 ξένους τινὰς ἐν Ῥώμῃ πλουσίους κυνῶν τέκνα καὶ πιθήκων ἐν τοῖς κόλποις περιφέροντας καὶ ἀγαπῶντας ἰδὼν ὁ Καῖσαρ, ὡς ἔοικεν, ἠρώτησεν, εἰ παιδία παρ' αὐτοῖς οὐ τίκτους αἱ γυναῖκες, ἡγεμονικῶς σφύδρα νοθεύσας τοὺς τὸ φύσει φιλητικὸν ἐν ἡμῖν καὶ φιλόστοργον εἰς
5 θηρία καταναλίσκοντας ἀνθρώποις ὀφειλόμενον.

missus est posteaque in Macedoniam, ut cum Thracibus bellaret: mortuus est anno 32 p. Chr. octogenarius, atque publica sepultura est honoratus: PIR² c 289.

XXIII. Cf. M. Schäfer, *Cicero und der Prinzipat des Augustus, Gymnasium* 1957, p. 310 ss.; J. Béranger, *Cicéron précurseur politique, Hermes* 1959, p. 103 ss.

XXVI.

Tac. *ann.* IV 34, 3 Titus Livius, eloquentiae ac fidei praeclarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret; neque id amicitiae eorum effecit.

XXVII.

Suet. *Aug.* 13, 1 inita cum Antonio et Lepido societate Philippense quoque bellum, quamquam invalidus atque aeger, duplici proelio transegit, quorum priore castris exutus vix ad Antoni cornu fuga evaserat. nec successum victoriae moderatus est, sed capite Bruti Romam misso, ut statuae
5 Caesaris subiceretur, in splendidissimum quemque captivum non sine verborum contumelia saeviit; ut quidem uni suppliciter sepulturam precanti respondisse dicitur iam istam volucrum fore potestatem.

XXVIII.

Suet. *Aug.* 15 Perusia capta in plurimos animadvertit, orare veniam vel excusare se conantibus una voce occurrens moriendum esse.

XXIX.

Suet. *Aug.* 16, 1 Siculum bellum inchoavit in primis, sed diu traxit intermissum saepius, modo reparandarum classium causa, quas tempestatibus duplici naufragio et quidem per aestatem amiserat, modo pace facta, flagitante populo ob interclusos commeatus famemque ingravescentem; donec
5 navibus ex integro fabricatis ac viginti servorum milibus manumissis et ad remum datis portum Iulium apud Baias inmisso in Lucrinum et Avernum lacum mari effecit. in quo cum hieme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas et Naulochum superavit, sub horam pugnae tam arto
10

repente somno devinctus, ut ad dandum signum ab amicis excitaretur. unde praebitam Antonio materiam putem exprobrandi: ne rectis quidem oculis eum aspicere potuisse instructam aciem, verum supinum, caelum intuentem, stupidum cubuisse nec prius surrexisse ac militibus in conspectum venisse quam a M. Agrippa fugatae sint hostium naves. alii dictum factumque eius criminantur, quasi classibus tempestate perditis exclamaverit etiam invito Neptuno victoriam se adepturum, ac die circensium proximo sollemni pompae simulacrum dei detraxerit.

XXX.

Suet. *Aug.* 18, 1 per idem tempus conditorium et corpus Magni Alexandri, cum prolatum e penetrali subiecisset oculis, corona aurea imposita ac floribus aspersis veneratus est consultusque, num et Ptolomaeum inspicere vellet, regem se voluisse ait videre, non mortuos.

XXXI.

Suet. *Aug.* 23, 2 adeo denique consternatum ferunt (*ob eadem Varianam*), ut per continuos menses barba capilloque summisso caput interdum foribus illideret vociferans: 'Quintili Vare, legiones redde!' diemque cladis quotannis maestum habuerit ac lugubrem.

XXX. Cf. *Dio. Cass. LI 16, 5* και μετά ταῦτα τὸ μὲν τοῦ Ἀλεξάνδρου σῶμα εἶδε, καὶ αὐτοῦ καὶ προσήψατο, ὥστε τι τῆς ῥινός, ὡς φασὶ, θραυσθῆναι· τὰ δὲ δὴ τῶν Πτολεμαίων, καίτοι τῶν Ἀλεξανδρέων σπουδῇ βουλευθέντων αὐτῷ δεῖξαι, οὐκ ἐθεάσατο, εἰπὼν ὅτι 'βασιλέα ἀλλ' οὐ νεκροῦς ἰδεῖν ἐπεθύμησα'. *De hoc Augusti dicto v. Herzog-Hauser R. E. Supplb. IV 821.*

XXXII.

Suet. *Aug.* 25, 4 nihil autem minus perfecto duci quam festinationem temeritatemque convenire arbitrabatur. crebro itaque illa iactabat: σπεῦδε βραδέως·

ἀσφαλῆς γὰρ ἐστ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης,

(*Eurip. Phoen. 599*)

et: sat celeriter fieri quidquid fiat satis bene. proelium quidem aut bellum suscipiendum omnino negabat, nisi cum maior emolumentum spes quam damni metus ostenderetur. nam minima commoda non minimo sectantis discrimine similes aiebat esse aureo hamo piscantibus, cuius abrupti damnum nulla captura pensari posset.

XXXIII.

Suet. *Aug.* 28, 3 urbem neque pro maiestate imperii ornatam et inundationibus incendiisque obnoxiam excoluit adeo, ut iure sit gloriatus marmoream se relinquere, quam latericium accepisset.

XXXIV.

Suet. *Aug.* 33, 1 ipse ius dixit assidue et in noctem nonnumquam, si parum corpore valeret, lectica pro tribunali collocata vel etiam domi cubans. dixit autem ius non diligentia modo summa sed et lenitate, siquidem manifesti

XXXII. Cf. *Polyaen. strat. VIII 24, 4* Σεβαστὸς τοῖς ἑαυτοῦ στρατηγοῖς παρήγγελλεν ἀσφαλείας πεφροντικῆναι μάλιστα καὶ συνεχῶς ἐπέλεγε τὸ 'σπεῦδε βραδέως', καὶ τὸ 'ἀσφαλῆς γὰρ ἐστ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης'. 6 Σεβαστὸς τοὺς ἄνευ λυσιτελείας ῥιψοκινδύνους ἔλεγε μὴδὲν διαφέρειν τῶν χρυσοῖς ἀγχίστροις ἀλιευομένων.

XXXIII. Cf. *Dio. Cass. LVI 30, 3* εἴτ' οὖν ἐκ τούτου εἶτε καὶ ἄλλως ἀρρωστήσας τοὺς τε ἐταίρους συνεχάλεσε, καὶ εἰπὼν αὐτοῖς ὅσα ἔχρηζε, τέλος ἔφη ὅτι 'τὴν Ῥώμην γῆνιν παραλαβὼν λιθίνην ὑμῖν καταλείπω'.

5 parricidii reum, ne culleo insueretur, quod non nisi confessi adficiuntur hac poena, ita fertur interrogasse: 'certe patrem tuum non occidisti?'

XXXV.

Suet. *Aug.* 40, 5 etiam habitum vestitumque pristinum reducere studuit, ac visa quondam pro contione pullatorum turba indignabundus et clamitans: 'en (*Verg. Aen. I* 282)

Romanos, rerum dominos, gentemque togatam!'

5 negotium aedilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro circave nisi positis lacernis togatum consistere.

XXXVI.

Suet. *Aug.* 42, 1 sed ut salubrem magis quam ambitiosum principem scires, querentem de inopia et caritate vini populum severissima coercuit voce: satis provisum a genere suo Agrippa perductis pluribus aquis, ne homines sitirent. eidem populo promissum quidem congiarium reposcenti bonae se fidei esse respondit; non promissum autem flagitanti turpitudinem et impudentiam edicto exprobravit affirmavitque non daturum se quamvis dare destinaret.

XXXVII.

Suet. *Aug.* 51, 2 quadam vero cognitione, cum Aemilio Aeliano Cordubensi inter cetera crimina vel maxime obiceretur quod male opinari de Caesare soleret, conversus ad

XXXVI. Cf. *Dio. Cass. LIV* 11, 7 ('Αγρίππας) τὸ ὕδωρ τὸ Παρθένιον καλούμενον τοῖς ἰδίοις τέλεσιν ἐσαγαγὼν Αὐγουστον προσηγόρευσε. καὶ οὕτω γὰρ ἐκεῖνος ἐπ' αὐτῷ ἔχαιρεν ὥστε σπάνεώς ποτὲ οἴνου γενομένης καὶ τῶν ἀνθρώπων δεινὰ διαβοῶντων, ἰκανώτατα ἔφη τὸν Ἀγρίππαν προνεοημέναι ὥστε μὴ δίσψῃ ποτὲ αὐτοὺς ἀπολέσθαι.

XXXVII. *Aemilius Aelianus iste Cordubensis nobis aliunde prorsus ignotus est. Cf. supra, p. 10 ad fr. VIII.*

accusatorem commotoque similis, 'velim, inquit, hoc mihi probes; faciam sciat Aelianus et me linguam habere, plura enim de eo loquar'; nec quicquam ultra aut statim aut postea inquisiit.

XXXVIII.

Suet. *Aug.* 56, 2 numquam filios suos populo commendavit ut non adiceret: 'si merebuntur'.

XXXIX.

Suet. *Aug.* 56, 3 cum Asprenas Nonius artius ei iunctus causam veneficii accusante Cassio Severo diceret, consuluit senatum, quid officii sui putaret; cunctari enim se, ne si superesset, eripere legibus reum, sin deesset, destituere ac praedamnare amicum existimaretur; et consentientibus univ-
5 versis sedit in subselliis per aliquot horas, verum tacitus et ne laudatione quidem iudiciali data.

XL.

Suet. *Aug.* 58, 1 patris patriae cognomen universi repentino maximoque consensu detulerunt ei: prima plebs legatione Antium missa; dein, quia non recipiebat, ineunti

XXXVIII. Cf. *supra, p. 67 XVII.*

XXXIX. *Asprenas Nonius, qui hic a Suetonio memoratur, filius fuit L. Noni Asprenatis, legati Caesaris a. 708/46 (cf. Plin. n. h. XXXVII 81 sq.); idem a. 745/9, teste Dione Cassio (LV 4, 3), qui tamen rem narrat tacito nomine, reus veneficii factus est a Cassio Parmensi; eius enim causa centum triginta convivae interiisse ferebantur, ut tradit Plinius XXXV 164, ubi Asprenas tantum nominatur, quemadmodum et Quint. X 1, 22 et XI 1, 57, ubi eadem causa memoratur, quam Asinius Pollio contra Cassium defendit. Quae causa in senatu coram Augusto acta est, ut e Suetoni loco, quem supra attulimus, effici licet. Cf. PIR² c 522; ORF³ p. 523 VIII.*

XL. A. 2 a. C. Cfr. ORF³ p. 533 VIII. Non videtur Augustus

Romae spectacula frequens et laureata; mox in curia senatus,
 5 neque decreto neque adclamatione, sed per Valerium Mes-
 salam. is mandantibus cunctis: 'quod bonum, inquit,
 faustumque sit tibi domuique tuae, Caesar Auguste! sic
 enim nos perpetuam felicitatem rei p. et laeta huic precari
 existimamus: senatus te consentiens cum populo R. con-
 10 salutat patriae patrem'. cui lacrimans respondit Augustus
 his verbis — ipsa enim, sicut Messalae, posui —: 'compos
 factus votorum meorum, p. c., quid habeo aliud deos im-
 mortales precari, quam ut hunc consensum vestrum ad
 ultimum finem vitae mihi perferre liceat?'

XLI.

Suet. *Aug.* 65, 2 aliquanto autem patientius mortem quam
 dedecora suorum tulit. nam C. Lucique casu non adeo
 fractus, de filia absens ac libello per quaestorem recitato no-
 tum senatui fecit abstinuitque congressu hominum diu prae
 5 pudore, etiam de necanda deliberavit. certe cum sub idem
 tempus una ex consciis liberta Phoebe suspendio vitam
 finisset, maluisse se ait Phoebes patrem fuisse. relegatae
 usum vini omnemque delicatiorum cultum ademit neque
 adiri a quoquam libero servove nisi se consulto permisit,
 10 et ita ut certior fieret, qua is aetate, qua statura, quo colore
 esset, etiam quibus corporis notis vel cicatricibus. post
 quinquennium demum ex insula in continentem leniori-
 busque paulo condicionibus transtulit eam. nam ut om-
 nino revocaret, exorari nullo modo potuit, deprecanti saepe
 15 p. R. et pertinacius instanti tales filias talesque coniuges
 pro contione inprecatus. ex nepte Iulia post damnationem

*veram orationem hac occasione habuisse sed pauca tantum haec
 dixisse verba quae ideo huc receperimus.*

XLI. De Phoebe liberta cf. *Dio. Cass. LV 10, 16 (a. 752/2).*

editum infantem adgnosci alique vetuit. Agrippam nihilo
 tractabiliorem, immo in dies amentiore in insulam trans-
 portavit saepsitque insuper custodia militum. cavavit etiam
 s. c. ut eodem loci in perpetuum contineretur. atque ad 20
 omnem et eius et Iuliarum mentionem ingemiscens procla-
 mare etiam solebat:

αἰθ' ὄφελον ἄγαμός τ' ἔμειναι ἄγονός τ' ἀπολέσθαι
 (*Hom. Il. III 40*),

nec aliter eos appellare quam tris vomicas ac tria carci-
 nomata sua.

XLII.

Suet. *Aug.* 66, 2 Gallo quoque et accusatorum denuncia-
 tionibus et senatus consultis ad necem compulso laudavit
 quidem pietatem tanto opere pro se indignantium, ceterum
 et inlacrimavit et vicem suam conquestus est, quod sibi
 soli non liceret amicis, quatenus vellet, irasci.

XLIII.

Suet. *Aug.* 97, 3 Tiberium igitur in Illyricum dimissurus
 et Beneventum usque prosecuturus, cum interpellatores aliis
 atque aliis causis in iure dicendo detinerent, exclamavit,
 quod et ipsum mox inter omina relatam est: non si omnia
 morarentur, amplius se posthac Romae futurum.

XLIV.

Suet. *Aug.* 99, 1 supremo die identidem exquirens, an
 iam de se tumultus foris esset, petito speculo capillum sibi
 comi ac malas labantes corrigi praecepit et admissos amicos

XLII. Cf. *supra p. 97 *XXIII* — De Cornelio Gallo cf. *PIR*²
 c 1369.

percontatus, ecquid iis videretur mimum vitae commode
5 transegisse, adiecit et clausulam (*Edmonds, Fr. Att. Com.*
III, A, p. 468, n. 771):

ἐπεὶ δὲ πάνυ καλῶς, τῷ παιγνίῳ
δοῦτε κρότον καὶ πάντες ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς προπέμψατε.

omnibus deinde dimissis, dum advenientes ab urbe de Drusi
10 filia aegra interrogat, repente in osculis Liviae et in hac
voce defecit: 'Livia, nostri coniugii memor vive ac vale!' sortitus exitum facilem et qualem semper optaverat. nam fere quotiens audisset cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi et suis εὐθανασίαν similem — hoc enim
15 et verbo uti solebat — precabatur.

XLV.

Suet. *Tib.* 21, 1 ac non multo post lege per consules lata, ut provincias cum Augusto communiter administraret simulque censum ageret, condito lustro in Illyricum pro-

XLIV. 4 mimum P² (*Beroald.*): minimum *codd.*, nimium *edd. pleraeque vet.* 7-8 corruptus est locus in *codd. et editores alii alios versus protulerunt*: ἐπεὶ δὲ πάνυ καλῶς πέπαισται, δοῦτε κρότον | καὶ πάντες ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς προπέμψατε *Koch (CAF III, p. 544 n. 771)*, quem secutus est *Ihm in editione Suetoniana (1907)*: εἰ δὲ τι | ἔχοι καλῶς, τῷ παιγνίῳ δοῦτε κρότον | καὶ πάντες ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς προπέμψατε *Ailloud in Suetoni editione Parisina (1931)* pro προπέμψατε (*Bentley*) coni. κτυπήσατε *Erasmus*, πομπύσατε *Turnebus* 14 EITANASIAN M, EYT- *rell.*

Cf. Dio. LVI 30, 4 κρότον δὲ δὴ τινα παρ' αὐτῶν ὁμοίως τοῖς γελοιοποιοῖς ὡς καὶ ἐπὶ μίμου τινὸς τελευταῖῃ, αἰτήσας καὶ πάνυ πάντα τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον διέσκωψε; *O. Hirschfeld, Augustus und sein Mimum vitae, in Wien. St. IV, 1882, p. 116 sqq.*; *U. v. Wilamowitz-Moellendorf, Res gestae divi Augusti, in Herm. XXI, 1886, p. 625 sq.*; *A. Spengel, Ein Ausspruch des Augustus, Blätter für das bayer. Gymnasialschulw. XXXIII, 1897, p. 561-63*; *A. Solari, Il monumento politico di Augusto, in Philologus XCII, 1937, p. 443.*

fectus est (*Tiberius*). et statim ex itinere revocatus iam quidem adfectum, sed tamen spirantem adhuc Augustum 5 repperit fuitque una secreto per totum diem. scio vulgo persuasum quasi egresso post secretum sermonem Tiberio vox Augusti per cubicularios excepta sit: 'miserum populum R., qui sub tam lentis maxillis erit'.

XLVI.

Suet. *Galb.* 4, 1 constat Augustum puero adhuc (*Galbae*), salutanti se inter aequales, apprehensa buccula dixisse: 'καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρῶξῃ'.

XLVII.

App. *b. c.* III 13 ὡς δ' ἐς τὴν πόλιν ἀφίκετο, ἡ μὲν μήτηρ αἰθῆς καὶ Φίλιππος, ὅσοι τε ἄλλοι κηδεμόνες ἦσαν αὐτοῦ, ἐδεδοίκεσαν τὴν τε τῆς βουλῆς ἐς τὸν Καίσαρα ἀλλοτριώσιν, καὶ τὸ δόγμα, μὴ εἶναι δίκας ἐπὶ Καίσαρι φόνου, καὶ τὴν Ἀντωνίου τότε δυναστεύοντος ἐς αὐτὸν ὑπεροψίαν, οὔτε 5 ἀφικομένου πρὸς τὸν Καίσαρος υἱὸν ἐλθόντα, οὔτε προσπέψαντος αὐτῷ· ὁ δὲ καὶ ταῦτ' ἐπράυνεν, αὐτὸς ἀπαντήσιν ἐς τὸν Ἀντώνιον εἰπὼν οἷα νεώτερος ἐς πρεσβύτερον καὶ ἰδιώτης ἐς ὑπάτον, καὶ τὴν βουλήν θεραπεύσειν τὰ εἰκότα. καὶ τὸ δόγμα ἔφη γενέσθαι μηδενὸς πω τοὺς ἀνδροφόνους διώκοντος· 10 ἀλλ' ὅποτε θαρρήσας τις διώκοι, καὶ τὸν δῆμον ἐπικουρήσειν καὶ τὴν βουλήν ὡς ἐνόμῳ καὶ τοὺς θεοὺς ὡς δικαίῳ καὶ τὸν Ἀντώνιον ἴσως. εἰ δὲ καὶ τοῦ κλήρου καὶ τῆς θέσεως ὑπερίδοι, ἐς τε τὸν Καίσαρα ἀμαρτήσεσθαι καὶ τὸν δῆμον ἀδικήσειν ἐς τὴν διανομήν. ἀπερρήγνυ τε λήγων τοῦ λόγου ὅτι μὴ 15 κινδυνεύειν οἱ καλὸν εἶη μόνον, ἀλλὰ καὶ θνήσκειν, εἰ προκριθεὶς ἐκ πάντων ἐς τοσαῦτα ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἀντάξιός αὐτοῦ φαίνοιτο φιλοκινδυνωτάτου γεγονότος. τά τε τοῦ Ἀχιλλέως,

XLVI. *Cf. Tac. ann. VI 20, 2 et Dio. LVII 19, 4, apud quo dictum Tiberio tribuitur.*

ὑπόγυά οἱ τότε ὄντα μάλιστα, ἐς τὴν μητέρα ὡσπερ ἐς τὴν
20 Θέτιν ἐπιστρεφόμενος ἔλεγεν·

‘ αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ’ ἔμελλον ἐταίρω
κτεινομένῳ ἐπαμύνειν ’

(Hom. Il. XVIII 98).

καὶ τότε εἰπὼν, Ἀχιλλεῖ μὲν ἔφη κόσμον ἀθάνατον ἐκ πάντων
εἶναι τοῦτο τὸ ἔπος, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ μάλιστα, αὐτὸς δ’
25 ἀνεκάλει τὸν Καίσαρα οὐχ ἐταῖρον ἀλλὰ πατέρα, οὐδὲ συστρα-
τιώτην ἀλλ’ αὐτοκράτορα, οὐδὲ πολέμου νόμῳ πεσόντα ἀλλ’
ἀθεμίστως ἐν βουλευτηρίῳ κατακοπέντα.

XLVIII.

Dio Cass. LIV 23, 1 κὰν τῷ αὐτῷ τούτῳ ἔτει Οὐήδιος
Πωλίων ἀπέθανεν, ἀνὴρ ἄλλως μὲν οὐδὲν μνήμης ἄξιον παρα-
σχόμενος, καὶ γὰρ ἐξ ἀπελευθέρων ἐγεγόνει, καὶ ἐν τοῖς ἰπ-
πεῦσιν ἐξητάζετο καὶ λαμπρὸν οὐδὲν εἰργάσατο, ἐπὶ δὲ δὴ
τῷ πλούτῳ τῇ τε ὀμότητι ὀνομαστότατος γενόμενος, ὥστε
καὶ ἐς ἱστορίας λόγον ἐσελθεῖν. οὗτος γὰρ τὰ μὲν ἄλλα ὅσα
ἔπραττε, δι’ ὄχλου ἂν λεγόμενα γένοιτο, μυραίνας δὲ δεδιδαγ-
μένας ἀνθρώπους ἐσθίειν ἐν δεξαμεναῖς τρέφων, τοὺς δούλους
αὐταῖς οὐς ἐθανάτου παρέβαλλε. καὶ ποτε τὸν Αὐγουστον
1 ἐστιῶν, εἶτ’ ἐπειδὴ ὁ οἰνοχόος κύλικα κρυσταλλίνην κατέαξεν,
ἐς τὰς μυραίνας αὐτόν, μηδὲ τὸν δαιτυμόνα αἰδεσθεῖς, ἐμβλη-
θῆναι προσέταξεν. ὁ οὖν Αὐγουστος, προσπεσόντος οἱ τοῦ
παιδὸς καὶ ἰκετεύσαντος αὐτόν, τὰ μὲν πρῶτα πείθειν τὸν
Πολίωνα ἐπειρᾶτο μηδὲν τοιοῦτον δρᾶσαι, ὡς δ’ οὐχ ὑπήκουσεν
1 αὐτῷ, ‘ φέρε, ἔφη, πάντα τᾶλλα ἐκπώματα, ὅσα ποτὲ τοιου-
τότροπα ἢ καὶ ἕτερα τινὰ ἐντιμα κέκτησαι, ἵνα αὐτοῖς χρή-
σωμαι ’. καὶ αὐτὰ κομισθέντα συντριβῆναι ἐκέλευσεν. ἰδὼν
δὲ τοῦτ’ ἐκεῖνος ἄλλως μὲν ἤσχαλλεν, οὔτε δὲ τοῦ ἐνός ἐτι
ποτηρίου πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἄλλων τῶν ἀπολωλότων ὀργὴν
20 ἔχων, οὔτ’ αὖ τὸν διάκονον ὄν γε καὶ ὁ Αὐγουστος ἐπεποιήκει
τιμωρήσασθαι δυνάμενος, ἡσυχίαν καὶ ἄκων ἤγαγε.

XLVIII. Cf. Sen. de ira III 40, 2-3.

XLIX.

Macr. sat. II 4, 1 Augustus Caesar adfectavit iocos salvo
tamen maiestatis pudorisque respectu nec ut caderet in scur-
ram. Aiace tragoediam scripserat eandemque, quod sibi
displicuisset, deleverat. postea L. Varius tragoediarum
scriptor interrogabat eum quid ageret Ajax suus. et ille
‘ in spongiam, inquit, incubuit ’.

L.

ibid. II 4, 4 idem cum ab eo Pacuvius Taurus congia-
rium peteret diceretque iam hoc homines vulgo loqui, non
parvam sibi ab illo pecuniam datam, ‘ sed tu, inquit, noli
credere ’.

LI.

ibid. II 4, 5 alium praefectura equitum submotum et
insuper salarium postulantem dicentemque: ‘ non lucri
causa dari hoc mihi rogo, sed ut iudicio tuo munus videar
impetrasse et ita officium deposuisse ’, hoc dicto repercutit:
‘ tu te accepisse apud omnes adfirma et ego dedisse me non
negabo ’.

LII.

ibid. II 4, 7 saxo in expeditione percussum ac notabili
ciatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera
iactantem sic leniter castigavit: ‘ at tu cum fugies, inquit,
numquam post te respexeris ’.

XLIX. Vide supra p. XIV.

L. Pacuvius Taurus qui congiarium, i. e. pecuniae donum ab
Augusto petisse hic traditur, idem fuisse videtur de quo loquitur
Dio LIII 20, 2: cf. de eo M. Hofmann in R. E. XVIII 2174 n. 7.

LIII.

ibid. II 4, 8 Galbae, cuius informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam et frequenter dicenti: 'corrige in me siquid reprehendis', respondit: 'ego te monere possum, corrigere non possum'.

LIV.

ibid. II 4, 9 cum multi Severo Cassio accusante absolventur et architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret, ita iocatus est: 'vellem Cassius et meum forum accuset'.

LV.

ibid. II 4, 10 Vettius cum monumentum patris exarasset, ait Augustus: 'hoc est vere monumentum patris colere'.

LVI.

ibid. II 4, 11 cum audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudaeorum intra bimum iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait: 'mallem Herodis porcus esse quam filius'.

LVII.

ibid. II 4, 13 exceptus est a quodam cena satis parca et quasi cotidiana. nam paene nulli se invitanti negabat. post epulum igitur inops ac sine ullo apparatu discedens vale dicenti hoc tantum insurravit: 'non putabam me tibi tam familiarem'.

LVI. De hoc Augusti dicto vide Th. Reinach, *Textes d'auteurs grecs et romains relatifs au Judaïsme*, Paris. 1895, p. 357 adn.; E. Norden, *Ein Panegyricus auf Augustus in Vergils Aeneis*, in *Rhein. Mus.* LIV, 1899, p. 474 adn.

LVIII.

ibid. II 4, 14 cum de Tyriae purpurae, quam emi iuserat, obscuritate quereretur, dicente venditore: 'erige altius et suspice', his usus est salibus: 'quid? ego, ut me populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?'

LIX.

ibid. II 4, 15 nomenclatori suo, de cuius oblivione querebatur, dicenti: 'numquid ad forum mandas?' 'accipe, inquit, commendaticias quia illic neminem nosti'.

LX.

ibid. II 4, 16 Vatinio in prima sua aetate eleganter insultavit. contusus ille podagra volebat tamen videri discussisse iam vitium et mille passus ambulare se gloriabatur. cui Caesar: 'non miror, inquit: dies aliquanto sunt longiores'.

LXI.

ibid. II 4, 17 relata ad se magnitudine aeris alieni, quam quidam eques Romanus dum vixit excedentem ducenties celaverat, culcitam emi cubicularem in eius auctione sibi iussit et praeceptum mirantibus hanc rationem reddidit: 'habenda est ad somnum culcita in qua ille, cum tantum deberet, dormire potuit'.

LXII.

ibid. II 4, 18 non est intermittendus sermo eius, quem Catonis honori dedit. venit forte in domum in qua Cato habitaverat. dein Strabone in adulationem Caesaris male

LXII. Strabo iste, cuius Augustus adulationem repressit, fuisse videtur Seius Strabo, eques et cohortium praefectorum sub Augusto praefectus, et L. Aelii Seiani pater: cf. Stein *R. E.* II A 1125 n. 15; Cichorius, *Röm. St.* p. 292 s. — De Augusti verborum vi cf. J. Carcopino, *Rev. Et. Anc.* LIII, 1951, p. 154.

existimante de pervicacia Catonis ait: 'quisquis praesentem statum civitatis commutari non volet, et civis et vir bonus est'.

LXIII.

ibid. II 5, 4 blandiebatur sibi Augustus laetum in filia animum usque ad speciem procacitatis sed reatu liberum. et talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. itaque inter amicos dixit duas habere se filias delicatas, quas necesse haberet ferre, rem publicam et Iuliam.

LXIV.

ibid. II 5, 5 venerat ad eum licentiore vestitu et oculos offenderat patris tacentis. mutavit cultus sui postera die morem et laetum patrem affectata severitate complexa est. at ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit et 'quantum hic, ait, in filia Augusti probabilior est cultus!' non defuit patrocínio suo Iulia his verbis: 'hodie enim me patris oculis ornavi, heri viri'.

LXV.

ibid. II 5, 7 eadem Iulia mature habere coeperat canos, quos legere secrete solebat. subitus interventus patris aliquando oppressit ornatrices. dissimulavit Augustus deprehensus super vestem earum canis, et aliis sermonibus tempore extracto induxit aetatis mentionem, interrogavitque filiam, utrum post aliquot annos cana esse mallet an calva; et cum illa respondisset: 'ego, pater, cana esse malo', sic illi mendacium obiecit: 'quid ergo istae te calvam tam cito faciunt?'.

LXVI.

Vell. II 60, 2 maluit avunculo et Caesari de se quam vitrico credere, dictitans nefas esse, quo nomine Caesari dignus esset visus, semet ipsum indignum videri.

LXVII.

Vell. II 104, 1 adoptatus eadem die etiam M. Agrippa, quem post mortem Agrippae Iulia enixa erat, sed in Neronis adoptione illud adiectum his ipsis Caesaris verbis: hoc, inquit, rei publicae causa facio.

Cf. Suet. Tib. 21, 3.

LXVIII.

Suet. *Aug.* 45, 1 (spectaculo) quotiens adesset, nihil praeterea agebat, seu vitandi rumoris causa, quo patrem Caesarem vulgo reprehensum commemorabat, quod inter spectandum epistulis libellisque legendis aut rescribendis vacaret, seu studio spectandi ac voluptate, qua teneri se neque dissimulavit unquam et saepe ingenue professus est.

LXIX.

Suet. *Aug.* 54 Antistius Labeo senatus lectione, cum virum legeret, M. Lepidum hostem olim eius et tunc exultantem legit interrogatusque ab eo an essent alii digniores, suum quemque iudicium habere respondit.

Cf. Dio. LIV 15, 7.

LXX.

Suet. *Aug.* 82, 2 quotiens nervorum causa marinis Albulisque calidis utendum esset, contentus hoc erat ut insidens ligneo solio, quod ipse Hispanico verbo *duretam* vocabat, manus ac pedes alternis iactaret.

De verbo 'dureta', quod hic tantum invenitur v. A. Holder, Altcelt. Sprachschatz, s.v.

LXXI.

Suet. *Aug.* 97, 1 cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum saepius circumvolavit transgressaque in vicinam aedem super nomen Agrippae ad primam litteram sedit; quo animadverso vota, quae in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare iussit: nam se, quamquam conscriptis paratisque iam tabulis, negavit suscepturum quae non esset soluturus.

LXXII.

Suet. *Tib.* 17, 2 censuerunt quidam ut Pannonicus, alii ut Invictus, nonnulli ut Pius cognominaretur. sed de cognomine intercessit Augustus, eo contentum repromittens, quod se defuncto suscepturus esset.

LXXIII.

Macr. *Sat.* II 4, 30 sublimis Actiaca victoria revertebatur. occurrit ei inter gratulantes corvum tenens, quem instituerat haec dicere: 'ave Caesar victor imperator'. miratus Caesar officiosam avem viginti milibus nummum emit. — salutatus similiter a psittaco, emi eum iussit. idem miratus in pica hanc quoque redemit. exemplum sutorem pauperem sollicitavit ut corvum institueret ad parem salutationem, qui impendio exhaustus saepe ad avem non respondentem dicere solebat: 'opera et impensa periit'. aliquando tamen corvus coepit dicere dictatam salutationem. hac audita dum transit Augustus respondit: *satis domi saluatorum talium habeo.* superfuit corvo memoria ut et illa quibus dominum querentem solebat audire subtexeret: 'opera et impensa periit'. ad quod Caesar risit emique avem iussit quanti nullam adhuc emerat.

INDICES AD AUGUSTI SCRIPTA, PRAETER
«RES GESTAS», ET DICTA PERTINENTES

I. Nomina propria (*)

Achilles 3 VII 2; 169 XLVII 18, 23	Ancyra 69 20
Actium 95 XVII 1	Andania (Annia <i>Plin. codd.</i>) 67 XIX 2
Aegina 43 LXX 2, 3	Annius Cimber 19 XXX 1
Aemilia lex 33 10	Antiochenses 33 7
Aemilius Aelianus Cordubensis 164 XXXVII 1, 5	Antistius Labeo 175 LXIX 1
Aeneis 22 XXXV 1	Antium 165 XL 3
Africa 26 XLVI 2; 83 VII 2	Antonia 7 I 25
Agrippa (M.) 45 LXXII 18; 59 III 3; 66 XIV 4; 76 XV 2; 78 XX 9; 81 I 5; 88 VIII 6; 97 XXIII 2; XXV 9; 155 VII 14; 162 XXIX 16; 164 XXXVI 4; 175 LXVII 2; A. Postumus 167 17; 175 LXVII 1	Antonius (L.) 73 II 1; 91 2
Agrippina Germanici uxor 18 XXVI 4	Antonius (M.) 2 IV 1; 18 XXVIII 1; 19 XXIX 1; 29 LIV 5; 30 LVII 3, LVIII 2, 4; 39 LXIV 1, 5; 72 IV 4; 74 VI 4; VII 2, 3, 6; VIII 4; 86 V 3; 88 IX 1, 6; 89 X 3, 9; 94 XV 12; 95 XVI 2, XVII 1; 158 XV 1; 161 XXVII 1, 4; 162 XXIX 12
Aiax 3 VI 2; VII 2; 171 IL 3, 5	Apellaeus (mensis) 32 1; 38 85
Albanus mons 7 I 19	Appenninus 82 III 13
Albis flumen 103 XLIII 3, 5	Apriles nonae 99 XXX 2
Alexander (Magnus) 75 X 1; 158 XVIII 1, 3; XIX 3; 162 XXX 2	Aquitani 82 IV 2
Alpes 94 XV 9; 160 XXIV 2	Archelaus 46 LXXIV 8
Anaxandrides 47 8	Ariminum 82 III 12, 13
	Arius philosophus 158 XVI 1
	Armenia 49 LXXXVII 6; 159 XIX 1

(*) Arabicis numeris maioribus paginae significantur, minutioribus versus, Romanis numeris fragmenta.

Indices ad «Res gestas» pertinentes seorsum infra proferuntur.

- Arretinum lasar 20 1
 Artorius Marcus 90 XII 7
 Asia 35 36, 48; 53 IV 3; 69 20;
 83 VII 2; 89 X 2
 Asiatici oratores 19 XXX 3
 Asillius 19 XXVI 2
 Asinius Gallus 47 11
 Asinius Pollio 97 XXII 4
 Asprenas Nonius 165 XXXIX 1
 Athenienses 43 LXX 1
 Athenodorus 7 II 3; 158 XVII
 1, 3
 Atilia lex 35 43
 Atticus (Q. Pomponius) 25 XLIII
 3, 6; 97 XXIII 2
 Augustum nomen 100 XXXIII 4
 Augustus *passim nominatur*
 Aulus Stlaccius L. f. Maximus
 62 42, 51
 Aventinus 45 LXXI 10
 Avernus lacus 161 XXIX 8
- Baebius Macer 87 VII 3
 Baiae 24 XLII 6
 Belgae 82 IV 7
 Beneventum 167 XLIII 2
 Berytos 46 LXXIV 6
 Britannia 103 XLV 2
 Brutus 80 3; 89 X 1, 7; 92 21;
 161 XXVII 5
 Byzacius Africae campus 26
 XLVI 2
- Caecilius (Q.) Epirota 97 XXIII 1
 Caerogenes 47 1
 Caesar (C. Iulius) 4 X 2; 68 XXI 7;
 69 4; 72 V 1; VII 1; 82 IV 3;
 86 V 1; VI 4, 12; 87 VII 9; 96
 XXI 1; (Gaius) 51 1; (Domitianus)
 40 LXVI 1; (Tiberius)
 1 II 4; 100 XXXI 3
- Caesares (Gaius et Lucius) 73
 XVIII 6
 Calabria 82 III 7
 Calatia 29 LIV 3
 Callippus 42 3; 45 LXXII 21
 Calpurnius Piso (cos. cum Augusto
 a. 23 a. C.) 97 XXV 1, 8
 Calvisius (C.) 63 74
 Campani 70 II 5
 Cantabrica expeditio 22 XXXVI 3
 Cantabricum bellum 84 I 3
 Canutius (Ti.) 74 V 1; VII 1
 Capitolium 33 5; 45 LXXI 9; 18;
 87 VII 7
 Cappadoceas 46 LXXIV 8
 Capua 29 LIV 2; LVI 4; 70 II 4
 Casilinum 29 LIV 2
 Cassius 92 21; C. Severus 172 LIV
 1, 3; 165 XXXIX 2; 172 LIV 1, 3
 Cato (Censorius an Uticensis
 dubium) 28 6; (Uticensis)
 80 3; 173 LXII 2, 4
 Celtae 82 IV 2
 Censorinus (C. Marcius) 69 18
 Chares 88 VIII 4
 Chii 43 LXIX 3
 Chrysippus 47 10, 13
 Cicero (M. Tullius) 88 VIII 4;
 89 IX 7, 12, 15; 160 XXIII 3
 Cilnei 20 2
 Cimber (Annius) 19 XXX 1
 Circeii 82 III 3
 Claudia 174 LXIII 3
 Cleopatra 95 XVI 3
 Clodius Secundus 49 LXXVIII 2
 Cnidii 47 5
 Cocceius 30 LVII 1
 Cornelia tribus 34 24
 Cornelius Gallus 97 XXIII 3
 Creta 61 37
 Cretica provincia 60 14

- Crinagoras 42 LXVIII 4
 Curio (C.) 72 II 2
 Cyrenaica provincia 60 14; 62
 46, 56; 63 64
 Cyrene 60 4, 15; 61 37
 Cyrenenses 62 52
 Cyrenius 83 VI 4
- Decimus 86 V 3
 Demetrius 42 5
 Demosthenes 88 VIII 3
 Diana 45 LXXI 10
 Dicaeus 42 4
 Dicta collectanea 25 XLIV 3
 Dionysius 47 6
 Diopithes 88 VIII 4
 Diophantus 42 4
 Dolabella 157 XIII 3
 Drusilla (Livia) 94 XIV 3
 Drusus (Augusti privignus) 3
 IX 1; 77 XVI 4; XVII 1; 78 XVIII
 3; XIX 1; 97 XXIV 2
 Drusus (Tiberi filius) 90 XXX 9;
 101 XXXV 2
 Dystrus mensis 37 73
- Ephesus 37 78
 Epirota (Q. Caecilius) 97 XXIII 1
 Eresii 45 LXXII 13
 Etruria 20 1; 82 III 3
 Eubulus 47 LXXV 8, 10, 14,
 17, 26
 Europa 35 36, 48; 83 VII 2
- Falerienses 40 LXVI 3, 8
 Firmani 40 LXVI 4, 7
 Flaccus (Norbanus) 41 LXVII 1
 Flaccus (Veranius) 19 XXX 1
 Flaminius hippodromus 78 XIX 3
 Frentani 82 III 9
 Fulvia 2 IV 2, 3; 92 33
- Gaius Augusti nepos 16 2, 5;
 17 XXIII 1; XXIV 1; 18 XXVI 1;
 49 LXXVII 2; 51 1; 52 I 1;
 100 XXXI 2; 159 XIX 1; 166
 XLI 2
 Gaius Calvisius 63 74
 Gaius Marcius Censorinus 69 18
 Galba 172 LIII 1
 Galli 160 XXIV 11
 Gallia 160 XXIV 2
 Gallicus ager 82 III 12
 Gallus (Asinius) 47 11
 Gallus (Cornelius) 97 XXIII 4, 5;
 167 XLII 1; G. quidam 157
 XIII 2
 Garumna flumen 82 IV 4
 Gavius Silo 153 IV 1
 Genetrix (Venus) 86 VI 4
 Germanicus 18 XXVI 3, 5; 53 V
 1, 4; 99 XXIX 23; XXX 10
 Glaphyra 2 IV 1
 Graecae kalendae 28 4
 Graeci 27 LI 1; 60 9, 15, 17; 61
 21, 24, 26, 29, 31, 35, 38; 62 58;
 63 64; 76 XIV 4; Graeci iudi-
 ces 63 67, 69
 Graeculus 4 XI 2
 Graecus cliens 14 XIX 1
- Hadriaticum mare 82 III 16
 Hannibal 76 XIV 1, 6
 Haterius 153 III 1, 5
 Heras 37 76
 Herius (C. Asini Pollionis f.)
 51 6
 Herodes Iudaeorum rex 46
 LXXIII 1; LXXIV 1; 172 LVI 2, 3
 Hierosolyma 17 XXIV 2; 41
 LXVII 3; 69 10, 11
 Hilario libertus 99 XXX 4
 Hirpini 82 III 7

- Hispania 97 XXII 1
 Horatius 21 XXXIII 2; (24 XLI 1)
 Hybrias 42 4
 Hyrcanus 69 5, 8
- Ianuariae kal. 29 LV 3
 Illyrii 94 XV 3
 Illyricum 167 XLIII 1; 168 XLV 3
 Iollas 48 LXXXVI 23
 Isidorus 48 LXXXVI 24
 Italia 30 LVII 6; 34 26; 39 LXIV 4;
 81 II 1, 4; 82 III 1, 6, 9, 16;
 89 X 4; 94 XV 10, 12
 Iuba Numidiae rex, historicus
 76 XIV 5
 Iudaea 17 XXIV 1
 Iudaei 41 LXVII 1; 69 2, 7
 Iudaeus 11 XI 1
 Iulia Augusti avia 73 I 1; filia
 174 LXIII 5; LXIV 6; LXV 1;
 175 LXVII 2; neptis 166 XLI 16;
 M. Antoni mater 30 LVII 8;
 Iulia familia 100 XXXIII 4;
 Iulia lex 35 44
 Iuliae (filia et neptis Augusti)
 100 XXX 24; 167 21
 Iulius (C. Caesar) I II 3; 32 LXI
 2; 39 LXV 1; 54 4; 77 XVII 3;
 82 IV 3; 175 LXVI 1, 3; LXVII
 3; LXVIII 2
 Iulius Octavius 85 IV 3
 Iulius portus 161 XXIX 7
 Iunia kal. 44 LXXI 4, 16; nonae
 44 LXXI 5, 16
- Laquitanius (P.) P. libertus Phi-
 lerota 62 44
 Latinae (feriae) 7 I 20
 Latina lingua 72 VII 5
 Laudes Herculis 25 XLIV 2
 Leosthenes 88 VIII 4
- Lepidus 161 XXVII 1; 175 LXIX 2
 Leucatheus 47 1
 Leucogaesus collis 70 II 2
 Liger flumen 82 IV 4
 Ligustica ora 82 III 1
 Livia 6 I 1, 22; 8 III 2, IV 1; 50
 I 1, II 2, 3; 71 II 9; 98 XXIX 4;
 99 XXX 8; 100 XXXIII 3; 168 10,
 11; Livia Drusilla 94 XIV 3
 Livius historicus 76 XIII 1, XIV
 4; 161 XXVI 1
 Lucius Augusti nepos 52 I 2;
 100 XXXI 2; 166 XLI 2; L.
 Antonius 91 1, 3; 93 59, 61,
 78; L. Passienus 63 74; L.
 Stlaccius 62 43
 Lucrinus lacus 161 XXIX 8
 Lugdunum 82 IV 5
- Macedon (L. Stlaccius L. f.) 62 43
 Macer (Baebius) 87 VII 3;
 (Pompeius) 25 XLIV 5
 Maecenas 21 XXXIV 3; 88 VIII
 6; 155 VII 14
 Manius 2 IV 3; 92 33
 Manius Valens veteranus 55 1
 Marcellus (M. Claudius, qui con-
 tra Hannibalem pugnavit) 76
 XIV 1, 5
 Marcellus (M. Claudius), Au-
 gusti nepos 76 XI 2, XII 1,
 XIII 2; 78 XX 10; 97 XXV 6
 Marcianus 157 XIV 5, 7
 Marcius (C.) Censorinus 69 18
 Marcus Artorius 90 XII 7; M.
 Tullius (Cicero) 27 LI 4;
 85 IV 3
 Marrucini 82 III 9
 Marsi 82 III 9
 Marsya 27 XLVIII 3; 155 VII 6
 Martiales ludi 6 2; 7 I 15

- Maagaba 5 XIII
 Matius 73 IV 2
 Mausoleum Augusti 101 XXXVIII
 2
 Maximus (Aulus Stlaccius L. f.)
 62 43, 52
 Mediolanum 160 XXIV 2
 Mena 96 XIX 3
 Menodorus 31 LIX 5
 Menogenes 48 LXXXVI 24
 Messalla (M. Valerius) 90 XII 2;
 96 XIX 1; M. Volesus 53 IV 3
 Metapontum 82 III 5
 Metellus (Q.) 67 XVIII 3
 Metrodorus 48 LXXXVI 23
 Munatia lex 33 LXI 10
 Musae 12 XII 2
 Mutinense bellum 71 II 2; 72
 IV 4
 Mylae 161 XIX 10
 Mylasenses 39 LXV 3
 Mytilenae 78 XX 10
 Mytilenaei 42 1
- Narbonensis provincia 82 IV 2
 Naulochus 161 XXIX 10
 Neapolis 21 XXXV; 26 XLV;
 70 II 2
 Neapolitani 70 II 3
 Nepos (Cornelius) 76 XIV 4
 Neptunus 162 XXIX 18
 Nero (Tiberius Claudius) Au-
 gusti privignus 77 XVII 1
 Nerva I II 4
 Nigidianum temperamentum 27
 L 1
 Norbanus Flaccus 41 LXVII 1
- Octavia minor, Augusti soror
 77 XVI 2
 Octavianus 29 LIV 1, LV 1, LVI 3
- Octavius (Augustus adulescens)
 73 II 2, III 1, IV 1; 85 IV 3;
 86 V 2, 8
 Octobres kal. 16 1
 Oedipus tragoedia 25 XLIV 2
 Onysius 23 XL 1
 Origines (Catonis) 19 XXX 3
- Pacuvius Taurus 171 L 1
 Padus 82 III 13
 Paeones 94 XV 3
 Palatium 4 XI 1
 Panathenaea 77 XV 1
 Passienus 63 75
 Peligni 82 III 9
 Peloponnesus 31 LIX 7
 Perugia 161 XXVIII 1
 Perusinum bellum 91 2
 Philerota (P. Laquitanius P. li-
 bertus) 62 44
 Philinus 47 LXXXV 13, 19
 Philippi 92 33
 Phoebe 166 XLI 6, 7
 Phrataces Parthorum rex 49
 LXXXVII 2, 4
 Picenum 82 III 10
 Piso (Calpurnius) 97 XXV 2;
 159 XXII 1
 Plancus (L.) 99 XXX 1
 Pollio (C. Asinius) 3 VIII 1;
 51 5
 Polybius (historicus) 76 XIV 2;
 (libertus) 98 XXIX 1; 99 XXX 4
 Pompeianum (*Cic. rus*) 29 LVI
 1; Pompeianus 161 XXVI 3
 Pompeius (Cn.) 31 LIX 4; LX 6;
 72 IV 1; 88 VIII; 159 XIX 2;
 161 XXVI 2; (L.) M. f. Ter.
 Sulla 57 16; (Sextus) 96 XIX 4;
 161 XXIX 9
 Pompeius Macer 25 XLIV 5

- Porsena 20 3
 Postumus 73 IV 2
 Potamon 42 13
 Ptolomaeus 162 XXX 4
 Publius Laquitanus P. libertus
 Philerota 63 44
 Publius Sextius Scaeva 62 42
 Puteoli 70 II 1
- Quinquatrus 9 VII 1
 Quintilius Varus 162 XXXI 4
 Quintus Gallius 89 XI 1
 Quirinius (Κυρηνός) 83 VI 4
- Rhenus 82 IV 6
 Rhometalces Thracum rex 158
 XV 2
 Rhosenses 33 3; 37 74; 38 86
 Rhosensis 33 12
 Roma 7 I 20; 29 LV 2, LVI 5;
 33 5; 37 69; 47 7; 48 LXXVI
 24; 77 XVII 2; 86 VI 2; 89 X 2;
 92 30; 159 XXII 3; 160 XXV 1
 Romana civitas 8 IV 4
 Ῥωμαῖοι (verbum non ante
 usitatum!) 61 39
 Romani 35 47; 40 LXV 22; 46
 LXXIV 7; 60 4, 16; 61 23, 26,
 29, 31, 38; 63 76; 69 5, 7, 16;
 85 IV 1; 94 XV 4; 164 XXXV 4
 Romani cives 56 I 10; 63 68;
 101 XXXIII 11
 Romanus civis 34 29; R. po-
 pulus 13 XV 4; 14 XVII 2; 34
 17; 37 66; 99 XXX 12; 169 XLV
 9; 173 LVIII 4
 Rufus 155 VI 2
 Rutilius (P. Rufus) 67 XVIII 3
- Salentini 82 III 7
 Sallustius Crispus 19 XXX 2
- Sardiani 48 LXXVI 23
 Saserna 73 IV 3
 Saturnalia 68 XXI 5
 Scaeva (P. Sextius) 62 42
 Scipio (P. Cornelius, Africanus
 maior) 76 XIV 3
 Scribonia 94 XIV 1
 Secundus (Clodius) 49 LXXVIII 2
 Seleucenses 33 8
 Seleucus Rhosensis 33 12; 38
 81, 87, 93
 Septimius 23 XXXVIII 1
 Sextius (P.) Scaeva 62 42, 47
 Sicilia 1 I 3
 Siculum bellum 161 XXIX 1
 Silanus 53 IV 1
 Silius (C.) 99 XXX 1; (P.) 9 VI 2
 Silo (Gavius) 153 IV 1
 Silvanus 7 I 16
 Sirinus? (Q.) L. f. Ter. 57 16
 Stlaccius (Aulus) L. f. Maxi-
 mus 62 42, 51
 Stlaccius (L.) L. f. Macedon 62 43
 Strabo 173 LXII 3
 Sulla (L. Pompeius M. f. Ter.)
 57 16
 Sulpicius 7 II 2
 Symmachus 37 77
 Syria 51 1; 83 VI 4; 172 LVI 1
- Talarius 18 XXVI 2
 Tarraconenses 156 XII 1
 Tarraconensis colonia 153 IV 2
 Tarsenses 33 7
 Theodorus Tarsensis 158 XVI 3
 Theodotus, Seleuci Rhosensis
 pater 33 12
 Thurinus (cognomen Augusto
 infanti inditum) 18 XXVIII 2
 Tiberinum margaritum 20 2
 Tiberis 82 III 4; 86 V 8

- Tiberius Augusti privignus 1
 II 4; 6 1; 9 VI 1; VII 1; 10
 VIII 1; 11 XI 1; 12 XII 1; XIII
 1; 13 XIV 2; 14 XIX 1; XX 4;
 53 IV 1, V 2; 78 XIX 2, XX 2;
 79 XXI 1; 80 5; 98 XXVII 2,
 XXIX 4; 99 XXX 8, 10; 100
 XXXI 3, XXXIII 3; 102 XLI 2,
 XLII 2; 103 XLV 3, XLVI 3;
 159 XX 3; 167 XLIII 1; 169
 XLV 7; Ti. Nero eius pater
 94 XIV 3; Ti. Claudius eius
 nepos 6 2; 7 II 1; 8 III 1
 Tiberius Canutius 74 V 1
 Timaeus 42 5
 Transpadana regio 82 III 13
 Tryphera 47 LXXV 9, 18
 Tullius (M. Cicero) 1 II 3; 85
 IV 4
 Tusculum 97 XXIII 1
- Uliades 39 LXV 100
- Umbria 82 III 11
- Valens (Manius) veteranus 55 1
 Valerius Messalla 96 XIX 1; 165
 XL 5, 11
 Vardacate 49 LXXVIII 4
 Varius (L.) 171 II 4
 Varus (Quintilius) 162 XXXI 4
 Vatinius 173 LX 1
 Vedius Pollio 170 XLVIII 1, 14
 Venafrani 56 II 8, 23, 30, 35, 36, 63
 Venus 4 X 1; 9 VI 5; V. Gene-
 trix 86 VI 4
 Veraninus Flaccus 19 XXX 1
 Vespasianus 40 LXVI 1
 Vestales virgines 99 XXX 5;
 Vestae virgines 100 XXXIII 3
 Vettius 172 LV 1
 Vinicius (L.) 9 VI 2; 24 XLII 4;
 152 II 1, 6
 Volesus Messalla 53 IV 3
 Vulcatius aruspex 87 VII 9

II. Verba notabilia

- aberrare 8 II 6
 accendere 156 XII 3
 acini uvae 11 X 2
 adamas supernas 20 2
 ad kalendas graecas solvere 28
 LIII 4
 ad summam 9 VII 3
 aestiva 12 XIII 1
 aestuare 7 I 11
 agere incunde Quinquatrus 9
 VII 1
 aleator 9 VII 2
 ambulare 173 LVIII 4
- ἀδραγ.θ.ι. 16 11
 ἀ.θ.περηρανεῖν 23 XXXVIII 4
 antiquarius 21 XXXIV 1
 ἀνὶ τοῦ (= pro) 14 XVIII
 aperturam committere 57 14
 ἀποθυμία 12 XIII 2
 aquam ducere, reficere 56 II 9
 et ss.
 articuli et gradus 6 6; articuli
 temporum 7 I 12
 ἀρτιότης τοῦ σώματος καὶ ἡ;
 ψυχῆς 6 9
 artius (ἀρτιος) 6 4

- ἀσαφῶς loqui 8 III 3
 asellus incundissimus 16 2
 assem elephanto dare 156 VIII 4
 atrociora maleficia 65 XI 2
 atrox fortuna 100 XXXI 2
 attenuatum esse continuatione
 laborum 13 XV 1
 ἀτυχεῖν 8 II 5
 auctor optimi status 65 X 3
 audientia 45 LXXI 14
 aureo hamo piscari 163 XXXII 10
 ave 16 XXII 2
- baceolus (*pro stulto*) 28 LIII 8
 balineum 11 XI 2
 βαβλάρθαι 6 8
 bene atque diligenter 45 LXXI
 7; b. frequentesque adesse 45
 LXXI 10
 benignitas 10 VII 9
 berullus Porsenae 20 3
 betizare (*pro languere*) 20 LIII 10
 boni consulere 23 XL 2
 buccas manducare 11 XI 3
- cacozelus 21 XXXIV 1
 caecus fluctus 26 XLV
 caelestis gloria 10 VII 10
 caldus, calidus 17 XXIII 2, 3
 calfacere forum aleatorum 9 VII 2
 canales ponere 57 13
 canem mittere (*in talorum ludo*)
 9 VI 3
 capitalia maleficia 65 XI 2
 captura 163 XXXII 11
 carbunculum habere 20 3
 carcinoma (*transl.*) 167 XLI 24
 celerius quam asparagi cocun-
 tur 28 LIII 7
 chorus 44 LXXI 3; chorus habere
 45 LXXI 21
- cincinnati 21 XXXIV 4
 circenses 7 I 18
 circuitus voluminis, ventriculi
 24 XL 5, 6
 civica (corona) 157 XIII 5
 civitatis Romanae vulgare ho-
 norem 8 IV 3
 cohorrescit corpus 13 XV 2
 colorius 101 XXXIV 2
 comedere 11 X 2
 commendaticiae (*sc. litterae*)
 173 LIX 3
 commilito 157 XIV 6
 commissio 68 XXIII 3
 commutare 174 LXII 5
 coniugium 168 XLIV 11
 contenti simus hoc Catone 28
 LIII 6
 continuatio laborum 13 XV 1
 convictor 22 XXXVII 1
 cooptare 49 LXXXVIII 5, 6
 corpusculum 24 XL 4
 corrigere 172 LIII 4
 culcita 173 LXI 5
 cupido temporis optatissimi 50
 LXXIX 2
 curare triclinium sacerdotum
 7 I 14
- declamare 8 III 1, 3
 dei milichei 45 LXXI 11
 delicatus 174 LXIII 4
 denarios in medium conferre 9
 VI 4
 deridere 6 9, 17
 desiderare 13 XIV 2; 16 XXII 3;
 65 XI 1
 detrahere aliquid fisco 8 IV 3
 devotus 76 XI 3
 διαδέγομαι 16 11
 diequinte, diequinti 28 LI 5

- difficultates rerum 12 XIII 2
 disertus 154 IV 4
 displicere 156 X 3
 divertere 56 22
 domos (*gen. sing.*) 28 LIII 12
 dulcedo verborum 50 LXXIX 4
 duracina uva 11 X 2
 durata 176 V 4
 δυσφημία nominis 14 XX 4
- ebur ex Etruria 20 1
 efferre ad caelestem gloriam 10
 VII 10
 effuse 10 VII 6
 ἤλαττῶ-θ α 6 7
 eripere 100 XXXI 3
 erogare pecunias 49 LXXVIII 7
 essedum 11 IX
 εὐγένεια τῆς ψυχῆς 8 II 7
 εὐθυνασία 168 XLIV 14
 evadere 16 XXII 8
 excerpere 19 XXX 3
 excurrere 21 XXXV
 excusare 23 XL 2
 exigere (*in lusu*) 10 VII 7
 expirare 13 XV 4
- fabrilia opera 150 1
 felicissimus status rei publicae
 16 XXII 11
 feliciter rem gerere 12 XII 1
 fetores reconditorum verborum
 28 LII 3
 figulorum iaspis 20 3
 fisco detrahere aliquid 8 IV 3
 fistulae 57 13; 58 45; f. plum-
 beae 58 44
 fluctuari 7 I 24
 fluctus caecus 26 XLV
 forum aleatorum calfacere 9
 VII 2
- frequentes adesse 45 LXXI 10, 21
 frons prima spectaculorum 7
 I 19
 fructum percipere 65 X 2
 frugum [primitias conferre] 45
 LXXI 11
 *fugit hora 2 V 5
 fundamenta rei publicae iacere
 65 X 4
 futuere 1 IV 1, 2, 3, 5
- gausapes 101 XXXIV 2
 gerere honores 7 I 13
 geronticos (γερωντικῶς) 9 VI 2
 gloria caelestis 10 VII 10
 gustare 11 IX
- hamus 163 XXXII 10
 heri 27 XLIX 2
 hiemare 56 21
 hodiernus dies 16 XXII 4
 holocleros (δολκλήρωσ) 6 5
 homuncio 24 XLI 3
 honores consequi 74 VI 6
- iacere (*Venerem, in talorum ludo*)
 9 VI 6
 iaspis figulorum 20 3
 ieiunium servare 11 XI 2
 immunis 56 10, 16
 immunitas 55 9
 imputare 50 LXXVIII 13
 inanis sententiis verborum vo-
 lubilitas 19 XXX 4
 incumbere in spongiam 3 VI 3
 indignari 10 VIII 2
 indulgere aetati 10 VIII 1
 infamis 23 XXXIX 3
 infirmus 21 XXXIII 2
 ingenium in numerato habere
 152 II 7

inluciscere 44 LXXI 4
 innumerabilis 15 XXI 1
 in praesentia 7 I 14
 insigne 87 VI 13
 inter cenam 8 v 2; 9 VI 2
 interpellator 156 XI 3
 *iocari 2 v 5
 irasci 23 XXXIX 1; 155 VI 10;
 167 XLII 5
 iucunde Quinquatrus agere 9
 VII 1

 kalendae graecae 28 LIII 4
 κλημεκτήρ 16 XXII 7
 κῶλον 22 XXXVI 6

 laetitia rerum 50 LXXIX 3
 languere 13 XV 3
 lasar Arretinum 20 1
 latericius 163 XXXIII 4
 latinus 17 XXIII 3
 lectica 11 X 1
 lentae maxillae 169 XLV 9
 lepidissimus homuncio 24 XII
 3
 libellus 23 XL 1, 3
 liberalis (*in usu*) 10 VII 6
 liberti 49 LXXVIII 3
 lodices purpureae et coloriae
 101 XXXIV 2
 ludere (*talis*) 9 VII 1; I. geron-
 ticos 9 VI 2
 ludos parare 45 LXXI 22

 maceria 57 17, 18
 *maculare 2 v 2
 μάλαγμα moecharum 20 4
 male facere 10 VIII 3; m. loqui
 10 VIII 2
 maleficia 65 XI 2
 manducare 11 XI 3

 manus remittere (*in usu*) 0
 VII 7
 margaritum Tiberinum 20 2
 marmoreus 163 XXXIII 3
 matrimus 45 LXXI 20
 maxillae lentae 169 XLV 9
 medicus 18 XXVI 3
 medius fidius 13 XIV 2; 16 XXII 3
 meli (μέλι) gentium 20 1
 memoria 23 XXXVIII 1
 mensa parasitica 21 XXXII 3;
 m. regia 21 XXXIII 4
 mentula 2 IV 6
 mereri 165 XXXVIII 2
 μετεώω; 7 II 3
 milichei (μειλιχιοί) dei 45 LXXI
 11
 misellus 8 II 5
 moecha 20 4
 moleste scribere et loqui 18 XXV
 monere 172 LIII 3
 morum perversitas 94 XIV 2
 μοκτηρίζειν 7 I 11
 munerarius 151 II 3
 municipes 49 CXXVIII 4
 *murmura mentis 2 v 3
 myrobrechis (μυροβρέχῃ) cin-
 cinni 21 XXXIV 3

 natalem celebrare 16 XXII 6
 naturae vitia 79 XXII 3
 *niveus dies 2 v 2
 νομιμώτατος dux 12 XII 3
 notis scribere 15 3
 numina deorum immortalium
 87 VI 13

 obiter 14 XVIII
 obprobrium 19 XXVIII 3
 obsecrare deos 14 XVII 1
 obsolefieri 68 XXIII 4

occupatissimus 21 XXXIII 2
 ογκωδέστατος 24 XL 6
 odiosus 17 XXIII 4
 orare deos 16 XXII 9

 paedicare 2 IV 4
 palmulae 11 IX
 parasitica mensa 21 XXXIII 3
 παρατρέω 169 XLVI 3
 parcere sibi 13 XV 3
 par impar ludere 8 v 3
 pater familias 154 IV 4
 patrimus 45 LXXI 20
 patroni 49 LXXXVIII 4, 6
 penis 24 XLI 2
 perdere (*in talorum ludo*) 9 VII
 3, 5; di me perdant 13 XV 2
 perferre 23 XL 1
 periclitari 13 XV 4
 περιεργός 17 XXIII 4
 perosus 14 XVII 2
 persona 65 XI 1
 perversitas morum 94 XIV 2
 perviam (ἀπὸ τοῦ obiter) 14
 XVIII
 petitio 50 LXXVIII 8
 piscari 163 XXXII 10
 porcus 172 LVI 3
 posteri 23 XXXIX 3
 potissimum 23 XXXIX 2
 praecipere 50 LXXIX 3
 praecipue 16 XXII 3
 praes 50 LXXVIII 10, 11, 13
 praeter spem 9 VII 4
 prandere 156 IX 3
 [primitias] frugum [conferre] 45
 LXXI 11
 procurator 56 20
 proscribere 3 VIII 3
 προὑποκείμενος 7 I 12
 provehere 50 LXXIX 2

 prudenter gerere se 13 XIII 3
 pueri virginesque 45 LXXI 20
 pulleiaceus (*pro pullo*) 28 LIII 9
 pulvinar 7 I 18
 purissimus penis 24 XLI 2
 purpureus 101 XXXIV 2

 quaestiones (servorum) 65 XII, 4
 quantuluscumque 23 XL 2
 quartani 41 LXVI 13

 recipatores 58 67
 reconditorum verborum fetores
 28 LII 3
 regia (*subst.*) 11 X 1; regia
 mensa 21 XXXIII 4
 reiectio 58 67
 remittere (manus, *in usu*) 10
 VII 7
 requirere veritatem 65 XI 4
 resarcire 57 13
 res divina 45 LXXI 18
 respicio 171 LII 4
 retrahere 9 VII 5

 sabbatis ieiunium servare 11 XI 1
 sacrificia 45 LXXI 15, 22
 saltor 156 XI 3
 salutator 176 LXXIII 11
 salva ac sospes r. p. 65 X 1
 sapere 2 IV 4
 σαρῶς dicere 8 III 3
 *secludere curas 2 v 1
 secretus 15 XXI 2
 senionem mittere (*in talorum
 ludo*) 9 VI 4
 seniores 16 XXII 7
 septemtriones 87 VI 8
 sextans 100 XXXI 4
 sextariolus 24 XL 5
 sidus crinitum 87 VI 7, 11

signa canant 2 IV 6	tollere (talos) 9 VI 5
simulacrum capitis 87 VI 14	traducere tempus 16 XXII 10
simus (<i>pro</i> sumus) 28 II	triclinium sacerdotum 7 I 15
sistere in sua sede rem p. 65 X 1	tubos ponere 57 14
σκόπτειν 7 I 10	
solarium 173 LVIII 4	uncia panis 11 X 1
speciosus 50 LXXIX 1	unguere 11 XI 4
spectare circenses 7 I 17	ὑπογραφή 22 XXXVI 6
specus 56 II 9; 57 18, 19	usus 22 XXXVII 3
spernere 23 XXXVIII 4	uva duracina 11 X 2
σπεῦδε βραδέως 27 L 4	
spongia 3 VI 3; 171 XLIX 6	vacatio 56 I 12
σπουδαῖα (τὰ) 8 II 5	vacerrosus (<i>pro</i> cerrito) 28 LIII 9
statio 16 11	valere 14 XVI; XVII 1; 18 XXVI 4;
statura 24 XL 4	vale 20 XXXII 1; 168 XLIV 11;
status rei p. felicissimus 16	valens 18 XXVI 5; bene valens
XXII 10	16 XXII 6
stomachari aliquid 13 XIV 2	valetudo 22 XXXVII 3
*subripere diem fatis 2 V 6	vapide (<i>pro</i> male) se habere 28
subsiciva 41 XLVI 14	LIII 9
succurrere 13 XIV 3	Venerem iacere (<i>in talorum ludo</i>)
sufflaminare 153 III 6	9 VI 5
suffragium ferre 56 I 12	ventriculus 24 XL 6
sumere aliquid iuris 22 XXXVII 1	verborum dulcedo 50 LXXIX 4
summa (<i>n. pl.</i>) imperi 13 XV 4	vereri 23 XXXIX 2; XL 2
συντέμνω (ἕνα συντέμνω πάντα) 20 4	veterani 55 4; 56 15
superbus 23 XXXVIII 3	vincere (<i>in talorum ludo</i>) 10 VIII 8
supernas adamas 20 2	virgines 45 LXXI 20
στρατηγεῖν 12 XII 2	volubilitas verborum 19 XXX 4
	volumen 24 XL 5
talis ludere 8 V 2; talos iactare	vomica (<i>transl.</i>) 167 XLI 24
9 VI 3	vulgare honorem civitatis Ro-
temere 22 XXXVII 2	manae 8 IV 4
*tetricae curae 2 V 1	
θροιστροφεῖν 154 V 16	zmaragdus Cilneor 3

INDICES AD «RES GESTAS» PERTINENTES

I. Nomina propria (*)

Achaia 28 35	Artaxes 27 25
Actium 25 4	Asia 24 49; 28 35
Adiabeni 32 1	Asinius (C., cos. 8 a. C.) 8 6
Aegyptus 27 24	Aventinus (mons) 19 6
Aethiopia 26 19, 21	Augustalia 11 33
Africa 25 5; 28 35	Augustum (forum) 21 21; 35 26;
Africanæ (bestiæ) 22 40	app. 2 34
Agrippa (M.) 8 2; 22 37	Augustus <i>praeser.</i> ; 34 16
Albani 31 53	
Albis (flumen) 26 12	Bastarnæ 31 52
Alpes 26 12	Britanni 32 2
Antistius (C., cos. 6 a. C.) 16 28	
Apollo (templum) 19 1; 21 22, 24;	Caesar (Tiberius, post adoptio-
24 53; app. 2 31	nem) 8 9; <i>v. etiam</i> Nero
Appuleius (Sex., cos. 14 p. C.)	Caesares (Gaius et Lucius) 14 46;
8 9	23 44; app. 2 36; <i>v. etiam</i>
Arabia 26 19, 22	Gaius
Ariminum 20 19	Calvisius (C., cos. 4 a. C.) 16 29
Ariobarzanes (Medorum rex)	Campania 12 36
27 29; 33 11; huius avus 33 12	Caninius (L., cos. 2 a. C.) 16 30
Armenia maior 27 24	Capena (porta) 11 30
Arruntius (L.) cos. 22 a. C. 5 32;	Capitolium 4 23; 19 5; 20 9;
cos. 6 p. C. 17 36	21 24; app. 3 37
Artabazus (Medorum rex) 27 29	Castor aedes 20 13
Artavasdes (<i>vel</i> Artavazdes) 27	Censorinus (C., cos. 8 a. C.)
26; 32 1; 33 11	8 6
Artaxares 32 1	Chalcidicum 19 1; app. 2 34

(*) Priore numero caput significatur, altero versus columnae.

- Charydes 26 16
 Cimbri 26 16
 Circus Maximus 19 4; *app.* 2 34
 Crassus (M., cos. 14 a. C.) 16 23
 Cyrenae (provincia) 27 32
- Daci 30 47, 48
 Dalmatae 29 1
 Danuvius (flumen) 30 47, 48
 Dumnobellaunus (Britannorum rex) 32 2
- Eudaemon (Arabia) 26 20
- Fabius (Paullus Maximus, cos. 11 a. C.) 6 38
 Fabricius (Q., cos. 2 a. C.) 16 30
 Feretrius (Iuppiter, aedes) 19 5; *app.* 2 31
 Flaminia (via) 20 19; *app.* 3 38
 Flaminius (circus) 19 3
 Fortuna (Redux) 11 29
 Furnius (C., cos. 17 a. C.) 22 37
- Gades 26 11
 Gaius (Caesar) 14 46; 27 28; *v. etiam* Caesares
 Gallia 12 37; 29 1
 Gallia Narbonensis 28 36
 Galliae 25 5; 26 10
 Germani 26 17
 Germania 26 11
- Hadrianum (mare) 26 12; 27 32
 Hiberi 31 53
 Hirtius (A., cos. 43 a. C.) 1 4
 Hispania 12 37; 29 1
 Hispania utraque 28 35
 Hispaniae 25 5; 26 11
 Honos (aedes) 11 29
- Ianus (Quirinus, aedes) 13 42
- Illyricum 30 46
 India 31 50
 Italia 10 26; 16 27; 21 27; 25 4; 28 36; 32 4
 Italica (praedia) 16 24
 Iulia (basilica) 20 12; *app.* 2 35
 Iulia (curia) 19 1; 34 17; 35 26
 Iulium (forum) 20 12
 Iulius (divus, aedes) 19 2; 21 24; *app.* 2 32
 Iuno (Regina, aedes) 19 6; *app.* 2 32
 Iuppiter 19 5, 6; *app.* 2 31; *v. etiam* Feretrius, Libertas, Tonans
 Iuventas (aedes) 12 8; *app.* 2 33
- Laelius (D., cos. 6 a. C.) 16 29
 Lares (aedes) 19 7; *app.* 2 33
 Lentulus (Cn. Augur., cos. 14 a. C.) 16 23
 Lentulus (L., cos. 3 a. C.) 16 29
 Lentuli (Cn. et P., coss. 18 a. C.) 6 37; 18 40
 Lepidus (M., cos. 6 p. C.) 17 35
 Libertas (Iuppiter, aedes) 19 6; *app.* 2 32
 Lucius (Caesar) 14 46; *v. etiam* Caesares
 Lucretius (Q., cos. 19 a. C.) 6 37; 11 32; 12 35
 Luperca 19 2; *app.* 2 33
- Macedonia (provincia) 28 35
 Maelo (Sugamborum rex) 32 3
 Marcellus (M., cos. 22 a. C.) 5 32
 Marcellus (M., Augusti gener) 21 23; *app.* 2 35
 Marcia (aqua) 20 11
 Marcomani (Suebi) 32 3
 Mariba (oppidum) 26 23

- Mars (Ultor, templum) 21 21, 25; 29 42; *app.* 2 31
 Martiales (ludi) 22 38
 Martius (campus) 12 40
 Mater (Magna, aedes) 19 8, *app.* 2 33
 Medi 27 29, 31, 53; 32 1; 33 9; *v. etiam* Artabazus Artavasdes Ariobarzanes
 Meroe 26 22
 Messalla (M., cos. 3 a. C.) 16 29
 Minerva (aedes) 19 6; *app.* 2 32
 Minucius (pons) 20 20
 Mulvius (pons) 20 20
- Nabata (oppidum) 26 22
 Narbonensis (Gallia) 28 36
 Nero (Tiberius, *ante adoptionem*, cos. 13 et 7 a. C.) 12 38; 16 28; 27 27; 30 45; *v. etiam* Caesar
- Oceanus 26 11, 14
 Octavia (porticus) 19 4; *app.* 2 35
 Oriens 27 32
 Orodes (Parthorum rex) 32 4; 33 12
- Palatium 19 2, 8
 Pannonii 30 44
 Pansa (C., cos. 43 a. C.) 1 4
 Parthi 29 1; 32 54, 3; 33 9; *v. etiam* Orodes, Phrates, Tiridates, Vonones
 Pas(s)ienus (L., cos. 4 a. C.) 16 29
 Pax (Augusta) 12 39
 Penates (aedes) 19 7; *app.* 2 33
 Phrates (Parthorum reges) 32 1, 4; 33 11
- Pisidia 28 36
 Piso (Cn., cos. 7 a. C.) 16 28
 Pompeius (Sex., cos. 14 d. C.) 8 9
 Pompeium (theatrum) 20 9; *app.* 3 37
- Quintilius (P., cos. 13 a. C.) 12 38
 Quirinus (Romulus, aedes) 19 5; *app.* 2 32
 Quirinus (Ianus, aedes) 13 42
- Redux (Fortuna) 11 29
 Regina (Iuno, aedes) 19 6; *app.* 2 32
 Rhenus (flumen) 26 14
 Roma *praeser.*; 10 27; 12 38; *v. etiam* Urbs
 Romana (plebs) 15 7; *app.* 1 29
 Romani (cives) 3 16; 8 4, 7, 10; (equites) 14 4; (exercitus) 29 40
 Romanus (dux) 31 51; (populus) *praeser.*; 6 38; 13 43; 14 1; 26 9, 18; 27 24; 29 41; 30 44, 46; 32 6; 34 15, 19; 35 25; (quisquam) 26 16
- Sabaei 26 23
 Saliare carmen 10 21
 Sardinia 25 5; 27 34
 Sarmatae 31 52
 Saturnus (aedes) 20 13
 Scythae 31 52
 Semnones 26 17
 Sicilia 25 5; 27 34; 28 35
 Silanus (C., cos. 17 a. C.) 22 37
 Suebi 32 3; *v.* Marcomani
 Sugambri 32 2; *v.* Maelo
 Sulpicius (P., cos. 12 a. C.) 10 27
 Syria 11 33; 28 35

- Tanais (flumen) 31 53
 Tiberis (flumen) 23 43; *app.* 2 35
 Tigranes (Artavasdis filius) 27 26; (huius avus) 27 27
 Tincommius (Britannorum rex) 32 2
 Tiridates (Parthorum rex) 32 54
 Titius (sodalis) 7 46
 Tonans (Iuppiter, aedes) 19 5; *app.* 2 31
 Tubero (Q., cos. 11 a. C.) 6 38
 Tuscum (mare) 26 13
- Ultor: v. Mars
 Urbs (Roma) 11 32; 13 44; 20 17, 19
- Valgius (C., cos. 12 a. C.) 10 27
 Velia (collis) 19 7
- Vesta (aedes) 21 25
 Vestales 11 31; 12 40
 Vinicius (M., cos. 19 a. C.) 6 37; 11 32
 Virtus (aedes) 11 29
 Vouones (Parthorum rex) 33 10
- Circumlocutionibus significatur:*
 Antonius: 1 2 a dominatione factionis; 24 50 is cum quo bellum gesseram
 Brutus et Cassius: 2 10 qui parentem meum necaverunt
 Caesar: 2 10 parentem meum; 10 24 pater meus; 15 6 patris mei; 20 14 a patre meo.
 Sextus Pompeius: 25 1 mare pacavi a praedonibus.

II. Verba notabilia

- acies (ad Philippos) 2 12; (bello Aethiopico et Arabico) 26 21
 adlegere 1 4
 administrare (annonam) 5 33
 adsignare (agros) 3 18; 16 23
 aedes (Honoris et Virtutis) 11 29; (divi Iuli) 19 2; 21 24; (Apol-
 linis) 21 22, 24; 24 49; (Vestae)
 21 25; *app.* 2 31; 3 37
 aedes (*pl.*: Augusti domus) 34 17; 35 26
 aetarium 17 34 s.; *app.* 1 29;
 aer. militare 17 36
 agri (militibus adsignati) 3 18;
 16 22
 amicitia (p. R.) 29 41; (nostra)
 31 51; 32 5; (mea et p. R.)
 26 18
 amphitheatra 22 41
 anniversarium sacrificium 11 31;
 12 41
 annonae curatio 5 33
 annuus consulatus 5 35
 appellare 11 33; 14 5; 19 3;
 20 11; 26 19; 34 16; 35 25
 appetere (amicitiam) 31 51
 aqua Marcia 20 11; aquarum
 rivi *app.* 3 35
 ara Fortunae Reducis 11 29;
 a. Pacis Augustae 12 39
 arbitrium senatus populique R.
 34 15

- arvalis (frater) 7 46
 athletae 22 33
 auctor 8 12
 auctoritas (Augusti) 28 37; 34 21; ex -ate senatus 12 34; 20 17
 augere (patriciorum numerum) - 8 1; (fines) 26 10
 augur (Augustus) 7 45; (Cn. Lentulus) 16 23
 aurum coronarium 21 29
 auspiciis meis 4 25; (m. a.) 30 47;
 meo iussu et auspicio 26 18
- basilica (Iulia) 20 12, 14
 bellum (Mutinense) 1 8; (vota quoque b. nuncupata) 4 24; (bellorum manibiae) 15 8; (cum Antonio gestum) 24 50; (cum Sex. Pompeio) 25 1; (Actiacum) 25 4; (sine iniuria) 26 13; (servile) 27 34; (rex Parthorum non b. superatus) 32 5; (bella civilia) 34 13; (b. c. externaque) 3 13
 bestiae Africanae 22 40
 biremes (rostratae naves) 23 46
- campus Martius 12 39
 carmen (Saliare) 10 21
 censere 12 39; 13 45; 35 27
 census 8 *passim*
 circus 22 40; *app.* 2 34; (Flaminius) 19 2; (Maximus) 19 4
 cives (veniam petentes) 3 14; (Romani) 3 16; (censi) 8 *passim*; (universi) 9 19
 civica (corona) 34 17
 civilia bella 3 13; 34 13; civilis tumultus 10 26
 civitas universa 5 34; civitates Asiae 24 24
- classis (mea) 26 14; classes (nau-
 mach.) 23 47
 claudere (Ianum Quirinum) 13 42
 clementia 34 20
 clupeus aureus 34 18
 cognomen (Augustus) 11 33
 coloni (militum) 15 17
 coloniae 3 17; 15 19; 16 27; 21 30; 28 35; 36; *app.* 4 0
 comitia mea 10 27
 commercium (legationum et amicitiae) 32 8
 confugere (supplices) 32 54
 congiarium (triumphale) 15 18; (plebei) 15 10, 13
 conlega (*vel* collega) 6 41 (trib. pot.); (consul.) 8 2, 9; (sacerdot.) 10 23; (conl. XVvir.) 22 37; (quoque in magistratu) 34 23
 conlegium XVvirorum 22 36; quattuor amplissima conlegia 9 17
 consacrare (aram Fortunae Reducis) 11 30; (aram Pacis Augustae) 12 39; (dona in templis) 21 25
 consensus universorum 34 13
 conservare 3 15
 constituere (r. p.) 1 9; 7 43; (aerarium militare) 17 37
 consul 1 *passim*; 4 28; 9 15; 14 2; 22 37-39; 25 7
 consularis locus 1 4; consulare imperium 9 5, 8
 consulatus (annuus et perpetuus) 5 35
 corona civica 34 17
 coronarium (aurum) 21 29
 curatio annonae 5 33

curator legum et morum 6 39
 curia 19 1; *app.* 2 34
 curulis triumphus 4 21

decreta senatus 1 3
 deducere (colonias) 3 17; 16
 26, 31; 28 38; (in forum)
 14 13
 deferre (dictaturam) 5 31; (con-
 sulatum) 5 36; (magistratum)
 6 40; (sacerdotium) 10 24
 dei (immortales) 4 26; (Penates)
 19 7; templa deum 20 17
 denarii 15 16; 20; *app.* 1 30
 deprecari 5 32
 depugnare 22 32
 desciscere 27 23
 designare (consules) 14 2
 devincere (gentes) 30 45; (hos-
 tes) 29 39
 dictatura 5 31
 dominatio 1 2
 domini 25 1, 3
 dona (ex manibiis) 21 23; (au-
 rea) 24 53
 dux (belli Actiaci) 25 4; (Roma-
 norum) 31 51

epulo *v.* septemvir
 equester ordo 35 24
 equites Romani 14 4
 excidere 3 15
 exemplum maiorum 27 26; -a
 maiorum 8 12
 exercitus 1 1; 26 19, 23; 29 40;
 40 44, 48
 exilium 2 10
 exolescere 8 12
 exstinguere bella 34 13
 externa bella 3 13; externae
 gentes 3 14

factio 1 2
 fasces 4 23
 fetialis 7 46
 fides (p. R.) 32 6
 fines (provinciarum p. R.) 26
 10; (Cimbrorum) 26 15; (Sa-
 baeorum) 26 23; (Illyrici)
 30 46
 frumentarii tributus 18 42
 frumentationes 15 11
 frumentum 15 11; f. publicum
 15 20

gladiatorium munus 22 31; gla-
 diatorum munera *app.* 4 39

hastae argenteae 14 5
 heredes mei 20 16
 honos 12 36; 14 1; (statuarum)
 24 54
 horreum 18 42
 hostes 26 20; 29 39

impendere 16 33
 impensa (privata) 1 1; (mea)
 5 35; (grandi) 20 9; (prae-
 stita) *app.* 4 39; impensarum
praeser.

imperator 4 22; 21 28
 imperium 1 5; (p. R.) 13 3;
 27 24; 30 46; imperia p. R.
 30 49
 inscribere 35 26
 inscriptio 20 10; (clupe) 34
 21
 iudicia legitima 2 10
 iurare 25 3
 iussu (populi et senatus) 8 1;
 (meo) 26 18
 iustitia 34 20
 iuventutis princeps 14 5

laurus 4 23; 34 16
 legati mei 4 24; (regum *vel* po-
 pulorum) 26 17; 31 52; 33 9;
 legatus meus (Tiberius) 30 45
 legationes 31 50; 32 7
 legere senatum 8 2
 leges 6 39; 8 12; per legem (?)
 10 23; s. c. et lege 22 39
 libertas 1 3
 ludi 9 17; 22 35
 lustrum 8 *passim*

magister collegii XVvirorum
 22 36
 magistratus (*proprie*) 6 40; 14 2;
 34 23; (*transl.*) 12 40; 22 35
 manibae 15 8, 17; 21 21, 24
 milites 15 17; 16 23, 30; 17 37;
 28 36; *app.* 1 30
 militia *v.* praemia
 mores (cura legum et -um)
 6 39; mos maiorum 6 40
 municipatim 9 18
 municipia 3 17; 16 23, 31; 21 29;
app. 4 41
 munus (gladiat.) 22 31; *app.* 4 39

naumachia *app.* 4 40
 navale proelium 23 43
 naves 3 19; rostratae n. 23 46
 navigare 26 15
 nemus Caesarum 23 44; *app.*
 2 55
 numerato (praemia persolvere)
 16 31
 nummi 15 13
 nummarii tributus 18 42
 nuncupare (vota) 4 24

oppida 26 21; *app.* 4 41; *cf. etiam*
 Mariba et Nabata

ordo (senatus) 1 4; (equester)
 35 24
 ornamenta (templorum) 24 49
 ovans triumphavi 4 21

pacare 25 1; 26 12, 13
 parmae argenteae 14 5
 pater patriae 35 25
 patricii 8 1
 patrimonium meum 15 9; 17 39;
 18 42
 pax (parta victoriis) 13 44
 pecunia 16 22; 17 34; 24 53;
app. 1 29; 4 40
 penetrare (in templo Martis
 Ultoris) 29 42
 penuria (frumenti) 5 32
 perpetuus (consulatus) 5 35
 persolvere (praemia) 16 31
 pietas 34 20
 pignora 32 5
 plebs (Romana) 15 6; *app.* 1
 29; (urbana) 15 16; (frument.)
 15 20
 pontifex maximus 7 45; 10 23;
 pontifices 11 30
 populus 1 8; 22 34, 41
 porticus (Octavia) 19 2; tem-
 plum cum -ibus 19 2
 potestas 6 39; 34 15, 21; *v. etiam*
 tribunicia
 praedones 25 1
 praemia (militiae) 3 19; 16 31;
 17 37
 praestare (auctoritate prae-
 stiti) 34 21
 praetor (pro -e) 1 6; (pars -um)
 12 34
 princeps (Aug.) 13 45; 30 44;
 32 6; (pr. senatus) 7 44; (-ipes
 iuventutis: G. et L. Caes.)

14 5; (-ipes viri) 12 35; (-ipes Parthorum et Medorum) 33 9
 privatim 9 18; 24 51
 profligata (opera) 20 13; profli-
 gatus (exercitus) 30 47
 provincia 24 49; 27 25; -e 12 37;
 25 5; 26 9; 27 32; provinciales
 (agri) 16 26
 pulvinar 9 19; (ad circum) 19 4;
app. 2 33

 quadrigae 24 52; 35 27
 quindecimvir s. f. 7 45; conle-
 gium -orum 22 36

 rebellare 27 28
 recipere (provincias) 27 34
 recipere (*vel non r. honores de-*
latos) 5 32, 36; 6 40
 recusare (sacerdotium delatum)
 10 25
 reditus meus 11 30; 12 39
 reficere (monumenta) 20 9, 18
 rexes 4 28; 27 33; 31 50, 53; 32 54;
 33 10; rex 27 29; 31 53; 32 1, 3;
 33 10; regium genus 27 31
 regnum 27 31
 remiges 23 48
 res gestae *praeser.*; r. prospere
 g. 4 24-25; 12 38-39
 res publica *praeser.*; 1 2, 9;
 2 11; 7 43; 34 14
 rostratae (naves) 23 46

 sacerdotes 9 15, 17; 12 40;
 25 8
 sacerdotium 10 24, 25
 sacra via 19 7; sacrae aedes
app. 3 37; sacris faciundis
 (quindecimvir) 7 45
 sacramentum 3 16
 sacrificium (anniversarium) 11
 31; 12 41
 saec(ul)ares (ludi) 22 37
 saeculum (8 13)
 saliare carmen 10 21
 senatores 25 6; *app.* 4 42
 senatus 1 3; 4 22, 26; 5 31;
 6 38, 41; 8 1; 9 16; 11 30;
 12 39; 13 45; 14 1; 34 15, 16, 19;
 35 24; princeps -us 7 44; -us
 consultum 4 27; 10 21; 22 39;
 34 16; v. *etiam* auctoritas,
 decreta
 septemvir epulorum 7 46
 servi 25 1; servile bellum 27 34
 sestertium 15 *passim*; 16 24, 32;
 17 34, 39
 signa (militaria) 29 39, 42; sub
 -is 25 6
 sodalis Titius 7 46
 solum (privatum) 21 21; (cava-
 tum) 23 44
 solvere (pecuniam) 16 23; (vota)
 4 23; v. *etiam* persolvere
 spectaculum (athletarum) 22 34;
 (navalis proeli) 23 43; -a scae-
 nica *app.* 4 39
 spolia 29 41
 statuae 24 51
 stipendia 3 17; 16 31; 17 38
 supplicare 4 26; 9 20
 supplices 29 41; 32 54
 supplicium 25 3
 suscipere (vota) 9 15

 templa 19 1; 24 49, 50; v. *etiam*
 aedes
 terra (orbis -arum) *praeser.*;
 3 13; -a marique 4 25; 13 43;
 neque -a neque mari 26 15
 testamentum patris mei 15 7

theatrum (Pompeium) 20 9; -a 5 34; equites Romani i
 (Marcelli) 21 22; *app.* 2 35 14 4; consensus -orum 34 14
 tribuni (plebi) 12 34
 tribunicia potestas 6 41; 10 22
 tributus (frumentarii et numma-
 rii) 18 42
 triremes (naves) 3 20; 23 46
 triumphus 4 27; 21 27; triumphavi
 (ovans) 4 21
 triumphale congiarium 15 18
 triumvir (r. p. c.) 1 9; 7 43

 unanimiter (9 19)
 universus p. R. 35 25; civitas
 venationes 22 39; *app.* 4 40
 victor 3 14; 24 49; parta victoriis
 pax 13 44
 vincere 2 12; 25 4; 30 42; v.
etiam devincere
 vindicare (r. p. in libertatem)
 1 3
 viritim 15 6; *app.* 4 42
 virtus 34 19
 vota (solvere) 4 23; (suscipere)
 9 15

INDEX RERUM
QUAE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

<i>Praefatio</i>	<i>Pag.</i>	
<i>Praefatio</i>	v	
Prolegomena »		IX
de carminibus »		XIII
de epistulis »		XVIII
de codicillis »		XXV
de libellis »		XXVI
de diplomatis edictis decretis »		XXVII
de orationibus »		XXVIII
1. laudatio funebris Iuliae aviae »		XXX
2. contio ad populum »		XXXI
3. contio ad populum »		XXXI
4. contio ad populum »		XXXII
5. oratio graeca Alexandriae habita »		XXXIII
6. laudatio funebris M. Claudii Marcelli »		XXXIII
7. laudatio funebris M. Vipsanii Agrippae »		XXXIV
8. laudatio funebris Octaviae sororis »		XXXV
9. laudatio funebris Neronis Claudii Drusi »		XXXVI
10. oratio in senatu habita »		XXXVI
11. oratio in senatu habita »		XXXVII
12. oratio de statu municipiorum »		XXXVII
de orationibus a rerum scriptoribus confictis »		XXXVIII
de rescriptis Bruto de Catone »		XXXIX
de hortationibus ad philosophiam »		XLI
de operibus ad geographiam pertinentibus »		XLI
de operibus ad historiam pertinentibus »		XLVI
1. de commentariis »		XLVI
2. de Drusi vita »		L
3. de rationibus imperii »		LI
4. de operibus extremis »		LI

de indice rerum gestarum	Pag. LII
de dietis et apophthegmatis	» LXV

I. Carmina

1. Sicilia	Pag. 1
2. epigrammatum liber	» 1
3. Ajax tragoedia	» 3
4. Fescennini	» 3
5. Drusi elogium	» 3
6. versus graeci	» 4

II. Epistolae

1. ad res privatas pertinentes

ad Liviam uxorem	» 6
ad Iuliam filiam	» 8
ad Tiberium privignum	» 9
ad C. Caesarem nepotem	» 15
ad Agrippinam neptem	» 18
ad Germanicum	» 18
ad M. Antonium	» 18
ad Maecenatem	» 20
ad Vergilium	» 21
ad Horatium	» 22
ad L. Vinicium	» 24
ad T. Pomponium Atticum	» 25
ad Pompeium Macrum	» 25
ad ignotos	» 26

2. ad res publicas pertinentes

ad Ciceronem	» 29
ad Iuliam, M. Antonii matrem	» 30
ad Sex. Pompeium	» 30
ad civitatem	» 31
ad exercitus	» 31
ad Rhosenses	» 32
ad Antonium	» 39
ad Mylasenses	» 39
ad quartanos suos	» 40
ad Norbanum Flaccum, Asiae proconsulem	» 41

ad Mytilenaeos	Pag. 42
ad Chios	» 43
ad Athenienses	» 43
ad XVviros urbis Romae	» 44
ad Eresios	» 45
ad Herodem Iudaeorum regem	» 46
ad Cnidios	» 47
ad Sardonios	» 48
ad Phratadem Parthorum regem	» 49
ad Clodium Secundum	» 49
ad senatum	» 50

III. Codicilli

ad Liviam	» 51
ad Iuliam filiam	» 51
ad C. Asinium Pollionem	» 51

IV. Libelli » 52

V. Diplomata » 54

VI. Edicta

de privilegiis veteranorum	» 55
de aquaeductu Venafrano	» 56
de aquis	» 59
ad Cyrenenses (IV-VIII)	» 59
*de violatione sepulcrorum	» 64
varia	» 65

VII. Decreta » 69

VIII. Orationes » 71

1. laudatio funebris Iuliae aviae	» 73
2. contio ad populum	» 73
3. contio ad populum	» 74
4. contio ad populum	» 75
5. oratio graeca Alexandriae habita	» 75
6. laudatio funebris M. Claudii Marcelli	» 76
7. laudatio funebris M. Vipsanii Agrippae	» 76
8. laudatio funebris Octaviae sororis	» 77
9. laudatio funebris Neronis Claudii Drusi	» 77
10. oratio in senatu habita	» 78
11. oratio in senatu habita	» 79
12. oratio de statu municipiorum	» 79

IX. Rescripta Bruto de Catone	Pag.	80
X. Hortationes ad philosophiam	»	80
XI. Opera ad geographiam pertinentia	»	81
XII. Opera ad historiam pertinentia		
1. commentarii de vita sua	»	84
2. Drusi vita	»	97
3. rationes imperii	»	97
4. opera extrema		
I. testamentum	»	98
II. liber mandatorum de funere suo	»	101
III. index rerum gestarum	»	101
IV. breviarium totius imperii	»	102
V. mandata de administranda re publica	»	102
Index rerum gestarum: latine	»	106
graece	»	107
Incertae sedis fragmenta	»	150
Appendix: Caesaris Augusti dicta et apophthegmata	»	152
Indices ad Augusti scripta, praeter « res gestas », et dicta pertinentes		
I. nomina propria	»	177
II. verba notabilia	»	183
Indices ad « res gestas » pertinentes		
I. nomina propria	»	189
II. verba notabilia	»	192

Corpus Scriptorum Latinorum Paravianum

- S. Ambrosii Mediolanensis Episcopi *De virginitate liber unus*. Edidit E. Cazzaniga.
- S. Ambrosii Mediolanensis Episcopi *De virginibus libri tres*. Edidit E. Cazzaniga.
- Appendix Vergiliana. I. *Ciris. Culex*. Recensuit A. Salvatore.
- Appendix Vergiliana. II. *Dirae [Lydia]. Copa. Moretum. Catalepton*. Recensuit A. Salvatore.
- Apulei *Metamorphoseon libri XI*. Recensuit C. Giarratano. Editionem alteram paravit P. Frassinetti.
- Arnobii *Adversus nationes libri VII*. Recensuit C. Marchesi.
- Aviani *Fabulae*. Recensuit A. Guaglianone.
- Caesaris Augusti Imperatoris *Operum fragmenta*. Quintum edidit H. Malcovati.
- Calpurnii et Nemesiani *Bucolica*. Edidit C. Giarratano.
- Carmina ludicra Romanorum. Pervigilium Veneris. Priapea*. Edidit E. Cazzaniga.
- Catulli Veronensis *Liber*. Recognovit E. Cazzaniga.
- M. Tulli Ciceronis *De re publica*. Librorum sex quae supersunt. Recensuit A. Castiglioni. Testimonia adiecit I. Galbiati.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad Atticum pars prior*. Libri I-VIII. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad Atticum pars altera*. Libri IX-XVI. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad Atticum libri I-IV*. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad Atticum libri V-VIII*. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad Atticum libri IX-XII*. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad Atticum libri XIII-XVI*. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad familiares pars prior*. Libri I-VIII. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad familiares pars altera*. Libri IX-XVI. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad familiares libri I-IV*. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad familiares libri V-VIII*. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad familiares libri IX-XII*. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad familiares libri XIII-XVI*. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad M. Brutum liber nonus. Pseudociceronis Epistula ad Octavianum. Fragmenta epistularum*. Edidit H. Moricca.

- M. Tulli Ciceronis *Epistularum ad Quintum fratrem libri tres. Q. Ciceronis Commentariolum petitionis*. Edidit H. Moricca.
- M. Tulli Ciceronis *Cato maior de senectute. Laelius de amicitia*. Edidit P. Venini.
- Cornelii Nepotis *Quae exstant*. Tertium edidit H. Malcovati.
- Epistolographi latini minores*. Vol. I aetatem anteciceronianam amplectens.
1. Testimonia et fragmenta collegit P. Cugusi.
2. Commentarium composuit P. Cugusi.
- Fabularum Atellanarum fragmenta*. Recensuit P. Frassinetti.
- Fasti Capitolini*. Recensuit A. Degrassi.
- Q. Horati Flacci Opera, vol. I: *Carminum libri IV. Epodon liber. Carmen saeculare*. Recensuit M. Lenchantin de Gubernatis; editio altera curante D. Bo.
- Q. Horati Flacci Opera, vol. II: *Sermonum libri II. Epistularum libri II. De arte poetica liber*. Recensuit D. Bo.
- Q. Horati Flacci Opera, vol. III: *De Horati poetico eloquio*. Indices nominum propriorum, metricarum rerum, prosodiacarum grammaticarumque curavit D. Bo.
- Incerti Auctoris *De lapsu Susannae*. Edidit E. Cazzaniga; accedit: I. Cazzaniga, *La tradizione manoscritta del «De lapsu Susannae» (con nuovo apparato critico)*.
- M. Valeri Martialis [*Liber de spectaculis*]. *Epigrammaton libri XIV*. Iterum recensuit C. Giarratano.
- M. Valeri Martialis [*Liber de spectaculis*]. *Epigrammaton libri I-IV*. Iterum recensuit C. Giarratano.
- M. Valeri Martialis *Epigrammaton libri V-IX*. Iterum recensuit C. Giarratano.
- M. Valeri Martialis *Epigrammaton libri X-XIV*. Iterum recensuit C. Giarratano.
- M. Minucii Felicis *Octavius*. Iteratis curis recensuit M. Pellegrino.
- Oratorum Romanorum fragmenta liberae rei publicae*. Tertius curis edidit H. Malcovati. I. Textus; II. Index verborum collegit composuitque H. Gugel adiutore K. Vretska.
- P. Ovidi Nasonis *Fastorum libri VI*. Recensuit C. Landi, editionem paravit alteram A. Castiglioni.
- P. Ovidi Nasonis *Halieutica. Fragmenta. Nux. Incerti Consolatio ad Liviam*. Iterum edidit F. W. Lenz.
- P. Ovidi Nasonis *Ibis*. Iterum edidit et scholia adiecit F. W. Lenz.
- P. Ovidi Nasonis *Remedia amoris. Medicamina faciei*. Edidit F. W. Lenz.
- P. Ovidi Nasonis *Ars amatoria*. Edidit F. W. Lenz cum appendice ad *Remedia* pertinente.
- A. Persi Flacci *Saturarum liber. Praecedit vita*. Edidit, praefatus est, adparatu critico, interpretatione et verborum indice instruxit D. Bo.
- Phaedri Augusti Liberti *Liber Fabularum*. Recensuit A. Guaglianone.
- T. Macci Plauti *Rudens*. Recensuit A. I. Amatucci.
- L. Annaei Senecae *Thyestes. Phaedra*. Incerti poetae *Octavia*. Iteratis curis edidit H. Moricca.
- L. Annaei Senecae *Medea. Oedipus. Agamemnon. Hercules [Oetaeus]*. Iteratis curis edidit H. Moricca.
- L. Annaei Senecae *Hercules furens. Troades. Phoenissae*. Iteratis curis edidit H. Moricca.
- L. Annaei Senecae *Hercules furens. Troades. Phoenissae. Medea. Phaedra*. Recensuit I. Viansino. Editio altera correctior.
- L. Annaei Senecae *Oedipus. Agamemnon. Thyestes. Hercules Oetaeus. Incerti poetae Octavia*. Recensuit I. Viansino.
- L. Annaei Senecae *Tragoediae*. Prolegomena scripsit et Indices composuit I. Viansino.
- L. Annaei Senecae *Dialogorum libri III-IV-V [De ira]*. Recensuit I. Viansino.
- L. Annaei Senecae *Dialogorum libri VI-XI-XII [Consolationes]*. Recensuit I. Viansino.
- L. Annaei Senecae *Dialogorum libri IX-X: De tranquillitate animi. De brevitate vitae*. Recensuit A. Castiglioni.
- Cornelii Taciti *Ab excessu Divi Augusti sive Annalium libri I-VI*. Recensuit M. Lenchantin de Gubernatis.
- Cornelii Taciti *De origine et situ Germanorum liber*. Recensuit M. Lenchantin de Gubernatis.
- Cornelii Taciti *Dialogus de oratoribus*. Recensuit M. Lenchantin de Gubernatis.
- Cornelii Taciti *De vita Iulii Agricolae liber*. Recensuit M. Lenchantin de Gubernatis.
- Q. Septimii Tertulliani *Apologeticum*. Recensuit P. Frassinetti.
- Q. Septimii Tertulliani *De Baptismo*. Iterum edidit et commentario critico instruxit B. Luiselli.
- Q. Septimii Tertulliani *De corona liber. De cultu feminarum libri duo*. Iterum recognovit et praefatus est I. Marra.
- Q. Septimii Tertulliani *De spectaculis. De fuga in persecutione. De pallio*. Recensuit I. Marra.
- P. Vergili Maronis *Bucolica. Georgica*. Recensuerunt A. Castiglioni et R. Sabbadini.
- P. Vergili Maronis *Aeneidos libri I-XII*. Recensuerunt R. Sabbadini et A. Castiglioni.